

Semiotičke promjene uličnoga nazivlja grada Osijeka tijekom 20. stoljeća

Balen, Barbara

Doctoral thesis / Disertacija

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:236:614424>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Doctoral School, Josip Juraj University in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
DOKTORSKA ŠKOLA

Poslijediplomski interdisciplinarni sveučilišni studij Kulturologije
Kultura, umjetnost i književnost u europskom kontekstu

Barbara Balen

**Semiotičke promjene uličnoga nazivlja
grada Osijeka tijekom 20. stoljeća**

Doktorska disertacija

Osijek, 2023.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
DOKTORSKA ŠKOLA

Poslijediplomski interdisciplinarni sveučilišni studij Kulturologije
Kultura, umjetnost i književnost u europskom kontekstu

Barbara Balen

**Semiotičke promjene uličnoga nazivlja
grada Osijeka tijekom 20. stoljeća**

Doktorska disertacija

Mentor: prof. dr. sc. Željko Pavić, Filozofski fakultet u Osijeku

Sumentorica: doc. dr. sc. Tatjana Ileš, Akademija za umjetnost i
kulturu u Osijeku

Osijek, 2023.

Mojim roditeljima, Zvonimiru i Branki Balen, s ljubavlju, posvećujem!

Zahvaljujem mentoru prof. dr. sc. Željku Paviću i sumentorici doc. dr. sc. Tatjani Ileš, koji su svojim trudom, savjetima, komentarima i uputama pridonijeli izradi ove disertacije.

Zahvaljujem djelatnicima Državnoga arhiva u Osijeku, ravnatelju dr. sc. Draženu Kušenu i voditeljici Odjela dokumentacijsko-informacijskih poslova i knjižnice, gospođi Manueli Kozić na velikoj pomoći prilikom prikupljanja građe za disertaciju.

Zahvaljujem kolegicama i kolegama s Akademije za umjetnost i kulturu u Osijeku na svim konstruktivnim razgovorima i sugestijama.

Zahvaljujem profesorima i djelatnicima Doktorske škole u Osijeku na pomoći tijekom studija.

Zahvaljujem prijateljicama i prijateljima koji su me bodrili u trenucima kriza i vjerovali u mene.

Posebno zahvaljujem mojoj obitelji, Franu, Dinku, Ladi, Jozi, Kristini, Marku, Zrinki i kumi Brezi na nesebičnoj pomoći, podršci, razumijevanju i beskrajnome strpljenu, bez vas ovoga doktorata ne bi bilo!

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku Doktorska škola

SEMIOTIČKE PROMJENE ULIČNOGA NAZIVLJA GRADA OSIJEKA TIJEKOM 20.
STOLJEĆA

Autorica: Barbara Balen

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Interdisciplinarne društvene znanosti

Doktorska disertacija sadrži:

Broj stranica: 235

Broj slika: 87

Broj tablica: 8

Broj literaturnih navoda: 158

Povjerenstvo za ocjenu doktorske disertacije:

1. doc. dr. sc. Hrvoje Mesić, predsjednik
2. izv. prof. dr. sc. Ivica Šola, član
3. prof. dr. sc. Danijel Labaš, član

Povjerenstvo za obranu doktorske disertacije:

1. doc. dr. sc. Hrvoje Mesić, predsjednik
2. izv. prof. dr. sc. Ivica Šola, član
3. prof. dr. sc. Danijel Labaš, član

Datum obrane: 15.06.2023.

UDK oznaka:

Disertacija je pohranjena u:

1. Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici Zagreb, Ul. Hrvatske bratske zajednice 4, Zagreb;
2. Gradskoj i sveučilišnoj knjižnici Osijek, Europska avenija 24, Osijek;
3. Sveučilištu Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Trg Sv. Trojstva 3, Osijek

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek Doctoral School

SEMIOTIC CHANGES IN THE STREET NAMES OF THE CITY OF OSIJEK DURING
THE 20th CENTURY

First and last name: Barbara Balen

Scientific/Artistic Area: Social Sciences

Scientific/Artistic Field: Interdisciplinary Social Sciences

Thesis contains:

Number of pages: 235

Number of figures: 87

Number of tables: 8

Number of references: 158

Commission for assessment of the doctoral thesis:

1. Assistant Professor Hrvoje Mesić, PhD, President of Commission
2. Associate Professor Ivica Šola, PhD, member
3. Full Professor Danijel Labaš, PhD, member

Commission for the defence of the doctoral thesis:

1. Assistant Professor Hrvoje Mesić, PhD, President of Commission
2. Associate Professor Ivica Šola, PhD, member
3. Full Professor Danijel Labaš, PhD, member

Date of the thesis defense: : 15th of June, 2023.

UDK label:

Thesis deposited in:

1. National and University Library in Zagreb, Ul. Hrvatske bratske zajednice 4, Zagreb;
2. City and University Library of Osijek, Europska avenija 24, Osijek;
3. Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Trg Sv. Trojstva 3, Osijek

Ime i prezime: Barbara Balen

Matični broj studenta: 60

OIB: 50549688143

E-mail: barbarabalen@aukos.hr

Naziv studija: Poslijediplomski interdisciplinarni sveučilišni studij Kulturologije
Kultura, umjetnost i književnost u europskom kontekstu

Naslov doktorske disertacije: Semiotičke promjene uličnoga nazivlja grada Osijeka tijekom
20. stoljeća

Mentor (komentor): prof. dr. sc. Željko Pavić (doc. dr. sc. Tatjana Ileš)

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI, NE PLAGIRANJU I SUGLASNOSTI ZA OBJAVU U INSTITUCIJSKIM REPOZITORIJIMA

1. Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je doktorska disertacija isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija.

2. Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam upoznat/upoznata s pravilima citiranja, znam pravilno citirati izvore drugih autora i da neću (auto)plagirati znanstvene i stručne radove, kao ni mrežne stranice. Također potvrđujem kako ni jedan dio doktorske disertacije nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši ničija autorska prava.

3. Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da bez prethodne suglasnosti voditelja studija neću objavljivati niti stavljati drugima na raspolaganje svoju doktorsku disertaciju ili dijelove doktorske disertacije izrađene u okviru poslijediplomskog interdisciplinarnog sveučilišnog studija Kulturologije, Kultura, umjetnost i književnost u europskom kontekstu u Doktorskoj školi Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.

4. Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sadržaj elektroničke inačice doktorske disertacije u potpunosti odgovara sadržaju obranjene i nakon obrane uređene disertacije.

5. Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam suglasan/suglasna da se trajno pohrani i objavi moja doktorska disertacija u digitalnom repozitoriju Doktorske škole Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, repozitoriju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, Narodne novine broj 123/03., 198/03., 105/04., 174/04., 2/07.-Odluka USRH, 46/07., 45/09., 63/11., 94/13., 139/13., 101/14.-Odluka USRH i 60/15.-Odluka USRH).

U Osijeku, 15. srpnja 2023. godine.

Barbara Balen

Sažetak

Osnovni je cilj doktorske disertacije analiza povijesno-ideoloških dijakronijskih promjena uličnoga nazivlja odabranih gradskih četvrti grada Osijeka tijekom 20. stoljeća, kroz korištenje dostupnih arhivskih kartografskih prikaza. Kartografski prikazi predstavljaju ključ za analizu specifičnih povijesno-ideoloških promjena u uličnome nazivlju, budući da se kartografski prikazi mogu promatrati kao paradigma povijesnoga i suvremenoga stanja, koja omogućava konstataciju višestrukih svjetonazora određenoga povijesnog razdoblja. Promjene uličnoga nazivlja svjedoče o promjenama režima, koji dovode do ideološke preorijentacije društva i postupne promjene identiteta grada, a time i njegovih stanovnika. Dostupni analogni kartografski prikazi grada Osijeka, koji su pohranjeni u Državnome Arhivu u Osijeku, digitalizirani su i poslužili su kao osnova za analizu prostorno-vremenskih promjena uličnoga nazivlja nastalih uslijed povijesno-ideoloških promjena, koje uključuju šest različitih promatranih razdoblja. Prostorno-vremenske promjene uličnoga nazivlja s digitaliziranih kartografskih predložaka analizirane su primjenom GIS alata, pri čemu su obrađene promjene unutar sljedećih šest razdoblja: Austro-Ugarska Monarhija, Kraljevina Jugoslavija, Nezavisna Država Hrvatska, Federativna Narodna Republika Jugoslavija, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija i Republika Hrvatska. Državni Arhiv u Osijeku, kao krovna baštinska institucija istočnoga dijela Republike Hrvatske, čuva zbirke kartografskih prikaza grada Osijeka iz svih navedenih razdoblja. Disertacija je obradila po jedan odabrani kartografski prikaz po promatranome razdoblju i usporedila ga s današnjim stanjem, odnosno današnjim uličnim nazivljem, preuzetim sa službenih mrežnih stranica grada Osijeka. Analiza promjena provedena je unutar sljedeće tri gradske četvrti: Tvrđa, Gornji grad i Donji grad, budući da su najstarije gradske četvrti, čije ulice su postojale u svim analiziranim razdobljima. Osim učestalosti promjena uličnoga nazivlja, u disertaciji su obrađene i različite kategorije naziva, koje su u pojedinim razdobljima bile u uporabi. Analiza je pokazala koliko su povijesne i političke promjene utjecale na promjene uličnoga nazivlja u pojedinome razdoblju te koliko je određeni politički režim, upravo putem promjena uličnoga nazivlja, pokušao nametnuti svoju ideologiju i utjecati na promjenu identiteta samoga grada i njegovih stanovnika.

Ključne riječi: ulično nazivlje, semiotički znak, politički režimi, povijesno - ideološke promjene, kartografski prikazi, GIS alati, grad Osijek

Abstract

The main goal of this doctoral thesis is the analysis of semiotic and diachronic changes in the street names of selected city districts of Osijek during the 20th century, through the use of available archival cartographic maps. Cartographic maps are the key to the analysis of specific changes in street names, since cartographic maps can be viewed as a paradigm of historical and contemporary situation, which provide insight into the existence of multiple worldviews of a particular historical and ideological period. Street names of a certain historical period are semiotic signs of that period. Changes in street names testify changes in the regime, which lead to the ideological reorientation of society and a gradual change in the identity of the city and thus its inhabitants, also they testify changes in semiotic signs. Available analogue cartographic maps of the city of Osijek, which are stored in the State Archives in Osijek, were digitized and provide a basis for analysis of spatial and temporal changes in street names caused by historical and ideological changes, including six different observed periods. Spatial-temporal changes of street names from digitized cartographic templates were analyzed using GIS tools, analyzing changes within the following six periods: Austro-Hungarian Monarchy, Kingdom of Yugoslavia, Independent State of Croatia, Federal People's Republic of Yugoslavia, Socialist Federal Republic of Yugoslavia and Republic of Croatia. The State Archives in Osijek, as the main heritage institution of the eastern part of the Republic of Croatia, preserves collections of cartographic maps of the city of Osijek from all the above mentioned periods. The dissertation processes one selected cartographic map per observed period and compared it with the current situation, ie today's street names, taken from the official website of the city of Osijek. The analysis of changes was conducted within the following three city districts: Tvrđa, Gornji grad and Donji grad, as they are the oldest city districts, whose streets existed in all analyzed periods. In addition to the frequency of changes in street names, the dissertation deals with different categories of names, which were in use in certain periods. The analysis shows how much historical and political changes influenced the semiotic changes of street names in a certain period and how much a certain political regime, through changes in street names, ie semiotic signs of the regime, tried to impose its ideology and influence the identity of the city and its inhabitants.

Key words: street names, semiotic signs, political regimes, historical and ideological changes, cartographic maps, GIS tools, the city of Osijek

Sadržaj

Sažetak	1
Abstract	2
1. UVOD.....	6
1.1. Ciljevi i svrha istraživanja.....	9
1.2. Temeljne hipoteze istraživanja.....	10
1.3. Pregled prethodnih istraživanja.....	13
1.4. Prostorni obuhvat istraživanja.....	18
1.4.1. Gradska četvrt Tvrđa.....	20
1.4.2. Gradska četvrt Gornji grad.....	22
1.4.3. Gradska četvrt Donji grad.....	24
2. TEORIJSKI OKVIR.....	28
2.1. Percepcija prostora u društvenim znanostima.....	28
2.2. Značaj proučavanja uličnoga nazivlja.....	30
2.3. Semiotičko tumačenje promjena uličnoga nazivlja.....	34
2.4. Kartografski prikazi kao osnova za proučavanje uličnoga nazivlja.....	42
2.5. Povijesni kontekst prostorno-vremenskih promjena proučavanoga razdoblja..	45
2.5.1. Austro-Ugarska Monarhija.....	45
2.5.2. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca / Kraljevina Jugoslavija.....	47
2.5.3. Nezavisna Država Hrvatska.....	51
2.5.4. Federativna Narodna Republika Jugoslavija (FNRJ).....	53

2.5.5. Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ).....	55
2.5.6. Republika Hrvatska	57
3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	59
3.1. Prikupljanje i digitalizacija kartografskih prikaza i ostale arhivske građe.....	60
3.2. Izrada jedinstvene GIS baze ulica i uličnoga nazivlja grada Osijeka.....	70
3.3. Analitičke operacije.....	74
4. REZULTATI.....	76
4.1. Pregled prikupljenih kartografskih izvora podataka	76
4.2. Rezultati istraživanja provedenih za gradsku četvrt Tvrđa	90
4.2.1. Utvrđene promjene uličnoga nazivlja unutar gradske četvrti Tvrđa	90
4.2.2. Zastupljenost promjena uličnoga nazivlja gradske četvrti Tvrđa po razdobljima.....	103
4.2.3. Kategorije uličnoga nazivlja gradske četvrti Tvrđa	110
4.3. Rezultati istraživanja provedenih za gradsku četvrt Gornji grad	128
4.3.1. Utvrđene promjene uličnoga nazivlja unutar gradske četvrti Gornji grad.....	128
4.3.2. Zastupljenost promjena uličnoga nazivlja gradske četvrti Gornji grad....	148
4.3.3. Kategorije uličnoga nazivlja gradske četvrti Gornji grad	156
4.4. Rezultati istraživanja provedenih za gradsku četvrt Donji grad	173
4.4.1. Utvrđene promjene uličnoga nazivlja unutar gradske četvrti Donji grad	173
4.4.2. Zastupljenost promjena uličnoga nazivlja gradske četvrti Donji grad.....	187
4.4.3. Kategorije uličnoga nazivlja gradske četvrti Donji grad.....	195

4.5. Izrađena interaktivna karta s prikazom rezultata istraživanja	209
5. RASPRAVA.....	212
6. ZAKLJUČAK.....	220
Literatura	223
Izvori	233
Životopis.....	234

1. UVOD

Disertacija analizira semiotičke promjene uličnoga nazivlja na kartografskim prikazima grada Osijeka tijekom 20. stoljeća. Semiotika je znanost koja se bavi izučavanjem znakova, odnosima s onim što znakovi označavaju, suodnosima jednih s drugima i njihovim korisnicima. Temeljni pojmovi semiotike su: poruka, znak i značenje (Danesi, M., 2004.). Umberto Eco (1973.) smatra kako se *semiotika bavi svime što se može determinirati kao znak*. Prema semiotičarima naziv ulice predstavlja znak koji označava ulicu. Sukladno tomu, postoji nekoliko vrsta odnosa između naziva ulica i samih ulica. Charles Sanders Peirce (1991.), jedan od utemeljitelja semiotike, razlikovao je tri vrste znakova: ikone, indekse i simbole, na temelju načina na koji označavaju i smatrao je da nazivi ulica mogu označavati ulicu kroz bilo koji od navedenih triju vrsta znakova. Semiotičar Daniel Chandler smatra kako suvremeni semiotičari izučavaju znakove kao dio semiotičkoga sustava znakova, koji nisu u izolaciji, nego u okviru toga sustava izučavaju kako se stvaraju značenja i kako se reprezentira stvarnost (Chandler, 2001.). Roland Barthes u *Mitologijama* (1988.) povezuje mit i ideologiju te smatra da mit preobražava značenje u formu i predstavlja semiotički obrazac. Barthes navodi da *mit ulice omogućuje da se razvije glavna tema svih građanskih političkih mistifikacija te predstavlja raskorak između naroda i vlasti*.

Ulično nazivlje, kao toponimsko sredstvo prostornoga zapisa, čini sastavni dio nominalnoga društvenog aparata osmišljenoga za označavanje, individualiziranje i prepoznavanje mjesta (Rose-Redwood i dr. 2011.). Nadalje, ulično nazivlje predstavlja jedinstven izvor za iščitavanje društvene povijesti i bitan je element gradskoga teksta (Šakaja, Crljenko, 2017.). Promjene uličnoga nazivlja uobičajene su promjene koje se događaju prilikom promjena političkih režima, pri čemu imenovanje i preimenovanje ulica zbog izravne refleksije na ljudsko okruženje predstavlja jednu od najizraženijih manifestacija prisvajanja određenoga prostora (Richman, 1983; Tucci i dr., 2011.). Nazivi ulica koriste se u simboličkom načinu upisivanja političkoga značenja u krajolik, kao sredstva ideologiziranja prostora simbolima moći, gdje dodijeljeni nazivi predstavljaju povijesna sjećanja koja legitimiraju određeni politički režim. Ulično nazivlje predstavlja vrlo moćno sredstvo za prijenos određenih poruka, pomoću kojih političke vlasti upisuju službenu verziju prošlosti u urbani krajolik te kroz praksu imenovanja ulica, kao nominativni akt vršenja vlasti nad prostorom, oblikuju politički smislenu javnu geografiju sjećanja (Rusu, 2019.). S obzirom na to da je 20. stoljeće vrijeme turbulentnih povijesno-političkih promjena, kako na globalnom, tako i na lokalnom planu, promjene su se

odrazile i na radikalne promjene uličnoga nazivlja pojedinih gradova u Hrvatskoj, kao što su Zagreb (Marjanović, 2007; Stanić i dr., 2009; Šakaja, Crljenko, 2017.) i Split (Mirošević, Borzić, 2014.), ali i gradova u brojnim drugim europskim državama na primjer u Njemačkoj (Azaryahu, 1986.), Rumunjskoj (Rusu i dr., 2021.), Italiji (Tucci i dr., 2011.), Rusiji (Gill, 2005.), Mađarskoj (Palonen, 2008.), Češkoj (David, 2013.).

Na prostoru grada Osijeka tijekom 20. stoljeća došlo je do šest značajnih promjena društveno-političkoga uređenja, što se odrazilo i na učestale promjene uličnoga nazivlja. Svako razdoblje predstavljeno je određenim, za to razdoblje specifičnim uličnim nazivljem, koje reprezentira ideologiju vladajuće politike te direktno utječe na identitet samoga grada, ali i njegovih stanovnika. Do danas, problematika promjena uličnoga nazivlja u gradu Osijeku, tijekom 20. stoljeća, nije detaljnije analizirana, osobito ne u pogledu korištenja dostupnih arhivskih kartografskih izvora, koji vjerno svjedoče o učestalosti i prostornoj distribuciji dijakronijskih promjena uličnoga nazivlja. Osnovni je cilj ove disertacije usmjeren na analizu dijakronijskih promjena uličnoga nazivlja odabranih gradskih četvrti grada Osijeka tijekom 20. stoljeća, kroz korištenje dostupnih arhivskih kartografskih prikaza.

Kartografski prikazi ne samo da su vjerni prikazi određenoga prostora, već su jednako tako i prikazi određenoga vremena (Wigen, Winterer, 2020.). Simonetta Moro (2021.) smatra kako je kartografsko mapiranje određeno tzv. prostornim zaokretom (engl. *Spatial Turn*), poststrukturalističke filozofije, a rekonstruirano je kao hermeneutika, razotkrivajući pri tomu vezu između topologije, prostora, vremena i sjećanja. Prema Mirčevu (2009.) prostor je moguće iščitavati kao višeslojni stratum sastavljen od mnoštva prošlih događaja koji supostoje u vremenu i svjedoče o traumama povijesti, ali i osiguravaju njihovu daljnju reprodukciju. Kartografski prikazi u disertaciji promatrani su poput palimpsesta, budući da predstavljaju otiske prošlosti i svjedoče višeslojnim zapisima različitih razdoblja. Metafora palimpsesta pojavljuje se sedamdesetih godina, prošloga stoljeća te podrazumijeva promatranje krajolika kao otiska prošlosti, koji upućuje na slojevitost uvjetovanu postojanjem novih i starih zapisa (Meining, 1979.).

Za svako analizirano povijesno razdoblje odabran je po jedan relevantan arhivski kartografski prikaz iz zbirke Državnoga arhiva u Osijeku. Digitalizacijom dostupnih arhivskih kartografskih prikaza i primjenom suvremenoga pristupa, zasnovanoga na korištenju alata iz područja geografskog informacijskog sustava (*GIS-a*), omogućena je detaljna kvantitativna i

kvalitativna analiza promjena u nazivlju između pojedinih kartografskih prikaza. Na temelju provedene analize utvrđene su sve promjene uličnoga nazivlja, što je omogućilo praćenje postupne promjene identiteta grada, kao i utjecaj manipulativnih praksi glavnih političkih protagonista za vrijeme odabranih promatranih povijesnih razdoblja. Uz kvantifikaciju učestalosti promjena uličnoga nazivlja, poseban naglasak u disertaciji stavljen je i na semiotičku analizu izdvojenih naziva, na temelju koje se nastojalo utvrditi postojanje političko-ideološki motiviranih promjena uličnoga nazivlja u proučavanim povijesnim razdobljima. Za potrebe semiotičke analize ulično nazivlje nije promatrano samo kao oznaka određene ulice, već je analizirano dublje značenje svakoga pojedinog naziva, s ciljem pronalaska prikrivenih političko-ideoloških konotacija, koje je određena vlast nastojala prenijeti kroz ulično nazivlje. Također, vrlo bitan dio disertacije obuhvaća sistematizaciju korištenoga nazivlja i proučavanje zastupljenosti različitih kategorija naziva u proučavanim povijesnim razdobljima.

Istraživanja provedena u okviru ove disertacije obuhvaćaju tri odabrane gradske četvrti grada Osijeka (od ukupno sedam gradskih četvrti), koje predstavljaju najstariji dio grada, odnosno povijesnu jezgru grada. To su gradska četvrt *Gornji grad*, koja je danas i centar grada, zatim, gradska četvrt *Tvrđa*, povijesni centar grada te gradska četvrt *Donji grad*, koja je nekadašnje istočno središte Osijeka. Iako su promjene uličnoga nazivlja tijekom 20. stoljeća bile zastupljene u manjoj mjeri i u drugim gradskim četvrtima grada Osijeka (*Retfala*, *Jug II*, *Novi grad*, *Industrijska četvrt*), radi se o mlađim dijelovima grada, koji su pretežito nastali ili su se značajnije širili tek u drugoj polovici 20. stoljeća te zbog toga pojedini dijelovi ovih četvrti nisu postojali u svim analiziranim povijesnim razdobljima. Zbog sveobuhvatnosti predloženih analiza i povijesne dimenzije odabranih šest razdoblja, ali i budući da nisu svjedočile većemu broju promjena uličnoga nazivlja, navedene četiri gradske četvrti nisu obrađene u ovoj disertaciji.

1.1. Ciljevi i svrha istraživanja

Temeljni je cilj doktorske disertacije analiza dijakronijskih promjena uličnoga nazivlja odabranih gradskih četvrti grada Osijeka tijekom 20. stoljeća, kroz korištenje dostupnih arhivskih kartografskih prikaza. Uz navedeni osnovni cilj, doktorska disertacija sadrži tri specifična pod cilja, čija svrha je proučavanje utjecaja vlasti i politike pojedinoga proučavanog razdoblja na pojavnost i učestalost promjena uličnoga nazivlja te na promjenu korištenih kategorija uličnoga nazivlja. Prvi specifični cilj (S1) ove doktorske disertacije vezan je za utvrđivanje dijakronijskih promjena uličnoga nazivlja, gdje je cilj ovoga dijela provedenih istraživanja vezan za utvrđivanje učestalosti promjena naziva po pojedinim analiziranim razdobljima. Drugi specifični cilj (S2) ove disertacije vezan je za analizu zastupljenosti različitih kategorija uličnoga nazivlja unutar šest analiziranih razdoblja 20. stoljeća, gdje se kroz ovaj dio istraživanja nastojalo utvrditi koje kategorije uličnoga nazivlja su najčešće mijenjane te koje kategorije su prevladavale u pojedinome proučavanom razdoblju. Treći specifični cilj (S3) ove disertacije vezan je za semiotičku analizu uličnoga nazivlja u okviru koje je proučavano značenje svakoga analiziranog uličnog naziva, pri čemu je posebna pozornost stavljena na proučavanje naziva s političko-ideološkom konotacijom.

Disertacija je doprinijela boljem razumijevanju promjena uličnoga nazivlja u gradu Osijeku tijekom 20. stoljeća, budući da se na temelju dostupnih arhivskih kartografskih prikaza i suvremenih GIS alata utvrdila zastupljenost promjena po pojedinim istraživanim povijesnim razdobljima. Brojni znanstvenici u zemlji i inozemstvu istraživali su procese imenovanja i preimenovanja ulica, osobito u postsocijalističkim državama, gdje su navedeni procesi svjedočili o velikim političkim promjenama koje su činile osnovu za ideološku politizaciju prostora, a time i identitetsku preorijentaciju društva, sukladno tomu, ova disertacija analizira i prikazuje političko-ideološke promjene u uličnome nazivlju grada Osijeka. S obzirom da slične analize nisu do sada provedene, realizacijom ovoga istraživanja i grad Osijek se uvrstio u popis gradova s provedenim istraživanjima o dijakronijskim povijesno-ideološkim promjenama uličnoga nazivlja. Nadalje, ovo istraživanje poslužit će kao osnova za daljnja istraživanja promjena uličnoga nazivlja unutar preostalih gradskih četvrti grada Osijeka, ali i za usporedbu s drugim gradovima u okruženju i šire.

1.2. Temeljne hipoteze istraživanja

Na temelju navedenih ciljeva istraživanja definirano je ukupno šest zasebnih hipoteza:

H1: *Tijekom 20. stoljeća postojala je znatna varijabilnost u učestalosti promjena uličnoga nazivlja*

Varijabilnost u učestalosti promjena uličnoga nazivlja uočena je u sklopu ranijih istraživanja u gradovima Hrvatske (npr. Zagreb (Stanić i dr., 2009; Šakaja, Crljenko, 2017.), Split (Mirošević, Borzić, 2014.), itd.), ali i u postsocijalističkim zemljama (npr. Rumunjska (Rusu, 2019.), Češka (David, 2013.), Mađarska (Palonen, 2008.), itd.). Zbog toga je pretpostavljeno da će i unutar analiziranih gradskih četvrti grada Osijeka postojati izražena varijabilnost u učestalosti promjena uličnoga nazivlja među analiziranim povijesnim razdobljima. Osnova za utvrđivanje varijabilnosti u učestalosti promjena uličnoga nazivlja u sklopu ove doktorske disertacije je provedena analiza zastupljenosti promjena uličnoga nazivlja kroz šest analiziranih povijesnih razdoblja.

H2: *Najveća zastupljenost promjena uličnoga nazivlja unutar analiziranih povijesnih razdoblja bit će zabilježena za vrijeme komunističke vlasti u Osijeku*

Istraživanja promjena uličnoga nazivlja provedena u brojnim post-socijalističkim zemljama dokazala su da su tijekom 20. stoljeća promjene uličnog nazivlja bile najzastupljenije upravo za vrijeme komunističke vlasti, koja je upravo kroz ulično nazivlje nastojala nametnuti vlastitu ideologiju i promovirati svoju vlast nad određenim prostorom (Light i dr., 2002; Palonen, 2008; Rusu, 2019.). S obzirom da je komunistička vlast u Osijeku trajala gotovo 50 godina, odnosno od kraja Drugoga svjetskog rata, pa sve do Domovinskoga rata, osnovna pretpostavka je bila da je najviše promjena uličnoga nazivlja među analiziranim povijesnim razdobljima bilo za vrijeme komunističke vlasti.

H3: *Najveća zastupljenost uličnoga nazivlja s političko-ideološkom konotacijom unutar analiziranih povijesnih razdoblja bit će zabilježena za vrijeme komunističke vlasti u Osijeku*

Iako ulično nazivlje s političko-ideološkom konotacijom nije tipično samo za razdoblje komunizma, za vrijeme toga razdoblja u brojnim gradovima nekadašnje Jugoslavije, ali i u drugim socijalističkim zemljama, komemorativno ulično nazivlje povezano s komunističkom ideologijom korišteno je kao osnovno sredstvo neizravnog širenja željene ideologije (Azaryahu,

1999.). Upravo zbog toga, ali i zbog dužine trajanja komunističke vlasti u Osijeku, osnovna pretpostavka bila je da će najveća zastupljenost nazivlja s političko-ideološkom konotacijom biti upravo za vrijeme komunističke vlasti.

H4: *Prevladavajuća kategorija uličnoga nazivlja unutar tri analizirane gradske četvrti bit će kategorija Osobe*

Komemorativno ulično nazivlje povezano sa značajnim osobama u pravilu se u većini istraživanja provedenih u Hrvatskoj (Stanić i dr., 2009; Mirošević, Borzić, 2014; Šakaja, Crljenko, 2017.) pokazalo kao najčešći tip uličnoga nazivlja, zbog čega je osnovna pretpostavka bila da će i unutar tri analizirane gradske četvrti grada Osijeka navedena kategorija naziva činiti prevladavajuću kategoriju naziva.

H5: *Nazivi iz kategorije Geografsko nazivlje mijenjani su samo ako su imali političko-ideološku konotaciju*

Na temelju proučavane literature vidljivo je da geografsko ulično nazivlje koje nema nikakvu političko-ideološku konotaciju, u pravilu je manje podložno promjenama od nazivlja nazvanog po toponimima vezanim za prostor bivše Jugoslavije (Stanić i dr., 2009.). S obzirom da u Osijeku postoje brojne ulice s geografskim nazivima (npr. Vukovarska, Vinkovačka, itd.) koje nisu mijenjale naziv niti jednom tijekom 20. stoljeća, osnovna pretpostavka bila je da ukoliko promjene uličnoga nazivlja budu i primijećene kod ulica s geografskim nazivima, da će to biti isključivo vezano za ulice koje imaju određenu političko-ideološku konotaciju.

H6: *Pojedini nazivi iz kategorije Osobe nisu nikada mijenjani neovisno o političko-ideološkim okolnostima*

Prilikom prikupljanja arhivske građe za potrebe izrade ove doktorske disertacije u Državnome arhivu u Osijeku primijećeno je da postoje ulice, nazvane po određenim znamenitim osobama, čiji nazivi su se zadržali čak i nakon određenih značajnih društvenih promjena. Točnije, na temelju prikupljene arhivske građe, već i prije detaljnije analize dostupnih kartografskih prikaza uočeno je da komunistička vlast nije uklonila naziv ulice Josipa Jurja Strossmayera, iako su u istome razdoblju uklonili gotovo sve druge nazive s bilo kakvom religijskom konotacijom. Zbog toga je pretpostavljeno da postoje određene osobe, čiji značaj je bio osobito važan, tako da komemorativno nazivlje povezano s njima nije nikada uklonjeno,

neovisno o političko-ideološkim okolnostima i političkom strukturom koja je upravljala gradom (Azaryahu, 1999.).

1.3. Pregled prethodnih istraživanja

Problematikom imenovanja i preimenovanja uličnoga nazivlja bavili su se brojni znanstvenici iz različitih znanstvenih disciplina i različitih dijelova svijeta. Dok je najviše radova objavljeno u post-socijalističkim europskim državama, problematikom promjena uličnoga nazivlja bavili su se i znanstvenici iz drugih dijelova svijeta (Rusu, 2021.). Tijekom prošloga stoljeća čitav niz znanstvenika istraživao je procese imenovanja i preimenovanja ulica, budući da navedeni procesi svjedoče o velikim političkim promjenama koje čine osnovu za ideološku politizaciju prostora, a time i identitetsku preorijentaciju društva. Većina istraživanja promjena uličnoga nazivlja usredotočena je na prikazivanje učestalosti promjena u nazivima ulica, nakon značajnih političkih transformacija. Paradigmatski primjer za daljnja istraživanja predstavljaju radovi o promjenama uličnoga nazivlja Maoza Azaryahua (1986.) o Berlinu, potom Brende Yeoh (1996.) o Singapuru, Graeme Gilla (2005.) o Moskvi, Duncana Lighta (2004.) o Bukureštu te Dereka H. Aldermana o SAD-u (2002.). Navedeni autori dokumentirali su razmjere preimenovanja ulica nakon promjena političkih režima (Rusu, 2020.). Maoz Azaryahu napisao je ishodišni članak o promjenama imena ulica u istočnome Berlinu, objavljen 1986. u kojemu je naveo razloge za analizu naziva ulica kao *pokazatelja političkoga identiteta* i nositelja *simboličke vrijednosti*. Nadalje, smatra kako spomenici i nazivi ulica služe konzerviranju povijesti koju društvo ocjenjuje valjanom te da osobe, koje se spominju u javnome prostoru, predstavljaju važnu sastavnicu povijesnoga sjećanja. Azaryahu je zaključio kako su preimenovanja ulica u Berlinu pokazala političke transformacije društva te istaknula različite pristupe povijesnoj ostavštini. U nizu temeljnih analiza u svojim radovima, Maoz Azaryahu (1986., 1988., 1990.), uvjerljivo je pokazao da su nazivi ulica više od pukih oznaka mjesta, čija pragmatična korisnost leži u pružanju prostorne orijentacije, nego da predstavljaju moćne kulturne označitelje na koje sve političke vlasti pribjegavaju u svome nastojanju da simbolički prisvajaju prostor. Prema Azaryahuu, urbane nomenklature iznimno su osjetljive na reviziju, osobito u jeku velikih smjena vlasti i promjena režima, jer, smatra, da preimenovanja ulica, nakon proglašenja novoga političkog poretka postaju uobičajeni *rituali revolucije* i iskazi moći (Azaryahu, 1997.).

Porast interesa za istraživanje promjena uličnoga nazivlja dogodio se nakon propasti socijalističkih zemalja srednje i istočne Europe te bivših sovjetskih republika te se poklopio s *kulturnim zaokretom (Cultural Turn)* u društvenim i humanističkim znanostima (Jameson, 1998., Barnett, 1998.). Francuski poststrukturalistički teoretičari poput Michela Foucaulta,

Henria Lefebvrea te Michela de Certeaua i Pierrea Bourdieua potaknuli su znanstvena proučavanja uličnoga nazivlja u korelaciji prostora, identiteta, odnosa moći, kodova, simboličkih značenja te prijenosa političkih značenja (de Certeau, 2002; Berg, Vuolteenaho, 2009; Bourdieu, 1993.). Jaroslav David (2011; 2018.) navodi kako nomenklaturni sustav uličnoga nazivlja pruža moćno sredstvo za komuniciranje dominantnoga ideološkog etosa, kao i uprizorenja prošlosti u javni prostor, koji je manje vizualno uočljiv od podizanja spomenika i skulptura, ali je zato više politički učinkovit i nametljiv, budući da vladajuća ideologija putem uličnoga nazivlja prodire u područje privatnosti. Prema Hoelscheru i Aldermanu (2004.) promijenjeno ulično nazivlje predstavlja ideološki primjeren prostor nastao konstruiranjem političkih geografija javnih sjećanja, koja podupiru zahtjeve sadašnjega režima na legitimitetu. Foote i Azaryahu (2007.) navode kako se za predstavljanje svoje ideologije politički centar služi različitim nositeljima simbola, koji predstavljaju sustav znakova kojima se definira tekst određenoga kolektivnog identiteta, a utvrđuju ga oni koji određuju identitet samoga društva.

Znanstveni procvat istraživanja promjena uličnoga nazivlja dogodio se u posljednjim desetljećima. Znanstvenici su istraživali dugoročne promjene naziva ulica na nekoliko lokacija u južnoj Europi (Španjolska, Italija), srednjoj i istočnoj Europi, osobito u post-socijalističkim državama (Mađarska, Rumunjska, Poljska, Češka, Ukrajina), kao i drugdje. Znanstvenici poput Azaryahua (2011.) analizirali su preimenovanja ulica nakon jedne promjene političkoga režima, dok Chloupek (2019.) koristi kvantitativni pristup dokumentiranjem procesa preimenovanja više političkih režima u duljem vremenskome trajanju. Kvantitativnim pristupom koriste se, također, bjeloruski znanstvenici Basik i Rahautsou (2019.), koji su proučavali promjene uličnoga nazivlja grada Minska te su zaključili da su urbani toponimski krajolik i toponomastički identiteti grada simbolički motivirani, a heterogenost suvremenoga urbanog toponimijskog sustava odražava stvarne političke programe prošlih i sadašnjih političkih režima. Obrascima promjena komemorativnoga uličnog nazivlja bavi se rumunjski znanstvenik Rusu (2020.), koji u svojim radovima razmatra krhkost toponomastike koja je intrinzično vezana uz topografsko središte grada te zaključuje da centralno postavljene ulice i trgovi, postaju primarne mete politizacije i predstavljaju žarišne točke u politici preimenovanja.

Kari Palonen (1993.) imena ulica smatra ključnom dimenzijom gradskoga teksta (*City Text*) te smatra da čitanje imena daje brzi uvid u povijest grada. Sintagmu *gradski tekst* uveli su Nancy i James Duncan, osamdesetih godina prošloga stoljeća, a odnosi se na primjenu metafore teksta na prostor i ideju krajolika kao prostornoga zapisa. Gradski tekst je trajan, no, istodobno

i promjenjiv te predstavlja svjedočanstvo o prošlim vremenima, ljudskim aktivnostima, djelatnostima i načinu života, općenito. Prema Davidu Lowenthalu (1985.) gradski je tekst nositelj pamćenja. Nadalje, Alderman (2002.) analizira promjene u gradskome tekstu kroz pojam *kulturnih arena*, kao spornih mjesta memorijalne borbe, simboličnih priznanja i socijalne pravde, koja su uvijek puna političkih sukoba i odnosa moći. Carlos Gonzalez Faraco i Michael Dean Murphy (1997.) ispitali su tri velike transformacije naziva ulica u andaluzijskome gradu Almonte u Španjolskoj. Dokumentirali su kako je svaki od tri španjolska politička režima tijekom 20. stoljeća, uspio nametnuti vlastite legitimirajuće simbole u gradski tekst. Zaključili su kako sadržaj promjena uličnoga nazivlja odražava ciljeve, taktiku, ideologiju i etos svakoga uzastopnog režima, budući da je odredio novi odnos između stanovnika i onih koji njima upravljaju. Tako je razdoblje Druge republike koristilo imena ulica kako bi unaprijedilo svoju obrazovnu agendu, diktatura je koristila toponime kako bi zaprijetila građanima, a socijalistička demokracija oblikovala je simbolički kompromis s ciljem okončanja onomastičkoga ciklusa pobjednika i poraženih. Talijansko-američki znanstvenik Michele Tucci uvrstio je u svoja istraživanja korištenje napredne metode geografskog informacijskog sustava (GIS), pomoću koje je uspio razotkriti *višestruke slojeve naziva ulica, koji čine neujednačenu i zamršenu toponimsku tapiseriju Milana* (Tucci, 2011.). Autor je zaključio kako kombinacija tradicionalne povijesne analize i uporaba suvremenih metoda koje omogućuje primjena GIS tehnologije mogu biti od velike koristi prilikom proučavanja skrivenih povijesnih urbanih obilježja, kao i zaštiti kulturne baštine. Nadalje, smatra kako geovizualizacija doprinosi prikazivanju i popularizaciji povijesti koja je uklopljena u gradski pejzaž.

Izvan Europe, analitički fokus istraživanja je na kolonijalističkim i postkolonijalističkim politikama urbane nomenklature. U širokom rasponu urbanih mjesta iz subsaharske Afrike, Egipta i Indije, povijesni geografi istraživali su kako su europske imperijalne sile proizvodile kolonijalna mjesta toponimijskim upisivanjem njihovoga kolonijalističkog prostornog imaginarija i stvaranjem prostornoga poretka, koji je služio njihovim geopolitičkim interesima (Rusu, 2020.) Noviji smjerovi istraživanja promjena uličnoga nazivlja idu u pravcu istraživanja suodnosa neoliberalnoga kapitalizma, tehnika brendiranja mjesta i komodifikacije imena (Medway, Warnaby, 2014; Rose Redwood, Vuolteenaho, 2012; Young, Light, 2019.).

U Republici Hrvatskoj temom promjena uličnoga nazivlja u različitim kontekstima bavili su se Jelić i Klemenčić (1990.), Rihtman-Auguštin (2000.), Crljenko (2006.), Kodrnja (2006.), Begonja (2006.), Marjanović (2007.), Grgin (2007.), Šimpraga (2008.), Stanić i dr.

(2009.) te Borzić i Mirošević (2011.), a istraživanja obuhvaćaju gotovo sve veće gradove u zemlji (Zagreb, Split, Rijeka, Pula i drugi). Do porasta interesa za proučavanjem tematike promjena uličnoga nazivlja u Republici Hrvatskoj dolazi ponajprije zbog radikalnih promjena vladajuće ideologije u devedesetim godinama 20. stoljeća, koje dovode do sveobuhvatnih promjena hrvatske gradske ulične nomenklature. Stanić, Šakaja i Slavuj (2009.) zaključuju kako je u uličnim imenovanjima jedna od nepromjenjivih konstanti povezivanje vrijednosnoga statusa osobe ili događaja s mjestom u mreži ulica koje se dotičnoj osobi ili događaju dodjeljuje.

Promjene uličnoga nazivlja grada Zagreba, osobito perifernih dijelova grada, konkretno, zagrebačke četvrti Dubrava, promatranih iz semiotičke perspektive, izučavale su Laura Šakaja i Ivana Crljenko (2017.) Autorice su u svojem radu zaključile kako je istraživanje pokazalo mogućnosti koje semiotički pristup daje u iščitavanju višestrukih osi identiteta i moći te načina na koji se oni transponiraju u prostor.

Prostorom i poviješću grada Osijeka bavili su se mnogi znanstvenici iz različitih znanstvenih disciplina. Posebno su izdvojeni neki od navedenih, budući da su njihova istraživanja uvelike pomogla prilikom pisanja ove disertacije. Ive Mažuran (1974., 2001.) proučavao je i pisao o prošlosti grada Osijeka i Slavonije, posebno o razdoblju osmanske vladavine u osvojenim dijelovima Hrvatske te neposredno nakon ratova protiv Osmanskoga Carstva. U svojoj knjizi *Urbanistički razvoj i spomenički značaj osječke Tvrđe* (1974.), autor daje pregled razvoja urbanizma u gradskoj četvrti Tvrđa od turske vladavine do rušenja vojne Tvrđave, početkom 20. stoljeća. Helena Sablić Tomić (2017.), objavila je dvojezičnu monografiju *U osječkom Nutarnjem gradu*, u kojoj na nov način oslikava višestoljetnu povijest toga osječkog prostora. Hrvoje Mesić (2019.) napisao je knjigu *Baštinska kultura u pamćenju grada* u kojoj je predstavio svoja istraživanja arhivskoga gradiva *Župe sv. Mihaela* u osječkoj gradskoj četvrti Tvrđa te potvrdio tezu o arhivima, kao važnim nositeljima kolektivnoga pamćenja. Poviješću i promjenama uličnoga nazivlja grada Osijeka bavio se dr. Stjepan Sršan (1993., 1996., 2001., 2008.). Sršan u svojoj knjizi *Plan i popis ulica grada Osijeka* (1993.) donosi detaljan popis promijenjenih naziva ulica, do kojega je došlo nakon osamostaljenja Republike Hrvatske. Autor ne analizira promjene, samo ih poimenično bilježi, ali navodi kako se prilikom dodjeljivanja novih naziva ulica nastojalo vratiti na tradicionalne ulične nazive sa što manje ideoloških konotacija. Hodonimima grada Osijeka, bavile su se Majetić i Glušac (2019.). Autorice su zaključile da se *izborom motivacijske osnove osječkih hodonima potiče i jača hrvatska nacionalna svijest (imenima slavni hrvatskih vladara,*

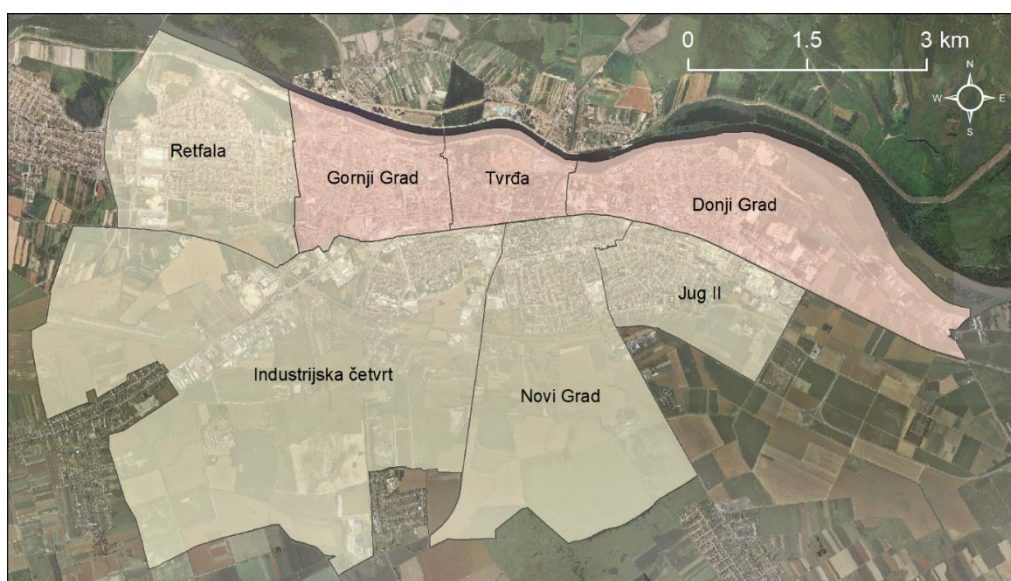
hrvatskih naselja, rijeka, planina) te kako u hodonimiji grada Osijeka nema mjesta ideologijama bilo koje vrste.

1.4. Prostorni obuhvat istraživanja

Prostorni obuhvat istraživanja obuhvaća odabrane tri gradske četvrti grada Osijeka. Grad Osijek četvrti je grad po broju stanovnika u Republici Hrvatskoj te je administrativno, gospodarsko i kulturno središte Osječko-baranjske županije. Smješten je u istočnome dijelu zemlje, na desnoj obali rijeke Drave (Magaš, 2013.). Povijesni razvoj grada Osijeka traje više od dvije tisuće godina, pri čemu grad gotovo konstantno mijenja svoj izgled i prostorni obuhvat, o čemu svjedoče brojni povijesni nalazi. Najraniji nalazi na prostoru današnjeg grada Osijeka, ostatci su ilirskih i keltskih naselja koji datiraju iz 2. stoljeća prije naše ere, a nalaze se na području današnjega Donjega grada (Sršan, 2008.). Za vrijeme rimskoga carstva, rimsko naselje Mursa doživljava svoj procvat i dobiva status kolonije *Colonia Aelia Mursa* (Brunšmid, 1900.). U povijesnim izvorima najraniji spomen Osijeka datira iz 1196. godine, kada kralj Emerik ispravom dodjeljuje cistercitskome cikadorskom samostanu pravo ubiranja pristojbi od trgovine, cestarine i skelarine. Postoje tumačenja da su ime grada Osijeka nadjenuli Hrvati zbog povišenog mjesta u odnosu na okolne vode i močvare, mjesta gdje je suho i mogu se izgraditi nastambe. U srednjovjekovnim dokumentima koriste se inačice imena grada pod utjecajem latinskoga jezika *Essec*, mađarskoga jezika *Eszek* ili njemačkoga *Essegg*, sve one predstavljaju jezičnu prilagodbu izvornome hrvatskom nazivu (Celestin, 1933.). Dana 14. kolovoza 1526. godine Osijek je osvojen od snaga Osmanskoga Carstva te je u sklopu Požeškoga sandžakata pod Turcima ostao više od 160 godina. Nakon oslobodilačkih ratova, Habsburška Monarhija 1687. godine, uključila je grad Osijek i područje istočne Hrvatske u svoju državu. Počinje izgradnja vojne utvrde na području današnje Tvrđe, koja je trajala od 1712. do 1721. godine. Grad se počinje širiti istočno i zapadno od bedema vojne utvrde. Zapadno i uzvodno uz rijeku Dravu nastaje Gornji grad, a istočno i nizvodno od Tvrđe, Donji grad. 18. stoljeće, dovodi do ubrzanoga razvoja gradskih općina, koje djeluju kao samostalni magistrati te potpomognuti politikom dekameralizacije Marije Terezije, počinju pregovori o ujedinjenju tri općine, kako bi grad ostvario status slobodnoga i kraljevskog grada. Do ujedinjenja dolazi 2. prosinca 1786. godine, ukazom cara Josipa II. Grad se ubrzano razvija na svim poljima, ali tek 28. kolovoza 1809. godine, Osijek je svečano proglašen slobodnim i kraljevskim gradom te počinje razdoblje intenzivnoga rasta i širenja. Sredinom 19. stoljeća, osobito se razvija Gornji grad, a u drugoj polovini stoljeća u Donjem gradu, gradi se najveća i najsuvremenija bolnica u ovome dijelu Europe. Grade se najznačajnije i najreprezentativnije zgrade poput Hrvatskoga narodnog kazališta, Sudbene palače, Županijske palače, gimnazije i škole, konkatedrala Svetoga Petra i

Pavla, brojne stambene kuće i vile, građene u secesijskome stilu te na taj način grad dobiva današnji izgled i vizuru. Otvaraju se i brojne tvornice, u promet je pušten prvi tramvaj pa sve navedeno pridonosi gospodarskom i kulturnom procvatu te velikom broju novih građana. Nakon Prvoga svjetskog rata raspadom Austro-Ugarske Monarhije 1918. godine, grad Osijek ulazi u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, koja 1929. godine mijenja naziv u Kraljevina Jugoslavija. Drugi svjetski rat i pripojenje Baranje Mađarskoj, grad Osijek stavlja u poziciju pograničnoga grada u sklopu Nezavisne Države Hrvatske. Ustaški režim traje od 1941. do 1945. godine, točnije do 14. travnja 1945. kada je grad oslobođen fašističke vlasti od strane partizanskih boraca Jugoslavenske armije te Osijek ulazi u novu državu, Demokratsku Federativnu Jugoslaviju, koja krajem 1945. godine mijenja ime u Federativna Narodna Republika Jugoslavija, da bi 1963. godine promijenila naziv u Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija. Početkom 1990. godine, nakon prvih višestranačkih izbora, dolazi do raspada SFRJ, a ubrzo dolazi do osamostaljenja i proglašenja Republike Hrvatske. Domovinski rat traje od 1991. do 1995. godine, tijekom rata je grad višestruko napadan i razaran od strane Jugoslavenske Armije i snaga pobunjenih Srba. Unatoč višegodišnjim, žestokim napadima, Osijek nikada nije bio osvojen. Nakon završetka Domovinskoga rata i procesa mirne reintegracije, počinje postupna obnova grada, koja traje i danas.

Danas je Osijek administrativno podijeljen na sedam gradskih četvrti: *Retfala*, *Gornji grad*, *Industrijska četvrt*, *Tvrđa*, *Novi grad*, *Jug II* i *Donji grad*, od kojih su u okviru ove disertacije obrađene tri najstarije četvrti, koje čine jezgru grada od njegovih početaka, a to su: gradska četvrt *Tvrđa*, gradska četvrt *Gornji grad* i gradska četvrt *Donji grad* (Sl. 1.).

Slika 1. Prostorni obuhvat istraživanja unutar grada Osijeka

1.4.1. Gradska četvrt Tvrđa

Gradska četvrt Tvrđa sastoji se od ukupno 39 ulica i trgova (Grad Osijek, 2021a). Prostire se s istočne strane od Ulice kralja Petra Svačića do rijeke Drave te do željezničke pruge Osijek-Dalj (zapadna strana ulice), sa zapadne strane od Ulice kardinala Alojzija Stepinca te od željezničke pruge Osijek-Dalj do rijeke Drave (istočna strana ulice-neparni brojevi), sa sjeverne strane od desne obale rijeke Drave te od Ulice kardinala Alojzija Stepinca do Ulice kralja Petra Svačića te s južne strane od željezničke pruge Osijek-Dalj i od Ulice kardinala Alojzija Stepinca do Ulice kralja Petra Svačića.

Gradska četvrt Tvrđa svrstava se u najstarije četvrti grada Osijeka (Sršan, 2008.). Iako je nastala na srednjovjekovnom lokalitetu, turbulentne povijesne prilike uvjetovale su gotovo konstantne promjene njezinoga izgleda, pri čemu je tijekom većega dijela povijesti najvažniji bio vojno-obrambeni karakter četvrti (Sršan, 2008.).

Granicu gradske četvrti Tvrđa sa sjevera od Ulice kardinala Alojzija Stepinca pa sve do Ulice kralja Petra Svačića definira rijeka Drava, dok južnu granicu četvrti na istoj relaciji definira željeznička pruga Osijek-Dalj (Grad Osijek, 2021a). Na zapadu gradska četvrt Tvrđa graniči s gradskom četvrti Gornji grad duž Ulice kardinala Alojzija Stepinca, od željezničke pruge do rijeke Drave, pri čemu Tvrđi pripada istočna strana ulice, s neparnim brojevima (Grad Osijek, 2021a). Zbog toga će prilikom analize promjena uličnoga nazivlja po gradskim četvrtima Ulica kardinala Alojza Stepinca biti obrađena i u gradskoj četvrti Tvrđa i u gradskoj četvrti Gornji grad, iako se radi o identičnoj ulici koja će kod ukupnog broja ulica na razini sve tri obrađene gradske četvrti biti gledana kao jedna ulica. Slična je situacija i na istočnoj strani gradske četvrti Tvrđa, gdje četvrt graniči s gradskom četvrti Donji grad. U slučaju istočne strane granicu čini Ulica kralja Petra Svačića, od rijeke Drave do željezničke pruge, gdje Tvrđi pripada zapadna strana ulice (Grad Osijek, 2021a). Ulica Kralja Petra Svačića će također biti obrađena u dvije zasebne četvrti (Tvrđa i Donji grad), ali će se kod konačne analize na razini sve tri četvrti gledati kao jedinstvena ulica.

U nastavku je prikazan pregled prostornoga obuhvata i svih ulica gradske četvrti Tvrđa (Sl. 2.), zajedno s jedinstvenim identifikacijskim oznakama, koje su u sklopu ove disertacije dodijeljene svakoj ulici.

Slika 2. Prostorni obuhvat i ulice gradske četvrti Tvrđa (Grad Osijek, 2021a)

1.4.2. Gradska četvrt Gornji grad

Gradska četvrt Gornji grad sastoji se od ukupno 85 ulica i trgova (Grad Osijek, 2021b). Prostire se s istočne strane od Ulice kardinala Alojzija Stepinca do željezničke pruge Osijek-Dalj i do rijeke Drave, sa zapadne strane od Ulice Antuna Kanižlića do rijeke Drave i do željezničke pruge Osijek-Našice, sa sjeverne strane od desne obale rijeke Drave do Ulice Antuna Kanižlića do Ulice kardinala Alojzija Stepinca te s južne strane od željezničke pruge Osijek-Našice s Našičkim naseljem do Ulice kardinala Alojzija Stepinca (Grad Osijek, 2021b).

Gradska četvrt Gornji grad nastaje krajem 17. stoljeća, kada dolazi do preseljenja dijela stanovništva izvan tadašnjih utvrđenih zidina Tvrđe (Sršan, 2008.). Postupnim razvojem i širenjem dolazi do značajnijega širenja ove gradske četvrti, koje se osobito intenzivira na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, kada dolazi do izgradnje brojnih novih ulica u secesijskome stilu (Martinčić, 2001.; Sršan, 2008.; Križan, 2015.).

Isto kao i ranije u slučaju gradske četvrti Tvrđa, granicu gradske četvrti Gornji grad sa sjevera definira rijeka Drava, od Ulice Antuna Kanižlića na zapadu četvrti, sve do Ulice kardinala Alojzija Stepinca na istočnome dijelu četvrti (Grad Osijek, 2021b). Južnu granicu četvrti definira željeznička pruga Osijek-Našice, sve od Našičkoga naselja do Ulice kardinala Alojza Stepinca (Grad Osijek, 2021b). Na zapadu gradska četvrt Gornji grad graniči s gradskom četvrti Retfala, koja nije obrađena u sklopu ove disertacije. Zapadnu granicu čini Ulica Antuna Kanižlića, koja odvaja Gornji grad od Retfale na relaciji od željezničke pruge Osijek-Našice, pa sve do rijeke Drave (Grad Osijek, 2021b). Istočnu granicu četvrti čini Ulica kardinala Alojzija Stepinca, koja odvaja gradsku četvrt Gornji grad od gradske četvrti Tvrđa, pri čemu Gornjemu gradu pripada zapadna strana ulice s parnim brojevima (Grad Osijek, 2021b). Kao što je ranije rečeno, Ulica kardinala Alojzija Stepinca će također biti obrađena individualno u dvije zasebne četvrti (Gornji grad i Tvrđa), ali će se kod konačne analize na razini sve tri četvrti gledati kao jedinstvena ulica.

U nastavku je prikazan pregled prostornoga obuhvata i svih ulica gradske četvrti Gornji grad (Sl.3.), zajedno s jedinstvenim identifikacijskim oznakama, koje su u sklopu ove disertacije dodijeljene svakoj ulici.

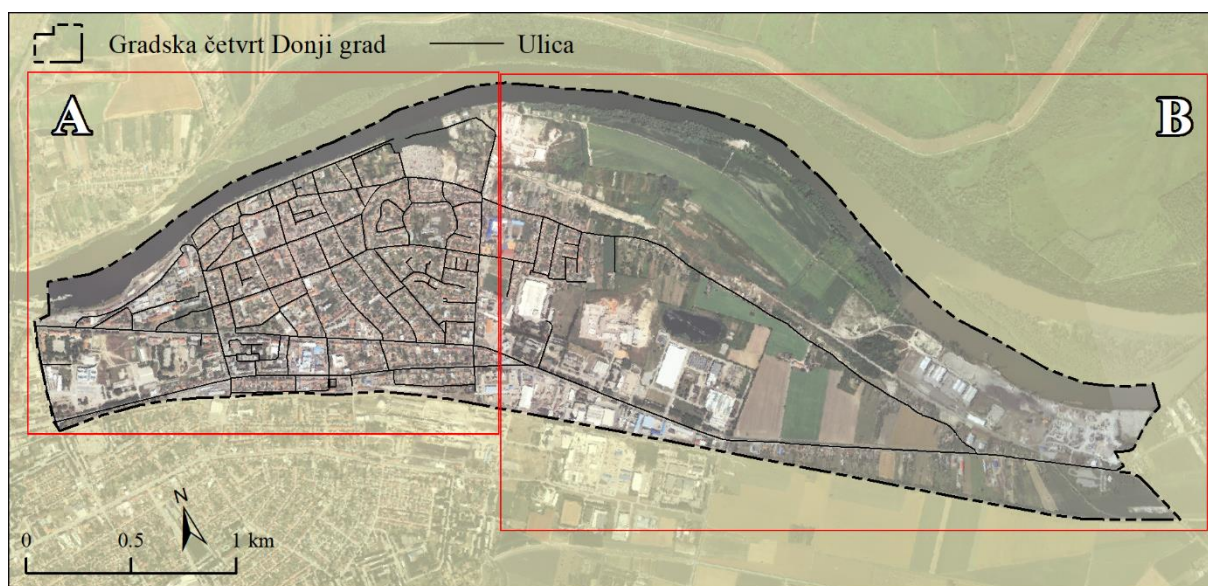
Slika 3. Prostorni obuhvat i ulice gradske četvrti Gornji grad (Grad Osijek, 2021b)

1.4.3. Gradska četvrt Donji grad

Gradska četvrt Donji grad sastoji se od 60 ulica i 3 trga (Grad Osijek 2021c). Prostire se s istočne strane od granice naselja Nemetin, sa zapadne strane od Ulice kralja Petra Svačića do rijeke Drave pa do željezničke pruge Osijek-Dalj, sa sjeverne strane od rijeke Drave do Ulice kralja Petra Svačića pa do Nemetina te s južne strane od željezničke pruge Osijek-Dalj do Ulice kralja Petra Svačića i do Nemetina.

Sjevernu granicu gradske četvrti Donji grad na relaciji Ulica kralja Petra Svačića, pa sve do Nemetina čini rijeka Drava, dok je na istoj relaciji južna granica definirana željezničkom prugom Osijek-Dalj (Grad Osijek, 2021c). Na istočnome dijelu četvrti granica četvrti ujedno je i granica između grada Osijeka i naselja Nemetin, dok na zapadnome dijelu četvrt graniči s gradskom četvrti Tvrđa, duž Ulice kralja Petra Svačića, na relaciji od željezničke pruge Osijek-Dalj, sve do rijeke Drave. Gradskoj četvrti Donji grad pripada istočna strana Ulice kralja Petra Svačića (Grad Osijek, 2021c), zbog čega će kao i u ranijim slučajevima ova ulica biti obrađena individualno u dvije zasebne četvrti (Tvrđa i Donji grad), ali će se kod konačne analize na razini sve tri četvrti gledati kao jedinstvena ulica.

U nastavku je prikazan pregled prostornoga obuhvata i svih ulica gradske četvrti Donji grad (Sl. 4.), zajedno s jedinstvenim identifikacijskim oznakama, koje su u sklopu ove disertacije dodijeljene svakoj ulici.

Slika 4. Prostorni obuhvat i ulice gradske četvrti Donji grad (Grad Osijek, 2021c) i obuhvat dva detaljnija kartografska prikaza

Zbog izduženosti četvrti i relativno velike površine koju pokriva, pregled prostornoga obuhvata (Sl. 4.) je podijeljen na dva zasebna dijela: gušće naseljeni zapadni dio (Sl. 5.A), te noviji, istočni industrijski dio četvrti (Sl. 5.B)

Slika 5. Prostorni obuhvat i ulice gradske četvrti Donji grad – urbana jezgra četvrti (A) (Grad Osijek, 2021c)

1 - Antuna Branka Šimića	22 - Nemetin	43 - Ksavera Šandora Gjalskog
2 - Banova Ulica	23 - Park Kraljice Katarine Kosača	44 - Ulica Marijana Lanosovića
3 - Branka Radičevića	24 - Primorska	45 - Ulica Olimpije
4 - Ciglarska Ulica	25 - Prolaz Kod Snježne Gospe	46 - Ulica Sv. Petka
5 - Crkvena Ulica	26 - Riječka Ulica	47 - Vijenac Murse
6 - Cvjetkova Ulica	27 - Sarajevska	48 - Vijenac Slavka Kolara
7 - Cvjetna	28 - Slavonska	49 - Vijenac Vlahe Bukovca
8 - Dinka Šimunovića	29 - Laoslava Ružičke	50 - Vinogradska
9 - Donjodravska Obala	30 - Travna	51 - Vjenceslava Novaka
10 - Esperantska Ulica	31 - Trg Bana Josipa Jelačića	52 - Vladimira Vidrića
11 - Eugena Kumičića	32 - Trg Josifa Runjanina	53 - Vodenička
12 - Gluha	33 - Trg Nikole Tesle	54 - Voćarska
13 - Gorička	34 - Tvornička	55 - Vrbik
14 - Imotska Ulica	35 - Cara Hadrijana	56 - Vrtna
15 - Krstova Ulica	36 - Christiana Monspergera	57 - Vukovarska Cesta
16 - Lađarska	37 - Dragutina Domjanića	58 - Zeleno Polje
17 - Livadska	38 - Franje Mückea	59 - Zmaj Jove Jovanovića
18 - Lugovi	39 - Ive Tijardovića	60 - Šumska
19 - Matije Gupca	40 - Josipa Huttlera	61 - Milutina Milankovića
20 - Mije Kišpatića	41 - Jovana Gojkovića	62 - Vladimira Preloga
21 - Mostarska	42 - Kralja Petra Svačića	63 - Andrije mohorovičića

Slika 5. Prostorni obuhvat i ulice gradske četvrti Donji grad – industrijski dio četvrti (B)
(Grad Osijek, 2021c)

2. TEORIJSKI OKVIR

2.1. Percepcija prostora u društvenim znanostima

Na prijelazu iz devetnaestoga u dvadeseto stoljeće, prostor je promatran u podređenom položaju u odnosu na vrijeme. Navedeni fenomen odražavao je vremensko-prostorno obilježje industrijske revolucije, a očitovao se kroz gledište historicističke svijesti u kojoj je prostor imao slabu važnost. Soja (1993.) definira navedeno razdoblje, *kao previše razvijenu povijesnu kontekstualizaciju društvenog života i društvene teorije koja aktivno potapa i periferizira geografsku ili prostornu imaginaciju* (Warf, Arias, 2009.). Historicistička misao linearizirala je vrijeme i marginalizirala prostor predstavljajući prošlost kao progresivnu, uz postojanje vremenskih faza razvoja. Tadašnji tekstovi posvećivali su malo pozornosti prostoru, ljudskoj svijesti ili društvenome životu. Ponovno vrjednovanje prostora u modernoj znanosti, bio je spor i dugotrajan proces. U dvadesetim godinama prošloga stoljeća, čikaška škola sociologa i geografa pokušala je uvrstiti prostor u analize, no, s tadašnjim shvaćanjem klasa, spola, moći i svjetskih sustava, pokušaj nije u potpunosti uspio. Edward Soja (1993.) ističe kraj 1960. godina prošloga stoljeća, kao ključne godine *Spatial Turna* ili prostornoga zaokreta, u kojima su tekstovi Henrija Lefebvrea (1991.) i Michela Foucaulta (1972., 1980.) predstavljali polazište u sugeriranju da je organizacija prostora ključna za strukturu i funkcioniranje društva kao koherentne cjeline (Barnett, 1998.). U fokus istraživanja došli su različiti oblici *reprezentacije prostora* i *kartiranja* te istraživanja vezana uz strukture moći i proizvodnju znanja u konstrukciji i reprodukciji prostora. Od 1980. godina, prostornost je napredovala i postala ključna tema u društveno-humanističkim i kulturalnim studijima. Geografija, sociologija i estetika posebno su prihvatile prekretnicu u prostornom razmišljanju i otvorile put ponovnom otkrivanju klasičnih europskih tekstova iz humanističkih i prirodnih znanosti. Brojni poznati tekstovi počeli su biti promatrani iz prostorne perspektive. Radovi iz teorije prostora od modernoga doba do danas, ne bave se samo fenomenologijom prostora, već promišljaju i medijske, društvene, političke i estetske prostore.

Henri Lefebvre tvrdio je da se prostor mora shvatiti, ne samo kao konkretan, materijalni objekt, nego i kao ideološki, živući i subjektivni. *Prostor nije znanstveni objekt odvojen od ideologije ili politike; on je uvijek bio političan i strateški* (Lefebvre, 1991.). Nadalje, Lefebvre smatra kako reprezentacije prostora sadrže konceptualizirani prostor, prostor znanstvenika, planera, urbanista, tehnokratskih podjela, inženjera, kao i određene vrste umjetnika sa znanstvenim

sklonostima te da svi oni poistovjećuju prostor u kojemu se živi, s onim što je u prostoru zamišljeno.

Foucault je u tekstu *O drugim prostorima* razradio trijadu prostora, znanja i moći te uveo pojam drugih prostora ili heterotopija, koje je podijelio na heterotopije krize i heterotopije odstupanja te ih razvrstao na šest načela¹. Heterotopija, doslovno znači *drugo mjesto* i opisuje prostor koji je na marginama uređenoga ili građanskog društva, a koji posjeduje višestruka, fragmentirana ili čak nekompatibilna značenja. Nadalje, Foucault je, osim heterotopija, prostor definirao i kao utopije² (Dehaene, De Cauter, 2008.).

David Harvey u svojim radovima (1973., 1982., 1984., 1985., 1989., 1990., 1995., 2006.) ponovno kritički vrednuje prostor i prostornost u znanosti, pridajući pozornost na ulogu prostora u izgradnji i preobrazbi društvenoga života (Warf, Arias, 2009.). Prostor izbija u prvi plan, a stvaranje prostora predstavlja središnji trenutak u reprodukciji društvenoga života. Harvey je usredotočen na duboku strukturu robne proizvodnje i pretvorbu robe u novac te smatra kako je to proces koji je rasvijetlio transformaciju vremena i prostora. Nadalje, smatra da su krajolici, odnosno prostori, odražavali prikaz robne proizvodnje u bilo kojemu povijesnome razdoblju.

Edward Soja (1989., 2000.) preuzeo je i razvio Harveyeve stavove te inzistirao da se prostor ne može podrediti vremenu ili društvu. Vrijeme, prostor i društveni ustroj, predstavljaju trijadu pojmova od kojih svaki udio sklapa i sklopljen je od drugih (Scott, Soja, 1996.). Također, Soja (1993.) tvrdi da je prostorni zaokret označio kraj historicizma, koji je privilegirao vrijeme nad prostorom te da predstavlja reafirmaciju značaja prostora u društvenim znanostima.

¹ Foucault razlikuje šest načela heterotopija ili mjesta drugosti: 1. načelo predstavljaju prostori bez granica između stvarnog i nestvarnog prostora, prisutne su u svakom društvu i kulturi, 2. načelo predstavljaju prostori podložni promjenama, koji imaju točno određenu ulogu unutar društva (groblja), 3. načelo predstavljaju prostori koji na jednom mjestu ujediniju više nespojivih prostora u kojima se stvarni i virtualni prostori isprepliću (kazališta, kinodvorane, vrtovi), 4. načelo predstavljaju prostori koji su povezani s razdvajanjem vremena te su ovisne o vremenu i svjedoče razvoju društva (muzeji, biblioteke, arhivi, svetkovine), 5. načelo predstavljaju prostori koji su nedostupni i istovremeno se u njih može ući, ali ne svojom voljom (zatvori, vojska), 6. načelo predstavljaju preostali prostori koji se realiziraju između realnog i iluzijskog prostora te kreiraju prostor iluzije (javne kuće), stvaraju novi savršeni i uređeni prostor (kolonije) ili fluidni prostori koji imaju svoj mikrokozmos (brod).

² Utopije predstavljaju ne-mjesta, iluzijska mjesta koja nemaju pravi prostor ili mjesta bez mjesta, nezbiljski prostor koji može predstavljati samo društvo koje je dovedeno do savršenstva ili njegovo naličje

Manuel Castels (1996., 1997.) u svojim radovima napominje da se prostornost postmodernizma očitovala u globalnom *prostoru tokova i prostoru mjesta*. Nadalje, Castels (2000.) smatra kako je prostor taj koji organizira vrijeme, a ne obrnuto.

Uz navedene autore, o prostoru su pisali i drugi teoretičari, čije je sociološko razumijevanje prostora kroz vrijeme, dovelo je do ključnih prekretnica poput postmodernoga i poststrukturalističkoga pristupa prostoru (Warf, Arias, 2009.).

2.2. Značaj proučavanja uličnoga nazivlja

Ulično nazivlje (engl. *Street Names*) predstavlja vrlo koristan izvor informacija za kvantitativne empirijske analize u društvenim znanostima, gdje se ovaj vid *gradskoga teksta* može koristiti za stvaranje sociokulturnih pokazatelja, koji na lokalnoj razini svjedoče o društvenim, kulturnim i političkim vrijednostima (Oto-Peralías, 2018.). Ulično nazivlje nastaje kao rezultat potrebe za imenovanjem okoline te odražava odnos prema određenome mjestu. Osnovna funkcija imenovanja mjesta je komunikacija. Ulično nazivlje nisu samo jezični znakovi, nego predstavljaju društvene, povijesne i kulturološke vrijednosti unutar samoga naziva. Sustav uličnoga nazivlja može se proučavati s više gledišta.

Ulično nazivlje ili hodonimi, svakodnevno se koriste (Skračić, 2011.). U predmodernim gradovima, nazivi ulica bili su većinom opisni (npr. *Duga ulica, Teretna ulica, Našička cesta, Crkvena ulica, Franjevačka ulica, Crni put*³), inspirirani smjerom, obrtima koji su se obavljali, objektima ili funkcijom, zbog čega su najčešće imali smisla samo za lokalno stanovništvo. Ovakav opisni sustav koristio se do kraja osamnaestoga stoljeća, kada je zamijenjen potpuno novim oblicima imenovanja poznatim kao *komemoracija* te drugim konceptima poput brojčanih, abecednih i tematskih imenovanja. Pod pojmom *komemorativno imenovanje* podrazumijeva se imenovanje mjesta po osobama, događajima, idejama, čak i po drugim mjestima u čast ili spomen na njih. Komemorativni nazivi ulica nazivaju se i honorifikacijski te su vrlo često ovisni o političkim režimima, imaju političku vrijednost i izražavaju ideologiju vladajućega režima (David, 2011.). Do kraja 19. stoljeća promjene uličnoga nazivlja u spomen važnih osoba, obilježavanja povijesnih datuma i događaja, postali su temeljno obilježje moderne političke kulture (Azaryahu 1996.). Na primjer, ulice i trgovi nazivani su po političarima ili poznatim povijesnim ličnostima (npr. *Zrinjevac, Trg Ante Starčevića, Ulica*

³ Navedeni su primjeri uličnoga nazivlja grada Osijeka iz različitih povijesno-političkih razdoblja

*Stjepana Radića*⁴), po književnicima, skladateljima i slikarima (npr. *Ulica Ivana Gundulića, Prolaz Franje Krežme, Ulica Adolfa Waldingera*⁵) te po važnim povijesnim događajima i datumima u nacionalnoj povijesti, kao i drugim ideološkim i političkim pojmovima i vrijednostima (npr. *Trg slobode, Ulica Republike, Europska avenija*⁶). Tijekom 20. stoljeća dolazi do politiziranja urbanih prostora, što dovodi do čestih promjena uličnoga nazivlja u europskim zemljama, poglavito u onima pod totalitarnom vlašću te su učestale promjene političkih okolnosti utjecale na modernu *urbanonimiju*. Zemlje bivšega Sovjetskog Saveza i istočnoga bloka poput Poljske, Istočne Njemačke (DDR), Bugarske, Rumunjske, Mađarske, tadašnje Jugoslavije i Čehoslovačke, svjedočile su radikalnim političkim, ideološkim i društvenim promjenama, što se najviše odrazilo na preimenovanju ulica u skladu s novim političkim okolnostima te su preimenovanja korištena za prezentaciju komunističkoga režima (David, 2011.). Važna karakteristika komemorativnoga uličnog nazivlja je njihova nestabilnost. U vremenima političkih nemira i promjena režima, *sve važna funkcija koja se dodjeljuje imenima ulica, ona prostorne orijentacije, jednostavno odlazi u drugi plan* (Neethling, 2016.). Budući da su politički režimi podložni promjenama, ulično nazivlje povezano s ideologijom određenoga režima, zamjenjuje se novim, prigodnijim nazivima te dolazi do dekomemoracije nazivlja ugašenoga režima, dok se ideologija novoga društvenog poretka institucionalizira u gradskome prostoru. Maoz Azaryahu (1997.) uzastopna preimenovanja uličnoga nazivlja, uslijed učestalih promjena političkih režima, opisuje pojmom *rituala revolucije*. Azaryahu (1986.) istražuje semiotičko i političko djelovanje komemorativnih naziva ulica na način da rasvjetljava postupke imenovanja i preimenovanja ulica te korištenje naziva ulica u komemorativne svrhe. Nadalje, obrazlaže kako su nazivi ulica, osim svoje temeljne uloge u prostornoj organizaciji i semiotičkoj izgradnji grada, sudionici u kulturnoj produkciji zajedničke prošlosti. Komemorativne nazive ulica percipira kao moćan mehanizam legitimacije društveno-političkoga poretka. Nazivi ulica predstavljaju dodirnu točku vladajućih ideoloških struktura s prostornim praksama svakodnevnoga života i ključni su za nastanak službene verzije povijesti, koja je ugrađena u urbano okruženje. Autor zaključuje da snaga komemorativnih naziva ulica proizlazi iz njihove sposobnosti da nacionalni narativ prošlosti, impliciraju u brojne narative grada (Azaryahu, 1986.).

⁴ Navedeni su primjeri uličnoga nazivlja grada Osijeka iz različitih povijesno-političkih razdoblja

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

Postupak imenovanja je uvijek postupak posvećivanja, komemoriranja, odnosno uvrštavanje osobe ili imenovanoga događaja i mjesta u neku vrstu mita. Prema Augustinsu (2004.) nazivi ulica imaju dva bitna obilježja: 1. izabrani su, 2. pripadaju društvenoj skupini u odnosu na koju bi trebali izražavati neku duboku vrijednost. Mogu se proučavati iz dvije različite perspektive: 1. vrste radnje koja je imenovanje ulice, 2. činjenice da imena ulica izražavaju nešto od društvene stvarnosti (Augustins, 2004.).

Povezanost politike i procesa imenovanja ulica i trgova u Republici Hrvatskoj danas, ilustrira podatak da je imenovanje propisano Zakonom o naseljima (NN 54/88)⁷, a člankom 7. Zakona, određeno je da naselje, ulica i trg mora imati ime te da na području naselja ne mogu biti dvije ili više ulica ili trgova s istim imenom. Navedenim Zakonom se propisuje i način odabira imena: članak 8. Zakona o naseljima propisuje da *naselja, ulice i trgovi mogu imati imena po geografskim i drugim pojmovima te po imenima i datumima koji su vezani za povijesne događaje ili osobe koje su dale značajan doprinos društvenom, kulturnom i znanstvenom razvoju*. U gradu Osijeku postupak imenovanja ulica i trgova provodi Odbor za utvrđivanje prijedloga imena ulica i trgova⁸ koji *razmatra inicijativu za određivanje imena ulica, trgova i naselja, organizira provođenje ankete ili drugog oblika ispitivanja javnog mnijenja u svezi određivanja imena ulica i trgova ili izmjenu imena ulica i trgova, utvrđuje prijedloge imena ulica, trgova i naselja, utvrđuje prijedloge za izmjenu imena ulica, trgova i naselja. (...) ima predsjednika i osam (8) članova koji se imenuju iz reda istaknutih društvenih, javnih i kulturnih djelatnika Grada*.

Komemorativna imena ulica, kako je već ranije navedeno, uključuju, osim povijesnih datuma i događaja i imena osoba, zaslužnih pojedinaca. Rusu (2019a.) navodi da se imena osoba mogu zamisliti kao *nominalni spomenici, koji čine više od pukog obilježavanja sjećanja na kulturnu, političku i povijesnu osobu u javnom prostoru; oni istovremeno slave vrijednosti ugrađene u osobnost po kojoj je ulica nazvana*. Ulično nazivlje predstavlja moćno komunikacijsko sredstvo dominantne vladajuće elite, a samim time i ideologije koju propagira. Prema Jaroslavu Davidu (2011.) ulično nazivlje je manje vizualno uočljivo od podizanja spomenika i skulptura, ali je politički učinkovitije i nametljivije, budući da je u svakodnevnoj uporabi velikoga broja stanovnika. Međutim, simbolička funkcija naziva ulica ne može se

⁷ <https://www.zakon.hr/z/1493/Zakon-o-naseljima>

⁸ <https://www.osijek.hr/gradska-uprava/gradsko-vijece/radna-tijela/odbor-za-utvrdivanje-prijedloga-imenaulica-i-trgova/>

ograničiti samo na kategoriju komemorativnih naziva. Ulični nazivi koji promiču apstraktne političke vrijednosti (npr. *Ulica bratstva i jedinstva*, *Bulevar revolucije*, *Trg slobode*), potom zemljopisni nazivi poput *Moskovskoga bulevara* (u gradovima iz socijalističkih zemalja) ili *Briselske* ili na osječkom primjeru, *Europske avenije* (na mjestima koja pripadaju zemljama članicama Europske unije ili zemljama koje teže ulasku u istu), nose nedvojbene simboličke političke dimenzije i simbolički su opterećeni (Rusu, 2019a.).

O važnosti uličnoga nazivlja, kao snažnoga mehanizma prijenosa poruka, svjedoče recentni događaji iz mjeseca ožujka 2022. godine, kada je uslijed ruske agresije na Ukrajinu, gradonačelnik glavnoga litvanskog grada Vilnusa, Remigijus Šimašius, donio odluku da se ulica u kojoj se nalazi rusko veleposlanstvo preimenuje u *Ulicu ukrajinskih junaka*. Gradonačelnik Šimašius je izjavio da, *svatko tko piše veleposlanstvu, morat će razmisliti o žrtvama ruske agresije i o ukrajinskim junacima, a pošta će se dostavljati samo ako je naznačeno novo ime ulice*. Slično litvanskome primjeru, gradske vlasti glavnoga grada Češke Republike, Praga, odlučile su dio avenije u kojoj se nalazi ruski konzulat preimenovati u *Ulicu ukrajinskih junaka*, a most koji se nalazi u blizini, nazvan je po ukrajinskome vojniku Vitaliju Skakunu, koji je zaustavio rusko napredovanje time što je raznio most na jugu Ukrajine, pri čemu je izgubio život. Ovo nije jedini primjer preimenovanja praških ulica, nekoliko godina ranije je trg na kojemu se nalazi rusko veleposlanstvo nazvan po Borisu Nemcovu, oporbenome ruskom političaru ubijenom 2015. godine, a šetnica u blizini po Ani Politkovskoj, također ubijenoj ruskoj oporbenoj novinarki. Na taj način, praške vlasti jasno su izrazile svoj stav o ruskome režimu, kao i o ruskoj agresiji na Ukrajinu. Trgove nazvane u počast Borisu Nemcovu imaju i drugi svjetski gradovi poput Washingtona, Vilnusa, Kijeva, Bratislave, Sofije, Toronta i Londona. Gradske vlasti u Tirani, glavnome gradu Republike Albanije, otišle su korak dalje te su ulicu u kojoj se nalaze rusko, srpsko, kosovsko i ukrajinsko veleposlanstvo preimenovala u ulicu *Slobodna Ukrajina* uz obrazloženje *da će Rusi, ali i drugi, morati raditi, živjeti i primati poštu na navedenoj adresi*, koja jasno izražava stav tiranskih gradskih vlasti, gradonačelnika Eriona Velija, ali i albanskoga naroda o ruskoj invaziji na Ukrajinu i svjedoči solidarnost s ukrajinskim narodom u borbi za slobodu. Suprotan primjer dogodio se u Moskvi, gdje je gradska uprava u lipnju 2022., preimenovala trg na kojemu se nalazi veleposlanstvo Sjedinjenih Američkih Država u Trg Narodne Republike Donjeck, prema separatističkoj proruskoj regiji na istoku Ukrajine, koju je Ruska Federacija jednostrano pripojila. Navedeni primjeri zorno

svjedoče o snazi uličnoga nazivlja, upravo zbog svoje svakodnevne uporabe, kako u prošlosti, tako i danas.

U gradu Osijeku svoje ulice u svrhu honorifikacije dobili su brojni zaslužni Osječani: Ivan Adamović, veleposjednik, Antun Franjo Blažić, prvi gradonačelnik, Josip Bösendorfer, ravnatelj Muzeja Slavonije, Dobriša Cesarić, pjesnik i osječki učenik, Martin Divaldt, utemeljitelj osječke grafičke industrije, Kamilo Firingner, osnivač Državnoga arhiva, Vjekoslav Hengl, gradonačelnik, slikari Jovan Gojković, Hugo Conrad Hötendorf, Isidor Kršnjavi, Josip Leović, Franjo Mücke, Adolf Waldinger i Julije Knifer potom Josip Huttler, vlasnik kožare i suosnivač bolnice, Lorenz Jäger, knjižničar, Mijo Kišpatić, znanstvenik, Franjo Krežma, violinist, Franjo Kuhač i Pajo Kolarić, muzikolozi, Christian Monsperger, isusovac i suosnivač bolnice, Lav Mirski, dirigent, Dragutin Neumann, odvjetnik, Danica Pinterović, ravnateljica Muzeja Slavonije, Carlo Benda, novinar, Josip Reihl Kir i Goran Zobundžija, političari i žrtve Domovinskoga rata, Adam Reisner, tvorničar, Franjo Šeper, kardinal, Lavoslav Ružička, osječki gimnazijalac i nobelovac, Matija Petar Katančić, prevoditelj, Josip Juraj Strossmayer, biskup i osnivač HAZU, Jagoda Truhelka, književnica. Međutim, nisu svi zaslužni Osječani dobili ulicu u svojem gradu, prvenstveno jer se nove ulice slabije grade, a promjena dokumenata za stanovnike iziskuje dodatne troškove.

2.3. Semiotičko tumačenje promjena uličnoga nazivlja

Semiotika (engl. *semiotics*) predstavlja znanost o znakovima i simbolima, koja nastoji proučiti i interpretirati njihovo korištenje u prostoru (Bertoša, 2021.). Znakovi i simboli predstavljaju semiotičke izvore, koji u današnjem svijetu čine vrlo bitan element našega okruženja (Stroud, Jegels, 2014.). Uz semiotiku se često veže i semiotičko djelovanje, odnosno semioza (engl. *semiosis*), kojom čovjek u prostor kroz različite aktivnosti, ponašanja ili procese unosi različite znakove (Bertoša, 2021.). Semiotička analiza (engl. *semiotic analysis*) predstavlja poseban oblik analize koji je usmjeren na prepoznavanje znakova te proučavanje i interpretaciju dubljega značenja određenih verbalnih, vizualnih i auditivnih znakova, otkrivajući pri tomu temeljne strukture značenja analiziranih znakova. Prema švicarskom jezikoslovcu i jednom od osnivača semiotike, Ferdinandu de Saussureu, prilikom proučavanja znakova i simbola semiotička analiza identificira određene znakove, koje dijeli na sljedeće dvije ključne komponente: označitelja (engl. *signifier*) i označeno (engl. *signified*) (de Saussure, 2011; Key, Noble, 2017.). Pri tomu, označitelj reprezentira fizički znak, odnosno zvuk, riječ ili

sliku, koji prenose određeno značenje, a označeno reprezentira interpretaciju značenja određenoga znaka, odnosno označenoga (de Saussure, 2011.). Danas se u semiotici često *označitelji* poistovjećuju s konceptom materijalnoga oblika, odnosno s nečim što se može čuti, vidjeti ili dodirnuti, dok se s druge strane označeno poistovjećuje sa značenjem, odnosno određenom idejom ili pojmom (Trabant, 1987.).

Prema Charlesu Sandersu Peirceu, američkome filozofu, kojega se uz de Saussurea smatra začetnikom semiotike, možemo razlikovati tri tipa označitelja, ovisno o tomu na koji su način određeni znakovi označeni (Peirce, Hoopes, 1991.):

Simboli (enlg. *symbols*) - znakovi koji će se *tumačiti kao označavanje predmeta, uslijed određenih navika*. Drugim riječima, simboli su povezani s onim što označavaju samo onoliko koliko su ljudi navikli misliti da su povezani.

Ikone (engl. *icons*) - znakovi koje karakterizira stvarna, odnosno fizička sličnost s određenim predmetom. U ikone spadaju kartografski prikazi, zvukovi, slike, itd.

Indeksi (engl. *indexes*) – reprezentiraju određene objekte neovisno o bilo kakvoj sličnosti s njima, samo na temelju stvarne veze s njima, koja može imati brojne oblike: znak i pripadajuće označeno značenje mogu biti povezani uzrokom i posljedicom ili čestim zajedničkim pojavljivanjem u vremenu i/ili prostoru.

Također, postoje i tri tipa označenoga, odnosno tri različita načina interpretacije značenja određenoga znaka:

Denotacija (engl. *denotation*) – izravno značenje određenoga znaka.

Konotacija (engl. *conotation*) – skup svih mogućih značenja određenoga znaka, pri čemu su značenja društveno uvjetovana.

Mit (engl. *myth*) – proširenu metaforu, koja obuhvaća sociološke i kulturološke priče i vrijednosti pridružene određenom znaku.

Iako se semiotika danas primjenjuje u brojnim znanstvenim djelatnostima, pri čemu su se unutar semiotike razvile brojne pod discipline, među kojima je i urbana semiotika (engl. *urban semiotics*). Urbana semiotika predstavlja teorijski pravac unutar semiotike, koji se temelji na proučavanju denotativnih značenja znakova unutar urbanoga prostora, ali i sociološke

konotacije značenja vezanih uz ideologiju i različite strukture moći (Gottdiener, Lagopoulos, 1986.). Pri tomu se urbana semiotika usredotočuje na određene materijalne objekte urbanoga krajolika (npr. ulice, trgovi, zgrade, parkovi, itd.), ali i na različite neizgrađene kulturne proizvode urbanoga prostora, poput prostornih planova, kartografskih prikaza, arhitektonskih projekata i slično (Gottdiener, Lagopoulos, 1986.). Istraživanja provedena u okviru ove disertacije spadaju u urbanu semiotiku, jer se u prvom redu proučavaju promjene naziva ulica, kao materijalnih elemenata urbanoga krajolika, pri čemu se značenja pojedinih naziva analiziraju na temelju dostupnih arhivskih kartografskih prikaza.

Različiti semiotički izvori prisutni su u gotovo svim aspektima današnjega urbanog prostora, tvoreći pri tomu ono što se često naziva *semiotički krajolik* (Meinig 1979; Gonçalves, Milani, 2022.). Semiotički krajolik (engl. *semiotic landscape*) predstavlja bilo koji javni prostor, zajedno sa svim semiotičkim izražajnim sredstvima dostupnim unutar određenoga prostora, koja zajedno s načinima na koje se koriste i vrjednuju, predstavljaju odraz određenoga društva (Jaworski, Thurlow, 2011.). Prema Landryu i Bourhisu (1997.) semiotički krajolik određenoga teritorija, regije ili urbanoga prostora čine svi znakovi i simboli koji se nalaze unutar toga prostora, poput naziva ulica i trgova, naziva pojedinih mjesta, znakova komercijalnih trgovina, grafita, javnih znakova vladinih zgrada, reklamnih panoa, i drugo. Suvremeni čovjek koji živi u urbanome krajoliku cijelo je vrijeme okružen znakovima, koje čitavo vrijeme čita i tumači (Barthes, 1988.). Semiotički krajolik često se poistovjećuje s metaforom gradskoga teksta (engl. *city text*), u sklopu kojega gradski tekst reprezentira semiotičku znakovnu strukturu, koja ima složenu socijalno-komunikativnu funkciju (Šakaja, Crljenko, 2017.). Gradski tekst reprezentira toponimijski sustav, koji doprinosi boljoj geografskoj jasnoći urbanoga prostora (Azaryahu, 1996.).

Ulično nazivlje (engl. *street names*) predstavlja važan segment gradskoga teksta i jedan je od najučestalijih semiotičkih izražajnih sredstava, odnosno predstavlja neodvojiv dio semiotičkoga krajolika, koji doprinosi semiotičkoj prisutnosti određene ideologije (Grgin, 2007.). Iako je osnovna funkcija uličnoga nazivlja bez sumnje organizacija određenoga urbanog prostora, posve je očito da postoji povezanost između uličnoga nazivlja i semiotike, pri čemu imena ulica imaju transcendentalnu dimenziju koja ih uzdiže iznad puke svjetovne ili referencijalne funkcije (Neethling, 2016.). Kao što je ranije navedeno, ulično nazivlje odražava komemorativne odluke lokalne vlasti, zbog čega ga se može koristiti za proučavanje socioloških i kulturoloških značajki određenoga razdoblja (Oto-Peralías, 2018.). Promjene uličnoga

nazivlja često su povezane s različitim povijesno-političkim promjenama u društvu, pri čemu vladajuća elita dokazuje svoju vlast nad određenim prostorom kroz svjesno mijenjanje semiotičkoga krajolika (Mirošević, 2011.).

Ukoliko se semiotička analiza primijeni na ulično nazivlje, tada se svaki ulični naziv može raščlaniti na označitelja, odnosno fizički znak, koji je reprezentiran na određenoj lokaciji u prostoru (npr. *pročelje zgrada, stupovi, itd.*) (Sl. 6.A) te na označeno, odnosno interpretaciju značenja toga uličnog naziva (Sl. 6.B).

Slika 6. Raščlamba uličnoga naziva na označitelja (A) i označeno (B) u sklopu semiotičkoga sustava prvoga reda

Ulično nazivlje moguće je promatrati i kroz teoriju mita, francuskoga teoretičara književnosti, filozofa i semiotičara Rolanda Barthesa, prema kojoj je mit semiotički sustav drugoga reda, koji uzima već konstituirani znak i pretvara ga u označitelja u procesu koji se naziva označavanje (*engl. signification*) (Barthes, 2009; Monticelli, 2016.). U svome djelu

Mitologije, Barthes pojašnjava razliku između mita, kao vrste govora, odnosno posebnoga komunikacijskog sustava, koji nije prepoznatljiv po sadržaju poruke, već po posebnom, često prikrivenom značenju (Barthes, 2009; Olivier, 2018.). Barthes teoriju mita pojašnjava kroz primjer naslovnice časopisa *Paris Match*, koja prikazuje mladoga, crnog vojnika u francuskoj uniformi kako ponosno salutira. Pri tomu, u sklopu semiotičkoga sustava prvoga reda navedeni primjer predstavlja znak, koji se može raščlaniti na označitelja, odnosno sliku koja se sastoji od različitih nijansi tinte na papiru te na označeno, odnosno prikaz mladoga crnog vojnika, koji salutira francuskoj zastavi. Unutar semiotičkoga sustava drugoga reda navedeni znak postaje označitelj, koji neizravno prenosi željene poruke, u prvom redu poruku da je Francuska snažna država u kojoj nema rasne diskriminacije, čiji građani vjerno služe državi, neovisno o boji kože. Barthes navodi da *mit ulice omogućuje da se razvije glavna tema svih građanskih političkih mistifikacija te predstavlja raskorak između naroda i vlasti*. Nadalje, mit predstavlja semiotički obrazac, a u *mitskim pojmovima nema ničega ustaljenog: oni mogu nastati, promijeniti se, raspasti se i potpuno nestati, povijest ih vrlo lako može ukinuti upravo zato što su povijesni*. Prema Barthesu, mit proizlazi iz ideologije te često može doći do ideološke zlouporabe mita, budući da mit *iskrivljuje zbilju zbog ideološkoga učinka*.

Shematski prikaz semiotičke raščlambe mita po Barthesu prikazan je na slici 7.

<i>1. signifier</i>	<i>2. signified</i>	
<i>3. sign</i>		(langue)
I. SIGNIFIER	II. SIGNIFIED	
III. SIGN		(myth)

Slika 7. Semiotička shema mita u Barthesovim Mitologijama (preuzeto iz Monticelli, 2016.)

Ukoliko se teorija mita primijeni na ulično nazivlje, tada ulični nazivi koji unutar semiotičkoga sustava prvoga reda predstavljaju znakove koji se sastoje od označitelja i označenoga, postaju označitelji drugoga značenja (označenoga), pri čemu unutar semiotičkoga sustava drugoga reda, ulični nazivi postaju novi znak. Prema tomu, ulični naziv prema teoriji mita može postati reprezentacija određenoga značenja, koje nije očigledno na prvi pogled, poput prikrivenih političkih poruka ili pak određenih skrivenih ideoloških konotacija. Prema

Barthesu, mitovi mijenjaju ili iskrivljuju određene znakove kako bi nosili određeno značenje, pri čemu mit otuđuje povijest znaka. Primjerice, ulični naziv *Trg maršala Tita* predstavlja znak (Sl. 8.A.), koji se sastoji od označitelja, odnosno fizičke reprezentacije znaka (Sl. 8.B) unutar urbanoga prostora i označenoga, odnosno interpretacije značenja toga znaka (Sl. 8.C), pri čemu je taj ulični naziv ujedno označitelj prikrivene komunističke ideologije (Sl. 8.D.).

Upravo zbog prikrivenih značenja koje ulično nazivlje može imati, u ovoj doktorskoj disertaciji ulično nazivlje proučavalo se primjenom semiotičkoga pristupa, koji nastoji odgonetnuti naočigled prikriveno značenje nazivlja korištenoga u određenom povijesnom razdoblju. Posebna pozornost pri proučavanju semiotičkih promjena uličnoga nazivlja, stavljena je na proučavanje političko-ideoloških konotacija povezanih sa značenjem pojedinih uličnih naziva, koji su korišteni unutar određenoga povijesnog razdoblja. Pri tomu je primjena semiotičke analize vrlo bitan segment ove doktorske disertacije, bez koje bi utvrđene promjene bile samo brojčani pokazatelj zastupljenosti promjena unutar pojedinoga analiziranog razdoblja. Međutim, kroz primjenu semiotičke analize pri proučavanju promjena uličnoga nazivlja omogućava se detaljnije proučavanje prikrivenih motiva pojedinih vlasti, koje su upravo kroz ulično nazivlje nastojale vlastitu ideologiju neizravno nametnuti unutar određenoga gradskog prostora.

Slika 8. Raščlamba uličnoga naziva u sklopu semiotičkoga sustava drugoga reda prema teoriji mita Rolanda Barthesa

Iz toga gledišta, osobito je važna sljedeća hipoteza ove doktorske disertacije, prema kojoj se očekuje da će najveća zastupljenost uličnoga nazivlja s političko-ideološkom konotacijom unutar tri analizirane gradske četvrti grada Osijeka biti zabilježena unutar razdoblja komunističke vlasti:

H3: *Najveća zastupljenost uličnoga nazivlja s političko-ideološkom konotacijom unutar analiziranih povijesnih razdoblja bit će zabilježena za vrijeme komunističke vlasti u Osijeku.*

Navedena hipoteza postavljena je na temelju obrađenih prethodnih istraživanja, gdje je utvrđeno da su u većini post-socijalističkih zemalja, ulični nazivi s političko-ideološkom konotacijom bili najzastupljeniji upravo za vrijeme trajanja komunističke vlasti. Prema Šakaji (Stanić i dr., 2009.), komunistička vlast u Hrvatskoj bila je svjesna važnosti i moći simbola u prostoru, zbog čega je sustavno uklanjala sve postojeće tragove prijašnjih vlasti, mijenjajući ih s ideološki pogodnim nazivljem. Pri tomu, autorice zaključuju da je komunistička vlast unutar analiziranoga prostora zagrebačke gradske četvrti Donji grad promijenila četvrtinu svih uličnih naziva, gdje je više od 75 % novih naziva imalo političko-ideološku konotaciju povezanu sa socijalističkim idealima (Stanić i dr., 2009.). Do sličnih zaključaka došla su i brojna istraživanja iz drugih post-socijalističkih zemalja.

Uz semiotičku analizu promjena uličnoga nazivlja, vezana je još jedna hipoteza postavljena u ovoj doktorskoj disertaciji, koja je usmjerena na proučavanje odnosa između geografskog nazivlja i političko-ideoloških konotacija:

H5: *Nazivi iz kategorije Geografsko nazivlje mijenjani su samo ako su imali političko-ideološku konotaciju.*

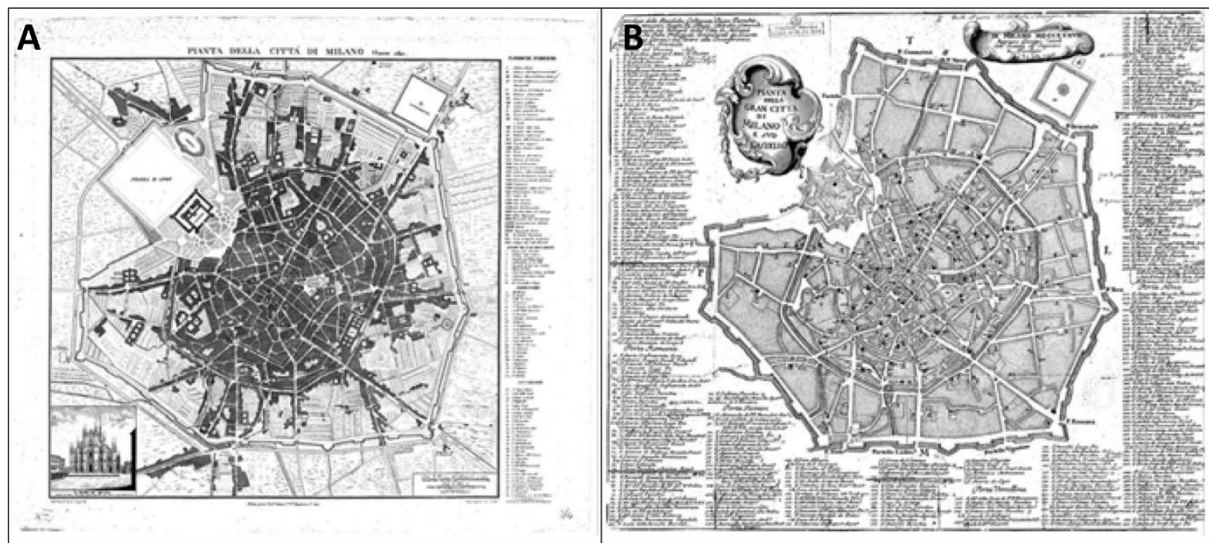
Tumačenje ove hipoteze opširnije je objašnjeno u rezultatima istraživanja.

2.4. Kartografski prikazi kao osnova za proučavanje uličnoga nazivlja

Kartografski prikaz, odnosno karta (engl. *map*) predstavlja umanjeni, simbolični prikaz geografske stvarnosti, koji prikazuje odabrane elemente određenoga prostora (npr. objekte, granice, ulice, vegetacija, reljef, itd.), a nastaje kao rezultat autorovoga, odnosno kartografovog odabira (Frančula; Lapaine, 2008.). Različiti kartografski prikazi koriste se stoljećima za bolje razumijevanje određenoga prostora, ali i različitih procesa i pojava u njemu (MacEachren; Kraak, 1997.), pri čemu kartografski prikazi ne reprezentiraju, nego zamjenjuju određeni stvarni prostor (Casti, 2005; Tucci i dr., 2010.). Prema Casti (2005.) kartografske prikaze moguće je promatrati kroz njihovu dvostruku ulogu, gdje karte predstavljaju (1) društveni proizvod koji otkriva načine na koje određeno društvo konstruira vlastito specifično znanje o prostoru, odnosno (2) sredstvo za komunikaciju koje omogućava prijenos informacija o određenome prostoru i funkcionira kao nezavisni medij komunikacije. Kartografski prikazi ne samo da pružaju uvid u različite informacije koje omogućavaju bolje razumijevanje i shvaćanje određenoga prostora, već mogu predstavljati i oblik umjetnosti, ali i instrument moći i propagande (Wood; Fels, 1992.).

Povijesni kartografski prikazi su, uz drugu arhivsku građu, vrijedni i često zanemareni izvori informacija o različitim odlikama određenoga prostora, koji omogućavaju rekonstrukciju nekadašnjih prostornih odnosa. Također, povijesni kartografski prikazi omogućavaju praćenje razvoja određenih procesa u prošlosti, kroz kvantitativnu i kvalitativnu dijakronijsku analizu (Piovan, 2019.). Povijesni kartografski prikazi od posebne su važnosti za dijakronijsko proučavanje uličnoga nazivlja, kao jednog od najrasprostranjenijih i važnijih elemenata gradskoga teksta. Kao takvi korišteni su kao primarni izvori podataka o nekadašnjem uličnome nazivlju određenoga prostora u brojnim relevantnim znanstvenim istraživanjima (Tucci i dr., 2011; Rusu, 2019b.). Za razliku od ostale arhivske građe (*zapisnici sa sastanaka gradskoga vijeća ili skupštine, službeni dokumenti različitih gradskih ureda, razglednice, novinski članci i proglasi*, itd.), koji pružaju uvid u naziv jedne ili u najboljem slučaju nekoliko ulica, kartografski prikazi omogućavaju uvid u nazive svih prikazanih ulica, koje su postojale unutar određenoga kartiranog prostora u određenome povijesnom razdoblju. Zahvaljujući tomu, prikupljanje informacija o uličnome nazivlju je znatno brže i jednostavnije, ali isto tako i pouzdanije. Najčešće se za proučavanje uličnoga nazivlja koriste različiti tematski kartografski prikazi, poput gradskih planova, koji sadrže prikaz svih ulica, zajedno s njihovim nazivima. Na

slici 9. vidljiv je primjer gradskih planova Milana (Italija), koji su korišteni za proučavanje dijakronijskih promjena uličnoga nazivlja (Tucci i dr., 2011.).

Slika 9. Prostorni planovi Milana s označenim nazivima ulica iz 1737. (A) i 1820. godine (B)

Većina znanstvenih istraživanja fokusiranih na proučavanje povijesnih kartografskih prikaza tradicionalno se temeljila pretežito na proučavanju tiskanih papirnatih karata, unazad zadnjih nekoliko desetljeća digitalizacija povijesnih karata i primjena suvremenih analitičkih metoda, sve su više u primjeni (Gregory; Healey, 2007.). Talijansko-američki geograf Michele Tucci među prvima je započeo s primjenom metoda iz sfere geografskoga informacijskog sustava (GIS-a) za preklapanje povijesnih kartografskih prikaza i proučavanje dijakronijskih promjena uličnoga nazivlja (Tucci, 2010; Tucci; Giordano, 2011; Tucci i dr., 2011.).

Geografski informacijski sustav (GIS) predstavlja računalni sustav koji omogućava prikupljanje, integriranje, spremanje, uređivanje, analiziranje i prikazivanje različitih geografskih informacija. Iako se GIS najčešće povezuje s kartiranjem i izradom karata, GIS zapravo predstavlja znatno složeniji sustav, koji funkcionira kao baza podataka za različite prostorne informacije i podatke, koja ujedno omogućava znatno šire i kompleksnije funkcionalnosti (Gregory; Healey, 2007.). Naime, GIS omogućava povezivanje podataka s kartama, kroz integraciju prostornih informacija, koje pružaju uvid u to gdje se nešto nalazi, s različitim opisnim informacijama, odnosno atributima, koje daju informacije o karakteristikama određene lokacije. Primjenom GIS-a moguće je poboljšati razumijevanje prostornih odnosa i veza u određenome geografskom kontekstu.

Danas se GIS osim u geografiji primjenjuje i u brojnim drugim znanstvenim područjima, poput geodezije, medicine, agronomije, prostornoga planiranja, itd. Poseban dio GIS-a koji integrira osnovne funkcionalnosti GIS-a i povijesne kartografske prikaze naziva se historijski GIS (*engl. Historical Geographical Information System – HGIS*). Prema Gregory i dr. (2001.) tri osnovne prednosti integracije GIS-a u proučavanju povijesnih kartografskih prikaza su: (1) mogućnost strukturiranja baze podataka i integracija naizgled nekompatibilnih podataka kroz njihovu zajedničku lokaciju na Zemljinoj površini, (2) omogućavanje vizualizacije podataka iz različitih povijesnih razdoblja korištenjem naprednih 2D i 3D vizualizacijskih metoda te (3) provođenje naprednih prostornih analiza. Međutim, prilikom korištenja GIS-a i povijesnih kartografskih prikaza treba voditi računa o mogućim nesigurnostima, koje mogu biti povezane s (1) pozicijskom netočnošću, (2) nepotpunošću podataka te (3) vremenskim nesigurnostima (Sanchez; Bertolotto, 2017.).

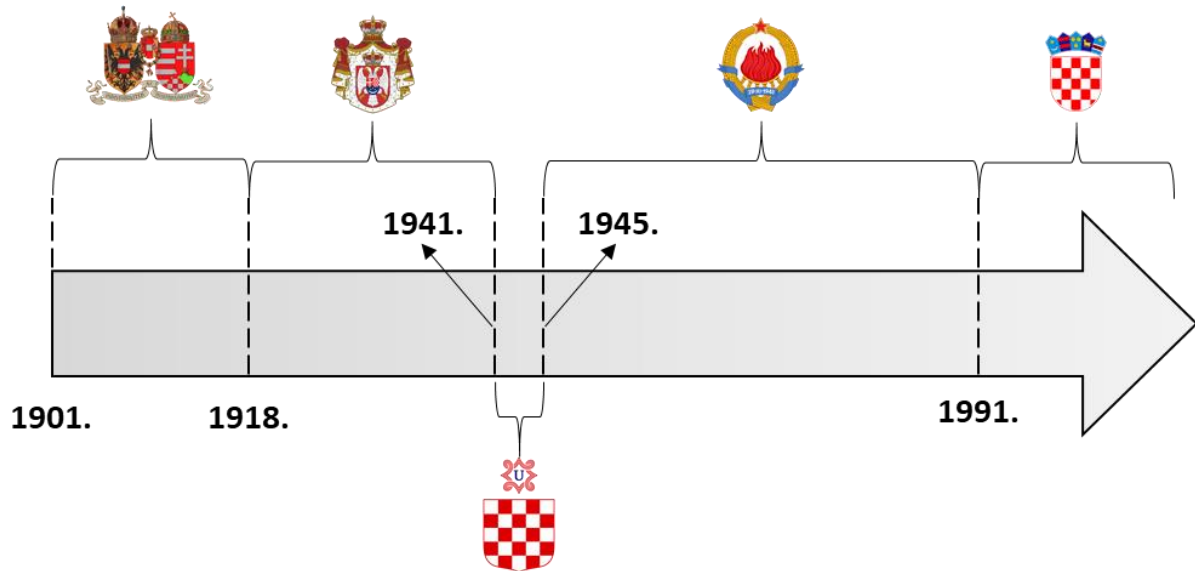
U sklopu ove disertacije kartografski prikazi grada Osijeka iz različitih povijesnih razdoblja 20. stoljeća predstavljaju osnovu za proučavanje uličnoga nazivlja, alati iz sfere GIS-a omogućavaju jednostavnije preklapanje odabranih kartografskih prikaza i bržu detekciju dijakronijskih promjena uličnoga nazivlja. U prvome redu GIS se koristi za preklapanje kartografskih prikaza i kvantitativnu analizu dijakronijskih promjena, gdje GIS omogućava da se utvrdi koliko je promjena bilo po pojedinome proučavanom povijesnom razdoblju, ali i da se utvrdi gdje su se u prostoru odabranih četvrti te promjene odvijale. Navedena prostorna komponenta je vrlo bitna, jer osim u kvantitativne odlike promjena uličnoga nazivlja, pružaju uvid i u prostornu komponentu utvrđenih promjena.

Drugi dio primjene GIS-a vezan je za kvalitativnu analizu, gdje se uz pomoć opisnih atributa i semiotičke analize za svaki ulični naziv određuje njegova neutralnost ili postojanje određene političko-ideološke konotacije. Time se pruža uvid u prostornu zastupljenost prikrivenih semiotičkih ideoloških poruka u prostoru analiziranih gradskih četvrti.

Posljednji dio primjene GIS-a vezan je za vizualizacijsku funkciju, koja se očituje kroz korištenje naprednih GIS alata za izradu novih vizualizacijskih kartografskih prikaza, na primjer za prikaz prostorne distribucije utvrđenih promjena uličnoga nazivlja, ali i zastupljenosti u prostoru naziva s političko-ideološkom konotacijom. Ovaj segment primjene GIS-a vrlo je bitan jer omogućava lakši prikaz rezultata ove doktorske disertacije.

2.5. Povijesni kontekst prostorno-vremenskih promjena proučavanoga razdoblja

U nastavku je prikazan kronološki pregled povijesnih razdoblja analiziranih u sklopu ove doktorske disertacije (Sl. 10.), uz pojašnjenje osnovnih odlika svakoga pojedinog razdoblja.

Slika 10. Kronološki slijed povijesnih razdoblja analiziranih u sklopu ove disertacije

2.5.1. Austro-Ugarska Monarhija

Austro-Ugarska Monarhija u povijesnim izvorima naziva se još i *Dvojna Monarhija*, zbog podjele vlasti između Beča i Budimpešte, koji su ujedno bili i glavni gradovi Monarhije (Hrvatska enciklopedija, 2023a). Dvije državne cjeline, koje su se sastojale od *kraljevina i zemalja zastupanih u Carevinskom vijeću* (Gornja i Donja Austrija, Tirol s Vorarlbergom, Štajerska, Koruška, Kranjska, Gorica, Gradiška, Trst, Istra, Dalmacija, Češka, Moravska, Šleska, Galicija, Bukovina) i od *zemalja ugarske krune* (Ugarska te Hrvatska i Slavonija), bile su povezane zajedničkim vladarom iz dinastije Habsburg, koji je stolovao u Beču ((Hrvatska enciklopedija, 2022a; Judson, 2016.). Dualizam je pridonio spašavanju Monarhije, nakon niza pobuna diljem carstva. Austro-Ugarska Monarhija imala je zajedničku vojsku, vanjsku politiku, valutu, carinski režim te financije. Površinski, bila je druga zemlja u Europi, nakon Rusije, s više od pedeset milijuna stanovnika, sastavljena od različitih naroda. Gospodarski je bila dosta zaostala, iako je obuhvaćala neke od najrazvijenijih zemalja tadašnje srednje Europe, poput Šleske i Češke. Službeni jezici bili su njemački i mađarski. Osijek je, uz Petrovaradin, Arad i Temišvar, bio među najvažnijim utvrdama istočne granice monarhije (Vitek, 2005.). Nakon ujedinjenja gradskih općina u razdoblju Habsburške Monarhije, grad za vrijeme Austro-

Ugarske doživljava svoj gospodarski i kulturni procvat. Građanstvo je Osijek nazivalo *mala Pešta* ili *mali Beč*, zbog vrlo dobre povezanosti s oba grada i velikoga broja obrtnika, koji su trendove iz obje prijestolnice brzo donosili u grad na Dravi (Sablić-Tomić, 2017.). Intenzivno se gradi Gornji grad, koji većinu reprezentativnih građevina dobiva upravo u ovome razdoblju, a centar grada je, uz manje preinake, zadržao do danas svoj tadašnji izgled. Donji grad dobiva suvremenu Zemaljsku bolnicu, škole, mnoge tvornice, međutim, on zadržava izgled manje reprezentativnoga dijela grada, budući da u njemu prevladavaju obiteljske kuće, prizemnice. Razvijaju se nove četvrti u gradu, poput Novoga grada, naseljenoga pretežito Nijemcima te se prometno povezuju s ostalim dijelovima grada. 1912. godine, izrađena je nova regulatorna osnova, odnosno urbanistička studija, koja je trebala integrirati tada još nepovezane gradske cjeline, osuvremeniti zastarjelu urbanu infrastrukturu i oplemeniti gradski prostor. Regulatorna osnova nastala je u predzadnjoj godini gradonačelničkoga mandata Konstantina Graffa, koji je gradonačelnikom bio čak 18 godina. Osijek u doba Austro-Ugarske Monarhije dobiva prvi tramvaj na konjsku zapregu te je uz Zagreb jedini grad koji za javni prijevoz koristi tramvaj, što je, također, ostalo do današnjih dana. Tvrđa zadržava svoju fortifikacijsku namjenu te je u njoj i dalje smještena većina vojnih objekata i Generalkomanda vojnoga područja (Mažuran, 2007.). Upravo zbog toga, velike površine oko gradske četvrti Tvrđa ostaju neizgrađene, zbog vojnih standarda topometne linije (Gaćina, Ivanković, 1996.). U ovome razdoblju započinje sustavan proces imenovanja i preimenovanja ulica i trgova te numeracije kuća u gradu Osijeku, o čemu svjedoče dokumenti pohranjeni u Državnome Arhivu u Osijeku.

Vrijeme prosperiteta grada Osijeka zaustavljeno je početkom Prvoga svjetskog rata, čiji je neposredni povod bio atentat na austrougarskoga prestolonasljednika Franza Ferdinanda u Sarajevu, 28. lipnja, 1914., nakon kojega je Austro-Ugarska Monarhija najavila rat Kraljevini Srbiji, što je dovelo do uključivanja niza europskih država u ratni sukob. Rat je uskoro poprimio globalne razmjere. Prvi svjetski rat, u literaturi nazvan još i *Veliki rat*, doveo je do prestanka postojanja velikih imperijalnih sila Ruskoga, Njemačkog i Osmanskog carstva, kao i Austro-Ugarske Monarhije, koja je potpisala primirje 4. studenoga, 1918. godine te se taj datum u povijesnim izvorima tumači kao datum prestanka postojanja Dvojne Monarhije. Prvi svjetski rat umnogome je odredio putanju i dinamiku društvenoga, demografskog, gospodarskog, kulturnog i urbanističkog razvoja Osijeka u 20. stoljeću. Prekinuo je kontinuitet procesa i ideja na kojima se temeljila dotadašnja vizija budućnosti grada te ga je u konačnici smjestio u posve drugačiji geopolitički kontekst. Najistaknutiji gradonačelnik za vrijeme rata bio je dr. Ante

Pinterović, koji se unatoč složenoj ratnoj situaciji zalagao za funkcioniranje grada, zbog čega je odlikovan viteškim redom 1916. godine od cara Franje Josipa I.

2.5.2. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca / Kraljevina Jugoslavija

Prvi svjetski rat i kapitulacija Austro-Ugarske Monarhije, doveo je do stvaranja prilika za osamostaljivanje, većinom slavenskih naroda, koji su stoljećima živjeli unutar Monarhije. Službena politika u Beču i Budimpešti vjerovala je da će zadržati svoje pozicije iz vremena Monarhije, ali slavenski narodi poput Čeha, Slovaka, Poljaka, Slovenaca, Srba i Hrvata zagovarali su samostalnost i formiranje neovisnih država, što je dovelo do niza promjena na geopolitičkim kartama Europe. Političke grupacije u Hrvatskoj, okupljene oko Narodnoga vijeća SHS, formulirale su svoja gledišta prema Austro-Ugarskoj Monarhiji te Sabor proglašava neovisnost dana 28. listopada 1918. godine. Prema Josipu Horvatu pad Habsburške Monarhije dočekan je na ulicama Zagreba s oduševljenjem, unatoč krajnje neizvjesnoj situaciji (Horvat, 1984.). Povijesni izvori kao datum osnivanja Države Slovenaca, Hrvata i Srba navode 29. listopada 1918. godine (Boban, 1992.). Dogovoreno je da će vlast do sazivanja ustavotvorne skupštine obavljati regent Aleksandar iz srpske dinastije Karađorđevića, koji će vladati po načelima parlamentarne vlasti i položiti zakletvu Državnome vijeću, koje čine ministar predsjednik, ministri i sedam državnih tajnika s pravom glasa, koji predstavljaju sedam povijesnih pokrajina odnosno zemalja, a to su Srbija, Hrvatska-Slavonija, Bosna-Hercegovina, Slovenija, Dalmacija, Crna Gora, Baranja-Bačka-Banat. Glavni grad nove države bio je Beograd. Državni poslovi koji su bili zajednički uključivali su vanjske poslove, vojsku, pomorske, državne financije te poštu i telefone, dok su ostali poslovi ulazili u nadležnost pokrajinskih, odnosno, zemaljskih vlada nad kojima kontrolu imaju pokrajinski, odnosno, zemaljski sabori, a financirali su se iz državnoga proračuna, koji je prihvaćalo Državno vijeće. Do konačnoga uređenja države *na snazi ostaju svi dosadašnji zakoni i drugi propisi, isto tako i organizacija sudova, dosadašnje administrativno ustrojstvo i organi zemaljskih vlada.* O navedenom svjedoči čitav niz dokumenata iz zbirki Državnoga arhiva u Osijeku iz kojih je vidljivo da je godinama nakon stvaranja nove države valuta plaćanja bila austrougarska kruna. Bitno je napomenuti da se u međunarodnim odnosima, Kraljevina SHS oslanjala na Francusku i Veliku Britaniju, nastavljajući vanjsku politiku Srbije. Kao pobjednička strana u ratu, Italija je zahtijevala dijelove južnoslavenskih zemalja. Rapallskim ugovorom od 12. prosinca, 1920., Kraljevina SHS priznala je Italiji vlast nad Trstom, Goricom, Gradišku, dio Kranjske, Istru bez područja općine Kastav, otoke Cres, Lošinj, Lastovo, Palagružu (s pripadajućim manjim

otocima) i grad Zadar. Zbog ovoga ugovora, kao i zbog talijanskoga prisvajanja Rijeke, koje je priznato Rimskim ugovorima od 27. siječnja, 1924. godine, više od 500 000 Hrvata i Slovenaca ostalo je izvan jugoslavenske države (Hrvatska enciklopedija, 2022b). Ulazak Hrvatske u novu državnu zajednicu odrazio se i na razvoj grada Osijeka. Vojne vlasti donijele su odluku da se obrambeni bedem oko Tvrđe poruši, jer više nije bio funkcionalan za vojne svrhe. Odluku su podržale i gradske vlasti, jer su željele sagraditi elektranu, kako bi ubrzale elektrifikaciju i konjski tramvaj zamijenile električnim (Mažuran, 2000; Puk Sili, 2018.). Zidovi oko Tvrđe ruše se tijekom 1925. i 1926. godine, kada grad vodi dr. Vjekoslav Hengl, jedan od najznačajnijih gradonačelnika u povijesti Osijeka (Lukić, 2016.). Parlamentarno razdoblje Kraljevine SHS (1918. do 1929.) za grad Osijek bilo je razdoblje ograničenoga privrednog uzleta. Prehrambena i drvna industrija te obrti, bile su najstarije i najrazvijenije industrijske i obrtničke grane u Osijeku u razdoblju između dva svjetska rata. Drvna industrija pridonijela je transformaciji agrarnih radnika u industrijske radnike, što je pratio i porast broja stanovnika, koji je 1929. godine prešao 40.000 te je drugi grad po veličini na prostoru Hrvatske (Singer, Turkalj, 1998.). U potrazi za poslom u grad su se počeli doseljavati stanovnici iz Dalmacije i Hercegovine, no, paralelno s doseljavanjem, događalo se iseljavanje, većinom veleposjednika i privredne elite, koji su u Zagreb i Beč povukli svoj kapital i na taj način dodatno oslabili financijsku sliku grada. Gradonačelnik dr. Hengl nastojao je modernizirati grad, poboljšati infrastrukturu, budući da neki dijelovi grada još uvijek nisu bili priključeni na gradski vodovod i kanalizaciju te ga prometno povezati. Glavni naglasak njegove dugogodišnje vladavine obilježila je borba za elektrifikaciju grada (Lukić, 2016.). U ovome razdoblju, grade se pretežito stambeni objekti, točnije 1.116 stambenih kuća i stambene zgrade s manjim stanovima, kojih je nedostajalo zbog priljeva novih stanovnika u grad. Grade se nove ulice i četvrti, poput Industrijske četvrti na južnom i Zelenoga polja na istočnome dijelu grada. Javne zgrade Doma narodnoga zdravlja, Epidemiološkoga zavoda, Kirurškoga paviljona u sklopu Zemaljske bolnice, škola u Novome gradu, objekt Munjare, odnosno elektrane, tramvajske remize te novo gradsko sajmište, datiraju iz toga vremena. Kraljevina SHS omogućila je osnivanje mnogih političkih stranaka, njih ukupno 22, koje su aktivno djelovale i u gradu. Stranke su većinom imale nacionalni predznak i zastupale su interese pojedinoga konstitutivnog naroda, a najistaknutije stranke bile su sljedeće: Demokratska stranka, Radikalna stranka, Hrvatska zajednica, Komunistička partija, Savez zemljoradnika, Hrvatska pučka seljačka stranka, Hrvatska stranka prava (Žebec, Šilj, 2018.). Političko djelovanje stranaka u gradu Osijeku bilo je podijeljeno na hrvatsku i srpsku stranu, što je često dovodilo do sukoba i prekida sjednica

gradskoga zastupstva, o čemu svjedoči i Zapisnik iz Državnoga arhiva u Osijeku oko sukoba u vezi promjene uličnoga nazivlja na sjednici skupštine gradskoga zastupstva održanoj 14. veljače 1921. godine. Na sjednici je predloženo da se neke osječke ulice preimenuju imenima hrvatskih i srpskih velikana, zbog odavanja počasti gradu Beogradu, koji je bio odlikovan najvišim francuskim odličjem Nacionalnoga reda Legije časti. Odbor je predložio da se Teretna ulica u Gornjemu gradu preimenuje u Beogradsku, a Široka ulica u Donjemu gradu u Ulicu vojvode Mišića, oba prijedloga su bila jednoglasno prihvaćena. Na sljedećoj sjednici, održanoj 18. ožujka, prijedlozi za promjenom naziva Vijećničkoga trga u Trg kralja Tomislava, Kolodvorske ulice u Zagrebačku te Kapucinske u Ulicu dr. Ante Starčevića, izazvale su žestoke reakcije i protivljenje zastupnika Radikalne stranke. Napetosti između hrvatskih i srpskih stranaka rastu, kako na gradskoj, tako i na državnoj razini. Situacija kulminira atentatom u Narodnoj skupštini, 20. lipnja 1928. godine u kojoj su ubijeni hrvatski zastupnici Pavao Radić i Đuro Basariček, a kasnije je ozljedom podlegao i Stjepan Radić (Janjatović, 1996.). Zbog općega stanja u državi, ali i dodatnoga učvršćivanja svoje vlasti, 6. siječnja 1929. godine, kralj Aleksandar uvodi diktaturu i proklamacijom raspušta Narodnu skupštinu, ukida Vidovdanski ustav i političke stranke. Nekoliko mjeseci kasnije kralj mijenja naziv države u Kraljevina Jugoslavija. Pod pritiskom stranih vlada i općega nezadovoljstva stanovnika Kraljevine Jugoslavije stanjem u državi, kralj Aleksandar donosi Oktroirani ustav u rujnu 1931. godine, što je označilo formalni kraj diktature. Ustavom je osim Narodne skupštine uspostavljen i drugi dom, Senat, međutim i dalje su zabranjena bilo kakva udruživanja na vjerskoj, nacionalnoj ili regionalnoj osnovi. Nakon donošenja Oktroiranoga ustava i u promijenjenim političkim uvjetima započelo je izvjesno oživljavanje političkoga života, kako u državi, tako i u gradu Osijeku (Žebec Šilj, 2018.). Diktatura kralja Aleksandra pojačala je državni centralizam i tomu prilagodila novu upravnu podjelu zemlje na banovine, njih ukupno devet, što se dodatno negativno odrazilo na grad Osijek, budući da je prema novoj podjeli države stavljen na marginu, prometno izoliran, a ukinute su i mnoge državne i kulturne institucije. U politički burnim godinama, gradonačelnik dr. Hengl pokušavao se izboriti kod vlade u Beogradu da Osijek zadrži neke od državnih institucija koje je imao prije nove upravne podjele zemlje, no, unatoč obećanjima iz glavnoga grada to se nije ostvarivalo. Paralelno je pokušavao realizirati kapitalne investicije koje su, nakon uspješne elektrifikacije grada, tekle jako sporo. Tomu je pridonijela i *Velika svjetska depresija* tridesetih godina prošloga stoljeća, koja je državu primorala da uvede dodatne mjere štednje na svim razinama te se Osijek sve više pretvarao u provincijalni grad na marginama države. Gradonačelnik se zalagao i za donošenje nove regulatorne osnove grada, budući da je

posljednja datirala iz 1912. godine, što mu je i uspjelo. Nova regulatorna osnova završena je u mjesecu listopadu 1933. godine te predstavlja vrhunac gotovo četrnaestogodišnjega gradonačelničkog mandata dr. Vjekoslava Hengla, koji se ubrzo nakon usvajanja nove regulatorne osnove, zbog zdravstvenih razloga povukao s mjesta gradonačelnika. Zakon o gradnji iz 1931. godine dao je smjernice za nastanak nove regulatorne osnove grada Osijeka. Pozornost je posvećena uređenju nove željezničke stanice za razvrstavanje vlakova, smještaju industrijskih pogona, koji su zbog specifičnih proizvodnih procesa morali biti blizu rijeke Drave i željezničke pruge, izmještanju ciglana na periferiju grada, osiguranju prostora za nove parkove, za što se idealnim pokazalo bedemsko zemljište, budući da je bilo nepogodno za izgradnju kuća, utvrđivanje mjesta za javne zgrade i nova igrališta, neovisno o tomu kada će se moći izgraditi, potom, uređenje granice s naseljem Retfala, jer *Nova Retfala* nije bila izgrađena prema propisima Zakona o gradnji i spojila se s gradskim područjem. Regulatorna osnova iz 1933. godine, odnosila se na područje koje graniči sa sjeverne strane rijekom Dravom, sa zapadne strane s naseljem Retfala do kanala Petruš pa istim kanalom do Vinkovačke ceste, s južne strane do Tenjske ceste i tvornice lana pa do mosta ispod tadašnje ciglane Radanović, s jugoistočne strane do pruge Osijek-Dalj te prugom do Vukovarske ceste, s istočne strane prema Sarvaškoj cesti do odvojka prema rijeci Dravi. Osnova je predviđjela novih 50 jutara gradske zemlje za parkove i igrališta, većinom na bivšem bedemskom zemljištu i oko ciglarskih jama, koji su trebali biti raspoređeni na šesnaest mjesta. Na četiri mjesta za nove trgove u gradu bilo je predviđeno šesnaest jutara zemlje, dok je stambenoj izgradnji bilo namijenjeno oko 170 jutara, dodatnih 10 jutara zemlje između već izgrađenih kuća. Zemljište između Zelenoga polja, rijeke Drave i Vukovarske ceste površine oko 150 jutara, bilo je namijenjeno industriji, dok je sportskim igralištima pripao prostor od oko 15 jutara zemlje od Vukovarske ceste do elektrane uz Dravu. Razvoj i izgradnja grada prema novoj regulatornoj osnovi pridonio je da grad Osijek ima jednu od najpravilnijih gradnji u kontinentalnome dijelu Hrvatske. Na državnoj razini, atentat na kralja u rujnu 1934. u Marseilleu, tijekom službenoga posjeta Francuskoj, koji su izvršili pripadnici ustaškoga pokreta i makedonskoga VMRO-a, prekinuo je razvoj režima i dodatno destabilizirao loše hrvatsko-srpske odnose. Prema kraljevoj oporuci, kraljevske ovlasti preuzelo je Namjesničko vijeće i knez-regent Pavle do punoljetnosti Aleksandrova sina Petra. Sljedeće godine obilježile su dodatne turbulencije u odnosima Srba i Hrvata i približavanje Kraljevine Jugoslavije fašističkim zemljama. Situaciju se pokušalo riješiti sporazumom o stvaranju autonomne Banovine Hrvatske, koji su 26. kolovoza 1939. godine potpisali premijer Dragiša Cvetković i vođa Hrvatske seljačke stranke Vladko Maček. U Europi je 3. rujna 1939.

godine počeo Drugi svjetski rat. Kraljevina Jugoslavija, 25. ožujka 1941. potpisala je pristupanje Trojnom paktu, nakon čega su uslijedile demonstracije u Beogradu i državni udar. Italija i Njemačka uz pomoć bugarskih i mađarskih postrojbi, napale su Kraljevinu Jugoslaviju 6. travnja 1941. godine, porazile jugoslavensku vojsku za desetak dana, a vlada i kralj Petar II., koji je u međuvremenu postao punoljetan, izbjegli su u inozemstvo. Teritorij je bio podijeljen prema interesnim područjima između Italije i Njemačke, a pojedini dijelovi bili su ustupljeni Bugarskoj, Mađarskoj i Albaniji. Na području Hrvatske, uspostavljena je Nezavisna Država Hrvatska (NDH), pod ustaškim režimom, a na području Srbije, uspostavljen je komesarijat od strane Njemačke (Hrvatska enciklopedija, 2022b).

2.5.3. Nezavisna Država Hrvatska

Nezavisna Država Hrvatska (NDH) proglašena je 10. travnja 1941. godine (Hrvatska enciklopedija, 2022c). Slavko Kvaternik, tadašnji vođa domovinske ustaške skupine, proglasio je osnutak nove države putem radio Zagreba, nakon što je Vlatko Maček odbio proglasiti samostalnu državu unutar sila Osovine. Na čelu NDH bio je poglavnik, doktor Ante Pavelić, a nova država uključivala je velik dio nekadašnje Hrvatske prema granicama Austro-Ugarske do 1918. i cijelu Bosnu i Hercegovinu (Hrvatska enciklopedija, 2022c). Međutim, Ante Pavelić je još za svojega boravka u Italiji u drugoj polovici tridesetih godina dogovorio predaju velikoga dijela jadranske obale i otoka Kraljevini Italiji. Potpisivanjem Rimskih ugovora 18. svibnja 1941. godine, Italiji je pripalo područje Sušaka i Čabra, svi otoci, osim Paga, cijela obala od ušća Zrmanje u Novigradsko more do Splita, uključujući gradove Zadar, Šibenik, Trogir i Split te Boka kotorska i svi otoci, osim Brača i Hvara. U prosincu 1941. Mađarska je svojemu teritoriju pripojila Međimurje i Baranju, što NDH nikada nije priznala. NDH se oslanjala na Njemačku i Italiju te su na području države bile stacionirane brojne postrojbe obje države. Unutarnja i vanjska politika NDH bile su u skladu s nacionalsocijalističkom politikom Njemačke i fašističkom Italije te je u srpnju pristupila Trojnome paktu. Ustaška ideologija prihvatila je njemačka rasna tumačenja i vrlo brzo, već u svibnju i lipnju 1941. godine, donijela niz zakonskih odredaba protiv Židova, Roma, Srba, ali i Hrvata koji se nisu slagali s ustaškom ideologijom, poput komunista i pripadnika Hrvatske seljačke stranke. Najznačajnije odredbe bile su: Zakonska odredba o državljanstvu, Zakonska odredba o rasnoj pripadnosti i Zakonska odredba o zaštiti arijske krvi i časti hrvatskoga naroda, donesene 30. IV. 1941. i Zakonska odredba o zaštiti narodne i arijske kulture hrvatskog naroda, donesena 4. VI. 1941. Nakon stupanja odredbi na snagu uslijedile su likvidacije i deportacije nepodobnih u logore. Tomu

svjedoči internacija i zatvaranje predsjednika HSS-a Vladka Mačeka u logor Jasenovac krajem 1941. godine. Nezadovoljstvo stanovništva zbog ustaških zločina nad Srbima i Židovima te prepuštanje velikoga dijela jadranske obale i otoka Italiji, dovelo je do ustanka u pojedinim dijelovima zemlje, poglavito u Lici i Dalmatinskoj zagori te na Kordunu i Baniji i formiranja prvih partizanskih odreda. S vremenom se sve više stanovništva pridruživalo partizanskome pokretu. Što je dovelo do građanskoga rata i uključivanja njemačkih vojnih snaga, kako bi se održala NDH. Krajem 1942. godine zapovjedništvo nad postrojbama NDH tijekom vojnih operacija potpuno su preuzeli Nijemci. U rujnu 1943. Italija je kapitulirala te je NDH uspostavljena u dijelovima Dalmacije, ali samo formalno, jer je njemačka vojska zaposjela područje i formirala Operativnu zonu Jadransko primorje. Partizanske snage domogle su se talijanskoga oružja i uz savezničku pomoć ostvarivale pobjede na bojištima. Tijek ratnih operacija u zemlji, ali i u Europi, kod dijela ustaškoga vodstva dovelo je do razmišljanja o prelasku NDH na stranu zapadnih saveznika i potrebi konsolidacije unutar zemlje uključivanjem predstavnika HSS-a u vladu, no, to se nije dogodilo, a začetnici tih ideja Vokić i Lorković, pogubljeni su u Lepoglavi, 1945. godine.

Grad Osijek je za vrijeme NDH, budući da je država bila podijeljena na 22 velike župe, postao županijsko središte velike župe Baranja. U gradu je stoljećima djelovala brojna židovska zajednica, međutim, sukladno rasnim zakonima, osječki Židovi ostali su bez svojih tvornica, trgovina, ugostiteljskih objekata, nekretnina i novca, a mnogi su deportirani u logore u i izvan zemlje. Gornjogradska sinagoga zapaljena je 14. travnja, 1941. godine, samo tri dana nakon što su njemačke snage ušle u grad. U gradu Osijeku od proljeća 1942. do sredine svibnja 1943. oduzeta je i prodana gotova sva židovska imovina, a cijeli postupak arizacije privrede, tj. rasne politike, može se karakterizirati, u suvremenoj odrednici, kao jedna podvrsta genocida (Živaković-Kerže, 2007.). Tijekom vladavine NDH glavne ulice i trgovi u gradu preimenovani su nazivima u čast ustaških vođa i njihovih njemačkih saveznika, isto tako, iz uličnoga nazivlja uklonjena su sva obilježja iz vremena Kraljevine Jugoslavije te je došlo do procesa dejugoslavenizacije uličnoga nazivlja. Izgrađeno je stambeno naselje za radnike uz današnji Sjenjak, kolokvijalno poznato kao *Pavelićevo naselje*, a od javnih zgrada njemačka vlast izgradila je *Heim* ili *Njemački dom*, kasnije *Radnički dom*, na prostoru današnjega Eurodoma, jednu od najznačajnijih osječkih javnih zgrada. Izgrađena je za potrebe njemačke narodnosne skupine, Volksdeutsche, koja je u NDH imala privilegirani status. Dozvola za gradnju odobrena je 1941. godine, no, gradnja je trajala gotovo čitav rat. Prema nekim naznakama,

projekt zgrade mogao bi biti iz samoga vrha njemačkoga arhitektonskog kruga toga vremena, arhitekata Alberta Speera ili Clemensa Klotza⁹. Zgrada je odlukom komunističkih vlasti srušena 1981. godine uz obrazloženje da je dotrajala i nesigurna. Budući da je rušenje zgrade trajalo danima i nije teklo prema planu, teza o nesigurnosti zgrade, pokazala se netočnom. Time je uništena reprezentativna zgrada koja je bila jedinstven primjer moderne arhitekture u ovome dijelu Europe.

Slom NDH dogodio se početkom svibnja 1945. godine, uslijed ratnih poraza njemačke vojske diljem Europe. Napuštanje Zagreba od strane ustaških dužnosnika, oružanih snaga i civila počelo je 6. svibnja 1945. Ante Pavelić napustio je suradnike i postrojbe u povlačenju i već 8. svibnja prešao je austrijsku granicu. Prilikom povlačenja Hrvatskih oružanih snaga, došlo je do žestokih borbi s Jugoslavenskom armijom na području Slovenije, samo manji dio uspio je prijeći granicu s Austrijom, gdje su ih britanske snage 15. svibnja 1945. godine prisilile na predaju i vratile na područje koje je kontrolirala jugoslavenska vojska, koja je velik dio pripadnika oružanih snaga pogubila odmah nakon predaje ili tijekom povratka u kolonama.

Nakon završetka Drugoga svjetskog rata, samo mali broj osječkih Židova vratio se iz koncentracijskih logora te ih je manji dio ostao u gradu Osijeku, a većina ih je preselila u Izrael ili preoceanske zemlje. S nestankom Židova iz grada Osijeka, došlo je do narušavanja multietničke slike grada i promjene njegova višestoljetnoga identiteta.

2.5.4. Federativna Narodna Republika Jugoslavija (FNRJ)

Pobjede koje su partizani ostvarili nad ustaškim i snagama Trećega Reicha dovela je do stvaranja privremene vlade Demokratske Federativne Jugoslavije pod predsjedanjem Josipa Broza Tita, tijekom ožujka 1945. godine, dok su neki dijelovi zemlje još bili pod okupacijom. Završetkom Drugoga svjetskog rata i konačnom pobjedom partizana, organizirani su prvi izbori na kojima je jednopartijski režim Komunističke Partije Jugoslavije zadržao vlast, čime je dinastija Karađorđevića svrgnuta s vlasti i lišena svih prava. Izbori su održani 11. studenoga 1945. godine. Time su se stvorili uvjeti za proglašenje Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ), 29. studenoga 1945. godine., a Tito je proglašen premijerom (Hrvatska enciklopedija, 2022b). Nadalje, 30. siječnja 1946. godine donesen je Ustav, sastavljen prema

⁹ Albert Speer bio je arhitekt i ministar naoružanja, poznat kao glavni arhitekt nacističkoga režima; Clemens Klotz, njemački arhitekt, poznat po projektiranju rezidencijalnih zdanja i zgrada za potrebe nacističke Nacional Socijalističke Partije Njemačke

Ustavu Sovjetskoga Saveza, a do početka sljedeće godine proglašeni su i Ustavi konstitutivnih republika Slovenije, Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore, Makedonije i Hrvatske. U sastav Srbije ušle su i dvije Autonomne pokrajine: Vojvodina i Kosovo. Republike su uspostavljene uz znatne izmjene granica na područjima južnoslavenskih zemalja, ujedinjenih 1918. godine¹⁰. Proces razgraničenja sa susjednim državama, osobito Italijom trajao je do kraja 1950. Prema sastavu stanovništva najbrojniji su bili Srbi s udjelom od 41,6 %, slijedili su Hrvati s 23,4 %, Slovenci s 8,8 % te Makedonci, Albanci, Crnogorci, Turci, Mađari i neopredijeljeni Jugoslaveni s udjelom od 5 i manje posto. Sastav stanovništva s godinama se mijenjao. Budući da je FNRJ bila komunistička država u međunarodnim odnosima priklanjala se ideološki bliskome Sovjetskom Savezu i ostalim komunističkim državama u regiji. Tomu u prilog govori podatak da je glavna ulica u gradu Osijeku dobile naziv prema Josifu Visarionoviču Staljinu, komunističkome diktatoru (Antonov-Ovsejenko, 1986.). Komunističke vlasti provodile su u cijeloj državi revolucionarne reforme koje su uključivale nacionalizaciju, kolektivizaciju, eksproprijaciju i konfiskaciju privatne imovine, kao i kolonizaciju. Javni radovi na obnovi infrastrukture poboljšali su stanje cesta i željezničkih pruga u državi. Organizirana su suđenja ratnim zločincima, ali i političkim neistomišljenicima, represija državnoga aparata bila je sveprisutna, a Nijemci većinom protjerani. Osječki Volksdeutscheri, bili su, kao i drugdje u Europi, proglašeni kolektivno krivima za njemačke zločine tijekom rata i za suradnju s okupatorima. Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije u području Podunavlja živjelo je oko pola milijuna Nijemaca. Komunističke vlasti oduzele su im imovinu, progonili ih i internirali u logore. U okolici grada Osijeka bilo je nekoliko logora za njemačko stanovništvo od kojih su najveći bili u Valpovu, Josipovcu i Đakovu u koje su internirani gotovo svi Nijemci na osnovu svojega njemačkog podrijetla, neovisno jesu li doista surađivali s nacistima (Geiger, 1997.). Nakon završetka rata, protjerano je oko 250 000 Nijemaca s područja Jugoslavije, ali i iz svih drugih država Istočne i Srednje Europe, koje su nastanjivali. Nestankom Nijemaca, kao i Židova, nekoliko godina ranije, došlo je do velikih promjena u sastavu stanovništva grada Osijeka. U grad se nakon rata doseljava stanovništvo iz Dalmatinske zagore, Hercegovine te iz drugih pasivnijih krajeva države. 1948. godine dolazi do razlaza s politikom SSSR-a, jer se Tito i vodstvo Komunističke Partije Jugoslavije nisu željeli podrediti Sovjetima i Staljinu, što je dovelo do rezolucije Informbiroa, isključivanja Jugoslavije i sovjetske blokade. Gospodarska situacija se pogoršala zbog prestanka uvoza i izvoza iz Sovjetskoga Saveza te je Jugoslavija

¹⁰ <https://www.britannica.com/place/Yugoslavia-former-federated-nation-1929-2003>

počela primati pomoć zapadnih država. Dolazi i do raskola unutar vodstva Komunističke Partije Jugoslavije i Titovog progona dijela vodstva koje je podržavalo Sovjete. Cjelokupna situacija odrazila se i na promjene uličnoga nazivlja u gradu Osijeku, uklonjeni su svi nazivi koji su odavali počast Staljinu i Sovjetskome Savezu te je došlo do procesa desovjetizacije u gradskome prostoru. Isto tako, svi ulični nazivi iz vremena NDH i gotovo svi iz Kraljevine Jugoslavije, promijenjeni su od strane komunističkih vlasti. Novi nazivi bili su pretežito ideološki orijentirani, a primijenjeni su procesi denacifikacije i demonarhizacije. Zbog političkih i ekonomskih migracija nakon Drugoga svjetskog rata i priljeva novoga stanovništva u grad te izgradnje novih tvornica, dolazi do modernizacije komunalne infrastrukture, izgradnje novih građevina koje su imale različite namjene te naselja s obiteljskim kućama, kao i s višekatnicama. Također, tijekom 1960. godina grade se nelegalne obiteljske kuće na periferiji grada, na malim parcelama od jeftinoga građevinskog materijala, a najveće nelegalno naselje izgrađeno je na južnoj strani grada pod nazivom *Peti rajon*. Prema Generalnome urbanističkom planu iz 1960. godine na tom području bila je planirana gradnja suvremenoga naselja višestambenih zgrada pod nazivom *Jug 2*, no, zbog nelegalne gradnje, plan se morao izmijeniti, kako bi se legalizirao već izgrađeni Peti rajon, nakon čega se moglo nastaviti s izgradnjom naselja kolektivne stambene namjene.

Na državnoj razini, previranja unutar Komunističke Partije Jugoslavije, kao i između republika rezultiralo je novim Ustavom od 7. travnja 1963. godine, koji je ojačao društveno samoupravljanje te doveo do preimenovanja FNRJ u Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju (SFRJ).

2.5.5. Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ)

Šezdesete i sedamdesete godine 20. stoljeća u gradu Osijeku, bile su obilježene najvećim brojem novih građevina i nizom novih gradskih blokova. Projekt-Zagreb izradio je *Generalnu regulacijsku osnovu* u razdoblju od 1964. do 1974. godine (Brisuda, 2017.). Prema projektu, na lijevoj obali rijeke Drave planiran je prostor za rekreaciju i sportske aktivnosti, dok je za industriju namijenjen prostor istočno i jugozapadno od grada. Za stambenu namjenu grade se Bosutsko i Krapinsko naselje u Industrijskoj četvrti, Blok centar I., u samome središtu grada, kao i Sjenjak i Jug II. Također, grade se suvremeni kolnici i prometnice, poput Vukovarske ulice s četiri prometna traka, podvožnjak prema Sjenjaku, gradi se cestovni i obnavlja željeznički most preko Drave. Na prostoru industrijske zone grade se brojne tvornice i skladišta.

Sportska dvorana na Zrinjercu, robna kuća *Supermarket* na Trgu slobode, tada najmodernija u državi i zgrada zatvorene gradske tržnice na Gajevom trgu, sportsko-rekreacijski kompleks *Copacabana*, na lijevoj obali Drave. Novoizgrađeni objekti doprinijeli su podizanju društvenoga standarda građana grada Osijeka. Nakon velike poplave, 1965. godine, grade se nasipi i utvrđuje se obala rijeke, kako bi se spriječile ponovne štete te se gradi i šetnica. Rekonstruirao se i centar Donjega grada, obnavlja se trg, oko kojega se gradi niz poslovno stambenih zgrada i nova zgrada pošte. Uređuju se ulice i prometnice, budući da je velik broj ulica još uvijek bio popločan kamenim blokovima¹¹. Godine 1969. gradilište u Donjemu gradu bilo je jedno od četiri velika gradilišta u gradu. Preostala tri bila su na Gornjodravskoj obali, Sjenjaku i Blok-centru II. Uz velika gradilišta, postojao je i niz manjih. Trebalo je biti izgrađeno oko 11 000 novih stanova, a potrebu za novim stambenim prostorima uzrokovao je nagli porast broja stanovnika, koji najbolje ilustrira podatak da je 1961. godine u Osijeku živjelo 73 125, a 1972. godine 94 672 tisuće stanovnika¹².

Krajem 1960. i početkom 1970. godina dolazi do djelomične liberalizacije države. Paralelno sa studentskim prosvjedima u Europi, početkom lipnja 1968. godine, dolazi i do studentskih demonstracija u SFRJ, koje su dovele do brže demokratizacije države i slobodnijega političkog izražavanja. U Hrvatskoj se 1971. godine razvio nacionalno-demokratski pokret nazvan *Hrvatsko proljeće*, no, proces demokratizacije zaustavljen je, budući da su u Hrvatskoj i Srbiji smijenjena politička vodstva republika, zbog kritika o porastu nacionalizma. 1974. godine, dolazi do donošenja novoga Ustava SFRJ, koji je imao konfederalne elemente, međutim svako isticanje nacionalnih obilježja, bilo je zabranjeno. 1980. godine, umire Josip Broz Tito, rukovođenje državom preuzima kolektivno Predsjedništvo, sastavljeno od šest predstavnika republika (Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Srbija, Crna Gora i Makedonija) i dva autonomnih pokrajina (Vojvodina i Kosovo). Ubrzo nakon Titove smrti izbijaju radnički štrajkovi, ali i demonstracije na Kosovu. Gospodarska kriza i opće nezadovoljstvo obilježili su posljednje desetljeće SFRJ. Nestašice energenata uzrokovale su redukcije struje i ograničenu vožnju automobilima (tzv. parni i neparni dani s obzirom na broj registracije). Nedostatak određenih namirnica i velika inflacija, znatno su utjecale na životni standard građana.

¹¹ „Na redu-Donji grad“, Glas Slavonije (Osijek), 11. travnja 1969., str. 4.

¹² Statistički godišnjak općine Osijek 1976. (SGO 1976.), Općinska skupština Osijek, Zavod za planiranje, Osijek, 1976., 42.

U gradu Osijeku, početkom osamdesetih godina, točnije 1981., počela je izgradnja jednoga od simbola suvremenoga Osijeka – pješačkoga visećeg mosta preko rijeke Drave. Most, koji je nazvan *Most Mladosti*, povezo je urbani dio grada s rekreacijskim dijelom na lijevoj obali Drave i na taj način omogućio Osječanima bolju kvalitetu života. U naselju Sjenjak izgrađena je *Robna kuća IPK*, osnovna škola *Mladost* te dječji vrtić, također, dograđuju se stambeni dijelovi *Juga II*, gradi se za ono vrijeme suvremeni *Studentski centar*, s brojnim sadržajima za rastuću studentsku populaciju, budući da je većina osječkih fakulteta osnovana 70. i 80. godina prošloga stoljeća.

Na državnoj razini, sam kraj osamdesetih godina donosi nešto bolju gospodarsku situaciju i manju inflaciju, međutim, rastu nezadovoljstvo i neslaganje republičkih vodstava oko ustroja države, ekonomije i uvođenja političkoga pluralizma, što je 1989. i 1990. godine dovelo do stvaranja nekomunističkih političkih stranaka u svim republikama tadašnje države. 1989. godine, Srbija ukida autonomnost pokrajinama Vojvodini i Kosovu, što dovodi do velikih kosovskih demonstracija i sukoba s policijom i vojskom JNA u kojima je bilo desetine poginulih. Srbija je osnažila svoj utjecaj u Predsjedništvu SFRJ, što je dovelo do dodatnoga razilaženja između republičkih predstavnika. Kongres Komunističke Partije Jugoslavije, održan u Beogradu u siječnju 1990. godine, označio je početak kraja SFRJ, budući da su komunistička vodstva Hrvatske i Slovenije napustile sjednicu zbog neslaganja s unitarističkom i velikosrpskom politikom SK Srbije, predvođene Slobodanom Miloševićem i vrhom JNA. Prvi višestranački izbori održani su u proljeće 1990. godine i u republikama su većinom pobijedile stranke s nacionalnim predznakom, jedino su u Srbiji i Crnoj Gori na vlasti ostali reformirani komunisti. Konačan raspad SFRJ uslijedio je nakon niza odbacivanja Predsjedništva SFRJ, zahtjeva za preustrojem u konfederaciju i punom suverenosti republika, slovenskih i hrvatskih predstavnika te potpore Srbije i Crne Gore uz vodstvo Jugoslavenske Narodne Armije, srpske pobune u Hrvatskoj.¹³

2.5.6. Republika Hrvatska

Referendum o samostalnosti Hrvatske održan je 19. svibnja, 1991. godine, a 94,17 % birača odabralo je neovisnost od SFRJ. Sukladno rezultatima referenduma, Hrvatska je 25. lipnja, 1991. godine proglasila neovisnost, istoga dana kao i Slovenija (Hrvatska enciklopedija, 2022d). Jugoslavenska narodna armija, bliska Predsjedništvu SFRJ, vojno je intervenirala u

¹³ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=29463>

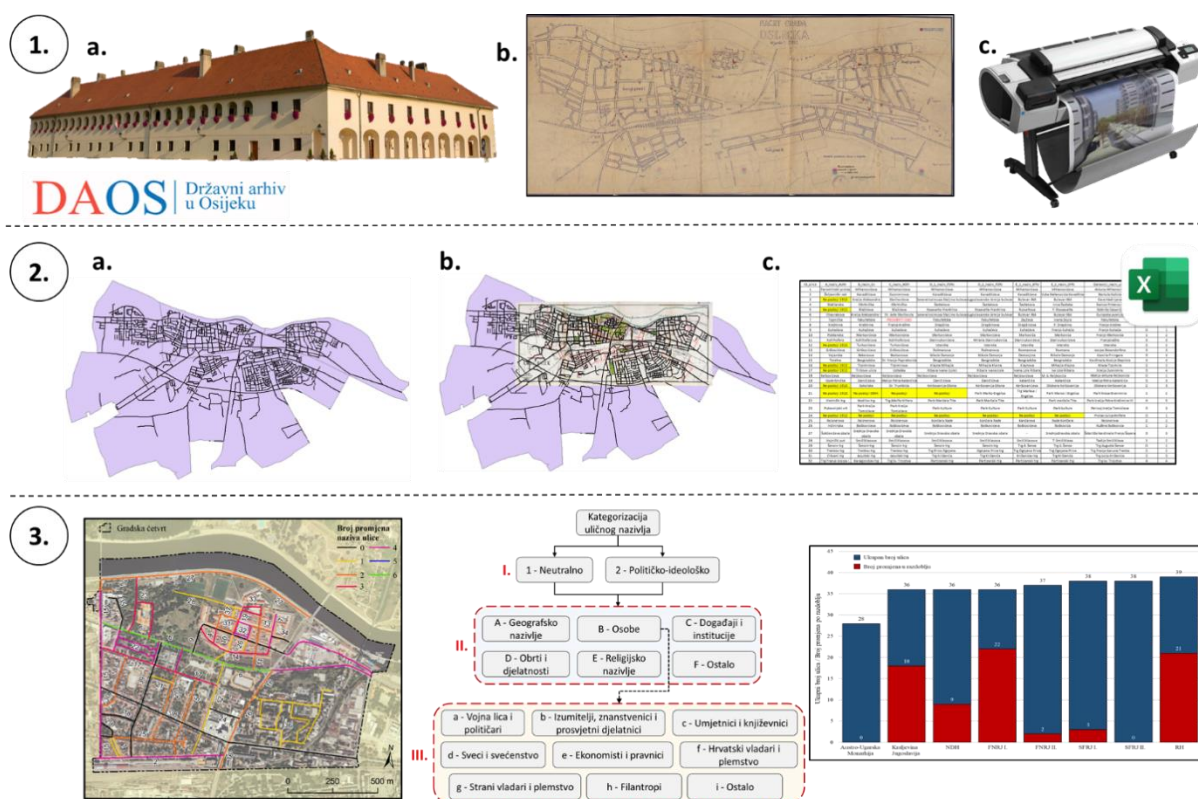
obje bivše republike (Žunec, 1997.). Situaciju su iskoristili i pobunjeni Srbi u Hrvatskoj te su uz pomoć JNA započeli oružani sukob protiv neovisnosti Hrvatske. Kako bi se riješila jugoslavenska kriza, Europska zajednica (EZ) pokrenula je u rujnu 1991. godine mirovnu konferenciju. Arbitražna komisija zaključila je 7. prosinca, 1991. godine da je SFRJ u procesu dezintegracije, a članice su 16. prosinca, 1991. godine odlučile priznati neovisnost jugoslavenskim republikama. Hrvatskoj i Sloveniji neovisnost je priznata 15. siječnja 1992. godine.

Domovinski rat trajao je od 1991. do 1995. godine, a Republika Hrvatska uspjela je obraniti svoju neovisnost. Grad Osijek pretrpio je teška razaranja tijekom rata, budući da je s tri strane bio okružen pobunjeničkim snagama i izvrnut svakodnevnome granatiranju. Tragovi ratnoga uništenja, vide se i danas, nakon više od 25 godina od okončanja sukoba. Tijekom i nakon rata, kao i u slučaju s prethodnim ratovima, došlo je do promjena u strukturi stanovnika grada Osijeka, većinom je otišlo srpsko stanovništvo, a doselilo se stanovništvo iz bosanske Posavine, što je također utjecalo na promjenu identiteta grada i njegovih stanovnika.

Proces preimenovanja osječkih ulica, kao i ulica u prigradskim naseljima počeo je odmah nakon prvih višestranačkih izbora. U svojoj knjizi *Plan i popis ulica grada Osijeka* iz 1993. godine, dr. Stjepan Sršan izradio je popis svih ulica i trgova u gradu i okolnim naseljima, kojima je promijenjen naziv te naglasio *kako demokratski Osijek počinje vraćati svoje tradicionalne nazive ulica i trgova. U skladu europskih kulturnih načela Osijek ponovno poprima svoju prepoznatljivu tradiciju koju je stoljećima stvarao: od starih lokalnih naziva preko zaslužnih hrvatskih i svjetskih velikana, ali bez ideoloških primjesa.*

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Metodologija istraživanja provedenih u sklopu ove doktorske disertacije obuhvatila je nekoliko koraka koji su bili ključni za provođenje analize promjena uličnoga nazivlja grada Osijeka tijekom 20. stoljeća. Primijenjeni metodološki okvir može se raščlaniti na sljedeće korake: 1) *prikupljanje i digitalizacija kartografskih prikaza i arhivskih podataka*, 2) *izrada GIS baze ulica i uličnoga nazivlja* te 3) *analitičke operacije*. U nastavku su svi korišteni koraci detaljnije pojašnjeni.

Slika 10. Koraci primijenjenoga metodološkog okvira (1 – *prikupljanje i digitalizacija kartografskih prikaza i arhivskih podataka* (1a – Državni arhiv u Osijeku; 1b – kartografska građa DAOS-a; 1c – digitalizacija kartografske građe uz pomoć profesionalnoga skenera); 2 – *izrada GIS baze ulica i uličnoga nazivlja* (a – Prikupljanje i nadopuna open-source GIS podataka o ulicama grada Osijeka; b – Georeferenciranje digitaliziranih karata; c – Izrada jedinstvene GIS baze povijesnih naziva ulica grada Osijeka); 3 – *analitičke operacije*)

3.1. Prikupljanje i digitalizacija kartografskih prikaza i ostale arhivske građe

Temeljni korak primijenjene metodologije obuhvatio je prikupljanje dostupne arhivske građe, vezane za promjene uličnoga nazivlja tijekom 20. stoljeća. Arhivska građa prikupljena je iz analitičkoga inventara Državnoga arhiva u Osijeku¹⁴. Prikupljena arhivska građa može se podijeliti na prikupljene kartografske izvore te na ostalu arhivsku građu.

3.1.1. Kartografski izvori

Kartografski izvori obuhvaćaju različite kartografske prikaze nastale u određenim razdobljima 20. stoljeća, koji prikazuju uličnu infrastrukturu i tadašnje ulično nazivlje pojedinih dijelova grada Osijeka. U fondu Državnoga arhiva u Osijeku postoji veći broj različitih kartografskih prikaza grada Osijeka, iz različitih vremenskih razdoblja. Zahvaljujući ovim prikazima mogu se vrlo vjerno pratiti prostorno-vremenske promjene uzrokovane postupnim urbanim razvojem i širenjem grada. Također, uz vjerodostojan prikaz postojećih ulica prikupljeni kartografski izvori sadrže i prikaz uličnoga nazivlja korištenoga u trenutku izrade određenoga kartografskog prikaza. Zahvaljujući tomu prikupljeni kartografski prikazi iz fonda Državnoga arhiva u Osijeku pružaju jedinstven uvid u dijakroničke promjene uličnoga nazivlja, gdje ne samo da se može kvantificirati broj promjena unutar pojedinoga razdoblja, već se omogućava i analiza prostorne distribucije i zastupljenosti tih promjena unutar pojedinih dijelova grada.

Za sve raspoložive kartografske prikaze grada Osijeka iz fonda Državnoga arhiva u Osijeku prikupljene su i sve dostupne informacije, koje su u prvom redu uključivali *godinu izrade kartografskoga prikaza, mjerilo u kojemu je izrađen kartografski prikaz, te podatke o osobama koje su bile odgovorne za izradu i točnost kartografskih prikaza*. Najvažniji podatak je upravo podatak o godini izrade kartografskoga prikaza, na temelju kojega se može pouzdano utvrditi kojemu povijesnom razdoblju pripada određeni kartografski prikaz. Na žalost, tijekom godina za pojedine kartografske prikaze navedene informacije su izgubljene ili ih nije niti bilo, zbog čega je u većini slučajeva navedene nepotpune informacije bilo potrebno nadopuniti pretraživanjem druge arhivske građe, vezane za raspoložive kartografske prikaze (npr. katastar; zapisnici gradske skupštine, itd.). U pojedinim slučajevima, gdje nije bilo moguće pouzdano odrediti točnu godinu izrade dostupnih kartografskih prikaza, približna godina izrade je

¹⁴ HR DAOS 10, predmetni spisi kutije 6174; 6175; 6255/6258

određena po specifičnim nazivima pojedinih ulica. Primjerice, za prvi dostupni kartografski prikaz iz Federativne Narodne Republike Jugoslavije nije bilo moguće točno odrediti preciznu godinu izrade, već je pretpostavljeno da je karta izrađena negdje između 1946. i 1948. godine, jer je u tomu razdoblju današnja ulica Europske avenije nosila naziv *Generalissimusa Staljina bulevar*.

3.1.2. Ostala arhivska građa

Ostali povijesni arhivski izvori obuhvaćaju širok spektar raznovrsnih dokumenata koji na različite načine neizravno ili izravno svjedoče o promjenama uličnoga nazivlja tijekom 20. stoljeća. Među dokumente pronađene u arhivskoj građi Državnoga arhiva u Osijeku koji svjedoče o promjenama uličnoga nazivlja mogu se svrstati: *zapisnici sa sastanaka gradskog vijeća ili skupštine*, zatim *službeni dokumenti različitih gradskih ureda* (npr. katastarski ured) te *razglednice, novinski članci i proglašeni*. U arhivskoj građi Državnoga arhiva u Osijeku prilikom prikupljanja arhivskih podataka pronađena je velika količina različitih dokumenata na temelju kojih je bilo moguće dodatno potvrditi točnost naziva pojedinih ulica na analiziranim kartografskim prikazima. Osim za potvrdu točnosti kartografskih prikaza, navedeni dokumenti su poslužili i za pobližu dataciju određenih kartografskih prikaza i zabilježenih promjena uličnoga nazivlja (Sl. 11.), ali i za utvrđivanje pravila o dodjeljivanju naziva unutar pojedinoga razdoblja (Sl. 12.).

Na primjer, prema *Izvadku iz skupštinskog zapisnika* od 25. kolovoza 1913. godine (Sl. 12. i 13.) vidljivo je da su pri imenovanju novih ulica na prostoru grada Osijeka primijenjena tri usuglašena pravila (HR DAOS 10, predmetni spisi kutije 6174):

- 1) *Da se ulice i trgovi u buduće neimaju nazivati imenima živih ljudi.*
- 2) *Da se za sada u prvom redu okrstite samo one ulice i trgovi, koji nemaju još nikakvog imena – a daljnje promjene, da se pridržite kasnijim zaključcima.*
- 3) *Da se na uglovima ulica i trgova imadu postaviti ulične napisne ploče, na kojima se imaju ispisati podpuna imena onih u počast kojih je dotična ulica ili trg nazvan n.pr. Ulica grofa Pavla Pejachevicha, a na pojedinim kućama, da se imade na tablicama uz ulični broj kuće još i skraćeno ime – n.pr. Pejachevicha ulica – urezati.*

TVRĐJA

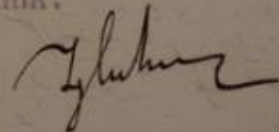
II.

Srednja Dravska obala,
Ivana Kohlhofera ulica,
Jagićeva ulica,
Beckersova ulica,
Ruhačeva ulica,
Gimnazijska ulica,
Klaićeva ulica,
Franjevački trg,
Jesuitski trg,
Šmičiklasova ulica,
Grškovićeva ulica,
Fakultetska ulica,
Karadjordjevićev trg,
Daničićeva ulica,
Dr. Franje Markovića ulica,
Obrtnička ulica,
Boškovićeva ulica,
Svodovi

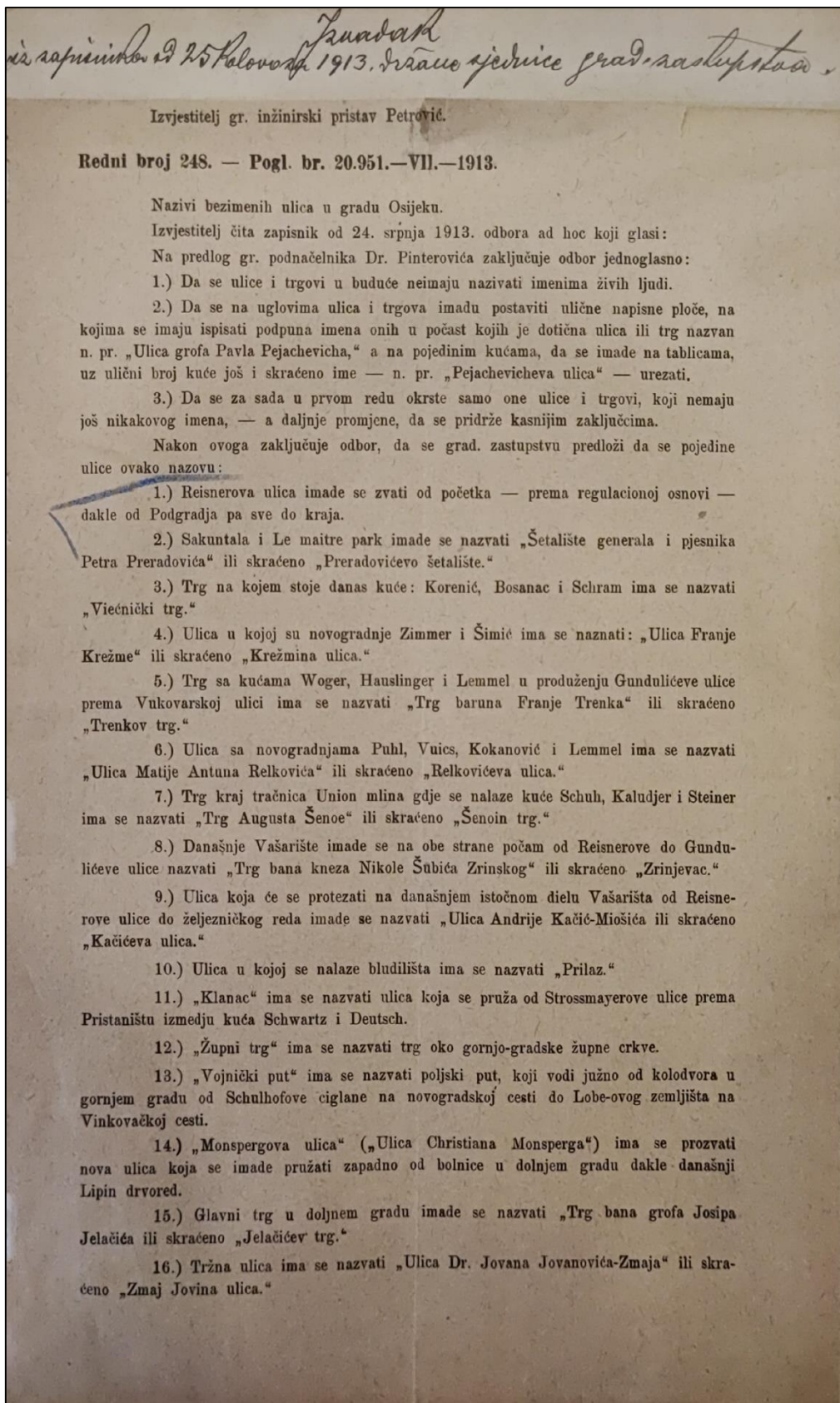
Građevni ured gradskog načelstva

u Osijeku dne 15. X. 1930.

Gradski tehnički savjetnik:

Slika 11. Primjeri prikupljene arhivske dokumentacija – izvadak s popisom ulica gradske četvrti Tvrđa, Građevni ured gradskog načelstva 15. listopada, 1930. godine, Kraljevina Jugoslavija

Slika 12. Izvadak iz zapisnika od 25. kolovoza 1913. godine sjednice gradskog zastupništva kojim su utvrđena jasna pravila za imenovanje novih ulica u gradu Osijeku, Austro-Ugarska Monarhija (A)

17.) Glavna ulica u tvrđji ima nazvati „Ulica Franje Kuhača“ ili skraćeno „Kuhačeva ulica.“

18.) Patkina ulica ima se nazv. „Ulica Mate Grškovića“ ili skraćeno „Grškovičeva ulica.“

19.) Državna cesta, koja vodi kroz oba dijela grada prema Vukovaru, ima se do kamenitog kipa dakle do Novogradske ceste zvati „Vukovarska ulica“ a odavde dalje „Državni drum.“

Ujedno izvješćuje izvjestitelj, da će se prema gornjim zaključcima imati izmjeniti ulične napisne ploče odnosno kućne tablice, odnosno posve nove nabaviti, te predlaže, da se u tu svrhu odobri iznos od 700 K. na teret prištednja 1912.

Ad broj 248.

Gradsko zastupstvo prihvaća jednoglasno sve gore naznačene predloge odbora ad hoc, a isto tako odobrava i trošak za nabavu potrebnih uličnih napisnih ploča odnosno kućnih tablica.

Izvjestitelj gr. vijećnik Dr. Hrabal.

Redni broj 249. — Pogl. br. 21.123.—IV.—1913.

Ponuda glede kupa Goriupove kuće kraj poglavarstvene zgrade u Osijeku za proširenje potonje.

Gradski kombinovani odbor od 21. kolovoza 1913. nakon pročitavanja ponude i izvješća ovograd. inžinirskog ureda na tu ponudu predlaže jednoglasno grad. zastupstvu, da se ponuda ne prihvati.

Ad broj 249.

Gradsko zastupstvo prihvaća jednoglasno predlog odborov.

Redni broj 250. — Pogl. br. 21.124.—III.—1913.

Izvešće o trošku pošumljenja naplavine kod grad. šume u doljnom Osijeku.

Gradski kombinovani odbor od 21. kolovoza 1913. predlaže jednoglasno grad. zastupstvu, da se u te svrhe dozvoli 700 K. preko dosadanje dotacije, od čega da se likvidira nadzorniku Cesariću 200 K.

Ad broj 250.

Gradsko zastupstvo prihvaća jednoglasno odborov predlog.

Izvjestitelj gr. fizik Dr. Gotschalk.

Redni broj 251. — Pogl. br. 21.233.—VIII.—1913.

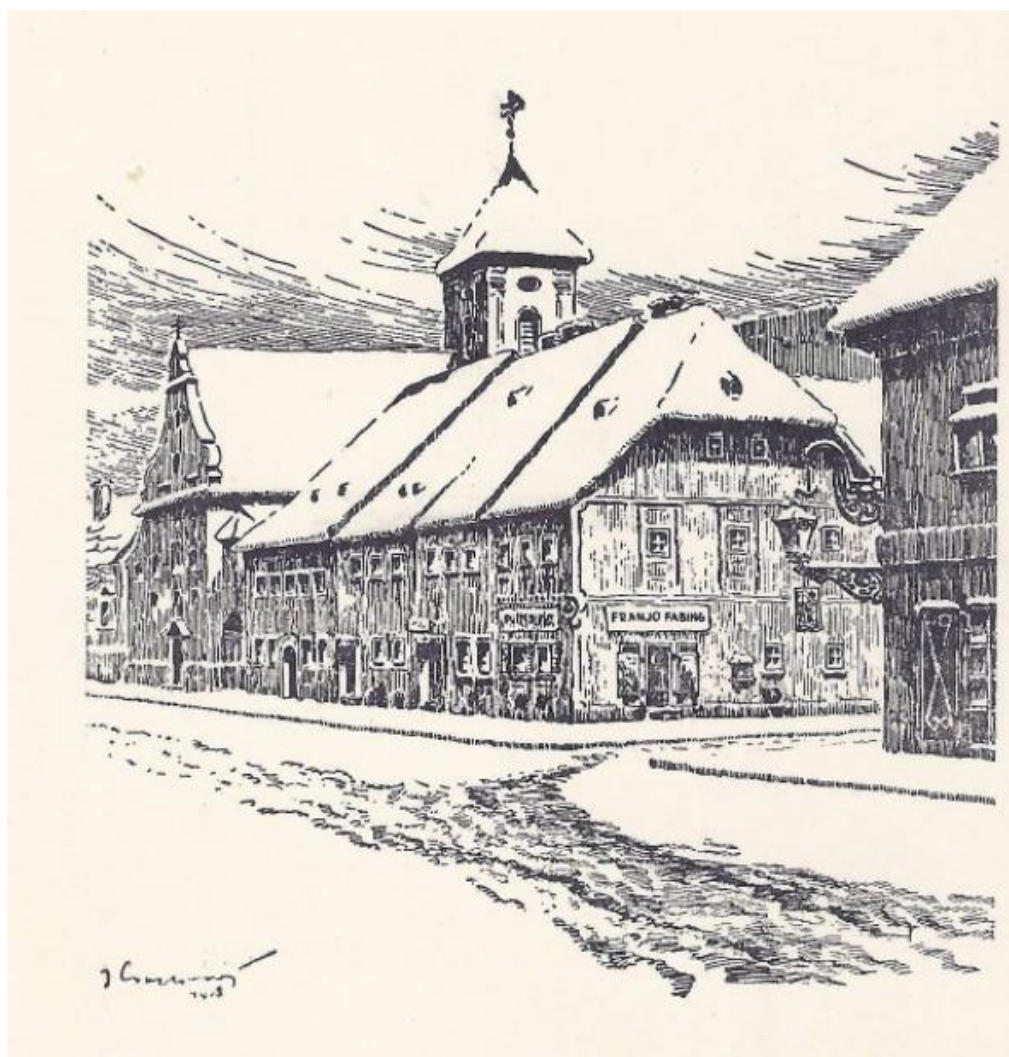
Predlozi grad. zdravstvenog odbora vrhu obranbenih mjera proti preteće kolere.

Gradski kombinovani odbor od 21. kolovoza 1913. predlaže jednoglasno grad. zastupstvu, da se predlozi grad. zdravstvenog odbora prihvate kako sliedi:

1.) Da se ovdašnjoj pučkoj kuhinji u gornjem Osijeku u svrhu davanja bolje hrane sirotinji isplaćuje mjesečno do daljnje odredbe iznos od 150 K. počam od 1. rujna 1913.

Slika 13. Izvadak iz zapisnika od 25. kolovoza 1913. godine sjednice gradskog zastupništva kojim su utvrđena jasna pravila za imenovanje novih ulica u gradu Osijeku, Austro-Ugarska Monarhija (B)

Osim arhivske građe Državnoga arhiva u Osijeku, analizirana je i zbirka razglednica iz *Grafičke zbirke Zavičajne zbirke Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek* (GZG-OS, 2022). Navedena zbirka obuhvaća autentičnu zbirku tristotinjak razglednica iz različitih razdoblja 20. stoljeća, od kojih je oko 130 razglednica digitalizirano. Razglednice datiraju iz različitih razdoblja 20. stoljeća, zbog čega predstavljaju izvrstan izvor za proučavanje nekadašnjega vizualnog identiteta grada Osijeka, rekonstrukciju postupnoga urbanističkog razvoja i proučavanje tadašnjega korištenog uličnog nazivlja. Na temelju raspoloživih povijesnih razglednica ne samo da je moguće analizirati tadašnji naziv prikazane ulice ili trga, već je najčešće moguće odrediti i godinu nastanka razglednice, bilo putem izravne oznake na razglednici ili putem poštanskoga žiga ili poštanske marke na razglednici.

Slika 14. Grafika Jovana Gojkovića iz 1938. godine s prikazom *Stanivukovićeve ulice* (današnja *Franjevačka ulica* u gradskoj četvrti Tvrđa)

Slika 15. Razglednica iz 1938. godine s prikazom *Nodilova trga* (današnji *Park kralja Petra Krešimira IV.*)

Slika 16. Razglednica iz Austro-Ugarske s prikazom *Trga Franje Josipa I.* (današnji *Trg Svetog Trojstva*)

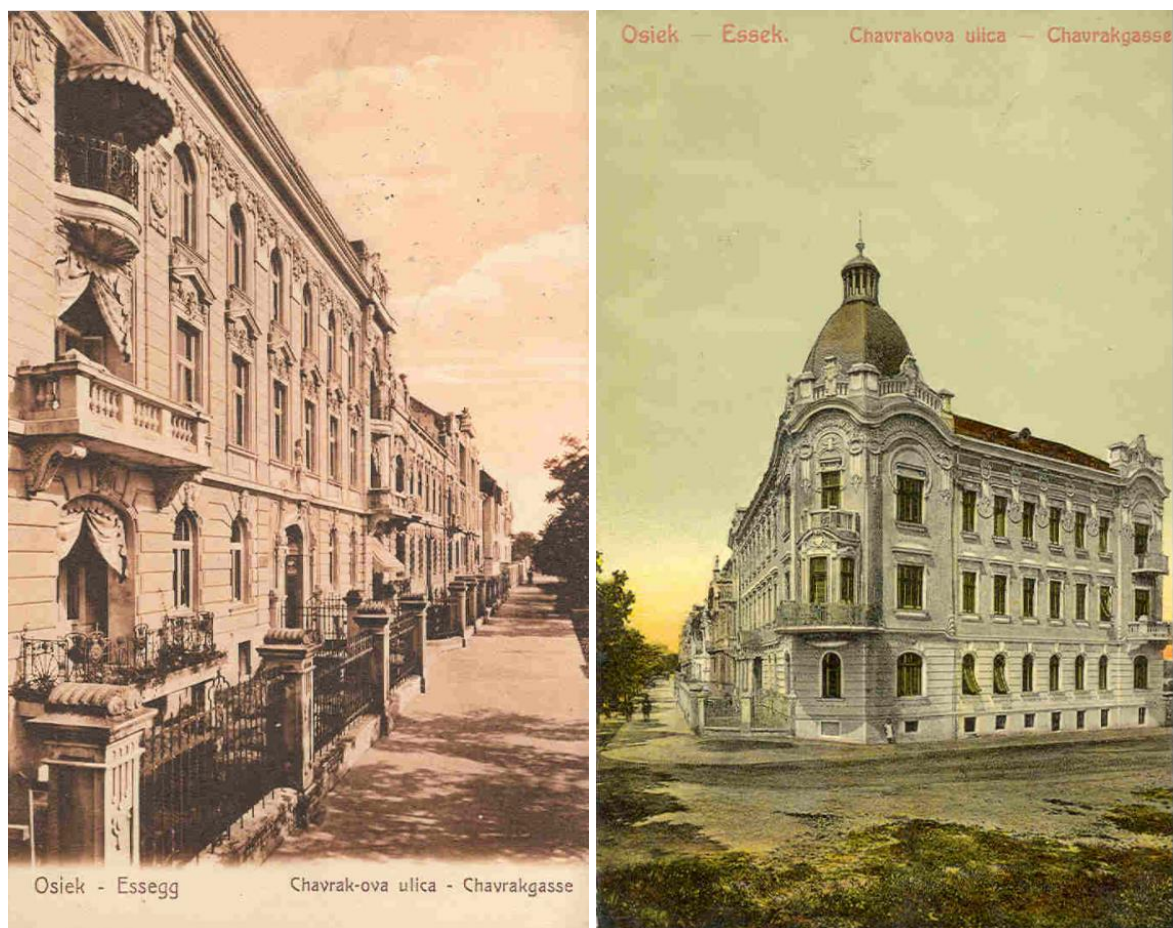

Osijek, Trg Kralja Petra I.

Osijek, Trg Kralja Petra

Slika 17. Razglednice iz 1940. godine (Kraljevina Jugoslavija) s prikazom *Trga Kralja Petra I.* (današnji *Trg dr. Ante Starčevića*)

Slika 18. Razglednice s početka 20. stoljeća (Austro-Ugarska Monarhija) s prikazom *Chavrakove ulice* (današnja *Europska avenija*)

Uz navedenu arhivsku građu, za analizu novijih promjena uličnoga nazivlja korišteni su i drugi dostupni izvori podataka, poput Odluka Gradskog vijeća vezanih za imenovanje određenih ulica. Na slici 19. vidljiv je primjer *Rješenja o određivanju imena ulici u Gradskoj četvrti Donji grad* iz 28. lipnja 2016. godine, kojim je imenovana novoizgrađena ulica Andrije Mohorovičića. Slična rješenja dostupna su na mrežnim stranicama kroz Službeni glasnik Grada Osijeka (<https://www.osijek.hr/sluzbeni-glasnik/>).

Važno je napomenuti da u arhivskoj građi Državnoga arhiva u Osijeku, na žalost nema dokumenata iz razdoblja komunističke vlasti od 1945. do 1990. godine, budući da je sva dokumentacija odnesena iz Osijeka u, vjerojatno Beograd, početkom Domovinskoga rata. Također, arhivska građa Državnoga arhiva u Osijeku ne sadrži niti dokumentaciju vezanu za Gradsko vijeće grada Osijeka nakon osamostaljenja RH, jer ista još uvijek, zbog nedostatka prostora, nije prenesena u arhiv.

Na temelju članka 9. Zakona o naseljima („Narodne novine“ br. 54/88), članka 2. Odluke o utvrđivanju načina određivanja imena ulica i trgova na području grada Osijeka (Službeni glasnik Grada Osijeka br. 2/93) i članka 19. točke 25. Statuta Grada Osijeka (Službeni glasnik Grada Osijeka br. 6/01, 3/03, 1A/05, 8/05, 2/09, 9/09, 13/09, 9/13 i 11/13-pročišćeni tekst) Gradsko vijeće Grada Osijeka na 27. sjednici održanoj 27. lipnja 2016., donijelo je

RJEŠENJE

o određivanju imena ulici u Gradskoj četvrti Donji grad

Ulica Andrije Mohorovičića

I.

Ovim rješenjem novoizgrađenoj ulici u Osijeku, sveučilišni kampus, u Gradskoj četvrti Donji grad određuje se naziv Ulica Andrije Mohorovičića od Vukovarske ceste prema sjeveru na k.č.br. 6660/5.

II.

Ploču s imenom iz točke I. postavit će Upravni odjel za urbanizam i graditeljstvo, komunalno-stambeno gospodarstvo, promet i zaštitu okoliša te mjesnu samoupravu.

III.

Ovo rješenje stupa na snagu danom donošenja.

KLASA: 015-08/16-01/10
URBROJ: 2158/01-01-16-4
Osijek, 27. lipnja 2016.

Predsjednik
Gradskoga vijeća
Anto Đapić, dipl.iur., v.r.

Slika 19. Rješenje o određivanju imena ulici u gradskoj četvrti Donji grad

– *Ulica Andrije Mohorovičića*

3.2. Izrada jedinstvene GIS baze ulica i uličnoga nazivlja grada Osijeka

Drugi korak metodologije istraživanja obuhvaća *izradu GIS baze ulica i uličnoga nazivlja za sva proučavana razdoblja (2)*, koje je moguće dodatno podijeliti na sljedeće podkorake:

3.2.1. Prikupljanje i nadopuna open-source GIS podataka o ulicama grada Osijeka

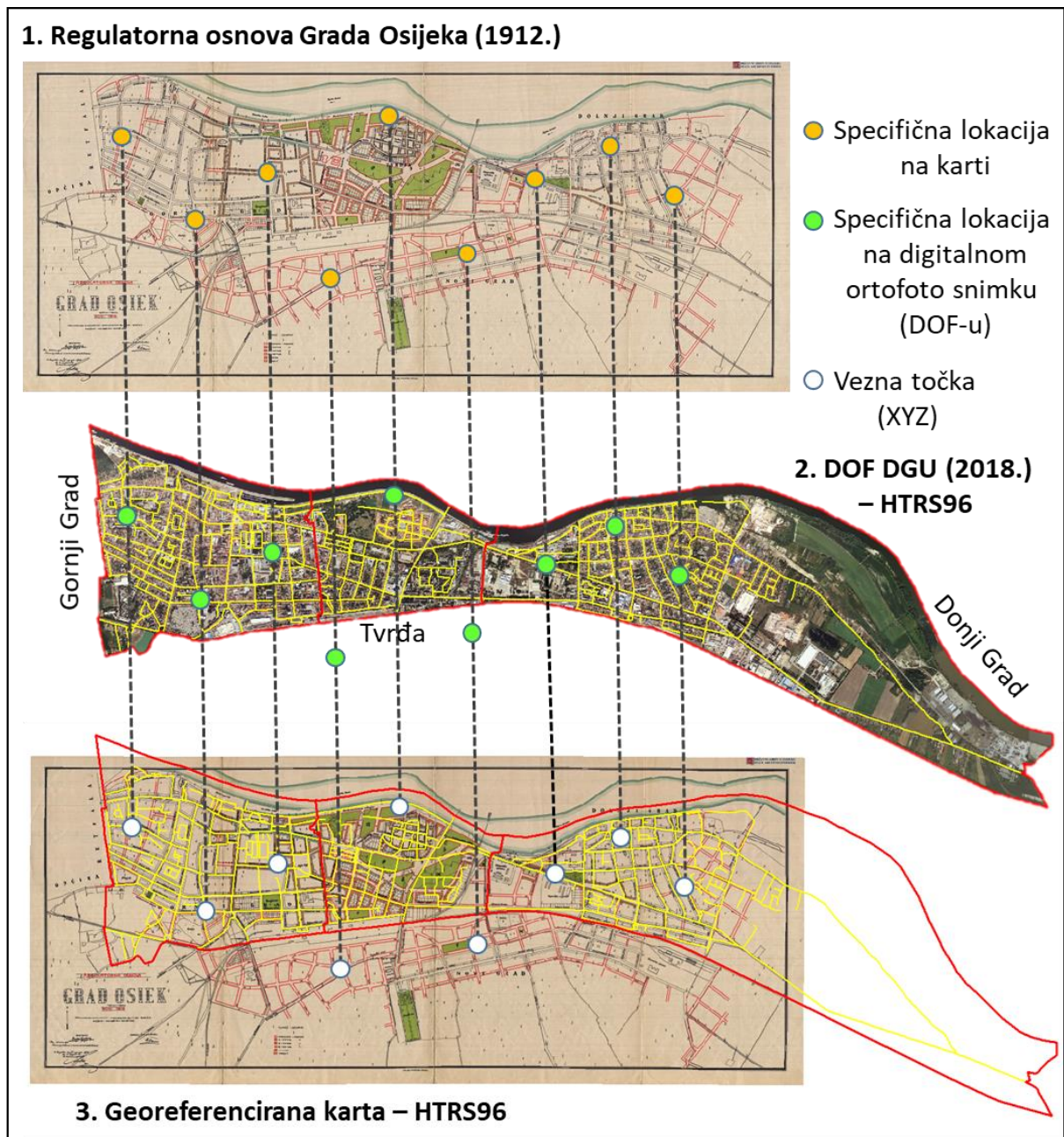
U sklopu ovoga dijela metodologije iz dostupnih su open-source GIS web baza podataka prikupljeni, obrađeni i nadopunjeni dostupni GIS podatci o današnjim postojećim ulicama grada Osijeka. U prvome redu korišteni su podatci preuzeti s *Geofabrik* web portala, koji sadrži open-source različite rasterske i vektorske podatke za većinu država svijeta (Geofabrik, 2021.). Navedene podatke gotovo svakodnevno prikupljaju i nadopunjuju korisnici *OpenStreetMap* zajednice (© OpenStreetMap contributors), koji besplatno pružaju uslugu preuzimanja različitih vektorskih podataka za različite lokacije diljem svijeta (OpenStreetMap, 2022).

Iz navedene web GIS baze podataka preuzet je linijski sloj koji reprezentira postojeće ulice grada Osijeka, unutar kojih je svaka ulica reprezentirana s jednom linijom, kojoj su pridruženi različiti atributi (npr. duljina ulice, naziv ulice, tip ulice, itd.). Iz preuzetoga linijskog sloja su zatim izdvojene samo ulice unutar odabranih gradskih četvrti (Tvrđa, Gornji grad, Donji grad), koje su obrađene u sklopu ove doktorske disertacije. Budući da open-source baze podataka ponekad mogu sadržavati neprovjerene ili pogrešne nazive ulica, svi preuzeti nazivi ulica odabranih gradskih četvrti unutar izrađene GIS baze su naknadno provjereni i usklađeni sa službenim podacima grada Osijeka (Grad Osijek (2021a; 2021b; 2021c)). Također, prilikom provjere preuzetih podataka primijećeno je da nekoliko ulica unutar odabrane tri četvrti ne postoje među preuzetim podacima (npr. *Prolaz Julija Knifera*), zbog čega su ove ulice naknadno kartirane metodom *ručne vektorizacije*, u mjerilu 1:500, uz korištenje digitalnoga ortofoto snimka kao podloge (DGU, 2022b). U konačnici je svakoj pojedinoj ulici unutar izrađene GIS baze ulica pridodana jedinstvena identifikacijska oznaka (ID), koja je istovjetna za navedenu ulicu unutar svih proučavanih razdoblja, čime se omogućila usporedba naziva pojedine ulice, neovisno o njihovom sadašnjem ili nekadašnjem nazivu. Ovakva izrađena i nadopunjena GIS baza ulica odabranih gradskih četvrti reprezentira ishodišno stanje uličnoga nazivlja iz 2022. godine, s kojim se u daljnjim koracima (3.2.3.) retrogradno uspoređuje ulično nazivlje korišteno unutar svih pet proučavanih razdoblja 20. stoljeća.

3.2.2. Georeferenciranje digitaliziranih karata

Povijesni kartografski prikazi pružaju uvid u prostorno-vremenske promjene unutar prikazanoga prostora, omogućavajući uvid u informacije o nekadašnjem izgledu i značajkama prostora, pri čemu je za provođenje određenih prostornih analiza ključno valjano georeferenciranje povijesnih karata (Jovanović, Oreni, 2021; Cascón, Katchadourian i dr., 2018; Burt i dr., 2020.). Georeferenciranje podrazumijeva pridruživanje geografskih ili pravokutnih koordinata u određenoj kartografskoj projekciji pojedinim točkama određenoga objekta, gdje se kod georeferenciranja rasterskih podataka georeferenciranje vrši kroz pridodavanje koordinata odabranim točkama na digitaliziranoj povijesnoj karti (Cascón, Katchadourian; Alberich, Pascual, 2021.). Samo uz pravilno provedeno georeferenciranje digitalizirane povijesne karte mogu se koristiti u GIS-u i na taj način obraditi i uspoređivati sa suvremenim geoprostornim podacima (Tucci i dr., 2010; Luft, Schiewe, 2021.). Zbog toga je vrlo važan korak primijenjene metodologije obuhvaćao georeferenciranje digitaliziranih kartografskih prikaza, o kojemu je izravno ovisila uspješnost kasnijega preklapanja pojedinih kartografskih prikaza s ranije izrađenom GIS bazom ulica, kao i uspješnost provođenja prostorno-vremenskih analiza vezanih za promjenu uličnoga nazivlja. Georeferenciranje se najčešće obavlja na način da se ne-georeferencirani rasterski podatak (npr. digitalizirani kartografski prikaz) georeferencira prema postojećem, georeferenciranom rasterskom modelu, koji se nalazi u željenom koordinatnom sustavu (Affek, 2013.). Georeferenciranje kartografskih prikaza napravljeno je u ArcGIS 10.1 softveru, pri čemu je za podlogu po kojoj je vršeno georeferenciranje odabran digitalni ortofoto snimak (DOF) Državne geodetske uprave (DGU, 2022b) iz 2011. godine, koji je u HTRS96¹⁵ koordinatnoj projekciji. Identični metodološki pristup primijenjen je za georeferenciranje svih digitaliziranih dostupnih kartografskih prikaza grada Osijeka, pri čemu je cijeli proces georeferenciranja moguće podijeliti na tri zasebna koraka (Sl. 20.).

¹⁵ HTRS96 je Hrvatski Terestrički Referentni Sustav, odnosno službeni projekcijski koordinatni referentni sustav Republike Hrvatske, koji se koristi od 4. kolovoza 2004. godine (DGU, 2022).

Slika 20. Shematski prikaz procesa georeferenciranja digitaliziranih kartografskih prikaza na temelju DOF-a Državne geodetske uprave iz 2018. godine

Prvi korak uključivao je određivanje specifičnih lokacija koje je bilo moguće jednostavno i precizno locirati i na digitaliziranim kartografskim prikazima i na DOF-u iz 2018. godine. Za valjano georeferenciranje ključan je odabir specifičnih lokacija koje predstavljaju lako prepoznatljive lokacije koje se nisu mijenjale značajnije tijekom vremena, kao što su dijelovi reljefa, spomenici, specifične zgrade (npr. crkve, utvrde, mostovi, itd.), ulice, itd. (Affek, 2013; Cascón, Katchadourian; Alberich, Pascual, 2021.). Prilikom georeferenciranja

digitaliziranih kartografskih prikaza najčešće su za specifične lokacije uzimani rubovi određenih zgrada, poput na primjer rubnih dijelova župne crkve Sv. Mihaela u gradskoj četvrti Tvrđa (Sl. 21.A). Zatim su u drugom koraku georeferenciranja te odabrane specifične lokacije pronađene na postojećem digitalnom ortofoto snimku iz 2018. godine (Sl. 21.B). Ukoliko se odabrana lokacija jasno vidjela na oba rasterska modela, tada je u trećem koraku georeferenciranja dodana kao *vezna točka*, između negeoreferenciranoga kartografskog prikaza (Sl. 21.A) i georeferenciranoga DOF-a (Sl. 21.B). U pravilu veći broj veznih točaka trebao bi rezultirati točnijim georeferenciranjem određene povijesne karte (Affek, 2013.).

Slika 21. Vezna točka odabrana na prepoznatljivoj lokaciji unutar gradske četvrti Tvrđa (A – digitalizirani kartografski prikaz; B – georeferencirani DOF iz 2018. godine)

Prilikom georeferenciranja korišteno je minimalno 20 veznih točaka za svaki kartografski prikaz, pri čemu su, ukoliko je bilo moguće, identične vezne točke korištene za georeferenciranje svih kartografskih prikaza, čime je dodatno poboljšano preklapanje karata. Nakon dodavanja potrebnih 20 veznih točaka odabrana je transformacija prilagođavanja (engl. *Adjust*), pri čemu srednja kvadratna pogreška (RMSE)¹⁶ georeferenciranja kod niti jednoga kartografskog prikaza nije prelazila vrijednost od 1 m.

¹⁶ Prilikom georeferenciranja poželjno je da RMSE bude što je moguće manji. Vrijednost RMSE od 1 m s obzirom na mjerilo korištenih karata i potrebnu svrhu istraživanja je zadovoljavajuće (Baicocchi i dr., 2013.).

3.2.4. Izrada jedinstvene GIS baze povijesnih naziva ulica grada Osijeka

Posljednji dio metodologije vezane za izradu GIS baze ulica i uličnoga nazivlja obuhvatio je nadopunu izrađene GIS baze ulica odabranih gradskih četvrti grada Osijeka s uličnim nazivljem pojedinih proučavanih razdoblja. Nadopuna se zasnivala na preklapanju izrađene GIS baze ulica s georeferenciranim digitaliziranim kartografskim izvorima grada Osijeka, na temelju kojih su utvrđeni svi nekadašnji nazivi pojedine ulice.

Utvrđivanje povijesno-ideoloških promjena uličnoga nazivlja zasnovano je na relevantnoj znanstvenoj metodologiji, koja je u sličnome obliku već primijenjena u srodnim međunarodnim istraživanjima (Rusu i dr., 2009.). Pri tomu su povijesno-ideološke promjene za pojedino povijesno razdoblje utvrđene na temelju usporedbe nomenklature ulica u narednim povijesnim razdobljima. Primjerice, ime određene ulice s kartografskog prikaza iz razdoblja Kraljevine Jugoslavije uspoređeno je s nazivom iz Austro-Ugarske Monarhije.

3.3. Analitičke operacije

Posljednji korak metodologije obuhvaća analitičke operacije vezane za (1) *utvrđivanje zastupljenosti povijesno-ideoloških promjena uličnoga nazivlja unutar pojedinih proučavanih povijesnih razdoblja*, te za (2) *sistematizaciju i kategorizaciju korištenoga nazivlja po proučavanim razdobljima*. Pri tomu je metodologija vezana za analitičke operacije usklađena s recentnim, relevantnim međunarodnim istraživanjima (Rusu i dr., 2019).

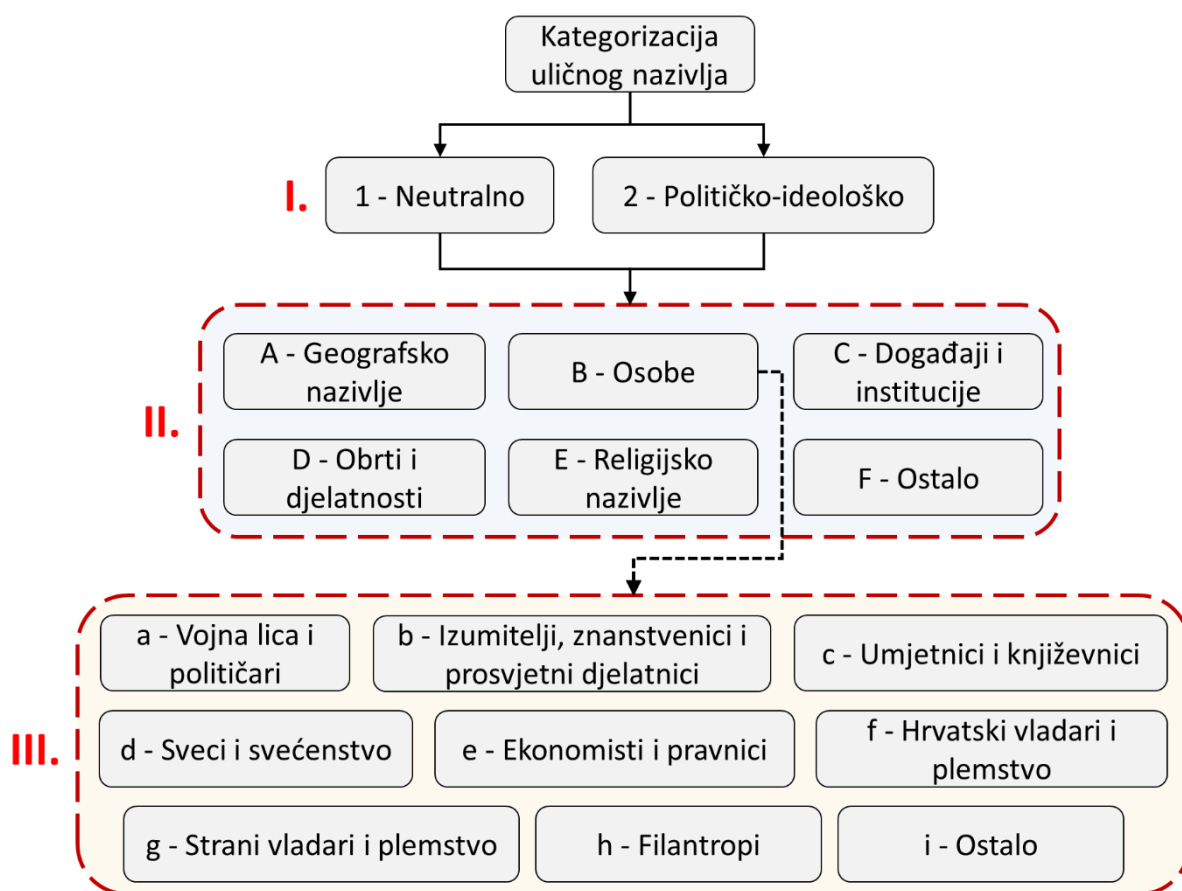
Zastupljenost povijesno-ideoloških promjena uličnoga nazivlja napravljena je na razini pojedine ulice, kao minimalne jedinice za detekciju promjena nazivlja, gdje je za svaku ulicu izdvojen broj promjena naziva te broj različitih naziva koje je pojedina ulica imala. Zatim je analizirana zastupljenost povijesno-ideoloških promjena uličnoga nazivlja na razini pojedine gradske četvrti, gdje je posebna pozornost dana proučavanju sličnosti i razlika u zastupljenosti promjena po pojedinim povijesnim razdobljima među analiziranim četvrtima. U konačnici je prikazan i zbirni pregled zastupljenosti povijesno-ideoloških promjena uličnoga nazivlja na temelju sve tri obrađene gradske četvrti, koji ukazuje na općenite odlike promjena nazivlja u gradu Osijeku, tijekom 20. stoljeća.

Drugi dio analitičkih operacija vezan je za sistematizaciju i kategorizaciju korištenoga uličnog nazivlja. Sistematizacija i kategorizacija korištenih naziva napravljena je za sve ulice i sva odabrana povijesna razdoblja, pri čemu su nazivi kategorizirani kroz tri zasebne razine:

1) razina – u sklopu ove razine ulično nazivlje podijeljeno je u samo dvije kategorije: *neutralno nazivlje* i *političko-ideološko nazivlje*. Kroz ovu kategorizaciju analizirana je zastupljenost povijesno-ideoloških promjena unutar pojedinih ulica i četvrti, različitih analiziranih povijesnih razdoblja.

2) razina - u sklopu ove razine ulično nazivlje podijeljeno je prema značenju na sljedećih šest glavnih kategorija: A) *Geografsko nazivlje*, B) *Osobe*, C) *Događaji i institucije*, D) *Obrti i djelatnosti*, E) *Religijsko nazivlje* i F) *Ostalo*.

3) razina - u sklopu ove razine kategorija *Osobe*, kao najzastupljenija kategorija uličnoga nazivlja dodatno je raščlanjena na sljedećih devet potkategorija: a) *Vojna lica i političari*, b) *Izumitelji i znanstvenici*, c) *Umjetnici i književnici*, d) *Svetci i svećenstvo*, e) *Ekonomisti i pravnici*, f) *Hrvatski vladari i plemstvo*, g) *Strani vladari i plemstvo*, h) *Filantropi*, i) *Ostalo*.

Slika 22. Shematski prikaz tri stupnja kategorizacije uličnoga nazivlja

4. REZULTATI

4.1. Pregled prikupljenih kartografskih izvora podataka

Ukupno je prilikom prikupljanja arhivske građe prikupljeno 11 različitih kartografskih prikaza, pri čemu najstarija karta datira iz 1903. godine, a najmlađa iz 1981. godine. U nastavku je dana tablica s popisom kartografskih prikaza prikupljenih iz zbirke Državnoga arhiva u Osijeku¹⁷ (Tabl. 1.).

Tablica 1. Pregled prikupljenih kartografskih prikaza grada Osijeka iz 20. stoljeća

Rd. Br.	Naziv kartografskog prikaza	Godina izrade	Razdoblje	Mjerilo kartografskog prikaza	Izvor
1.	Plan grada Osijeka	1903.	A-U Monarhija	Nepoznato	DAOS
2.	Nepoznat	Nepoznato	A-U Monarhija ¹⁸	1:5760	DAOS
3.	Regulatorna osnova grada Osijeka	1912.	A-U Monarhija	1:8640	DAOS
4.	Nacrt kraljevskog i slobodnog grada Osijeka	Nepoznato	A-U Monarhija ²	1:5760	DAOS
5.	Nacrt kraljevskog i slobodnog grada Osijeka	27.11.1934.	Kraljevina Jugoslavija	1:5760	DAOS
6.	Nacrt grada Osijeka	Nepoznato	Kraljevina Jugoslavija ²	1:5760	DAOS
7.	Nacrt grada Osijeka	Nepoznato (1941. – 1945.)	NDH ²	1:5760	DAOS
8.	Pregledni nacrt grada Osijeka	Nepoznato (1946. – 1948.)	FNRJ I. ⁵	1:5760	DAOS
9.	Nacrt grada Osijeka	Nepoznato (1948. – 1963.)	FNRJ II. ⁵	1:5000	DAOS
10.	Osijek plan grada	1970.	SFRJ I.	1:10 000	DAOS
11.	Osijek	1981.	SFRJ II.	1:10 000	DAOS

¹⁷ HR-DAOS-495/IV, sig.1.5, mapa 48, Planovi grada

¹⁸ Točna godina izrade nepoznata, okvirno vremensko razdoblje utvrđeno prema određenim oznakama (npr. pečati, potpisi i sl.) i specifičnim nazivima na kartografskim prikazima (npr. *Generalissimusa Staljina bulevar* (1946. – 1948.)).

Iako je iz Državnoga arhiva u Osijeku prikupljeno ukupno 11 kartografskih prikaza grada Osijeka, u konačnici je obrađeno sedam odabranih karata. Preostala četiri kartografska prikaza nisu obrađena zbog više razloga. Plan grada Osijeka iz 1903. godine nije obrađen jer osim prikaza ulica sadrži vrlo malo prikaza uličnoga nazivlja, zbog čega obrada ne bi bila potpuna. Slična situacija je i kod *Nacrta kraljevskog i slobodnog grada Osijeka* (cca 1910. godina) na kojemu prikaz uličnoga nazivlja također nije potpun. Također, iz razdoblja Austro-Ugarske Monarhije u zbirci Državnoga arhiva u Osijeku postoji još jedna karta s prikazom tadašnjih urbanih dijelova grada Osijeka, za koju ne postoje gotovo nikakve informacije. Na ovoj karti nema naznačenih informacija koje bi mogle pomoći prilikom datacije karte, poput naziva kartografskoga prikaza, odgovorne osobe, ili pak godine izrade (Sl. 23.). Također, primijećeno je i da ulično nazivlje nije potpuno, zbog čega ova karta nije u konačnici obrađena.

Slika 23. Kartografski prikaz grada Osijeka iz razdoblja Austro-Ugarske Monarhije s nepotpunim informacijama o uličnome nazivlju

(A – prikaz gradske četvrti Tvrđa; B – prikaz gradske četvrti Gornji grad)

Sljedeći kartografski prikaz koji nije obrađen u okviru ove disertacije datira iz razdoblja Kraljevine Jugoslavije, na karti nema označene godine izrade, već je navedeno zaključeno na temelju naziva pojedinih ulica (npr. *Aleksandrova ulica*) koji odgovaraju ovome povijesnom razdoblju. Iako ova karta sadrži potpuni prikaz tadašnjega uličnog nazivlja, u zbirci Državnoga arhiva u Osijeku postoji i *Nacrt Grada Osijeka* iz istoga razdoblja, na kojemu je kvaliteta prikaza uličnoga nazivlja daleko bolja.

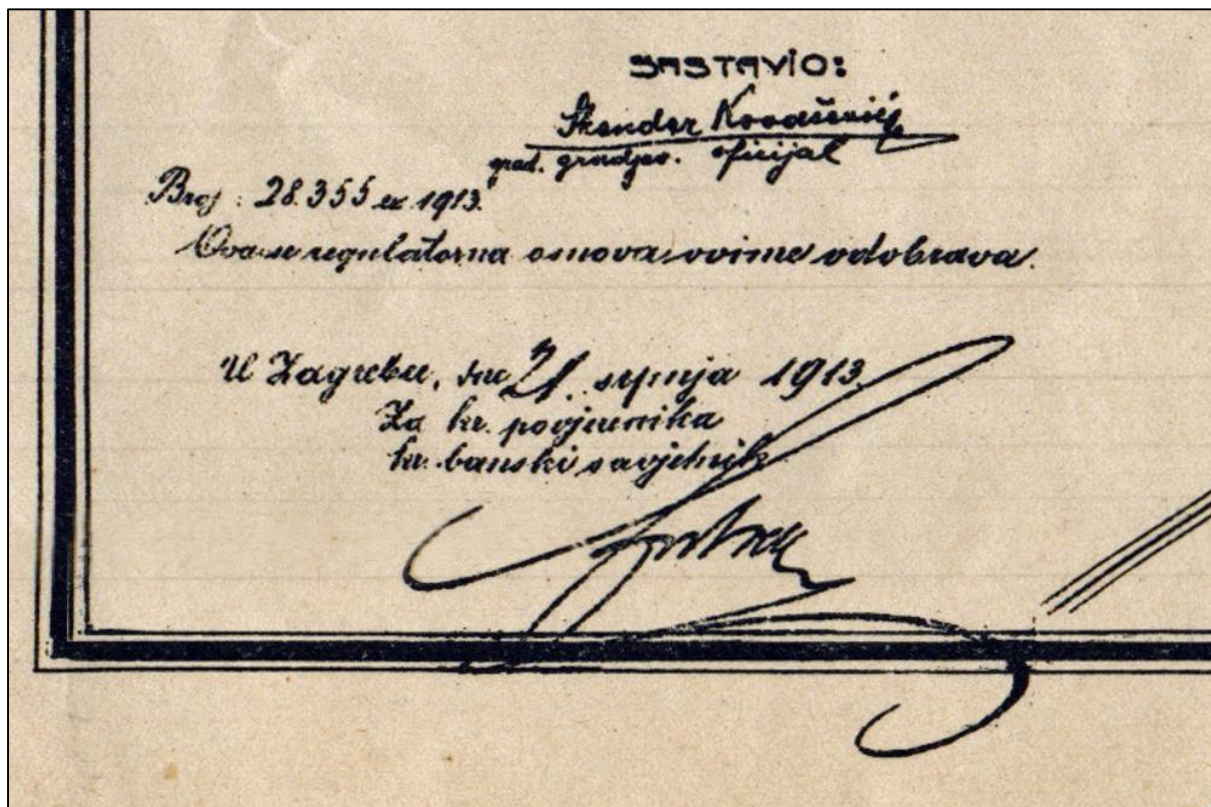
Dok je za razdoblje NDH u arhivu DAOS-s dostupan bio samo jedan cjelovit kartografski prikaz, koji je ujedno i obrađen u sklopu ove disertacije, za razdoblje komunističke vlasti postoje četiri kartografska prikaza. S obzirom da navedeno razdoblje komunističke vlasti predstavlja vrlo dugo vremensko razdoblje (1945. – 1991.), odlučeno je da će u sklopu ove disertacije biti obrađena sva četiri navedena kartografska prikaza. Pri tomu treba napomenuti da dostupni kartografski prikazi pripadaju različitim razdobljima komunističke vlasti.

Prvi odabrani kartografski prikaz je *Regulatorna osnova Grada Osijeka* (Sl. 24.) iz 1921. godine, koja je određena kao referentna karta za razdoblje Austro-Ugarske Monarhije. Ovaj kartografski prikaz predstavlja plan urbanoga razvoja grada Osijeka i povezivanja dotadašnje tri gradske jezgre u jedinstvenu cjelinu, koji je samo djelomično ostvaren, jer je njegovu provedbu spriječio Prvi svjetski rat (Njegač i dr., 2010; Romolić, Sršić, 2020.).

Slika 24. Regulatorna osnova Osijeka iz razdoblja Austro-Ugarske Monarhije (1912. godina) (Isječci karte: A – Tvrđa; B – Donji grad; C – Gornji grad) (izvor: Državni arhiv u Osijeku)

Karta predstavlja urbanistički plan, kojega je sa suradnicima, među kojima je bio i poznati arhitekt Viktor Axmann, kasnije *Vladoje Aksmanović*, pripremio djelatnik *Inžinirskog ureda grada Osijeka - Skender Kovačević* (Sl. 25.) (Martinčić, 2001.). Karta je izrađena u mjerilu 1:8640 te sadrži informacije o tadašnjim ulicama i objektima grada Osijeka, kao i prikaz cjelokupnoga tadašnjeg uličnog nazivlja.

Slika 25. Isječak *Regulatorne osnove Osijeka* iz 1912. godine na kojemu su vidljivi podatci o autoru urbanističkoga plana

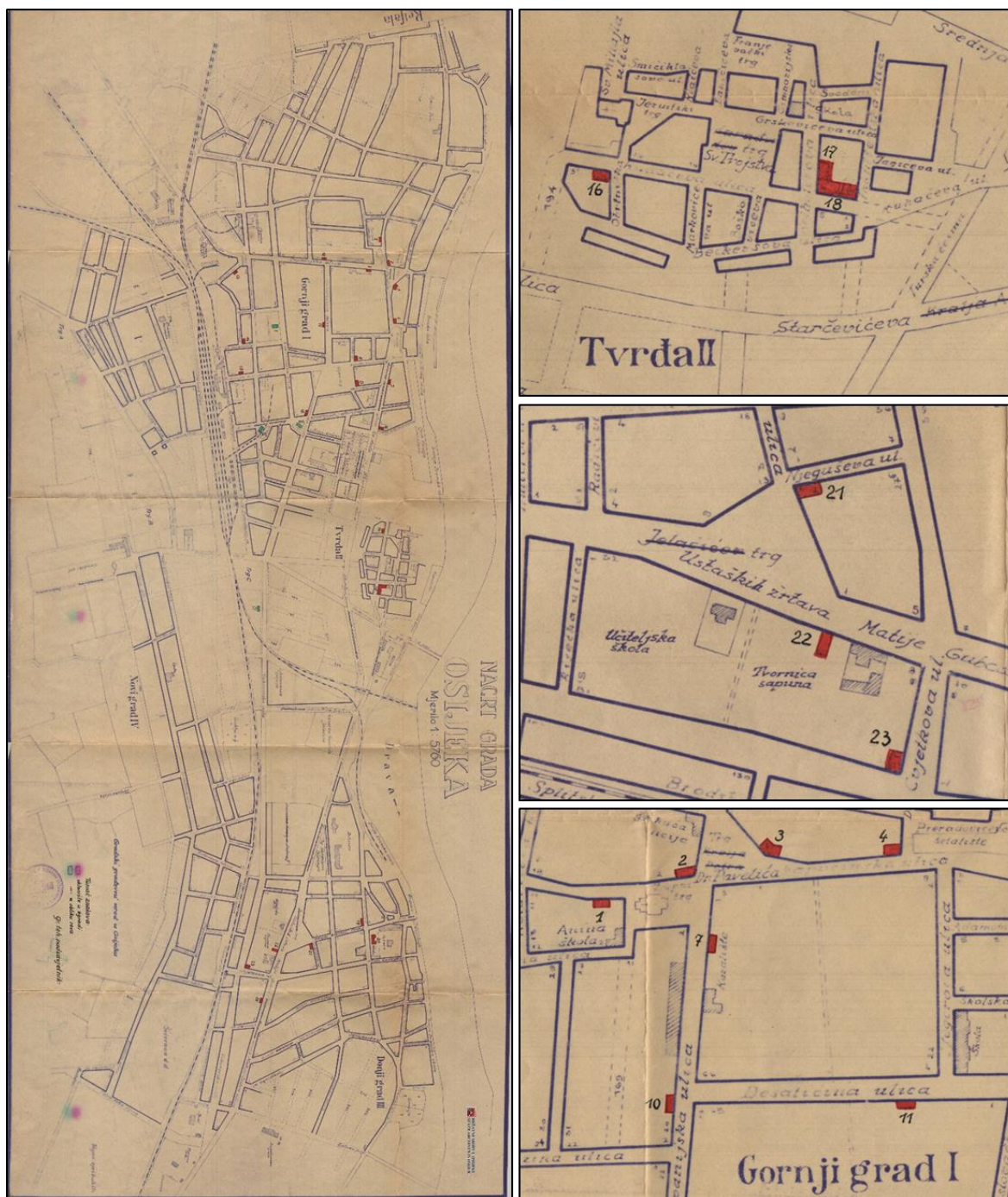
Sljedeći kartografski prikaz je *Nacrt kraljevskog i slobodnog Grada Osijeka* (Sl. 26.) izrađen 27.11.1934., zbog čega je uzet kao referentan prikaz za razdoblje Kraljevine Jugoslavije. Ovaj kartografski prikaz izrađen je u mjerilu 1:5760 te zapravo predstavlja nadopunu ranije neimenovane karte iz razdoblja Austro-Ugarske Monarhije (Tabl. 1. – karta rd. br. 2.). Na karti je potpisan tehnički savjetnik *Gradjevnog ureda gradskog poglavarstva*. Prikazane su sve tadašnje ulice grada Osijeka s detaljnim prikazom korištenoga uličnog nazivlja. Pojedini nazivi na kartografskom prikazu su djelomično oštećeni, što je otežavalo tumačenje uličnoga nazivlja. Unatoč tomu, svi nazivi postojećih ulica za tri analizirane gradske četvrti su uspješno iščitani.

Slika 26. Karta Osijeka iz razdoblja Kraljevine Jugoslavije (1934. godina) (izvor: Državni arhiv u Osijeku)

Za razdoblje NDH dostupan je Nacrt Grada Osijeka (Sl. 27.), za koji nije poznata točna godina izrade, ali je vidljiv pečat *gradskog poglavarstva NDH* i potpis gradskog tehničkog nad

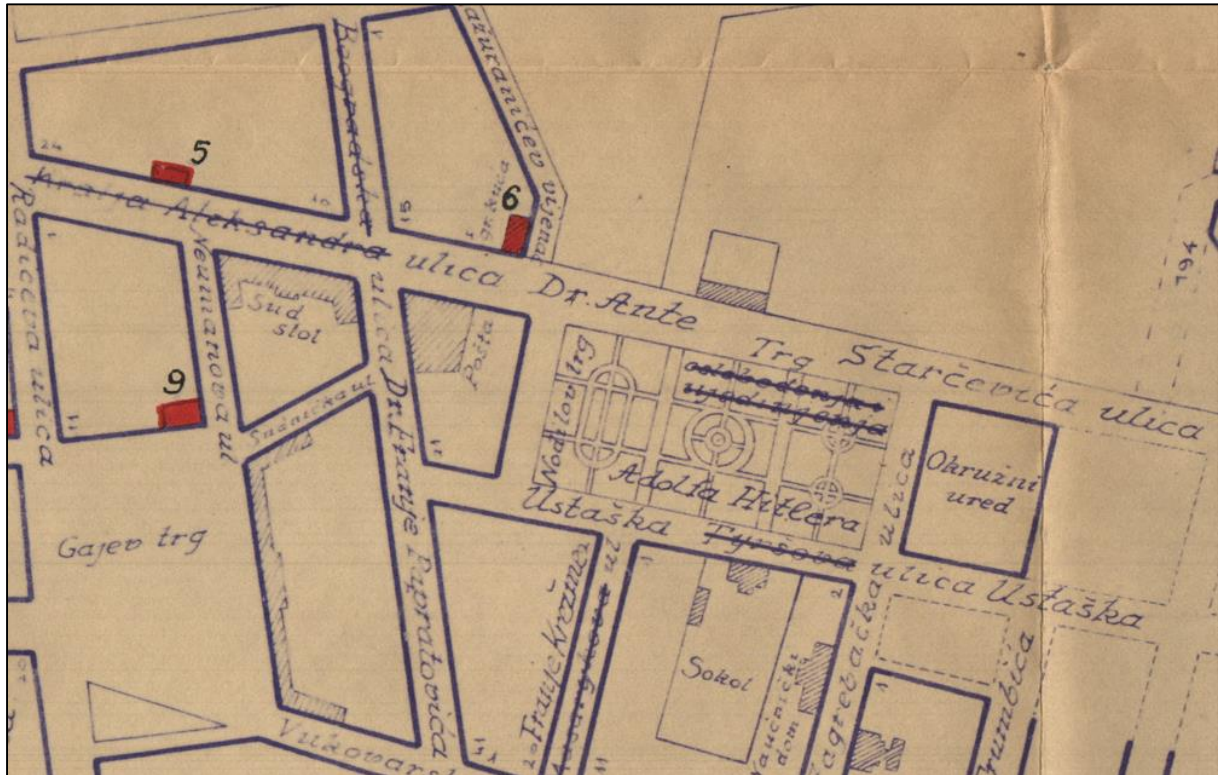
savjetnika *Gradskog građevnog ureda u Osijeku* (Sl. 28). O turbulentnosti povijesnih okolnosti u kojima je karta izrađena svjedoči prikaz skloništa u zgradama i rovovima na području tadašnjega grada Osijeka (Sl. #).

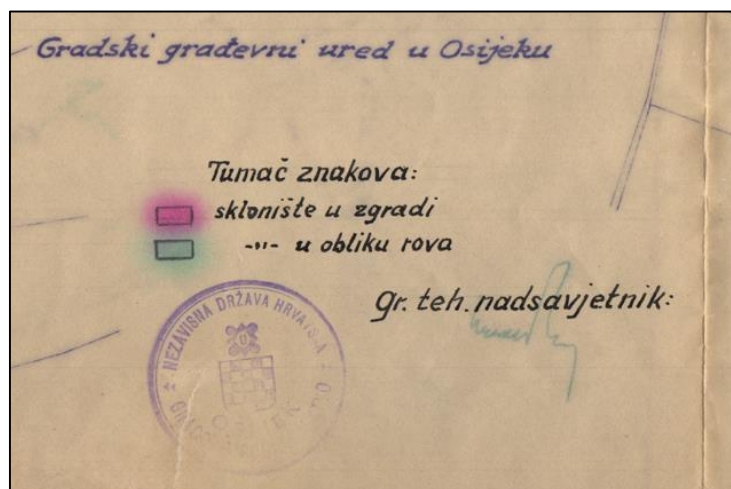
Slika 27. Karta Osijeka iz razdoblja NDH¹⁹ (izvor: Državni arhiv u Osijeku)

¹⁹ Godina nepoznata (između 1941. i 1945. godine)

Karta predstavlja nadopunu ranijeg nacрта iz razdoblja Kraljevine Jugoslavije, na kojoj su čak vidljivi prekriveni nekadašnji nazivi pojedinih ulica (Sl. 28.). Naime, zbog brzine promjena uličnoga nazivlja i relativno kratkoga trajanja upravljanja Osijekom, vlasti Nezavisne Države Hrvatske očito nisu stigle u potpunosti izraditi novi nacrt Grada Osijeka, nego su samo na postojeći predložak unijeli nove nazive ulica.

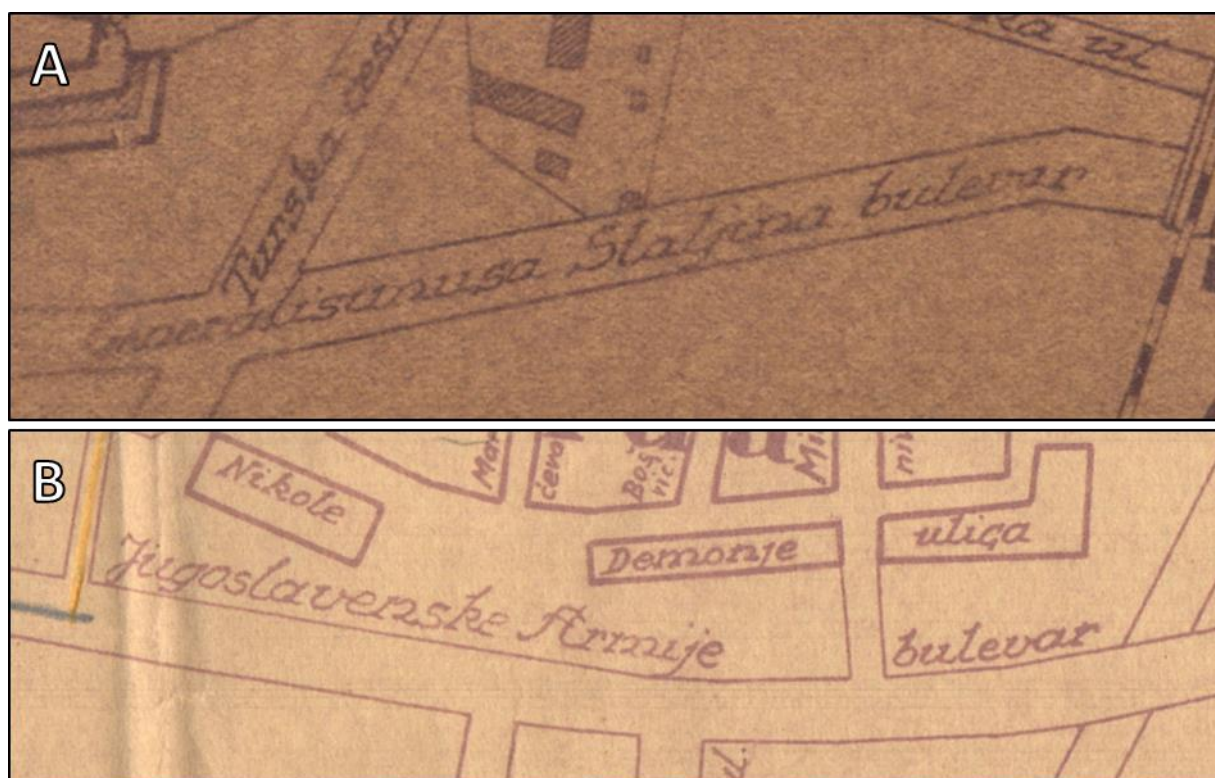

Slika 28. Isječak iz Nacrta grada Osijeka iz razdoblja NDH na kojemu su vidljivi novi nazivi ulica i precrtani nazivi ulica iz razdoblja Kraljevine Jugoslavije

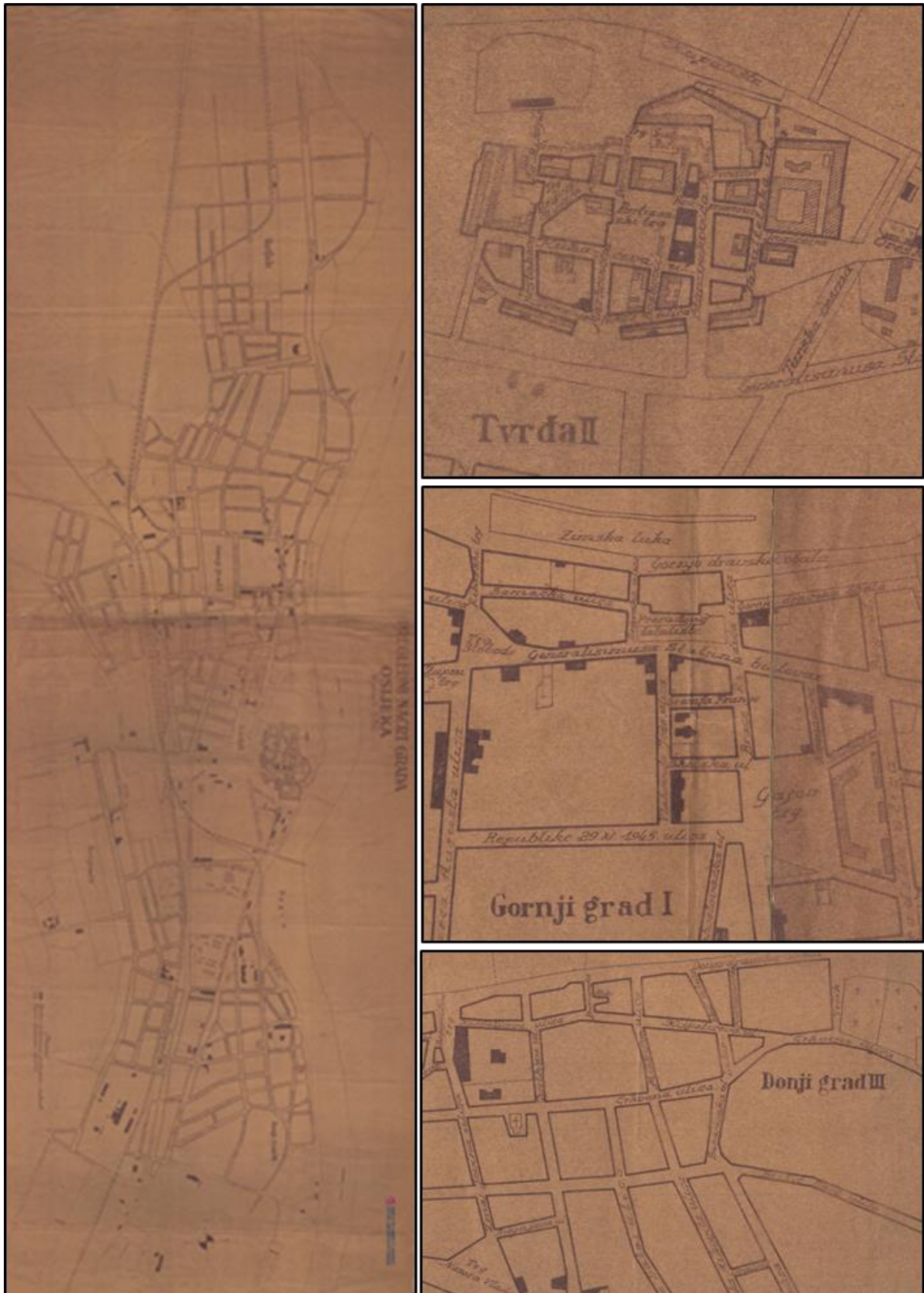

Slika 29. Pečat gradskoga poglavarstva NDH i potpis gradskoga tehničkog nad savjetnika Gradskoga građevnog ureda u Osijeku na kartografskom prikazu iz razdoblja NDH

Unutar Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije u zbirci Državnoga arhiva u Osijeku dostupne su dvije karte iz različitih vremenskih razdoblja (Sl. 31. i 32.). Prva karta je *Pregledni nacrt Grada Osijeka* izrađena u mjerilu 1:5760, a druga karta je *Nacrt Grada Osijeka* izrađena u mjerilu 1:5000, dok podatci o autorima karata nisu dostupni. Na žalost u arhivskoj zbirci nisu sačuvane informacije o točnoj godini izrade ovih karata, zbog čega je bilo potrebno otprilike odrediti vremenska razdoblja, koja predstavljaju ovi kartografski prikazi. Iako su karte vrlo slične, detaljnijom analizom uličnoga nazivlja utvrđeno je da ipak postoje vrlo bitne razlike u nazivima pojedinih ulica, koje izravno ukazuju na vrlo važne političko-ideološke promjene u uličnome nazivlju. Navedene promjene izravno ukazuju na promjenu političkih okolnosti unutar Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, zbog kojih je došlo do promjene uličnoga nazivlja, uzrokovane prvenstveno Rezolucijom Informbiroa i razilaženjem SSSR-a i Jugoslavije od 1948. godine (Perović, 2007.). Najbolji primjer je današnja ulica *Europske avenije*, koja se od 1946. do 1948. godine nazivala *Generalissimusa Staljina bulevar* (Sl. 30.A), da bi nakon razilaženja SSSR-a i FNRJ, 1948. godine preimenovana u *Jugoslavenske Armije bulevar* (Sl. 30.B). Zbog navedenih političko-ideoloških promjena u konačnici su obrađene obje karte, čime je omogućen uvid u političko-ideološke podjele unutar FNRJ.

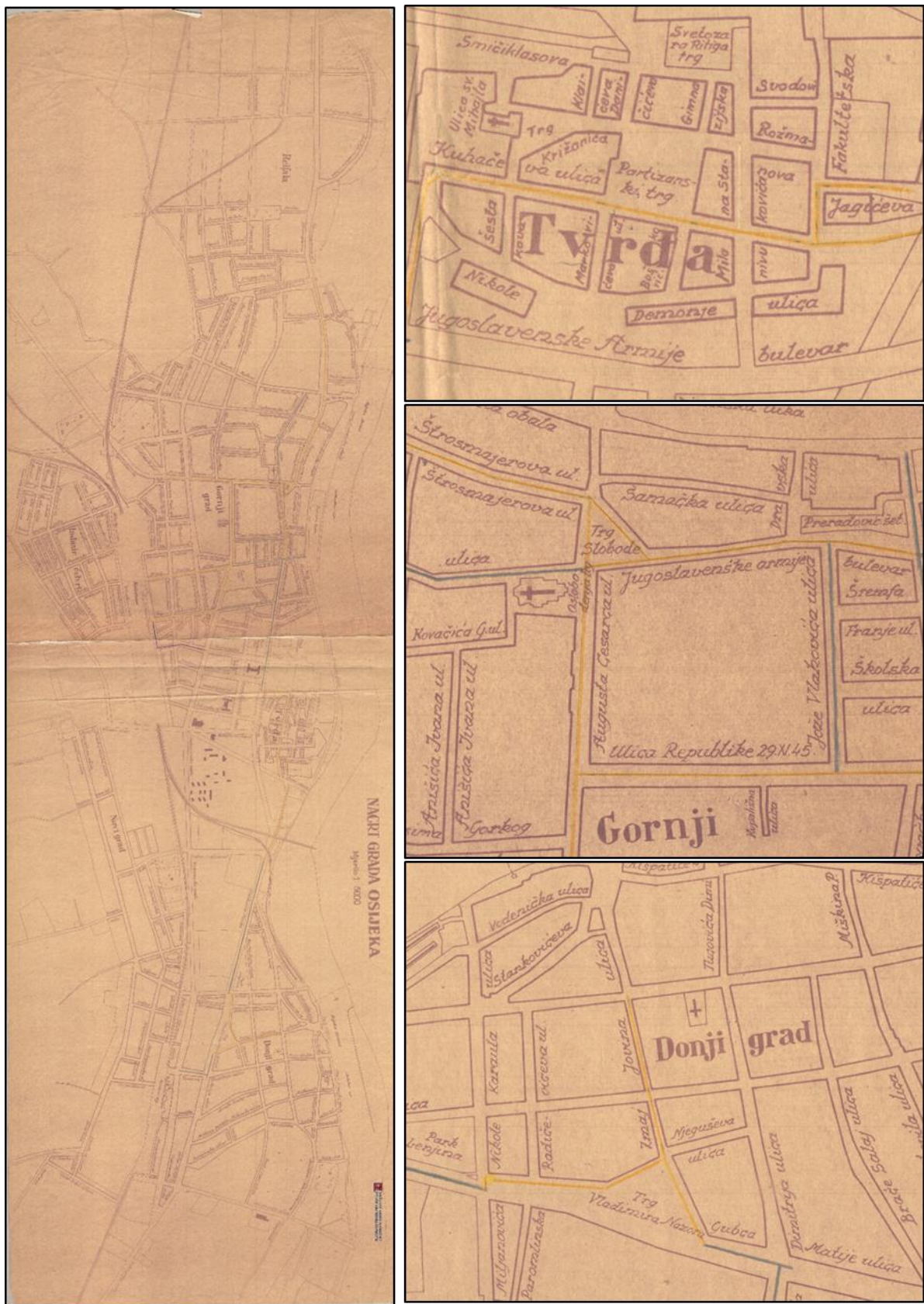

Slika 30. Prikazi današnje ulice *Europske avenije* na kartama iz razdoblja FNRJ I. (A) i FNRJ II. (B) iz kojih je vidljiva političko-ideološki motivirana promjena naziva ulice

Slika 31. Karta Osijeka iz razdoblja FNRJ I.²⁰ (izvor: Državni arhiv u Osijeku)

²⁰ Godina nepoznata (između 1945. i 1948. godine)

Slika 32. Karta Osijeka iz razdoblja FNRJ II.²¹ (izvor: Državni arhiv u Osijeku)

²¹ Godina nepoznata (između 1948. i 1963. godine)

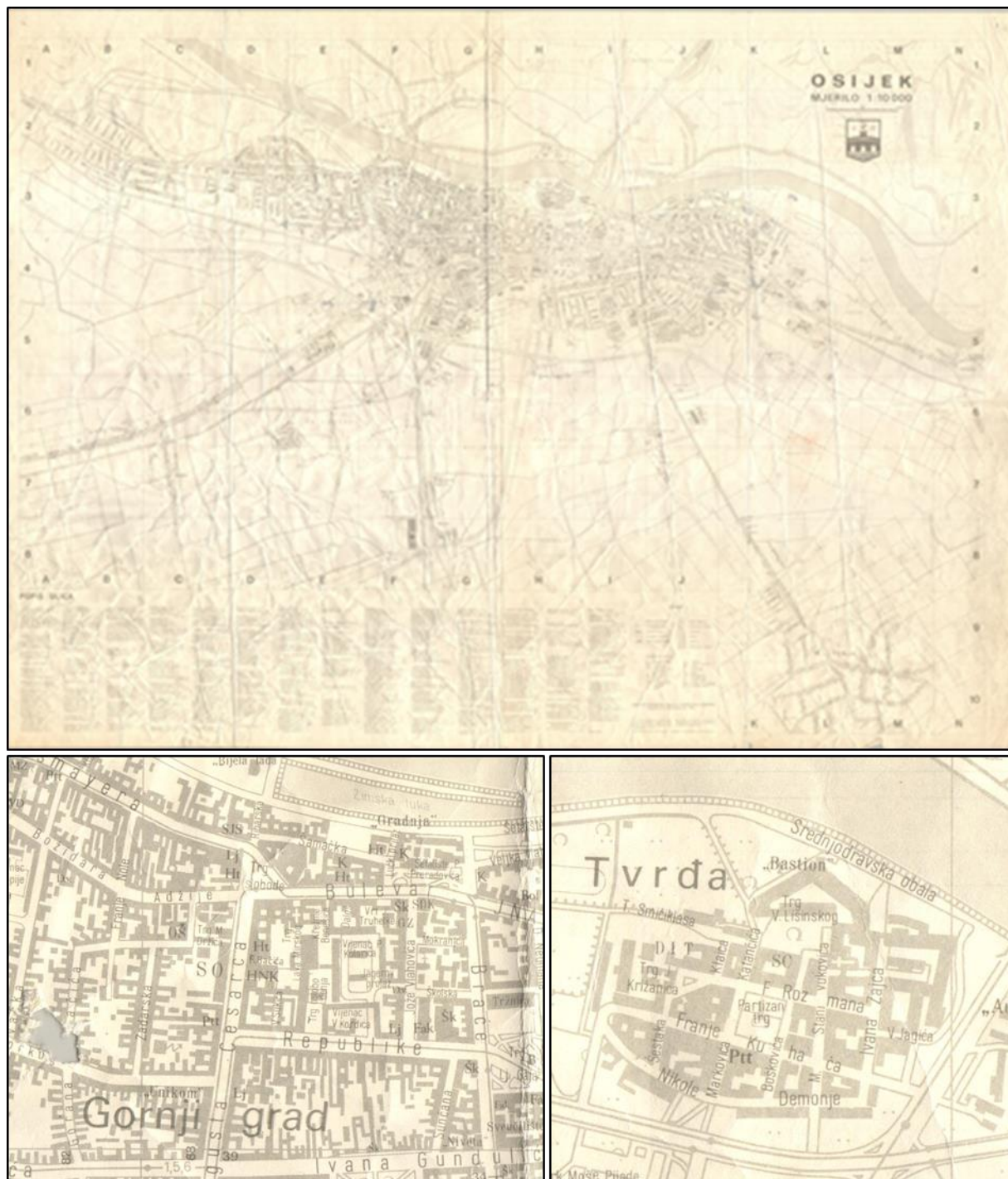
Posljednja dva obrađena kartografska prikaza su iz razdoblja Socijalističke Federativne Republike Hrvatske. S obzirom da je ovo razdoblje trajalo gotovo 30 godina (od 1963. do 1992.), obrađena su oba dostupna kartografska prikaza, pri čemu se nastojalo utvrditi jesu li postojale određene političko-ideološki motivirane promjene unutar ovoga razdoblja.

Prva karta iz razdoblja SFRJ je Plan Grada Osijeka iz 1970. godine, izrađen u mjerilu 1:10 000, kojega je izdalo *Društvo za uljepšavanje grada i okolice „Osijek“* (Sl. 33.). Ovaj kartografski prikaz sadrži prikaz svih ulica koje su postojale 1970. godine, zajedno s njihovim tadašnjim nazivima.

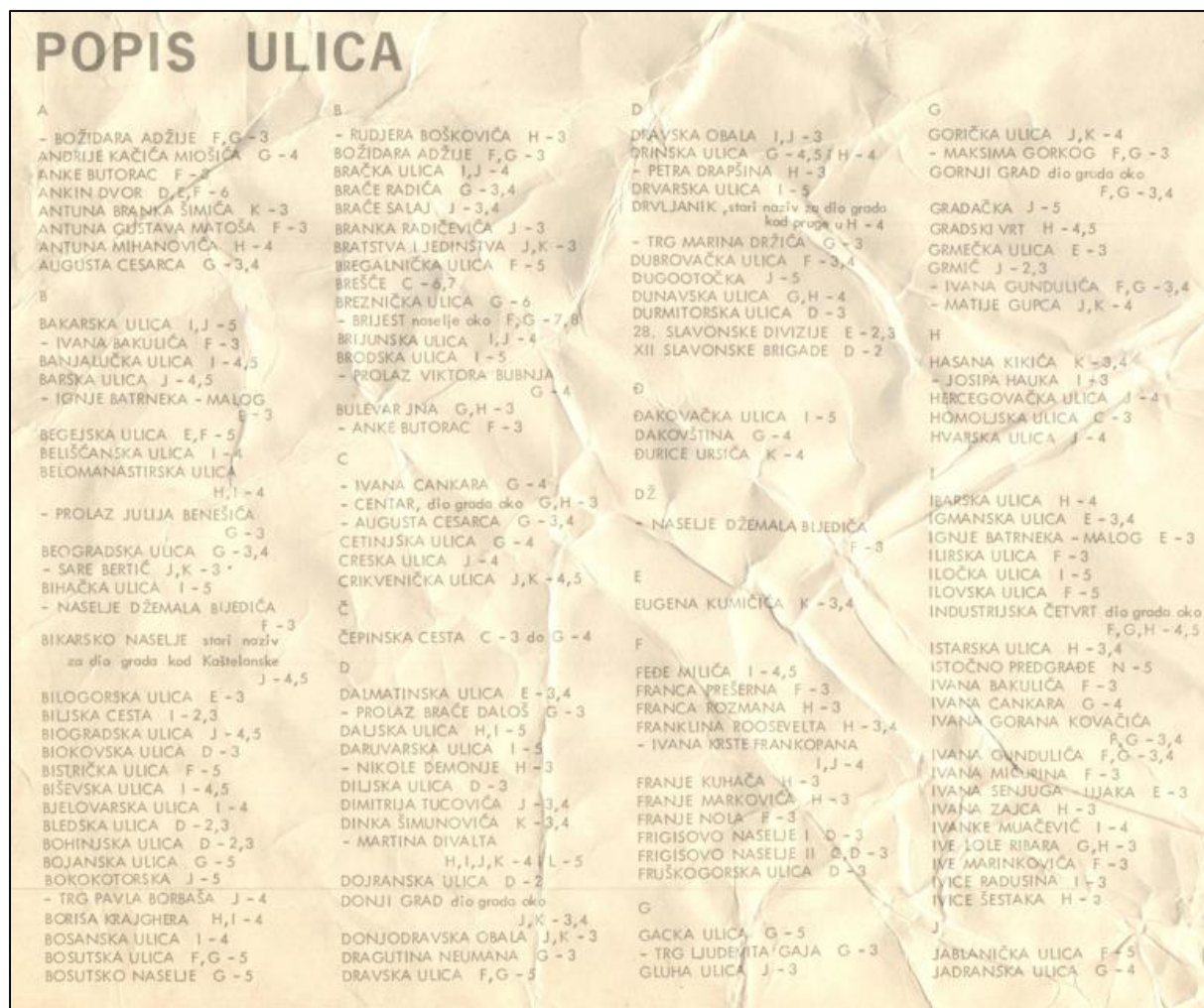

Slika 33. Karta Osijeka iz razdoblja SFRJ I. (1970.) (izvor: Državni arhiv u Osijeku)

Druga karta iz razdoblja SFRJ je Plan Grada Osijeka iz 1981. godine, izrađen u mjerilu 1:10 000, kojega je izdao *Zavod za kartografiju, Geodetskog fakulteta, Sveučilišta u Zagrebu* (Sl. 34.). Plan sadrži popis ulica sastavljen u suradnji sa *Sekretarijatom za komunalne i građevinske poslove Općine Osijek*, koji je znatno olakšao utvrđivanje naziva pojedinih ulica na kartografskom prikazu.

Slika 34. Karta Osijeka iz razdoblja SFRJ II. (1981.) (izvor: Državni arhiv u Osijeku)

Slika 34. Popis ulica na planu grada Osijeka iz razdoblja SFRJ II. (1981.) (izvor: Državni arhiv u Osijeku)

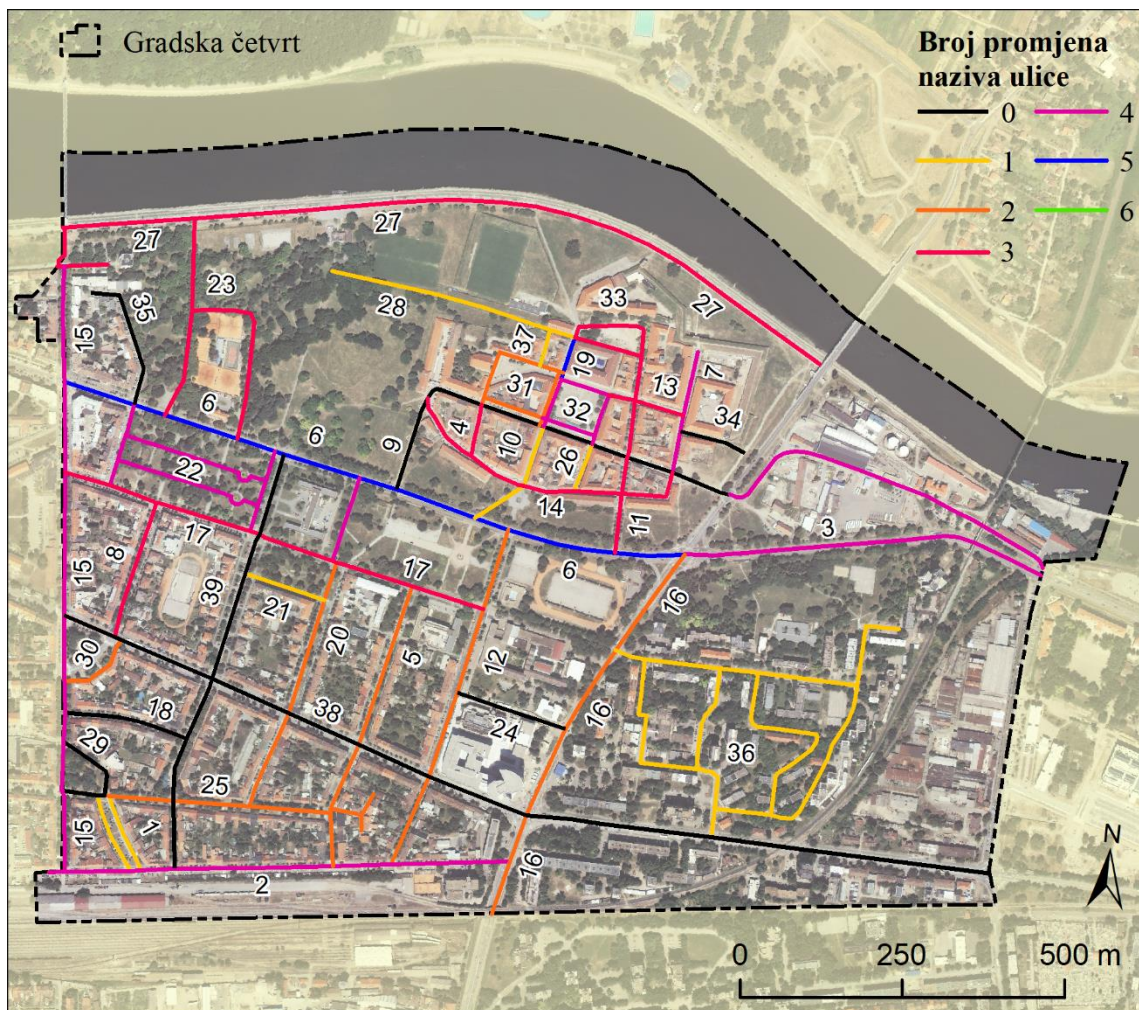
Na temelju opisanih kartografskih prikaza utvrđene su povijesno-ideološke promjene uličnoga nazivlja unutar tri odabrane gradske četvrti, čiji rezultati su prikazani u nastavku rada.

4.2. Rezultati istraživanja provedenih za gradsku četvrt Tvrđa

U nastavku su prikazani rezultati istraživanja za gradsku četvrt Tvrđa, koji uključuju pregled utvrđenih povijesno-ideoloških promjena uličnoga nazivlja, zatim rezultate analize zastupljenosti promjena po pojedinim povijesnim razdobljima, te rezultate kategorizacije korištenoga nazivlja.

4.2.1. Utvrđene promjene uličnoga nazivlja unutar gradske četvrti Tvrđa

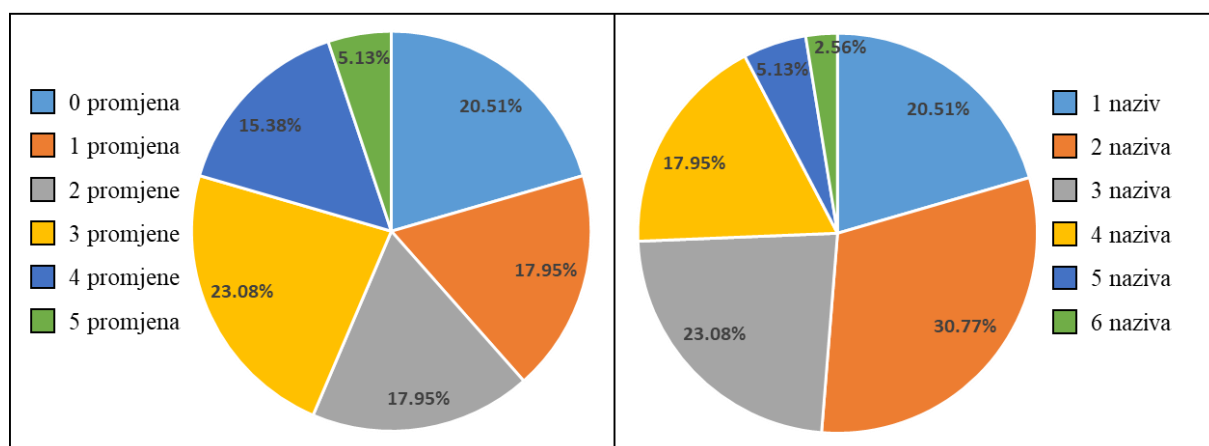
Na temelju provedene analize dostupnih kartografskih izvora iz 20. stoljeća utvrđene su promjene uličnoga nazivlja unutar gradske četvrti Tvrđa (Tabl. 2; Sl. 35.). Od ukupno 39 ulica unutar gradske četvrti Tvrđa promjena uličnoga nazivlja zabilježena je u čak 31 ulici, dok samo 8 ulica nije mijenjalo naziv niti u jednome promatranom razdoblju (Tabl. 2.). Većina ulica i trgova gradske četvrti Tvrđa mijenjala je naziv više puta tijekom 20. stoljeća (Sl. 35.), zbog čega je tijekom 20. stoljeća u ovoj četvrti zabilježeno čak 76 promjena naziva.

Slika 35. Prikaz ukupnoga broja promjena naziva pojedinih ulica unutar gradske četvrti Tvrđa

Iako u osam ulica (20.51 % svih ulica) gradske četvrti Tvrđa promjene uličnog nazivlja nisu zabilježene, u preostalim ulicama primijećen je vrlo visok varijabilitet u broju promjena naziva pojedine ulice, ali i u broju različitih naziva koje je određena ulica imala (Sl. 36.). Od ukupno 31 ulice unutar koje su zabilježene povijesno-ideološke promjene uličnoga nazivlja, u njih sedam (17.95 % svih ulica) zabilježena je samo jedna promjena naziva. Također, dvije promjene naziva zabilježene su u ukupno sedam (17.95 % svih ulica) ulica gradske četvrti Tvrđa, dok su tri promjene zabilježene u devet ulica (23.08 % svih ulica). Četiri promjene naziva ulica zabilježene su u ukupno šest (15.38 % svih ulica) ulica, a pet promjena u svega dvije (5.13 % svih ulica) ulice.

Također, primjetan je i vrlo visok varijabilitet u ukupnome broju naziva koje su pojedine ulice imale tijekom promatranoga razdoblja (Sl. 36.). S obzirom da osam ulica nije mijenjalo naziv, ukupno 20.51 % svih ulica gradske četvrti imalo je samo jedan naziv tijekom promatranoga razdoblja. Dva naziva imalo je ukupno 12 ulica (30.77 % svih ulica), tri naziva je imalo ukupno devet ulica (23.08 % svih ulica), a četiri naziva ukupno sedam ulica (17.95 % svih ulica). Samo dvije ulice (5.13 % svih ulica) imale su pet različitih naziva, dok je samo jedna ulica (2.56 % svih ulica) imala šest različitih naziva. Na temelju navedenoga, može se zaključiti da nisu svim ulicama gradske četvrti Tvrđa jednako učestalo mijenjani nazivi. Dok su pojedinim ulicama češće mijenjani nazivi, neke ulice ili nisu uopće mijenjale naziv ili su ga mijenjale znatno rjeđe. Također, na temelju provedene analize vidljivo je da su neke ulice imale više različitih naziva, ali i da su pojedinim ulicama vraćani prijašnji nazivi.

Slika 36. Udio ulica gradske četvrti Tvrđa s različitim brojem promjena naziva (lijevo); udio ulica s različitim ukupnim brojem korištenih različitih naziva (desno)

U nastavku je tablični pregled utvrđenih povijesno-ideoloških promjena uličnoga nazivlja za sve ulice gradske četvrti Tvrđa (Tabl. 2.).

Tablica 2. Nazivi ulica gradske četvrti Tvrđa u analiziranim razdobljima

ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
1	Paromlinski prolaz	Mihanovićeva	Mihanovićeva	Mihanovićeva	Mihanovićeva	Mihanovićeva	Mihanovićeva	Antuna Mihanovića
2	Željeznički red	Karadžićeva	Zvonimirova	Karadžićeva	Karadžićeva	Karadžićeva	Vulka Stefanovića Karadžića	Bartula Kašića
3	Ulica ne postoji 1912.	Kralja Aleksandra	Starčevićeva	Generalissimu sa Staljina bulevar	Jugoslavanske Armije bulevar	Bulevar JNA	Bulevar JNA	Cara Hadrijana
4	Staklarska	Obrtnička	Obrtnička	Šestakova	Šestakova	Šestakova	Ivice Šestaka	Danice Pinterović
5	Ulica ne postoji 1912.	Blažićeva	Blažićeva	Rosevelta Franklina	Rosevelta Franklina	Ruzveltova	F. Roosevelta	Dobriše Cesarića
6	Chavrakova	Kralja Aleksandra I.	Dr. Ante Starčevića	Generalissimi-musa Staljina bulevar	Jugoslavanske Armije bulevar	Bulevar Jugoslavenske narodne armije	Bulevar Jugoslavenske narodne armije	Europska avenija
7	Topnička	Fakultetska	Fakultetska	Fakultetska	Fakultetska	Zajčeva	Ivana Zajca	Fakultetska

ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
8	Krežmina	Krežmina	Franje Krežme	Drapšina	Drapšinova	Drapšinova	P. Drapšina	Franje Krežme
9	Kuhačeva	Kuhačeva	Kuhačeva	Kuhačeva	Kuhačeva	Kuhačeva	Franje Kuhača	Franje Kuhača
10	Pošanska	Markovičeva	Markovičeva	Markovičeva	Markovičeva	Markoviča	Markoviča	Franje Markoviča
11	Kohlhofera	Kohlhoferova	Kohlhoferova	Stanivukovičeva	Milana Stanivukoviča	Stanivukovičeva	Stanivukovičeva	Franjevačka
12	Ulica ne postoji 1912.	Turkovičeva	Turkovičeva	Istarska	Istarska	Istarska	Istarska	Istarska
13	Grškovičeva	Grškovičeva	Grškovičeva	Rožmanova	Rožmanova	Rozmanova	Rozmana	Josipa Bösendorfera
14	Vojarska	Bekersova	Beckersova	Nikole Demonje	Nikole Demonje	Demonjina	Nikole Demonje	Kamila Firingera

ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
15	Teretna	Beogradska	Dr. Franje Papratovića	Beogradska	Beogradska	Beogradska	Beogradska	Kardinala Alojzija Stepinca
16	Ulica ne postoji 1912.	Trpimirova	Trpimirova	Klajna Mihajla	Mihajla Kleina	Klajnova	Mihajla Klajna	Kneza Trpimira
17	Ulica ne postoji 1912.	Tiršova ulica	Ustaška	Ribara Ivana (Lole)	Ribara Ivana Lole	Ivana Lole Ribara	Ive Lole Ribara	Kralja Zvonimira
18	Relkovičeva	Reljkovičeva	Reljkovičeva	Reljkovičeva	Reljkovičeva	Reljkovičeva	M. A. Reljkovića	Matije Antuna Reljkovića
19	Opkrbnička	Daničićeva	Matije Petra Katančića	Daničićeva	Daničićeva	Katančića	Katančića	Matije Petra Katančića
20	Ulica ne postoji 1912.	Sokolska	Dr. Trumbića	Keršovanija Otona	Keršovanija Otona	Keršovanijev a	Otokara Keršovanija	Otokara Keršovanija
21	Ulica ne postoji 1912.	Ulica ne postoji 1934.	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Park Marks-Engelsa	Trg Marksa i Engelsa	Park Marxa i Engelsa	Park kneza Branimira

ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
22	Viečnički trg	Nodilov trg	Trg Adolfa Hitlera	Park Maršala Tita	Park Maršala Tita	-	Park maršala Tita	Park kralja Petra Krešimira IV
23	Pukovnijski vrt	Park Kralja Tomislava	Park Kralja Tomislava	Park Kulture	Park Kulture	Park Kulture	Park kulture	Perivoj kralja Tomislava
24	Ulica ne postoji 1912.	Ulica ne postoji 1934.	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Prolaz Julija Knifera
25	Reisnerova	Reiznerova	Reiznerova	Končara Rade	Končara Rade	Kančareva	Rade Končara	Reisnerova
26	Inžinirska	Boškovičeva	Boškovičeva	Boškovičeva	Boškovičeva	Boškovičeva	Boškoviča	Ruđera Boškoviča
27	Šokčevićeva obala	Srednja Dravska obala	Srednja Dravska obala	Srednja Dravska obala	Srednja Dravska obala	Nema naziva na karti	Srednjodravska obala	Šetalište kardinala Franje
28	Vojnički put	Smičiklasova	Smičiklasova	Smičiklasova	Smičiklasova	Smičiklasova	T. Smičiklasa	Tadije Smičiklasa

ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
29	Šenoin trg	Šenoin trg	Šenoin trg	Šenoin trg	Šenoin trg	Trg A. Šenoe	Trg A. Šenoe	Trg Augusta Šenoe
30	Trenkov trg	Trenkov trg	Trenkov trg	Trg Price Ognjena	Ognjena Price trg	Trg Ognjena Price	Trg Ognjena Price	Trg Franje baruna Trenka
31	Crkveni trg	Jezuitski trg	Jezuitski trg	Trg Križanića	Trg Križanića	Križanićev trg	Trg Križanića	Trg Jurja Križanića
32	Trg Franje Josipa I.	Karagjorđev trg	Trg Sv. Trojstva	Partizanski trg	Partizanski trg	Partizanski trg	Partizanski trg	Trg sv. Trojstva
33	Šetalšte	Franjevački trg	Franjevački trg	Trg Svetozara Ritiga	Svetozara Ritiga trg	Trg V. Lisinskog	Trg V. Lisinskog	Trg Vatroslava Lisinskog
34	Nema naziva na karti	Jagićeva	Jagićeva	Jagićeva	Jagićeva	Jagićeva	V. Jagića	Vatroslava Jagića
35	Ulica ne postoji 1912.	Mažuranićev vijenac	Mažuranićev vijenac	Mažuranićev vijenac	Mažuranićev vijenac	Mažuranićev vijenac	Mažuranića	Vijenac Ivana Mažuranića

ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
36	Ulica ne postoji 1912.	Ulica ne postoji 1934.	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Vijenac Borisa Kidriča	Vijenac Borisa Kidriča	Vijenac Ivana Meštrovića
37	Tokarnička	Klaićeva	Klaićeva	Klaićeva	Klaićeva	Klaića	Klaića	Vjekoslava Klaića
38	Vukovarska	Vukovarska	Vukovarska	Vukovarska	Vukovarska	Vukovarska	Vukovarska	Vukovarska cesta
39	Ulica ne postoji 1912.	Zagrebačka	Zagrebačka	Zagrebačka	Zagrebačka	Zagrebačka	Zagrebačka	Zagrebačka

Dok su prilikom promjena uličnoga nazivlja pojedine ulice i trgovi dobivali potpuno nove nazive, u pojedinim slučajevima dolazi do rekanonizacije, odnosno vraćanja starijih, ranije korištenih naziva (npr. *Reisnerova ulica*, *ulica Franje Kuhača*, itd. (Tabl. 2.)). Zbog toga u konačnici broj promjena naziva pojedine ulice ne mora odgovarati ukupnom broju različitih naziva te ulice. Primjerice, današnja *Europska avenija* mijenjala je unutar promatranih razdoblja naziv šest puta, pri čemu je imala ukupno sedam različitih naziva (Tabl. 2; Sl. 37.).

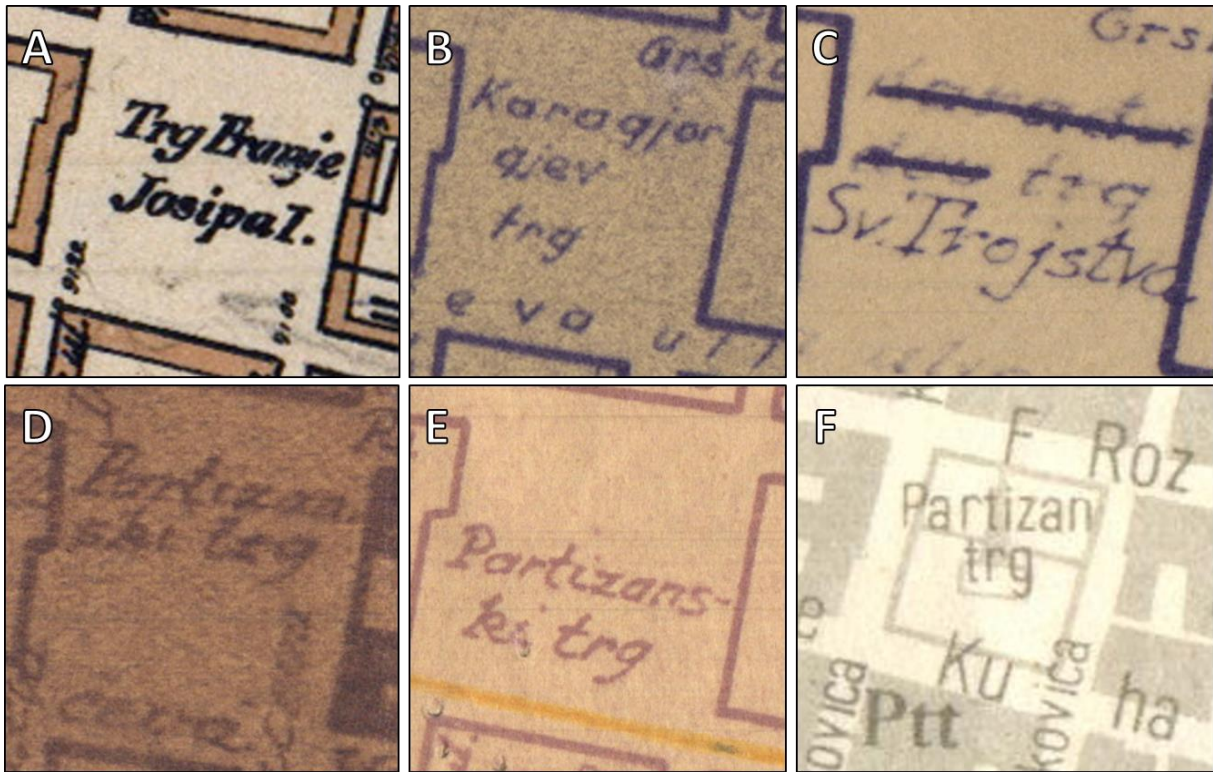
Slika 37. Različiti nazivi današnje Europske avenije (A – Austro-Ugarska Monarhija; B – Kraljevina Jugoslavija; C – NDH; D – FNRJ (I.); E – FNRJ (II.); F – SFRJ (I.))

Osim po učestalim promjenama naziva i po velikom broju različitih naziva, današnja *Europska avenija* značajna je i kao jedan od relevantnijih primjera političko-ideološki motivirane promjene uličnoga nazivlja u Osijeku. Prvotni naziv današnje *Europske avenije* za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije bio je *Chavrakova ulica*, kojega je ova ulica dobila po osječkome gradonačelniku s početka 19. stoljeća, Aleksandru Chavraku. Zatim je nakon završetka II. svjetskog rata, u sklopu Kraljevine Jugoslavije *Chavrakova ulica* preimenovana 1919. godine u *Aleksandrovu ulicu*, u čast tadašnjem kralju Aleksandru Karađorđeviću. Dolaskom ustaškoga režima na vlast u Osijeku, nastoje se ukloniti svi tragovi jugoslavenske monarhističke ideologije, pa je zbog toga 1941. godine tadašnja *Aleksandrova ulica* preimenovana u ulicu *Dr. Ante Starčevića*. Nakon raspada NDH i dolaska komunističkoga režima dolazi do još jedne politički-ideološki motivirane promjene naziva ove ulice, gdje je ime ulice 1946. godine promijenjeno u *Bulevar generalisimusa Staljina*, u čast komunističkomu diktatoru Josifu Visarionoviču Staljinu. Međutim, ubrzo zbog postupne pojave problema u odnosima između komunističke Jugoslavije i Sovjetskoga Saveza, dolazi do ponovne promjene naziva današnje *Europske avenije*. Naime, nakon raskola sa Sovjetskim Savezom u Osijeku (kao i u ostatku FNRJ) dolazi do uklanjanja sovjetskoga uličnog nazivlja, zbog čega je 1948. godine dotadašnji *Bulevar generalisimusa Staljina* preimenovan u *Bulevar Jugoslavenske narodne armije*. Zanimljivo je da u istome razdoblju (1948.) unutar gradske četvrti Tvrđa ne dolazi do promjene ostalih komunističkih naziva, koji nisu bili izravno povezani sa sovjetskom ideologijom (npr. *Partizanski trg*)²². Današnja *Europska avenija* svoj trenutni naziv dobiva 1993. godine, nakon osamostaljenja Republike Hrvatske.

Još jedan primjer rekanonizacije, ali isto tako i brojnih politiko-ideološki motiviranih promjena naziva ogleđa se na primjeru Trga Svetog Trojstva (Sl. 38.), koji je ujedno središnji i najstariji trg ove četvrti. Trg Sv. Trojstva nastao je još početkom 18. stoljeća kada se ovaj trg nazivao *Vinskim trgom*, da bi zatim bio preimenovan u *Paradni trg*, a zatim i u *Glavni trg*. Godine 1898. trg je preimenovan u *Trg Franje Josipa I.*, u spomen na pedesetu godišnjicu vlasti hrvatsko-ugarskog kralja i austrijskog cara Franje Josipa I. Ubrzo nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije i uspostave Kraljevine SHS, trg je 1921. godine preimenovan u *Karagjorgjev trg*, da bi već 1941. godine uspostavom NDH preimenovan u *Trg Sv. Trojstva*, prema istoimenom zavjetnom kipu Sv. Trojstva koji se nalazi u njegovu središtu. Nakon II.

²² Slični primjeri uklanjanja sovjetskoga uličnoga nazivlja prisutni su i u drugim dijelovima FNRJ (npr. Zagreb (Stanić i dr., 2009.)), ali i u drugim socijalističkim zemljama.

svjetskog rata i uspostave FNRJ trg je preimenovan u *Partizanski trg*, a novi naziv zadržao se sve do raspada Jugoslavije i uspostave Republike Hrvatske, da bi 1992. godine bio vraćen naziv *Trg Sv. Trojstva*.

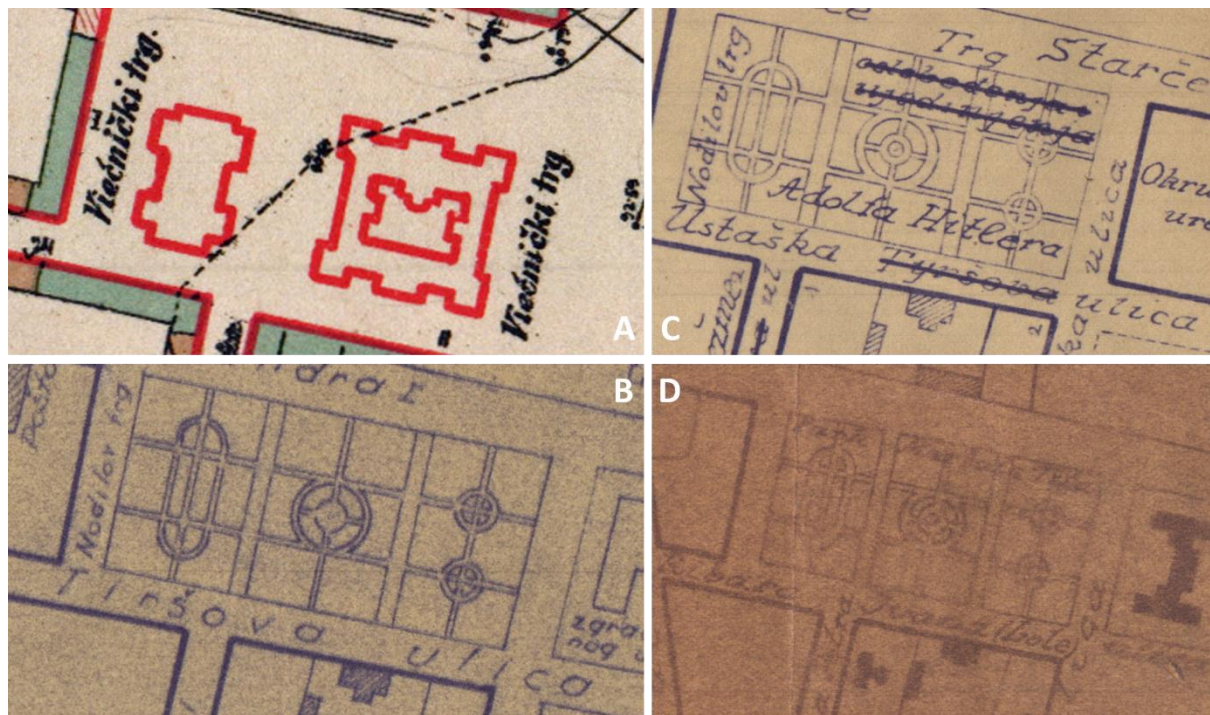
Slika 38. Različiti nazivi današnjega Trga Sv. Trojstva (A – Austro-Ugarska Monarhija; B – Kraljevina Jugoslavija; C – NDH; D – FNRJ (I.); E – FNRJ (II.); F – SFRJ (II.))

Prema broju promjena svakako je zanimljiv i primjer današnjega *Parka kralja Petra Krešimira IV*, koji je tijekom 20. stoljeća također nekoliko puta mijenjao različite ideološki motivirane nazive. Prvotni naziv određen je na temelju zaključka Gradskog zakupstva iz 1913. godine, na kojemu je određeno da će se prostor današnjega parka nazvati *Viećnički trg* (Gucunski, 2002; Stanković, 2018.). Godine 1934. *Viećnički trg* preimenovan je u *Nodilov trg*, prema hrvatskome političaru i povjesničaru Natku Nodilu. Već 1937. godine *Nodilov trg* preimenovan je u *Trg oslobođenja i ujedinjenja*²³ (Sršan, 2001.).

Zatim se na kartografskom izvoru iz razdoblja NDH na prostoru današnjega Parka uz naziv *Nodilov trg* spominje i naziv *Trg Adolfa Hitlera*. S obzirom da proučavanjem dostupnih

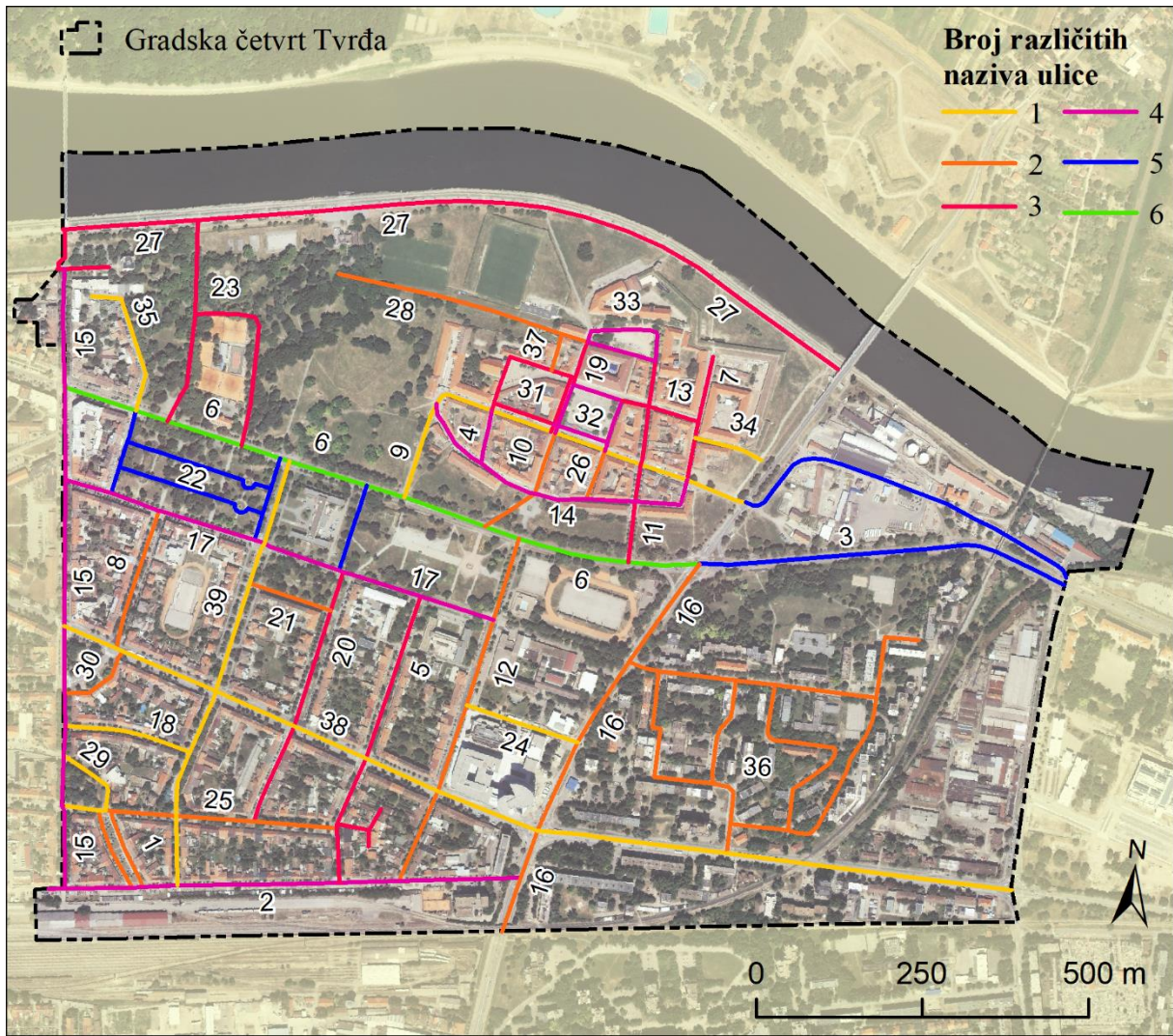
²³ Naziv *Trg oslobođenja i ujedinjenja* nije zabilježen na karti iz razdoblja Kraljevine Jugoslavije (1934.), već je vidljiv na kasnijoj karti iz razdoblja NDH, gdje je naziv precrtan. Uz precrtani naziv na karti iz razdoblja NDH vidljiv je naziv *Trg Adolfa Hitlera* (Sl. 39.).

arhivskih zapisa nije ustanovljeno je li se dio današnjega *Parka kralja Petra Krešimira IV* uistinu u razdoblju NDH nazivao *Trgom Adolfa Hitlera*, nije sigurno da je navedeni naziv doista bio u službenoj uporabi. Dolaskom komunističkoga režima na vlast *Nodilov trg* mijenja naziv u *Park maršala Tita*, koji zadržava sve do osnutka Republike Hrvatske, odnosno 1992. godine, kada dobiva današnji naziv (Sršan, 2001.).

Slika 39. Različiti nazivi današnjega Parka kralja Petra Krešimira IV. (A – Austro-Ugarska Monarhija; B – Kraljevina Jugoslavija; C – NDH; D – FNRJ (I.))

Osim ranije istaknutih primjera brojne druge ulice iz gradske četvrti Tvrđa imale su nekoliko različitih naziva tijekom 20. stoljeća. Prikaz ukupnoga broja različitih naziva pojedinih ulica unutar gradske četvrti Tvrđa vidljiv je na slici 40.

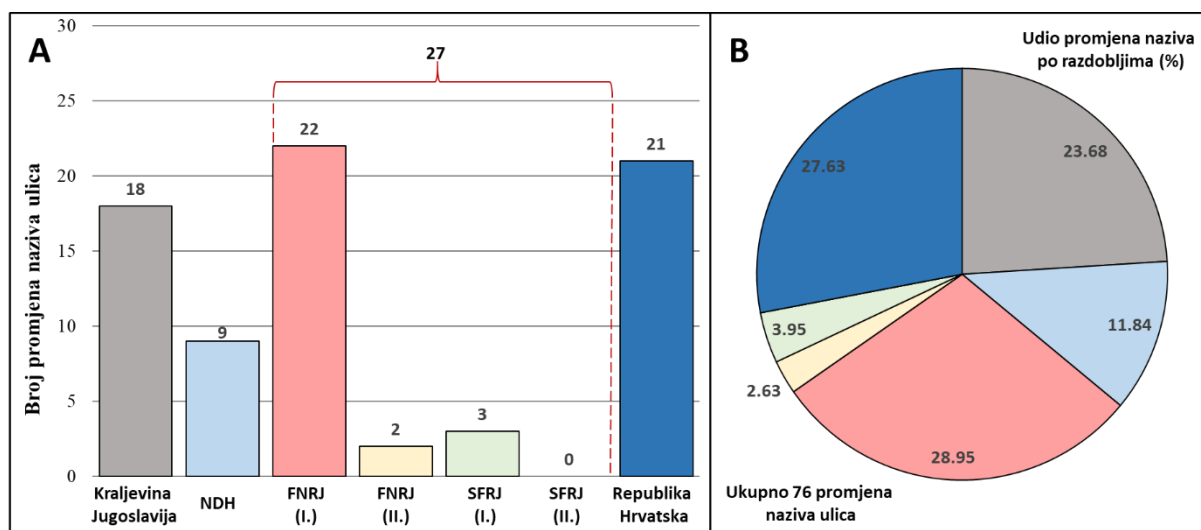

Slika 40. Prikaz ukupnoga broja različitih naziva pojedinih ulica unutar gradske četvrti Tvrđa

4.2.2. Zastupljenost promjena uličnoga nazivlja gradske četvrti Tvrđa po razdobljima

Utvrđene promjene uličnoga nazivlja gradske četvrti Tvrđa vrlo su heterogeno raspoređene unutar promatranih povijesnih razdoblja, pri čemu je jasno vidljivo da su određeni politički režimi bili znatno skloniji promjeni prethodno korištenoga nazivlja (Sl. 41.).

Osobito je izražena zastupljenost utvrđenih promjena između ideološki vrlo različitih političkih režima, gdje je očito došlo do svjesnoga uklanjanja naziva povezanih s prethodnim režimom. Zastupljenost promjena varira od minimalnih 2.63 % ili 3.95 %, koliko je zabilježeno između pojedinih analiziranih razdoblja vezanih za FNRJ i SFRJ, pa sve do maksimalnih 28.95 %, koliko je zabilježeno na prijelazu iz NDH u FNRJ. Od ukupno 76 promjena koliko je zabilježeno unutar gradske četvrti Tvrđa najviše promjena zabilježeno je u sljedeća tri povijesna razdoblja: *Kraljevina Jugoslavija*, *FNRJ* i *Republika Hrvatska*, koja zajedno čine gotovo 75 % svih zabilježenih promjena uličnoga nazivlja unutar ove četvrti. Ukoliko se razdoblje komunističke vlasti gleda kao jedinstveno razdoblje, tada ovo razdoblje bilježi čak 27 promjena, odnosno 35.53 % svih promjena zabilježenih unutar gradske četvrti Tvrđa.

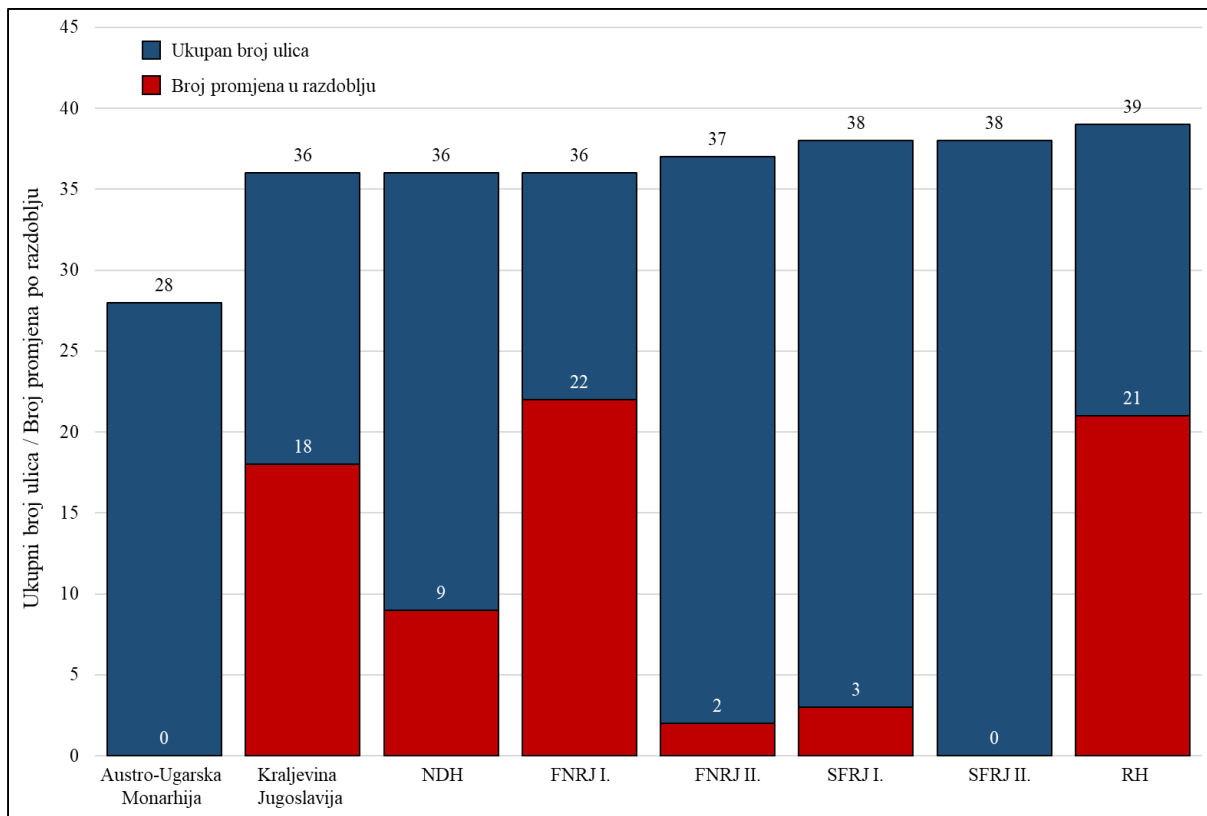

Slika 41. Broj promjena naziva ulica gradske četvrti Tvrđa po promatranim razdobljima (A);

Udio promjena naziva ulica gradske četvrti Tvrđa unutar pojedinih razdoblja u ukupnome broju promjena naziva ulica (B)

Međutim, da bi se dobio vjerodostojniji uvid u zastupljenost povijesno-ideoloških promjena po pojedinoj razdoblju, uz broj promjena u obzir treba uzeti i broj postojećih ulica u tomu razdoblju, odnosno postotak ulica koje su promijenile naziv u ukupnome broju ulica. Ukoliko

se za gradsku četvrt Tvrđa pogleda odnos između ulica za koje su utvrđene povijesno-ideološke promjene i ukupnoga broja ulica pojedinoga proučavanog povijesnog razdoblja, također se može utvrditi vrlo velika varijabilnost između zastupljenosti povijesno-ideoloških promjena uličnoga nazivlja među analiziranim povijesnim razdobljima (Sl. 42.).

Slika 42. Odnos između ulica za koje su utvrđene promjene i ukupnoga broja ulica gradske četvrti Tvrđa unutar pojedinoga proučavanog povijesnog razdoblja

U nastavku je dan detaljniji pregled zastupljenosti utvrđenih povijesno-ideoloških promjena uličnoga nazivlja gradske četvrti Tvrđa u analiziranim povijesnim razdobljima.

Zastupljenost promjena za vrijeme Kraljevine Jugoslavije

Na temelju provedene analize moguće je utvrditi da je za vrijeme Kraljevine Jugoslavije unutar gradske četvrti Tvrđa došlo do promjene uličnoga nazivlja u čak 50 % svih ulica, odnosno čak 18 od ukupno 36 ulica. Pri tomu treba uzeti u obzir da je za vrijeme Kraljevine Jugoslavije došlo do širenja grada i izgradnje pojedinih ulica, čime je samo unutar gradske četvrti Tvrđa izgrađeno osam novih ulica. Ako se u obzir uzme da je za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije u gradskoj četvrti Tvrđa postojalo samo 28 ulica (Sl. 43.A), tada proizlazi da je promjena političkoga režima i uređenja rezultirala s promjenom uličnoga nazivlja u čak 78.57 %

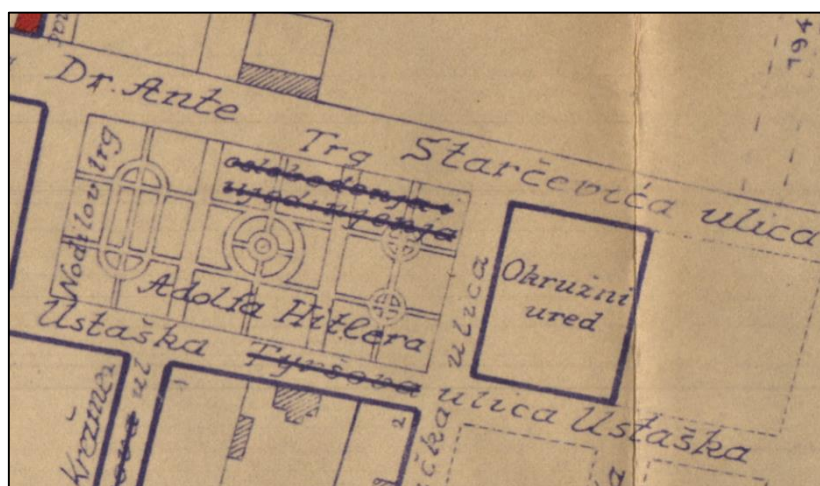
postojećih ulica. Također, iz prostorne distribucije ulica koje su promijenile naziv u ovome povijesnom razdoblju vidljivo je da su gotovo u svim važnijim ulicama promijenjeni nazivi (Sl. 43.B). Tako dolazi do promjene većine zanatskih naziva ulica te do uklanjanja svih naziva izravno povezanih s Austro-Ugarskom Monarhijom. Na primjer, *Trg Franje Josipa I.* postaje *Karagjordjev trg*, *Chavrakova ulica* postaje ulica *Kralja Aleksandra I.*, *Viećnički trg* postaje *Nodilov trg*, itd.

Slika 43. Prostorna zastupljenost promjena naziva ulica i trgova gradske četvrti Tvrdča unutar proučavanih povijesnih razdoblja (A – H)

Zastupljenost promjena za vrijeme NDH

Za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske unutar gradske četvrti Tvrđa dolazi do promjene uličnoga nazivlja u 25 % svih ulica, odnosno devet od ukupno 36 ulica (Sl. 43.C). Pri tomu unutar gradske četvrti Tvrđa u ovome razdoblju nije došlo do izgradnje novih ulica, već se sve promjene odnose na promjenu postojećih naziva ulica. Zastupljenost promjena uličnoga nazivlja unutar gradske četvrti Tvrđa za vrijeme NDH ograničena je relativno kratkim trajanjem ustaškoga režima, zbog čega su zabilježene promjene bile uglavnom vezane za političko-ideološki motiviranu preorijentaciju uličnoga nazivlja. Sličan fenomen žurne političko-ideološki motivirane preorijentacije uličnoga nazivlja u razdoblju NDH zabilježen je i na primjeru Donjega grada u Zagrebu (Šakaja, 2009.). U nedostatku vremena ustaški režim nije stigao izraditi novi kartografski prikaz grada Osijeka, već je iskorišten postojeći predložak, iz razdoblja Kraljevine Jugoslavije. Nepodobni postojeći nazivi jednostavno su precrtani na postojećem kartografskom predlošku, te je uz njih dopisana nova verzija naziva. Najbolji primjer ovakve žurne političko-ideološki motivirane promjene naziva je na primjeru preimenovanja *Trga oslobođenja i ujedinjenja* (današnji *Perivoj kralja Petra Krešimira IV*) u *Trg Adolfa Hitlera*, kao i preimenovanje *Tiršove ulice* u *Ustašku ulicu* (Sl. 44.).

Slika 44. Žurne političko-ideološke promjene uličnoga nazivlja za vrijeme NDH

Zastupljenost promjena za vrijeme Federativne Narodne Republike Jugoslavije

Uspostavom Federativne Narodne Republike Jugoslavije nakon Drugoga svjetskog rata, unutar gradske četvrti Tvrđa dolazi do sustavnog mijenjanja nepodobnoga uličnog nazivlja, pri čemu se prvenstveno uklanjaju svi nazivi uvedeni od strane ustaške vlasti, ali i svi ostali nepodobni nazivi. Komunistička vlast vrlo brzo mijenja naziv u čak 22 od ukupno 36 ulica

gradske četvrti Tvrđa, odnosno oko 61.11 % svih postojećih ulica (Sl. 43.D). Većina preimenovanja vezana je za zamjenu dotadašnjih naziva, nazivima povezanima s osobama i događajima vezanim za antifašističku borbu, komunističku partiju i ideologiju te za osnivanje FNRJ. Tako na primjer dotadašnji *Trg Adolfa Hitlera* postaje *Park Maršala Tita*, *Trg Sv. Trojstva* postaje *Partizanski trg*, *Starčevićeva ulica* postaje *Generalissimusa Staljina bulevar*, *Ustaška ulica* postaje ulica *Ribara Ivana (Lole)*, itd.

Između dva kartografska prikaza analizirana iz razdoblja FNRJ nema većih razlika, zbog čega su utvrđene samo dvije promjene uličnoga nazivlja (Sl. 43.E). Međutim, utvrđene promjene su vrlo bitne, jer svjedoče o važnoj političko-ideološki motiviranoj preorijentaciji prostora, uvjetovanoj udaljavanjem Jugoslavije od tadašnjega SSSR-a. Naime, nakon zahlađivanja odnosa između Staljina i Tita, komunistička vlast uklanja sve nazive povezane s tadašnjim SSSR-om, što je zabilježeno u brojnim hrvatskim gradovima (Šakaja, 2009.). Isti trend zabilježen je i unutar gradske četvrti Tvrđa (Sl. #.E), gdje je tadašnji *Generalissimusa Staljina bulevar* preimenovan u *Jugoslavanske Armije bulevar*. Ipak, udaljavanje od SSSR-a nije dovelo do potpunoga napuštanja socijalističkih ideala i vrijednosti, o čemu svjedoči da je novo izgrađeni park nazvan *Park Marks-Engelsa* (današnji *Park kneza Branimira*).

Zastupljenost promjena za vrijeme Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije

Iako je zastupljenost promjena uličnoga nazivlja između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije vrlo mala, pri čemu su utvrđene samo tri promjene uličnoga nazivlja (7.89 % svih ulica) (Sl. 43.F & G). Promjene uličnoga nazivlja nisu bile u tolikoj mjeri političko-ideološki motivirane, kao što je slučaj bio u poslijeratnome razdoblju nakon osnutka FNRJ, prvenstveno jer je komunistički režim već izvršio uklanjanje svih nepoželjnih naziva iz prostora gradske četvrti Tvrđa. Dotadašnja *Fakultetska ulica* preimenovana je u čast hrvatskoga skladatelja, dirigenta i pedagoga Ivana pl. Zajca u *Zajčevu ulicu*, a *Trg Svetozara Ritiga* je preimenovan u *Trg Vatroslava Lisinskog*. U slučaju dotadašnje *Daničićeve ulice* dolazi do rekanonizacije i vraćanja naziva iz razdoblja NDH, kada je ulica nosila naziv po Matiji Petru Katančiću.

Zastupljenost promjena za vrijeme Republike Hrvatske

Nakon demokratskih promjena na početku 90-ih godina 20. stoljeća, a pogotovo nakon osnutka samostalne Republike Hrvatske unutar gradske četvrti Tvrđa dolazi do značajnoga

preimenovanja uličnoga nazivlja (Sl. 43.H), koje se po intenzitetu gotovo može mjeriti s preimenovanjem nakon Drugoga svjetskog rata za vrijeme FNRJ (Sl. 41.). Do danas (2021.) je unutar gradske četvrti Tvrđa ukupno promijenjen naziv 21 ulice od postojećih 39 ulica, što predstavlja 27.63 % svih ulica unutar ove četvrti. U većini slučajeva preimenovanje uličnoga nazivlja u sklopu Republike Hrvatske bilo je vezano za uklanjanje komunističkih i socijalističkih naziva iz vremena FNRJ i SFRJ, pri čemu je došlo do rekanonizacije, odnosno vraćanja ranije korištenih naziva, većinom iz razdoblja Austro-Ugarske Monarhije. Međutim, nekoliko ulica dobilo je u potpunosti nove nazive (npr. *Ulica Bartula Kašića*, *Ulica cara Hadrijana*, *Ulica Danice Pinterović*, *Ulica Dobriše Cesarića*, itd.).

4.2.3. Kategorije uličnoga nazivlja gradske četvrti Tvrđa

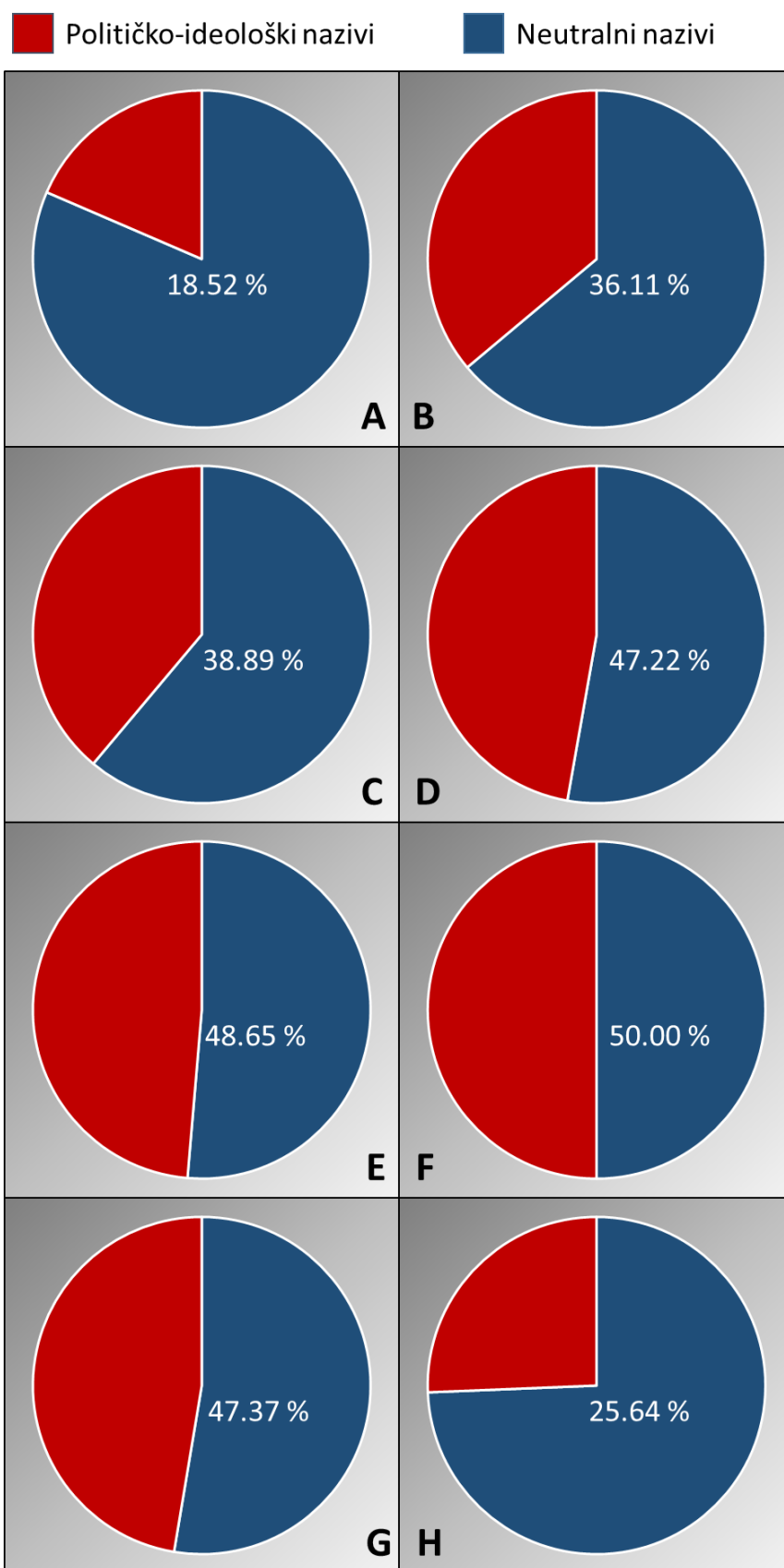
U nastavku su dani rezultati analize kategorija korištenoga nazivlja unutar gradske četvrti Tvrđa po proučavanim povijesnim razdobljima. U sklopu prve razine kategorizacije ulično nazivlje gradske četvrti Tvrđa je podijeljeno za svako proučavano razdoblje u *neutralno nazivlje* i *političko-ideološko nazivlje*.

Iako su tijekom 20. stoljeća političko-ideološki nazivi unutar gradske četvrti Tvrđa u prosjeku bili zastupljeni u nešto malo manje od pola svih naziva ulica²⁴, zastupljenost političko-ideološkoga nazivlja unutar pojedinih analiziranih razdoblja je bila vrlo heterogena, s izraženom kulminacijom za vrijeme komunističke vlasti u poslijeratnome razdoblju, nakon završetka Drugoga svjetskog rata.

Najmanja zastupljenost političko-ideoloških naziva unutar Tvrđe zabilježena je tijekom Austro-Ugarske Monarhije, gdje je tek 18.52 % svih naziva imalo političko-ideološku konotaciju (Sl. 45.A). Nazivi s političko-ideološkom konotacijom iz razdoblja Austro-Ugarske pretežito su bili vezani za političare, vojskovođe i članove carske obitelji. Na primjer, današnji *Trg Svetoga Trojstva* za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije nosio je naziv po caru Franji Josipu I., a današnje *Šetalište kardinala Franje Šepera* nosilo je naziv *Šokčevićeva obala*, po hrvatskome banu Josipu Šokčeviću. Iz prostornoga rasporeda ulica s političko-ideološkim nazivima vidljivo je da su u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije ovi nazivi bili pretežito vezani za najvažnije ulice i trgove u Tvrđi (Sl. 46A).

Tijekom Kraljevine Jugoslavije značajno raste zastupljenost političko-ideoloških naziva unutar gradske četvrti Tvrđa. Čak 36.11 % naziva ima političko-ideološku konotaciju (Sl. 45.B), pri čemu uz ranije najvažnije ulice i trgove političko-ideološke nazive dobivaju i brojne novoizgrađene ulice. Od istaknutih političko-ideoloških naziva gradske četvrti Tvrđa za vrijeme Kraljevine Jugoslavije treba istaknuti ulice nazvane po osobama značajnim za tadašnju kraljevinu, poput *Karađićeve ulice*, *Ulice Kralja Aleksandra I.*, *Karagjordjevoga trga*, itd., ali i uvođenje političko-ideološki motiviranoga geografskog naziva, poput *Beogradske ulice* (današnja *Ulica kardinala A. Stepinca*).

²⁴ Prema prosječnim vrijednostima za sva analizirana razdoblja u prosjeku 40.27 % ulica imalo je unutar gradske četvrti Tvrđa političko-ideološki naziv, dok je 59.73 % ulica imalo neutralan naziv.

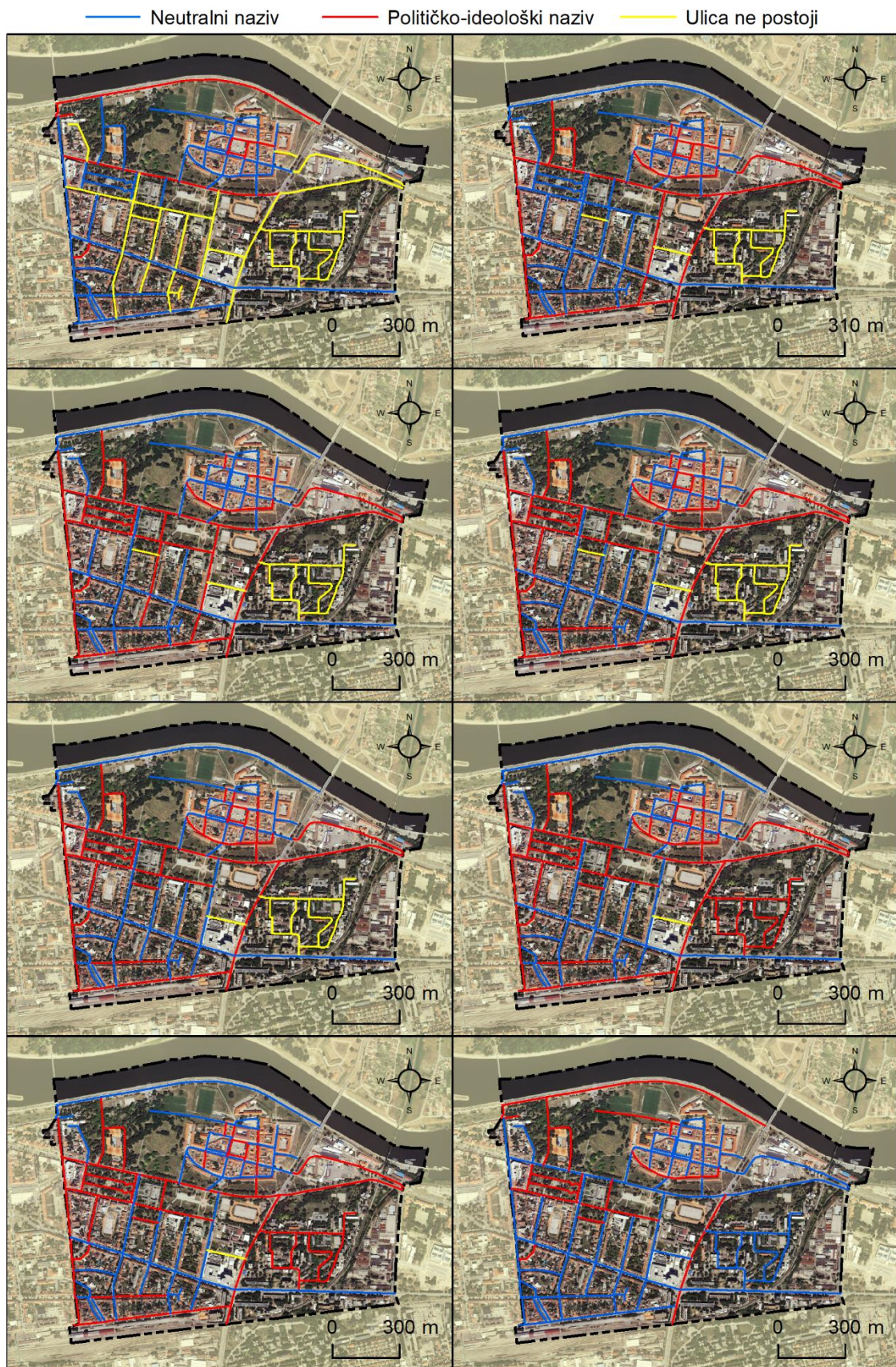
Slika 45. Udio političko-ideoloških naziva ulica i trgova gradske četvrti Trvrda po proučavanim povijesnim razdobljima (A – H)

Kratkotrajno razdoblje ustaške vlasti za vrijeme NDH obilježeno je gotovo identičnom zastupljenošću političko-ideoloških naziva unutar gradske četvrti Tvrđa (Sl. 46.C), gdje je oko 38.89 % svih naziva imalo političko-ideološku konotaciju (Sl. 45.C). Većina političko-ideoloških naziva povezanih s Kraljevinom Jugoslavijom je zamijenjena novim nazivima, povezanim ili s ustaškim režimom, ili pak s osobama povezanim s Trećim Reichom. Od istaknutih političko-ideoloških naziva gradske četvrti Tvrđa za vrijeme NDH treba istaknuti *Ustašku ulicu* (današnja *Ulica kralja Zvonimira*), te *Trg Adolfa Hitlera* (današnji *Park kralja Petra Krešimira IV*). Osim ovih primjera, za vrijeme NDH treba istaknuti još nekoliko ulica s političko-ideološkim konotacijama, koje nisu bile izravno vezane za NDH i ustaški režim, već su bile povezane s idejom hrvatske individualnosti i nezavisnosti, poput *Ulice dr. Ante Starčevića*, *Ulice dr. Trumbića*, *Ulice dr. Franje Papratovića*, itd.

Zasigurno najveća zastupljenost naziva s političko-ideološkom konotacijom prisutna je unutar gradske četvrti Tvrđa za vrijeme komunističke vlasti od kraja Drugoga svjetskog rata, pa sve do osamostaljenja Republike Hrvatske (Sl. 45. D, E, F, G). U cijelome ovom razdoblju udio političko-ideoloških naziva u ukupnome uličnom nazivlju gradske četvrti Tvrđa iznosi gotovo 50 %. O zastupljenosti nazivlja s političko-ideološkom konotacijom za vrijeme komunističke vlasti na prostoru gradske četvrti Tvrđa najbolje svjedoči prostorni raspored ovih ulica (Sl. 46. D,E,F,G), iz kojega ne samo da je vidljivo da su gotovo sve veće i značajnije ulice nosile nazive s političko-ideološkom konotacijom, nego i da je većina novoizgrađenih ulica dobila nazive koji su imali političko-ideološku konotaciju (npr. *Vijenac Borisa Kidriča* (današnji *Vijenac Ivana Meštrovića*), *Park Marks-Engelsa* (današnji *Park kneza Branimira*) (Sl. 46. F). Ne samo da su vrlo brzo nakon osnutka FNRJ i uspostave komunističke vlasti u Osijeku uklonjeni svi tragovi NDH, ustaškoga i nacističkog režima, nego su iz uličnoga nazivlja gradske četvrti Tvrđa uklonjeni i gotovo svi tragovi povezani s hrvatskim identitetom i nacionalnom poviješću. Brojne ulice dobivaju nazive povezane sa socijalističkim i komunističkim idejama, a osobito je značajna zastupljenost naziva povezanih s antifašističkom borbom, odnosno sa sudionicima Narodnooslobodilačke borbe i herojima Jugoslavije. Od naziva s političko-ideološkom konotacijom za vrijeme komunističke vlasti treba istaknuti ulice nazvane po sudionicima NOB-a, poput ulice *Milana Stanivukovića*, ulice *Ribara Ivana (Lole)*, ulice *Rade Končara*, ulice *Ivice Šestaka*, ulica *Nikole Demonje*, itd. Osim navedenih ulica ističu se i današnja Europska avenija, koja je prvo nosila naziv *Generalissimusa Staljina bulevar*, da

bi zatim bila preimenovana u *Jugoslavenske Armije bulevar*, te današnji *Trg Sv. Trojstva*, koji je nosio naziv *Partizanski trg*.

Raspalom SFR Jugoslavije i osamostaljenjem Republike Hrvatske dolazi do ponovne promjene znatnoga dijela uličnoga nazivlja gradske četvrti Tvrđa, tijekom koje se uklanjaju svi nazivi izravno povezani s komunističkim režimom i idejama, odnosno dolazi do procesa dekomunizacije. Nazivi s političko-ideološkom konotacijom danas čine oko 25.64 % svih naziva gradske četvrti Tvrđa i pretežito su povezani sa značajnim osobama iz ranije i novije hrvatske povijesti.

Slika 46. Prostorna distribucija političko-ideoloških naziva ulica i trgova gradske četvrti
Tvrđa po proučavanim povijesnim razdobljima (A – H)

U sklopu sekundarne kategorizacije ulično nazivlje gradske četvrti Tvrđa raščlanjeno je prema značenju na sljedećih šest glavnih kategorija: A) *Geografsko nazivlje*, B) *Osobe*, C) *Događaji i institucije*, D) *Obrti i djelatnosti*, E) *Religijsko nazivlje* i F) *Ostalo* (Tablica 3.).

Tablica 3. Kategorizacija korištenoga uličnog nazivlja gradske četvrti Tvrđa po razdobljima

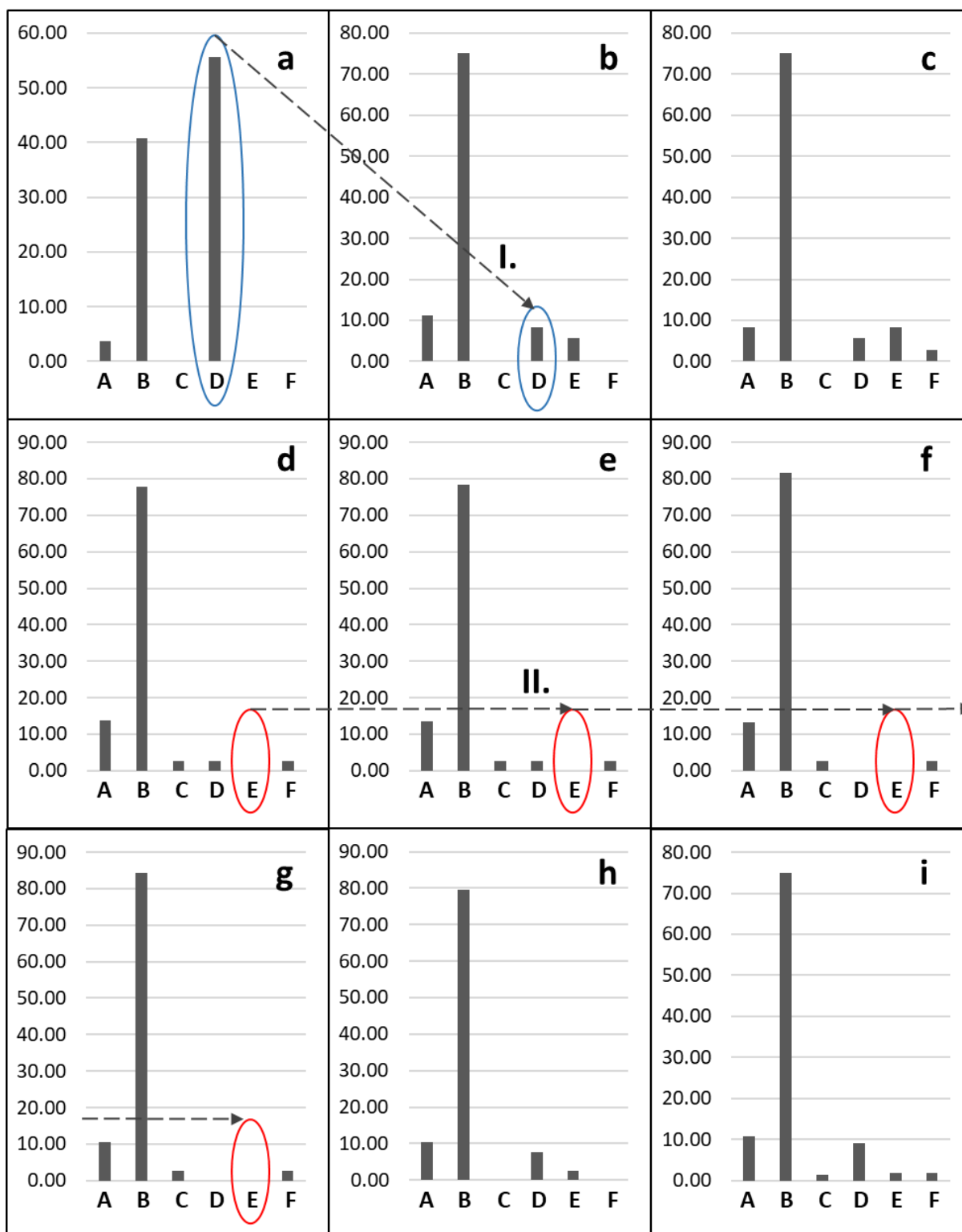
Povijesno razdoblje (ukupno ulica) /kategorija		Broj naziva	%
1. Austro-Ugarska Monarhija (27)			
1.1.	Geografsko nazivlje	1	3.70
1.2.	Osobe	11	40.74
1.3.	Događaji i institucije	0	0.00
1.4.	Obrti i djelatnosti	15	55.56
1.5.	Religijsko nazivlje	0	0.00
1.6.	Ostalo	0	0.00
2. Kraljevina SHS / Kraljevina Jugoslavija (36)			
2.1.	Geografsko nazivlje	4	11.11
2.2.	Osobe	27	75.00
2.3.	Događaji i institucije	0	0.00
2.4.	Obrti i djelatnosti	3	8.33
2.5.	Religijsko nazivlje	2	5.56
2.6.	Ostalo	0	0.00
3. Nezavisna Država Hrvatska (36)			
3.1.	Geografsko nazivlje	3	8.33
3.2.	Osobe	27	75.00
3.3.	Događaji i institucije	0	0.00

3.4.	Obrti i djelatnosti	2	5.56
3.5.	Religijsko nazivlje	3	8.33
3.6.	Ostalo	1	2.78
4. FNRJ I. (37)			
4.1.	Geografsko nazivlje	5	13.89
4.2.	Osobe	28	77.78
4.3.	Događaji i institucije	1	2.78
4.4.	Obrti i djelatnosti	1	2.78
4.5.	Religijsko nazivlje	0	0.00
4.6.	Ostalo	1	2.78
5. FNRJ II. (37)			
5.1.	Geografsko nazivlje	5	13.51
5.2.	Osobe	29	78.38
5.3.	Događaji i institucije	1	2.70
5.4.	Obrti i djelatnosti	1	2.70
5.5.	Religijsko nazivlje	0	0.00
5.6.	Ostalo	1	2.70
6. SFRJ I. (38)			
6.1.	Geografsko nazivlje	5	13.16
6.2.	Osobe	31	81.58
6.3.	Događaji i institucije	1	2.63
6.4.	Obrti i djelatnosti	0	0.00
6.5.	Religijsko nazivlje	0	0.00
6.6.	Ostalo	1	2.63

7. SFRJ II. (38)			
7.1.	Geografsko nazivlje	4	10.53
7.2.	Osobe	32	84.21
7.3.	Događaji i institucije	1	2.63
7.4.	Obrti i djelatnosti	0	0.00
7.5.	Religijsko nazivlje	0	0.00
7.6.	Ostalo	1	2.63
8. Republika Hrvatska (39)			
8.1.	Geografsko nazivlje	4	10.26
8.2.	Osobe	31	79.49
8.3.	Događaji i institucije	0	0.00
8.4.	Obrti i djelatnosti	1	2.56
8.5.	Religijsko nazivlje	3	7.69
8.6.	Ostalo	0	0.00

Ako se pogledaju prosječne vrijednosti za sva analizirana razdoblja, u prosjeku su unutar gradske četvrti Tvrđa daleko najzastupljeniji nazivi iz kategorije naziva *Osobe* (74.86 %) (Sl. 47.I.), zbog čega je ova kategorija dodatno detaljnije analizirana u tercijarnoj kategorizaciji (*u nastavku*). Sljedeća po zastupljenosti slijedi kategorija *Geografsko nazivlje*, koja je u prosjeku zastupljena u 10.85 % naziva gradske četvrti Tvrđa (Sl. 47.I.). Pri tomu je vidljiva izražena razlika između ulica s hrvatskim geografskim nazivima, bez političko-ideološke konotacije (npr. *Zagrebačka, Vukovarska, Istarska*), kojima u pravilu niti u jednome proučavanom razdoblju nije mijenjan naziv, od geografskih naziva s političko-ideološkom konotacijom (npr. *Beogradska ulica: Kraljevina Jugoslavija, FNRJ, SFRJ*), kojima je naziv uklonjen nakon raspada SFRJ i promjene vlasti. Nakon *geografskoga nazivlja*, sljedeća kategorija po prosječnoj zastupljenosti je kategorija *Obrti i djelatnosti* (9.18 %) (Sl. 47.I.), dok preostale kategorije bilježe vrlo nisku zastupljenost. Ukoliko se pogleda zastupljenost pojedinih kategorija naziva

A – geografsko nazivlje B – osobe C – događaji i institucije D – obrti i djelatnosti E – religijsko nazivlje F – ostalo

Slika 47. Zastupljenost različitih kategorija uličnoga nazivlja (A – F) u nazivima ulica i trgova gradske četvrti Trvrđa po proučavanim povijesnim razdobljima (a – Austro-Ugarska Monarhija; b – Kraljevina Jugoslavija; c – NDH; d – FNRJ (I.); e – FNRJ (II.); f – SFRJ (I.); g – SFRJ (II.); i – prosječna vrijednost svih analiziranih razdoblja)

unutar određenih analiziranih povijesnih razdoblja, tada je moguće vidjeti da ipak postoje određena značajnija odstupanja od ovih prosječnih vrijednosti.

Primjera radi, za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije unutar gradske četvrti Tvrđa najdominantnija kategorija naziva nije kategorije *Osobe*, nego kategorija *Obrti i djelatnosti*, koja je bila zastupljena u 15 ulica, odnosno 55.56 % svih tadašnjih naziva ulica gradske četvrti Tvrđa (Sl. 47.A; Sl. 48.a). Naime, za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije brojnim ulicama u gradu Osijeku, pa tako i u gradskoj četvrti Tvrđa, dodijeljen je naziv po specifičnim obrtima i djelatnostima koji su se obavljali u njima. U Tvrđi su to bile sljedeće ulice: *Staklarska*, *Paromlinski prilaz*, *Željeznički red*, *Opskrbnička*, *Tokarnička*, *Poštanska*, itd. Dok su nazivi iz kategorije *Osobe* bili zastupljeni unutar 11 ulica, odnosno oko 40 % svih tadašnjih ulica, nazivi iz kategorije *Geografsko nazivlje* bili su zastupljeni unutar samo jedne ulice (3.70 % svih tadašnjih ulica), a ostale kategorije nisu zabilježene niti u jednoj ulici.

Već za vrijeme Kraljevine Jugoslavije dolazi do značajnih promjena u korištenim kategorijama naziva, gdje se znatan dio naziva iz kategorije *Obrti i djelatnosti* mijenja drugim nazivima, pretežito iz kategorije *Osobe* (Sl. 47. B). Nazivi kategorije *Osobe* tako su za vrijeme Kraljevine Jugoslavije zastupljeni u čak 27 ulica, odnosno oko 75 % svih tadašnjih ulica unutar gradske četvrti Tvrđa, dok su nazivi iz kategorije *Obrti i djelatnosti* paralelno zastupljeni u samo tri ulice, čime padaju ispod 10 % svih tadašnjih naziva (Sl. 47.B). Kategorija *Geografsko nazivlje* bilježi za vrijeme Kraljevine Jugoslavije blagi porast zastupljenosti s ukupno četiri naziva, među kojima je i jedan s političko-ideološkom konotacijom: *Beogradska ulica*²⁵.

U sklopu NDH unutar gradske četvrti nije bilo značajnijih promjena u zastupljenosti pojedinih kategorija naziva ulica, osim što su iz dotadašnjih naziva uklonjeni pojedini, političko-ideološki nepodobni nazivi. Tako su brojni nepodobni nazivi iz kategorije *Osobe* zamijenjeni podobnijim nazivima iz iste kategorije, dok je unutar naziva iz kategorije *Geografsko nazivlje* došlo do uklanjanja naziva *Beogradske ulice*, koja je postala *Ulica dr. Franje Papratovića*.

Tijekom komunističke vlasti u gradu Osijeku dolazi do velikih promjena u zastupljenosti pojedinih kategorija naziva, koje su uvelike bile političko-ideološki motivirane,

²⁵ Današnja Ulica kardinala Alojzija Stepinca za vrijeme Kraljevina Jugoslavije nazivala se Beogradska ulica, po glavnome gradu tadašnje države Beogradu (Sršan, 2008.).

što se odrazilo i na promjenu uličnoga nazivlja unutar gradske četvrti Tvrđa. Daleko najzastupljenija kategorija s preko 75 % svih naziva je kategorija *Osobe*, što je detaljnije analizirano u nastavku. Također, za vrijeme komunističke vlasti dolazi do porasta zastupljenosti naziva iz kategorije *Geografsko nazivlje*, koji su prisutni u ukupno pet ulica s neutralnim nazivima (*Istarska, Zagrebačka, Vukovarska, Srednjodravaska obala*), uz političko-ideološki motivirano vraćanje naziva *Beogradske ulice*. Treba istaknuti da je kategorija naziva *Događaji i institucije* zastupljena jedino za vrijeme komunističke vlasti (FNRJ i SFRJ) i to samo kroz naziv *Partizanski trg*, kako je tada nazivan današnji *Trg Sv. Trojstva*. Vrlo zanimljivi rezultati unutar gradske četvrti Tvrđa vezani su za kategoriju naziva *Religijsko nazivlje*, koje nije značajnije zastupljeno u korištenim nazivima (Sl. 47.), ali ipak ukazuje na vrlo bitne političko-ideološki motivirane procese. Naime, nekoliko naziva s religijskom konotacijom (npr. *Crkveni trg / Jezuitski trg, Franjevački trg, Trg Sv. Trojstva*) prisutno je i prije (*Kraljevina Jugoslavija i NDH*) i poslije (*Republika Hrvatska*) razdoblja komunističke vlasti, da bi za vrijeme komunističke vlasti iz nazivlja gradske četvrti Tvrđa uklonjeni svi nazivi s bilo kakvom religijskom konotacijom (Sl. 47. II). Navedeni rezultati podudaraju se s promicanjem sekularnosti i komunističkoga ateizma za vrijeme druge Jugoslavije (FNRJ i SFRJ), u sklopu kojega je sustavno suzbijan rad vjerskih organizacija, a pogotovo Katoličke crkve (Brekalo, Lukić, 2016; Baković, 2017; Šefer, 2019; Bendra, 2021.). Uklanjanjem naziva s religijskom konotacijom, a osobito njihovom zamjenom s političko-ideološki prihvatljivijim nazivima (npr. *Partizanski trg*) komunistička vlast nastoji indirektno promijeniti simboliku prostora gradske četvrti Tvrđa. Slična praksa zabilježena je i u brojnim drugim jugoslavenskim gradovima (Boeckh, 2006.), ali i u drugim socijalističkim zemljama (npr. Mađarska (Palonen, 2008.); Rumunjska (Light i dr., 2002.); Poljska (Tucker, 1998.); Slovačka (Chloupek, 2019.), itd.).

Nakon osamostaljenja Republike Hrvatske i demokratskih promjena ponovno dolazi do značajnih promjena u zastupljenosti pojedinih kategorija naziva unutar gradske četvrti Tvrđa. Kategorija *Osobe* zastupljena je u čak 31 od ukupno 39 ulica u Tvrđi (79.49 % svih postojećih ulica), dok su među zastupljenim kategorijama još i *Geografsko nazivlje* s ukupno četiri ulice (10.26 % svih ulica)²⁶ i *Obrti i djelatnosti* s jednom ulicom (2.56 %). Posebno je zanimljivo ponovno vraćanje naziva iz kategorije *Religijsko nazivlje*, koje je za vrijeme RH unutar Tvrđe

²⁶ Nakon osamostaljenja RH ponovno je uklonjen naziv *Beogradska ulica* – današnja Ulica kardinala Alojzija Stepinca.

prisutno u sljedećim ulicama: *Franjevačka ulica, Šetalište kardinala Franje Šepera i Ulica kardinala Alojzija Stepinca.*

Prostorna distribucija pojedinih kategorija naziva unutar gradske četvrti Tvrđa dana je za sva analizirana razdoblja na kartografskim prikazima na slici 48.

— Geografsko nazivlje — Osobe — Događaji i institucije — Obrti i djelatnosti
— Religijsko nazivlje — Ostalo — Ulica ne postoji

Slika 48. Prostorna distribucija različitih kategorija naziva ulica i trgova gradske četvrti Tvrdča po proučavanim povijesnim razdobljima (A – H)

S obzirom da je kategorija *Osobe* najzastupljenija u svim proučavanim razdobljima, u nastavku je ova kategorija detaljnije raščlanjena na sljedećih devet potkategorija: a) *Vojna lica i političari*, b) *Izumitelji, znanstvenici i prosvjetni radnici*, c) *Umjetnici i književnici*, d) *Svetci i svećenstvo*, e) *Ekonomisti i pravnici*, f) *Hrvatski vladari i plemstvo*, g) *Strani vladari i plemstvo*, h) *Filantropi* i i) *Ostalo* (Sl. 49.).

Ukoliko se pogleda prosječna zastupljenost devet analiziranih potkategorija u proučavanim razdobljima (Sl. 49.I), vidljivo je da najveću zastupljenost imaju pod kategorije *Umjetnici i književnici* (37.03 %) te *Vojna lica i političari* (30.19 %), dok su prosječne vrijednosti zastupljenosti svih ostalih potkategorija ispod 10 %. Dok su nazivi iz pod kategorije *Umjetnici i književnici* pretežito bez političko-ideoloških konotacija, visoka prosječna zastupljenost pod kategorije *Vojna lica i političari* odraz je isticanja uličnoga nazivlja vezanog za političko-ideološki podobne vojne ličnosti i političare.

Za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije ukupno 11 ulica i trgova nosi nazive iz kategorije *Osobe* (40.74 % svih tadašnjih ulica) od čega se pet naziva može smatrati političko-ideološkim nazivima (npr. *Trg Franje Josipa I.*²⁷). Primjetna je najveća zastupljenost pod kategorije naziva *Umjetnici i književnici*, koja obuhvaća preko 35 % svih naziva iz kategorije *Osobe*. Zanimljiva je i relativno visoka zastupljenost pod kategorije *Hrvatski vladari i plemstvo*, koja obuhvaća preko 18 % svih naziva iz kategorije *Osobe*, a odnosi se pretežito na hrvatsko plemstvo vezano za Austro-Ugarsku Monarhiju (npr. *Šokčevićeva obala*²⁸; *Trenkov trg*²⁹). Od ostalih potkategorija kategorije *Osobe* u gradskoj četvrti Tvrđa za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije prisutan je i po jedan naziv iz potkategorija *Vojna lica i političari*, *Svetci i svećenstvo*, *Ekonomisti i pravnici*, *Strani vladari i plemstvo* te *Filantropi*.

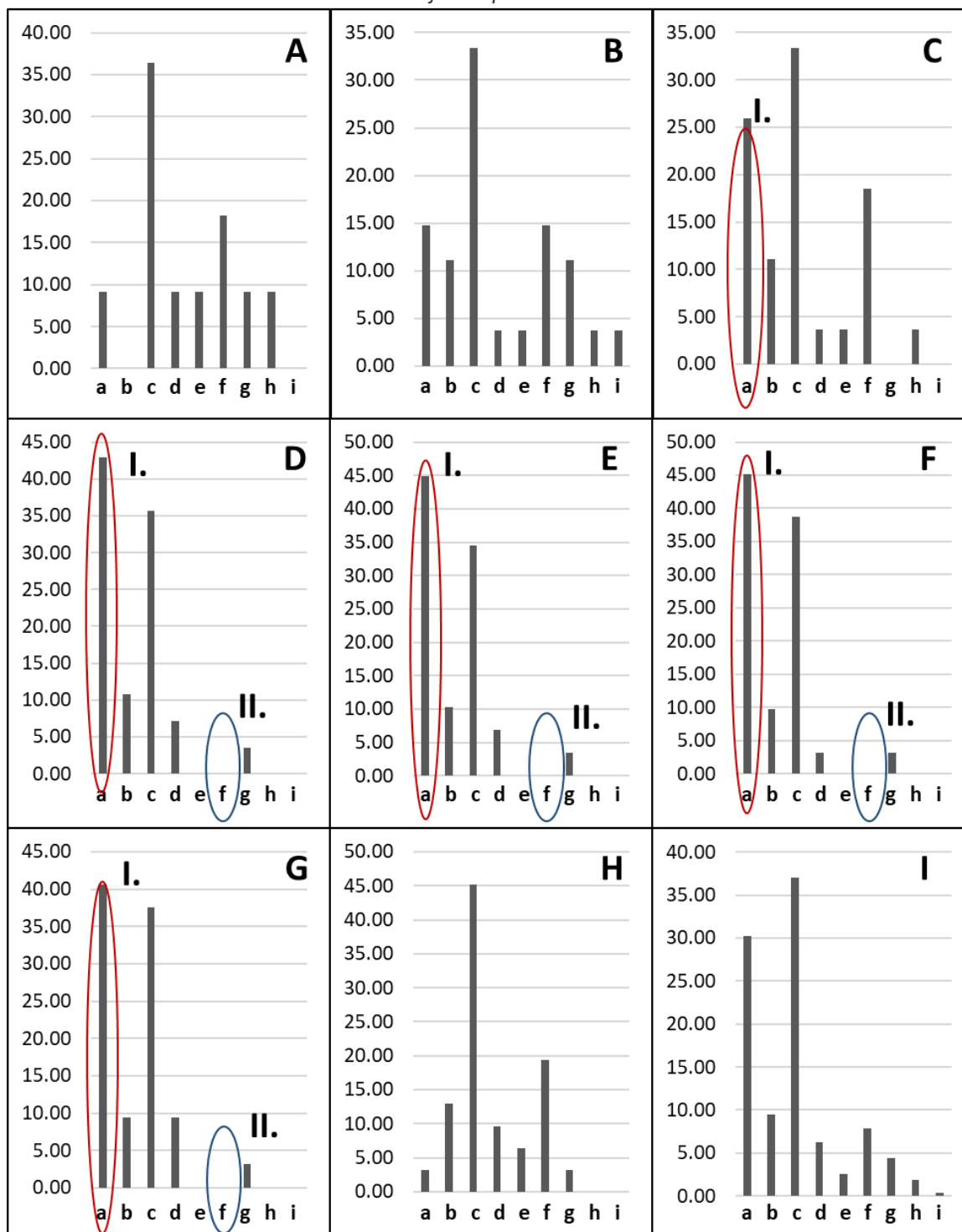
Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije dolazi do izgradnje brojnih ulica na prostoru gradske četvrti Tvrđa, pri čemu osim ukupnoga broja ulica, značajno raste i broj ulica s nazivima iz kategorije *Osobe* (Tabl. 3; Sl. 49.B). Od ukupno 36 ulica i trgova unutar gradske četvrti Tvrđa za vrijeme Kraljevine Jugoslavije, čak njih 27 (75 %) nosi nazive iz kategorije *Osobe*, od čega njih 12 (44.44 %) ima političko-ideološku konotaciju (Sl. 49.B). Promjena vlasti nakon raspada

²⁷ Ulica nazvana po caru Austrije i kralju Ugarske, Hrvatske i Bohemije, Franji Josipu I. (1830.-1916.)

²⁸ Ulica nazvana po hrvatskome banu Josipu Šokčeviću (1811.-1896.).

²⁹ Ulica nazvana po barunu Franji Trenku (1711-1749).

a – vojna lica i političari b – izumitelji, znanstvenici i prosvjetni djelatnici c – umjetnici i književnici
d – sveci i svećenstvo e – ekonomisti i pravnici f – Hrvatski vladari i plemstvo g – Strani vladari i plemstvo
h – filantropi i -ostalo

Slika 49. Zastupljenost različitih potkategorija (a – i) kategorije osobe u nazivima ulica i trgova gradske četvrti Tvrđa po proučavanim povijesnim razdobljima (A – Austro-Ugarska Monarhija; B – Kraljevina Jugoslavija; C – NDH; D – FNRJ (I.); E – FNRJ (II.); F – SFRJ (I.); G – SFRJ (II.); H – Republika Hrvatska; I – prosječna vrijednost svih analiziranih razdoblja)

Austro-Ugarske Monarhije i uspostave Kraljevine SHS, odnosno kasnije Kraljevine Jugoslavije nije se značajnije odrazila na promjenu zastupljenosti analiziranih potkategorija kategorije naziva *Osobe*, osim u slučaju pod kategorije *Vojna lica i političari*, koja bilježi blagi porast zastupljenosti (+5.72 %) te u slučaju pod kategorije *Izumitelji, znanstvenici i prosvjetni radnici* (+11.11 %). Među zanimljivijim političko-ideološkim nazivima iz ovoga razdoblja unutar gradske četvrti Tvrđa treba istaknuti recimo *Karadžićevu ulicu*³⁰ (današnja *Ulica Bartula Kašića*), *Ulicu Kralja Aleksandra I.*³¹ (današnja *Europska avenija*) te *Karagjordjev trg* (današnji *Trg Sv. Trojstva*).

Dolaskom ustaške uprave ne dolazi do promjene u zastupljenosti kategorije *Osobe*, koja je i dalje prisutna u gotovo 75 % svih naziva ulica i trgova gradske četvrti³², ali zato dolazi do bitnih, najčešće političko-ideološki motiviranih promjena u pojedinim potkategorijama ove kategorije. Primjerice, značajno raste zastupljenost pod kategorije *Vojna lica i političari* 25.93 posto svih naziva kategorije *Osobe* (Sl. 49.C)), pri čemu je vidljiva i visoka zastupljenost političko-ideoloških naziva, koja unutar ove pod kategorije za vrijeme NDH iznosi čak 85.71 posto. Među istaknutijim političko-ideološkim nazivima pod kategorije *Vojna lica i političari* treba istaknuti *Ulicu dr. Franje Papratovića*³³ (današnja *Ulica kardinala Alojzija Stepinca*), zatim *Ulicu dr. Trumbića* (današnja *Ulica Otokara Keršovanija*) te *Trg Adolfa Hiltera*³⁴ (današnji *Park kralja Petra Krešimira IV*). Najveću zastupljenost kao i ranije bilježi potkategorija *Umjetnici i književnici* (33.33 %), unutar koje je za vrijeme NDH neznatna zastupljenost političko-ideoloških naziva. Dok nikakve promjene nisu zabilježene u odnosu na ranije razdoblje unutar potkategorija *Izumitelji, znanstvenici i prosvjetni radnici, Svetci i svećenstvo, Ekonomisti i pravnici* te *Filantropi*, vrlo zanimljive promjene zabilježene su unutar potkategorija *Hrvatski vladari i plemstvo* te *Strani vladari i plemstvo*. Naime, nakon uspostave ustaške vlasti u Osijeku, iz prostora gradske četvrti Tvrđa uklonjeni su svi nazivi iz pod kategorije *Strani vladari i plemstvo* (npr. *Ulica Kralja Aleksandra I.*, *Karagjordjev trg*), a

³⁰ Ulica nazvana po srpskom jezikoslovcu i reformatoru srpskog jezika Vuku Stefanoviću Karadžiću (1787.- 1864.), čija je ideologija znatno utjecala na velikosrpski pokret (Judah, 1997.).

³¹ Ulica nazvana po prvom kralju Kraljevine Jugoslavije, Aleksandru Karađorđeviću (1888.-1834.) u sklopu čije autoritarne vladavine je promicano integralno jugoslavenstvo i unitarizam (Dizdar, 2006; Kovačić, 2020.)

³² Ukupno 27 od 36 postojećih ulica i trgova ima naziv iz kategorije naziva *Osobe*, od čega se za 13 naziva (48.15 %) može smatrati da imaju političko-ideološku konotaciju.

³³ Ulica nazvana po Dr. Franji Papratoviću (1871.-1929.), istaknutome hrvatskom odvjetniku i borcu protiv mađarizacije (Janjatović, 1997.)

³⁴ Ulica nazvana po Adolfu Hitleru (1889.-1945.), njemačkom nacističkom političaru i kancelaru Trećega Reicha

povećana je zastupljenost naziva iz pod kategorije *Hrvatski vladari i plemstvo* (npr. *Park kralja Tomislava* (današnji *Perivoj kralja Tomislava*), *Trpimirova ulica* (današnja *Ulica kneza Trpimira*), *Zvonimirova ulica* (današnja *Ulica Bartula Kašića*).

Dolaskom komunističke vlasti u Osijek dolazi do značajnih promjena unutar zastupljenosti pojedinih potkategorija kategorije naziva *Osobe* (Sl. 49.D, E, F, G), koje su praćene uvođenjem brojnih političko-ideoloških naziva. Nazivi iz kategorije *Osobe* tijekom sva četiri razdoblja vezana za komunističku vlast (FNRJ I, FNRJ II., SFRJ I. i SFRJ II.) zastupljeni su u preko 75% svih naziva ulica gradske četvrti Tvrđa, pri čemu je vidljiva i vrlo visoka zastupljenost političko-ideoloških naziva (48.15 % - 51.61 %). Najzastupljenija potkategorija naziva u sva četiri razdoblja komunističke vlasti su nazivi pod kategorije *Vojna lica i političari*, čija zastupljenost je povećana sa samo sedam naziva za vrijeme NDH (25.93 %) na čak 16 naziva tijekom komunističke vlasti (SFRJ II. – 51.61 % svih naziva kategorije *Osobe*). Treba napomenuti da je povećanje naziva iz pod kategorije *Vojna lica i političari*, paralelno praćeno sa smanjenjem, pa i potpunim uklanjanjem naziva iz pojedinih drugih potkategorija. Tako su za vrijeme komunističke vlasti iz prostora gradske četvrti Tvrđa uklonjeni svi nazivi iz pod kategorije *Hrvatski vladari i plemstvo* (Sl. 49.D, E, F, G), što izravno dokazuje nastojanje komunističkih vlasti da potisnu simbole hrvatske ideologije iz ovoga prostora. Od istaknutijih političko-ideoloških naziva zabilježenih unutar gradske četvrti Tvrđa tijekom komunističke vlasti treba istaknuti *Generalissimusa Staljina bulevar*³⁵, zatim *Ulicu Milana Stanivukovića*³⁶, *Park Maršala Tita*³⁷, *Ulicu Rade Končara*³⁸, *Ulicu Klajna Mihajla*³⁹, *Drapšinovu*⁴⁰ *ulicu*, *Ulicu Ive Lole Ribara*⁴¹ te *Park Marxa i Engelsa*⁴². Pod kategorije koje su zabilježile najmanju promjenu za vrijeme komunističke vlasti su potkategorija *Izumitelji, znanstvenici i prosvjetni*

³⁵ Današnja *Europska avenija* bila je za vrijeme prvih godina FNRJ nazvana po sovjetskome političaru i komunističkom diktatoru Josifu Visarionoviču Staljinu (1878.-1953.), da bi kasnije nakon zahlađenja odnosa između SSSR-a i Jugoslavije ovaj naziv bio uklonjen.

³⁶ Današnja *Franjevačka ulica* bila je za vrijeme komunističke vlasti nazvana po sudioniku Narodnooslobodilačke borbe i narodnom heroju Milanu Stanivukoviću (1912.-1944.).

³⁷ Današnji *Perivoj kralja Tomislava* za vrijeme komunističke vlasti nosio je naziv *Park Maršala Tita*, po komunističkome revolucionaru i jugoslavenskom državniku Josipu Brozu Titu (1892.-1980.).

³⁸ Današnja *Reisnerova ulica* za vrijeme komunističke vlasti nazivala se po komunističkom revolucionaru i heroju Narodnooslobodilačke borbe Radi Končaru (1911.-1942.).

³⁹ Današnja *Ulica kneza Trpimira* nazivala se za vrijeme komunističke vlasti po jugoslavenskom komunistu i učesniku Narodnooslobodilačke borbe Mihajlu Klajnu (1912.-1941.).

⁴⁰ Današnja *Ulica Franje Krežme* nazivala se za vrijeme komunističke vlasti po general-potpukovniku Jugoslavenske narodne armije Petru Drapšinu (1914.-1945.).

⁴¹ Današnja *Ulica kralja Zvonimira* nazivala se za vrijeme komunističke vlasti po partizanskom dužnosniku i narodnom heroju Jugoslavije Ivi Loli Ribaru (1916.-1943.).

⁴² Današnji *Park kneza Branimira* nazivao se za vrijeme komunističke vlasti Park Marxa i Engelsa po utemeljiteljima marksizma, Karlu Marxu (1818.-1883.) i Friedrichu Engelsu (1820.-1895.).

radnici i potkategorija *Umjetnici i književnici*, unutar kojih je zabilježeno i najmanje političko-ideološki motiviranih promjena.

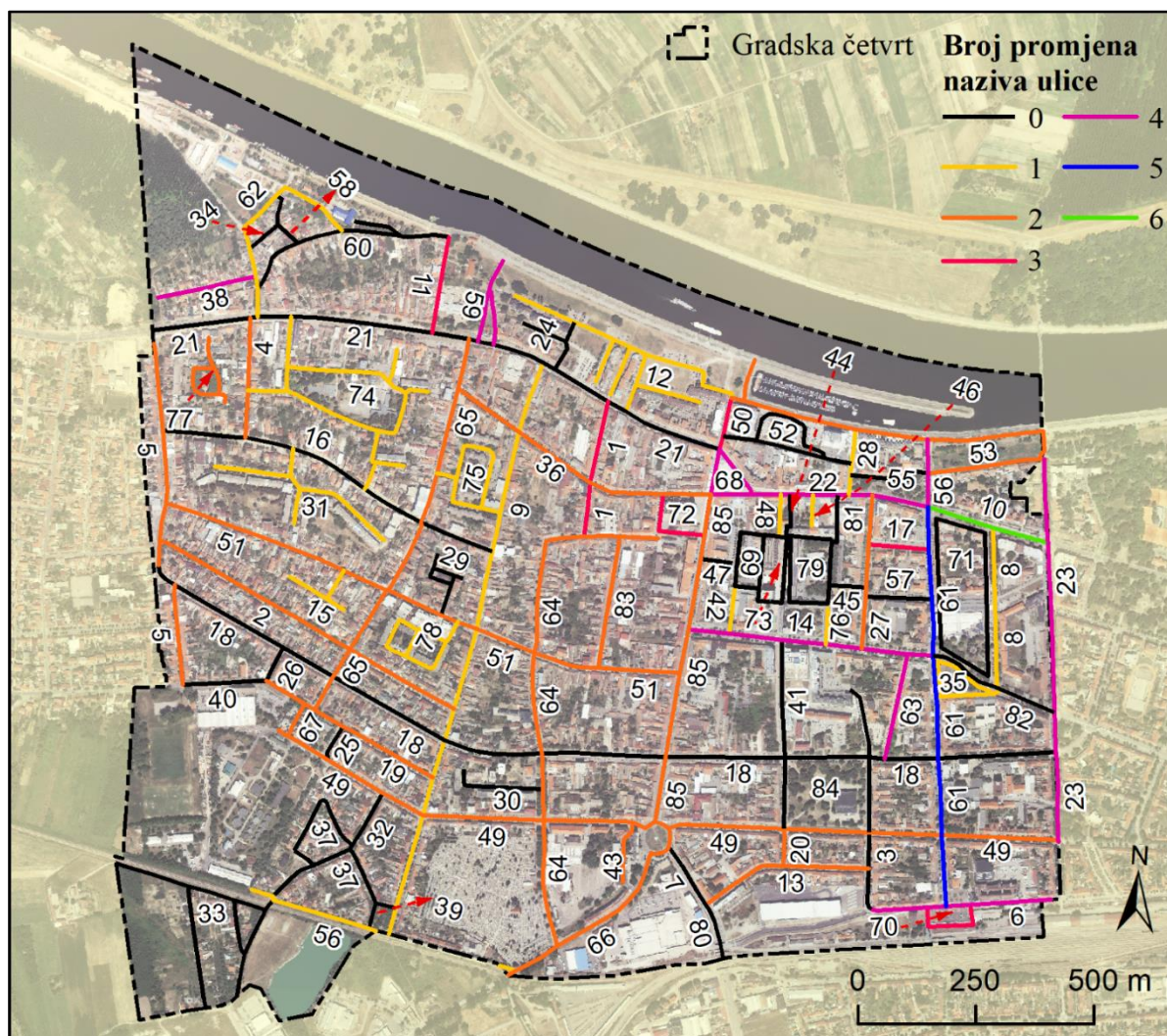
Nakon uspostave RH nazivi iz kategorije naziva *Osobe* su i dalje dominantni unutar prostora gradske četvrti Tvrđe, ali dolazi do znatne promjene u zastupljenosti pojedinih potkategorija (Sl. 49.H). Većina komunističkih naziva iz pod kategorije *Vojna lica i političari* zamijenjeno je vraćenim nazivima iz pod kategorije *Hrvatski vladari i plemstvo* (šest ulica – 19.35 % svih naziva kategorije *Osobe*), zatim s nazivima iz pod kategorije *Svetci i svećenstvo* (3 ulice – 9.68 % svih naziva kategorije *Osobe*) te iz pod kategorije *Ekonomisti i pravnici* (2 ulice – 6.45 % svih naziva kategorije *Osobe*).

4.3. Rezultati istraživanja provedenih za gradsku četvrt Gornji grad

U nastavku su dani rezultati istraživanja za gradsku četvrt Gornji grad, koji uključuju pregled utvrđenih povijesno-ideoloških promjena uličnoga nazivlja, zatim rezultate analize zastupljenosti promjena po pojedinim povijesnim razdobljima te rezultate kategorizacije korištenoga nazivlja.

4.3.1. Utvrđene promjene uličnoga nazivlja unutar gradske četvrti Gornji grad

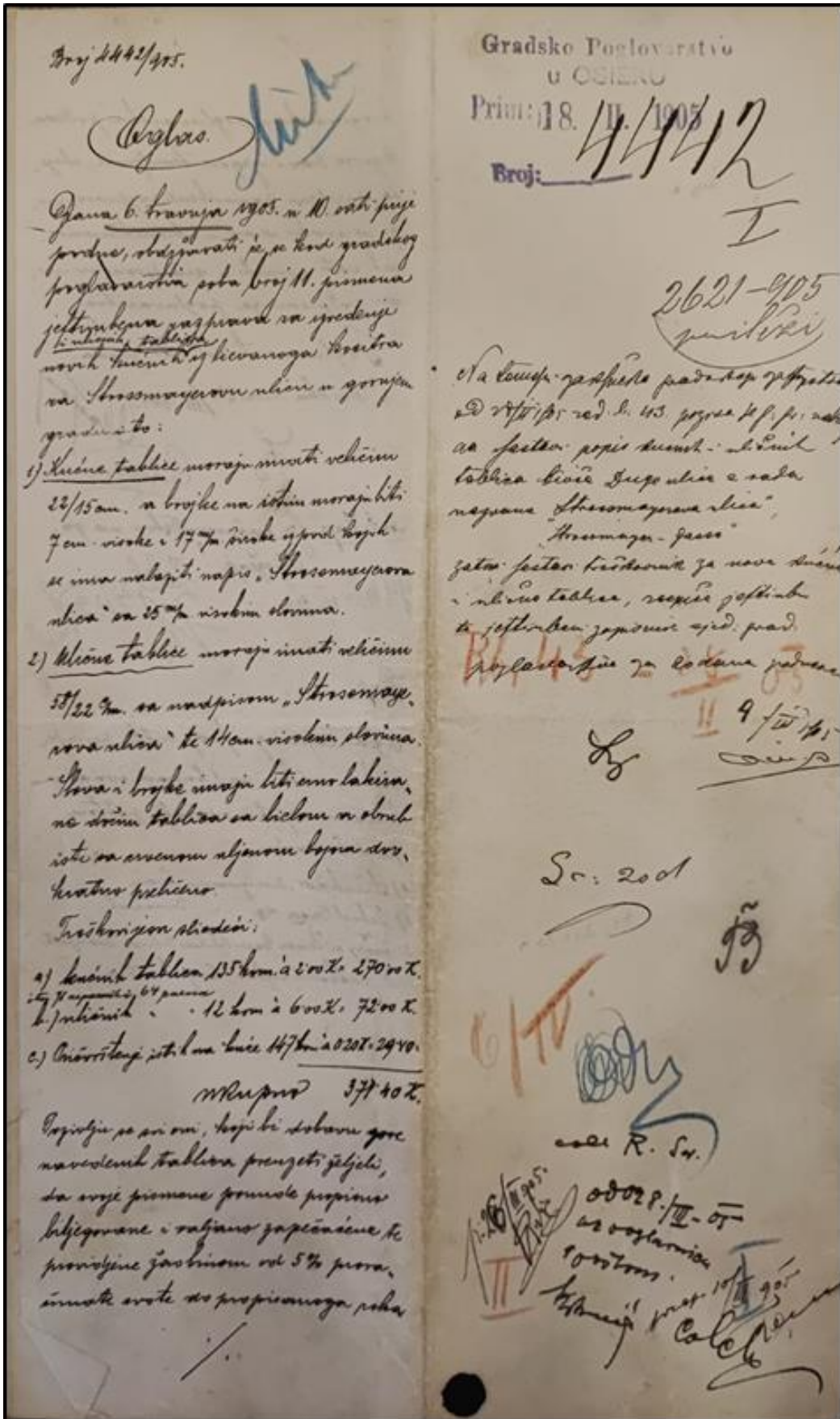
Tijekom 20. stoljeća brojne ulice gradske četvrti Gornji grad mijenjale su nazivlje jednom ili više puta (Tabl. 4; Sl. 50.). Od ukupno 85 ulica unutar gradske četvrti Gornji grad promjene uličnoga nazivlja nisu zapažene u samo 33 ulice, odnosno u 33.82% svih ulica ove četvrti. Također, isto kao i u slučaju gradske četvrti Tvrđa, većina ulica i trgova gradske četvrti Gornji grad mijenjala je naziv više puta tijekom 20. stoljeća (Sl. 50.).

Slika 50. Prikaz broja promjena naziva pojedinih ulica unutar gradske četvrti Gornji grad

Ukupno je unutar ove gradske četvrti tijekom 20. stoljeća zabilježeno cjelokupno čak 107 promjena naziva ulica, pri čemu je evidentirano čak 176 različitih naziva. U odnosu na ranije obrađenu gradsku četvrt Tvrđa, unutar gradske četvrti Gornji grad vidljiva je veća zastupljenost ulica u kojima nije evidentirana niti jedna promjena naziva (33.82% svih ulica, naspram samo 20.51%). Uglavnom se radi o ulicama koje su formirane relativno kasno, u drugoj polovici godina 20. stoljeća (npr. *Vijenac Paje Kolarića*, *Naselje Stanka Vraza*, *Naselje Antuna Gustava Matoša*, itd.) ili koje su inicijalno dobile političko-ideološki neutralne nazive (npr. političko-ideološko neutralno geografsko nazivlje – *Dakovština*, *Vinkovačka ulica*, *Lička*, *Našička*, itd.; ulice nazvane po osobama prihvatljivim svim režimima – *Ulica Ivana Gundulića*, *Ulica Josipa Jurja Strossmayera*, *Šetalište Petra Preradovića*, itd.). Posebno je zanimljiv primjer *Ulice Josipa Jurja Strossmayera* (Sl. 53.), koja, unatoč svim promjenama vlasti i režima, tijekom 20. stoljeća nije mijenjala naziv još od razdoblja Austro-Ugarske Monarhije. Prvi puta dotadašnja *Duga ulica* nazvana je po hrvatskom biskupu i meceni Josipu Jurju Strossmayeru, 04. veljače 1905. godine, povodom njegovoga 90. rođendana, o čemu svjedoči i *Izvadak iz zapisnika sjednice gradskog zastupstva* održane 20. siječnja 1905. godine (Sl. 51.) na kojoj je odlučeno da će se dotadašnja *Duga ulica* preimenovati u čast biskupu Strossmayeru, kao i pismo kojim biskup Josip Juraj Strossmayer osobno zahvaljuje načelniku grada Osijeka i zastupnicima Gradskoga poglavarstva na imenovanju ulice njemu u čast (Sl. 52.).

Iako su u više navrata tijekom 20. stoljeća, a osobito za vrijeme komunističke vlasti u okviru FNRJ i SFRJ, brojne istaknute osobe iz hrvatske povijesti, kulture i umjetnosti uklanjane iz uličnoga nazivlja, ista sudbina nije zadesila biskupa Josipa Jurja Strossmayera, čiji naziv se zadržao tijekom svih analiziranih razdoblja (Sl. 53.).

Slika 51. Izvadak iz zapisnika sjednice gradskog zastupstva održane 20. siječnja 1905. godine

Bt. 193-1905.

Velemoćni gospodine načelnice!

Prigodom slave moje devedesetgodišnjice primio sam krasnu čestitku od rodnooga mooga grada Brieke. Ja se na toj čestitci Vašoj velemoćnosti, gospodi zastupnicima i svemu gradjanstvu ovijem najtopliše zahvaljujem i molim dragoga Boga iz sve duše, da sve gradjanstvo pravim dobrom obilno blagoslovi, da se blagostanje med gradjanstvo općenito nastane i da mili moj rodni Brik u svakome obriru cvate i napreduje!

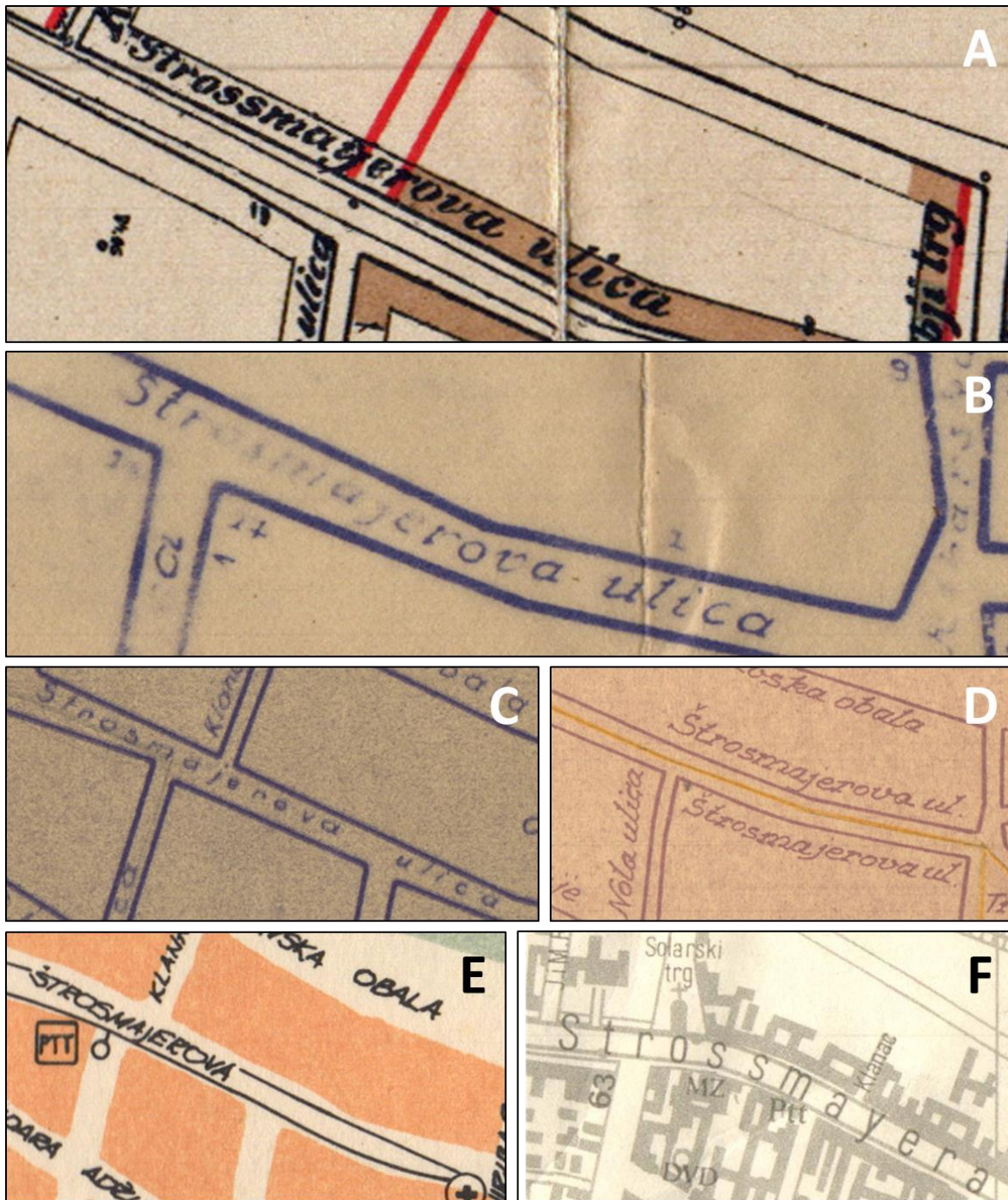
Pobjedno se slavnomu zastupstvu najtopliše zahvaljujem, što je i vidljivim znakom spojilo moje ime za buduća vremena sa gradom Brikom dajući „Dugoj ulici“ moje ime, koje odlikovanje s ponosom prihvaćam.

U Bjalovcu dne 15. veljače 1905.

Vašoj Velemoćnosti
poizini poštovatelj

Josip Juraj
Strossmayer

Slika 52. Pismo kojim se biskup Josip Juraj Strossmayer zahvaljuje na imenovanju ulice njemu u čast

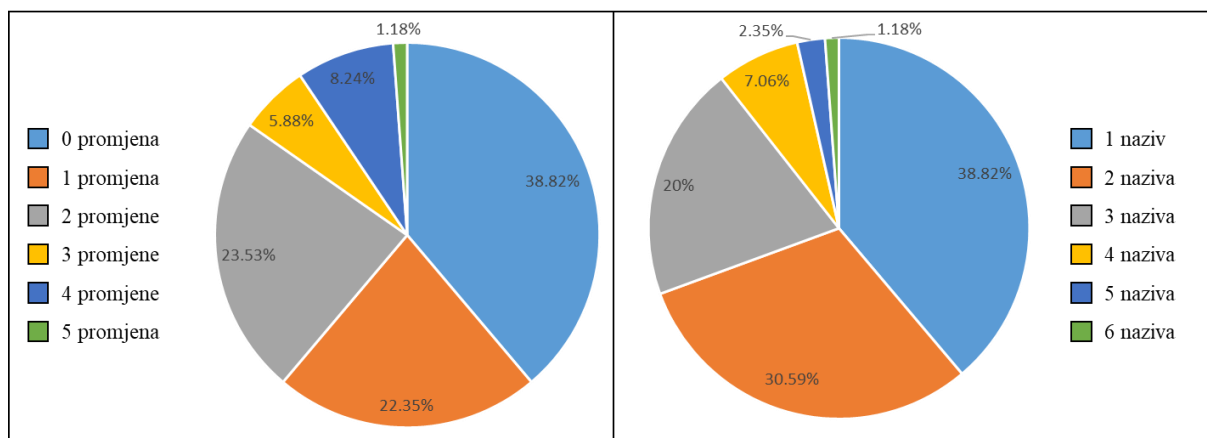

Slika 53. Ulica Josipa Jurja Strossmayera na kartografskim prikazima iz različitih povijesnih razdoblja (A – Austro-Ugarska Monarhija; B – NDH; C – Kraljevina Jugoslavija; D – FNRJ (I.); E – SFRJ (I.); F – SFRJ (II.))

Kao i ranije u slučaju gradske četvrti Tvrđa, u preostalim ulicama primijećen je vrlo visok varijabilitet u broju promjena naziva pojedine ulice, ali isto tako i u broju različitih naziva koje je određena ulica imala tijekom 20. stoljeća (Sl. 54.). Od ukupno 85 ulica i trgova unutar gradske četvrti Gornji grad samo jedna promjena uličnoga nazivlja tijekom 20. stoljeća

zabilježena je u njih 19 (22.35 % svih ulica). Zanimljivo je da su dvije promjene naziva zabilježene u ukupno 20 (23.53 % svih ulica) ulica gradske četvrti Gornji grad, dok su tri promjene zabilježene u pet ulica (5.88 % svih ulica). Četiri promjene naziva ulica zabilježene su u ukupno sedam (8.24 % svih ulica) ulica, a pet promjena u samo jednoj ulici (1.18 % svih ulica). Treba istaknuti da je kao i u slučaju gradske četvrti Tvrdča, unutar gradske četvrti Gornji grad ulica s najviše zabilježenih promjena tijekom 20. stoljeća, njih ukupno pet, današnja *Europska avenija*.

Vrlo visok varijabilitet u ukupnome broju naziva koje su pojedine ulice imale, koji je ranije utvrđen za gradsku četvrt Tvrdča, zabilježen je i unutar gradske četvrti Gornji grad (Sl. 54.). Od 85 analiziranih ulica njih 33 nije mijenjalo naziv, zbog čega je čak 38.82 % svih ulica ove gradske četvrti imalo samo jedan naziv tijekom cijelog 20. stoljeća. Dva naziva imalo je ukupno 26 ulica, odnosno oko 30.59 % svih ulica ove gradske četvrti. Tri naziva je imalo ukupno 17 ulica (20 % svih ulica), četiri naziva ukupno šest ulica (7.06 % svih ulica), pet naziva imale su dvije ulice (2.35 % svih ulica), a šest naziva imala je samo jedna ulica (1.18 % svih ulica).

Slika 54. Udio ulica gradske četvrti Gornji grad s različitim brojem promjena naziva (lijevo); udio ulica s različitim ukupnim brojem korištenih različitih naziva (desno)

U nastavku je dan tablični pregled utvrđenih promjena uličnoga nazivlja za sve ulice gradske četvrti Gornji grad u analiziranim razdobljima 20. stoljeća (Tabl. 4.).

Tablica 4. Nazivi ulica gradske četvrti Gornji grad u analiziranim razdobljima

ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
1	Lončarska ulica	Kolariceva	Kolariceva	Nola Franje ulica	Franje Nola ulica	Nolova	Franje Nole	Adolfa Waldingera
2	Nova ulica	Nova ulica	Nova ulica	Bakulića Ivana ulica	Bakulića Ivana ulica	Bakulićeva	Ivana Bakulića	Andrije Hebranga
3	Kačićeva ulica	Kačićeva	Kačićeva ulica	Kačićeva ulica	Kačićeva ulica	Kačićeva	A. Kačića M.	Andrije Kačića Miošića
4	Ulica ne postoji	Lajeva ulica	Lajeva ulica	Marinkovića Ivana	Marinkovića ulica	Marinkovićeva	Ive Marinkovića	Ante Paradžlika
5	Ulica ne postoji	Podgradje	Podgrađe	Mičurina J. V. ulica	Mičurinova ulica	Mičurinova	Ivana Mičurina	Antuna Kanizlića
6	Željeznički red	Karadžićeva ulica	Zvonimirova	Karadžićeva ulica	Karadžićeva ulica	Karadžićeva	Vuka Stefanovića Karadžića	Bartula Kašića
7	Nema naziva na karti	Djakovština	Dakovština	Dakovština	Dakovština	Dakovština	Dakovština	Dakovština

ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
8	Domobranska ulica	Neumanova	Neumanova ulica	Neumanova	Neumanova	Neumanova	D. Neumana	Dragutinina Neumana
9	Kokotova ulica	Dubrovačka ulica	Dubrovačka ulica	Dubrovačka ulica	Dubrovačka ulica	Dubrovačka	Dubrovačka	Dubrovačka
10	Chavrakova ulica	Ulica Kralja Aleksandra I.	Ulica Dr. Ante Starčevića	Generalissimu sa Staljina bulevar	Jugoslavanske Armije bulevar	Bulevar JNA	Bulevar JNA	Europska avenija
11	Sirotijska ulica	Sirotišna ulica	Sirotišna ulica	Radivojevića Milana	Radivojevićeva ulica	Radivojevićeva	J. i M. Radivojević	Franje Antuna Blažića
12	Pristnište	Gornja Dravska obala	Gornja Dravska obala	Gornjo dravska obala	Gornjo-dravska obala	Gornjodravska obala	Nema naziva na karti	Gornjodravska obala
13	Prilaz	Prilaz	Prilaz	Cankara Ivana ulica	Cankara Ivana ulica	Cankareva	Ivana Cankara	Grgrura Čevapovića
14	Deszathyeva ulica	Desatićina ulica	Desatićina ulica	Republike 29. XI. 1945. ulica	Ulica Republike 29. XI. 45.	Republike	Republike	Hrvatske Republike

ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
15	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Prešernova	F. Prešerna	Huge Conrada Hötzendorfa
16	Hirska ulica	Hirska ulica	Hirska ulica	Hirska ulica	Hirska ulica	Hirska	Hirska	Hirska
17	Adamovićeva ulica	Adamovićeva	Adamovićeva	Šrenfa Franje	Šrenfa Franje ulica	Mokranj	Mokranjca	Ivana Adamovića
18	Gundulićeva ulica	Gundulićeva ulica	Gundulićeva ulica	Gundulićeva ulica	Gundulićeva ulica	Gundulićeva	Ivana Gundulića	Ivana Gundulića
19	Radnička ulica	Radnička ulica	Radnička ulica	Librenjaka Stjepana	Librenjaka Stjepana ulica	Librenjakova	Stjepana Librenjaka	Izidora Krišnjavoga
20	Ulica ne postoji	Filipovićeva	Filipovićeva ulica	Franje Jelavića	Jelavićeva ulica	Jelavićeva	V. Jelavića	Josipa Andrića
21	Strossmayerova ulica	Strossmayerova ulica	Strossmayerova ulica	Strossmayerov a ulica	Štrosmajerova	Štrosmajerova	Strossmayera	Josipa Jurja Strossmayera

ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
22	Kapucinska ulica	Kapucinska ulica	Kapucinska ulica	Generalissimu sa Staljina bulevar	Jugoslavenske Armije bulevar	Bulevar JNA	Bulevar JNA	Kapucinska
23	Teretna	Beogradska	Dr. Franje Papratovića	Beogradska	Beogradska	Beogradska	Beogradska	Kardinala Alojzija Stepinca
24	Klanac	Klanac	Klanac	Klanac	Klanac	Klanac	Klanac	Klanac
25	Nema naziva na karti	Krajina	Krajina ulica	Krajina	Krajina	Krajina	Krajina	Krajina
26	Ulica ne postoji	Lička	Lička ulica	Lička	Lička	Lička	Lička	Lička
27	Jagerova ulica	Jegerova ulica	Jegerova ulica	Vlahovića Jože ulica	Jože Vlahovića ulica	Vlahovićeva	Jože Vlahovića	Lorenza Jägera
28	Nema naziva na karti	Dravska	Dravska	Dravska ulica	Dravska ulica	Lučki prilaz	Lučki prilaz	Lučki prilaz

ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
29	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	A. G. Matoša	A. G. Matoša	Naselje Antuna Gustava Matoša
30	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	S. Vraza	Stanka Vraza	Naselje Stanka Vraza
31	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ne postoji	Naselje Džemala Bijedića	Naselje Vladimira Nazora
32	Ulica ne postoji	Nashička ulica	Nashička ulica	Nashička ulica	Nashička ulica	Nashička	Nashička	Nashička
33	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Nashičko naselje	Nashičko naselje
34	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Pampas	Pampas	Pampas
35	Gajev trg	Gajev trg	Gajev trg	Gajev trg	Gajev trg	Gajev trg	Trg Lj. Gaja	Park Oscara Nemona

ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
36	Pejačevićeva ulica	Pejačevićeva ulica	Pejačevićeva ulica	Adžije Božidara ulica	Božidara Adžije ulica	Božidara Adžije	Božidara Adžije	Paula Pejačevića
37	Ulica ne postoji	Podgoračka	Podgoračka	Podgoračka	Podgoračka	Podgoračka	Podgoračka	Podgoračka
38	Splavarska ulica	Šodolovci	Splavarska ulica	Šodolovci ulica	Šodolovci ulica	Podravska	Podravska	Podravska
39	Ulica ne postoji	Podvinje	Podvinje	Podvinje	Podvinje	Nema naziva na karti	Podvinje	Podvinje
40	Ulica ne postoji	Pojlski put	Pojlski put	Pojlski put	Pojlski put	Nema naziva na karti	Nema naziva na karti	Pojlski put I
41	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Prolaz Ante Slavčeka
42	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Nema naziva na karti	V. Sukića	Prolaz Carla Bende

ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
43	Ulica ne postoji	Groblijanski put	Groblijanski put	Groblijanski put	Groblijanski put	Nema naziva na karti	Prolaz Viktora Bubnja	Prolaz Josipa Leovića
44	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Nema naziva na karti	Benešića	Prolaz Julija Benešića
45	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Nema naziva na karti	Jägerov prolaz	Prolaz Lorenza Jägera
46	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Nema naziva na karti	Daloš	Prolaz Matice Hrvatske
47	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Nema naziva na karti	R. Bačića	Prolaz Radoslava Bačića
48	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Nema naziva na karti	Krežme	Prolaz Vanje Radauša
49	Reisnerova ulica	Reiznerova ulica	Reiznerova ulica	Končara Rade	Končara Rade ulica	Končareva	Rade Končara	Reisnerova

ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
50	Ribljji trg	Ribarska	Ribarska	Ribarski trg	Nema naziva na karti	Ribarska	Ribarska	Ribarska
51	Ružina ulica	Ružina ulica	Ružina ulica	Gorkog Maksima ulica	Ulica Maksima Gorkog	Maksima Gorkog	Maksima Gorkog	Ružina
52	Šamačka ulica	Šamačka ulica	Nema naziva na karti	Šamačka ulica	Šamačka ulica	Šamačka	Šamačka	Šamačka
53	Nema naziva na karti	Gornjo Dravska obala	Gornjo Dravska obala	Gornjo dravska obala	Gornjo dravska obala / Park Otona župančiča	Gornjo dravska obala	Šetalište Veljka Vlahovića	Šetalište kardinala Franje Šepera
54	Preradovićevo šetalište	Preradovićevo o šetalište	Preradovićevo o šetalište	Preradovićevo o šetalište	Preradovićevo šetalište	Preradovićevo o šetalište	Šetalište P. Preradovića	Šetalište Petra Preradovića
55	Nema naziva na karti	Radićeva ulica	Radićeva ulica	Braće Radić ulica	Braće Radić ulica	Radićeva	Braće Radić ulica	Šetalište Vjekoslava Hengla
56	Ulica ne postoji	Gospovetski o polje	Nema naziva na karti	Gospovetski o polje	Kranjčevićeva ulica	Kranjčevićeva	Silvija Strahimira Kranjčevića	Silvija Strahimira Kranjčevića

ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
57	Školska ulica	Školska	Školska ulica	Školska ulica	Školska	Školska	Školska	Školska
58	Ulica ne postoji	Slaz	Slaz	Slaz ulica	Slaz	Slaz	Slaz	Slaz
59	Solarski trg	Solarski trg	Solarski trg	Trg Svetog Roka	Trg 14. IV. 1945.	Trg 14. Travnja	Solarski trg	Solarski trg
60	Splavarska ulica	Splavarska ulica	Splavarska ulica	Splavarska	Splavarska ulica	Splavarska	Splavarska	Splavarska
61	Kolodvorska ulica (cesta)	Radićeva ulica	Radićeva ulica	Braće Radić ulica	Braće Radić ulica	Radićeva	Braće Radić ulica	Stjepana Radića
62	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ignacijeva ulica	Ignacijeva	Ignacijeva ulica	Strma	Strma	Strma
63	Sunčana ulica	Čehoslovačka	Slovačka ulica	Čehoslovačka	Čehoslovačka ulica	Sunčana	Sunčana	Sunčana

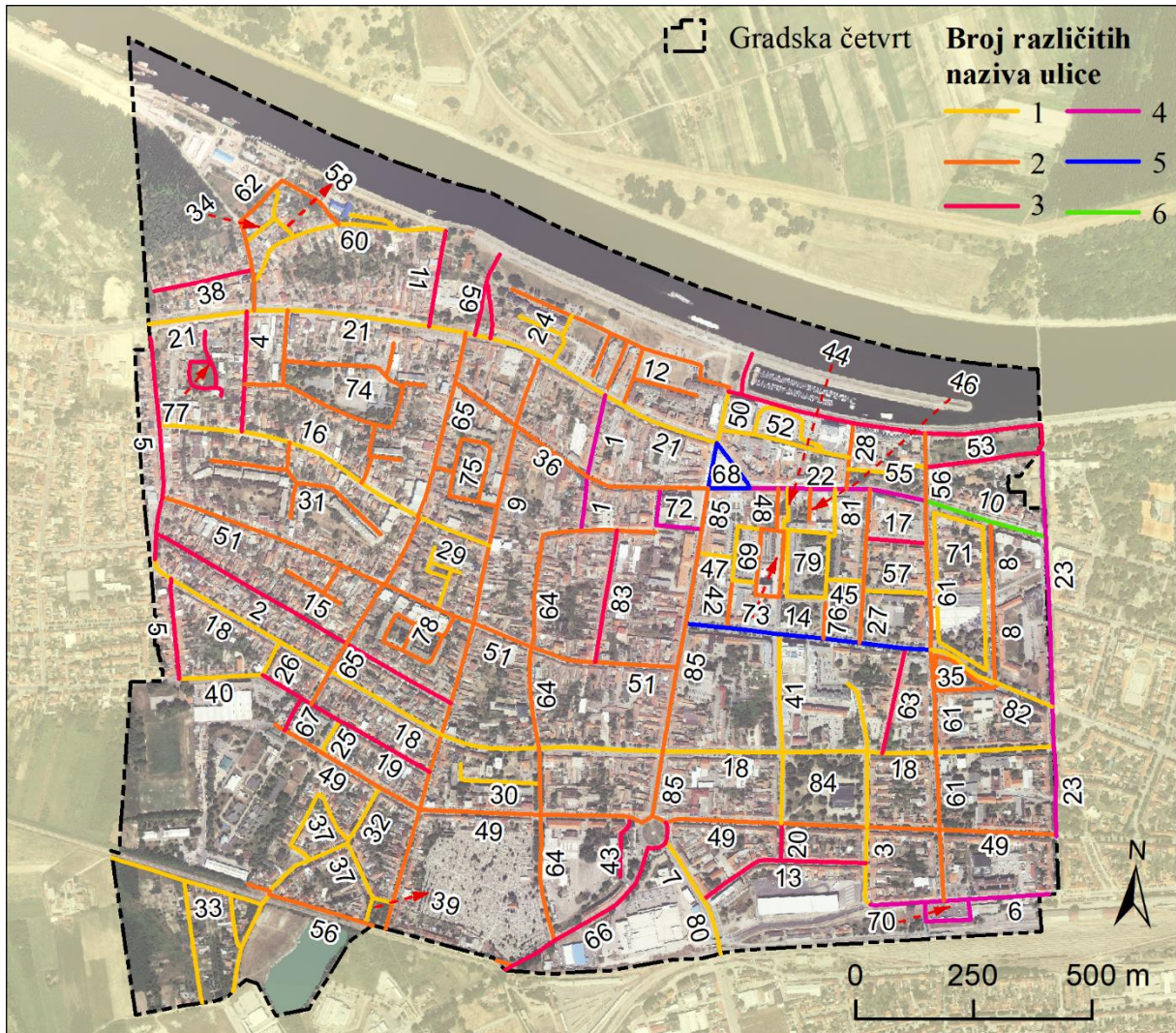
ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
64	Anina ulica	Anina ulica	Anina ulica	Anina ulica	Kovačića ulica	Kovačićeva	Ivana Gorana Kovačića	Sv. Ane
65	Ulica Sv Roka (Rokova ulica)	Rokova ulica	Rokova ulica	Butorac Anke ulica	Butorac Anke ulica	Anke Butorac	Anke Butorac	Sv. Roka
66	županijska ulica	Čepinska cesta	Čepinska cesta	Čepinska cesta	Čepinska cesta	Nema naziva na karti	Čepinska cesta	Svetog Leopolda Bogdana Mandića
67	Nema naziva na karti	Rokova ulica	Rokova ulica	Butorac Anke ulica	Butorac Anke ulica	Anke Butorac	Tina Ujevića	Tina Ujevića
68	Khuen-Hedervaryev trg	Trg Kralja Petra	Trg Dr. Pavelića	Trg Slobode	Trg Slobode	Trg Slobode	Trg slobode	Trg Ante Starčevića
69	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Nema naziva na karti	Trg Lava Mirskog	Trg Lava Mirskog
70	Ulica ne postoji	Trg Ujedinjenja	Vojskovođe Kvaternika trg	Trg Petrova Srdana	Trg Srdana Petrova	Trg Srdana Petrova	Trg S. Petrova	Trg Lavoslava Ružičke

ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
71	Gajev trg	Gajev trg	Gajev trg	Gajev trg	Gajev trg	Gajev trg	Trg Lj. Gaja	Trg Ljudevita Gaja
72	Župni trg	Župni trg	Župni trg	Župni trg	Oslobođenja trg	Trg M. Držića	Trg M. Držića	Trg Pape Ivana Pavla II
73	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Nema naziva na karti	Trg oslobođenja	Trg Slobode
74	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Vijenac M. Pijade	Vijenac Moše Pijade	Vijenac Augusta Cesarca
75	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Vijenac Prokopije Uzelca	Vijenac Prokopije Uzelca
76	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Vijenac V. Kordića	Vijenac V. Kordića
77	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Tina Ujevića	Vijenac A. Pavošević	Vijenac Josipa Kozarca

ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
78	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	A. Šantića vijenac	Vijenac A. Šantića	Vijenac Ljube Babića
79	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Vijenac P. Kolarića	Vijenac Paje Kolarića
80	Vinkovačka cesta	Vinkovačka cesta	Vinkovačka cesta	Vinkovačka cesta	Vinkovačka cesta	Vinkovačka	Vinkovačka	Vinkovačka cesta
81	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Vrt Jagode Truhelke	Vrt Jagode Truhelke
82	Vukovarska	Vukovarska	Vukovarska	Vukovarska	Vukovarska	Vukovarska	Vukovarska	Vukovarska
83	Franjina ulica	Franjina ulica	Nema naziva na karti	Anišića Ivana ulica	Anišića Ivana ulica	Zadarska	Zadarska	Zadarska
84	Zrinjevac	Zrinjevac	Zrinjevac	Zrinjevac	Zrinjevac	Zrinjevac	Zrinjevac	Zrinjevac

ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
85	županjska ulica	županjska ulica	županjska ulica	Cesarca Augusta ulica	Augusta Cesarca ulica	Cesarčeva	Augusta Cesarca	županjska

Brojne ulice gradske četvrti Gornji grad imale su nekoliko različitih naziva tijekom 20. stoljeća. Prikaz ukupnoga broja različitih naziva pojedinih ulica unutar gradske četvrti Gornji grad vidljiv je na slici 55.

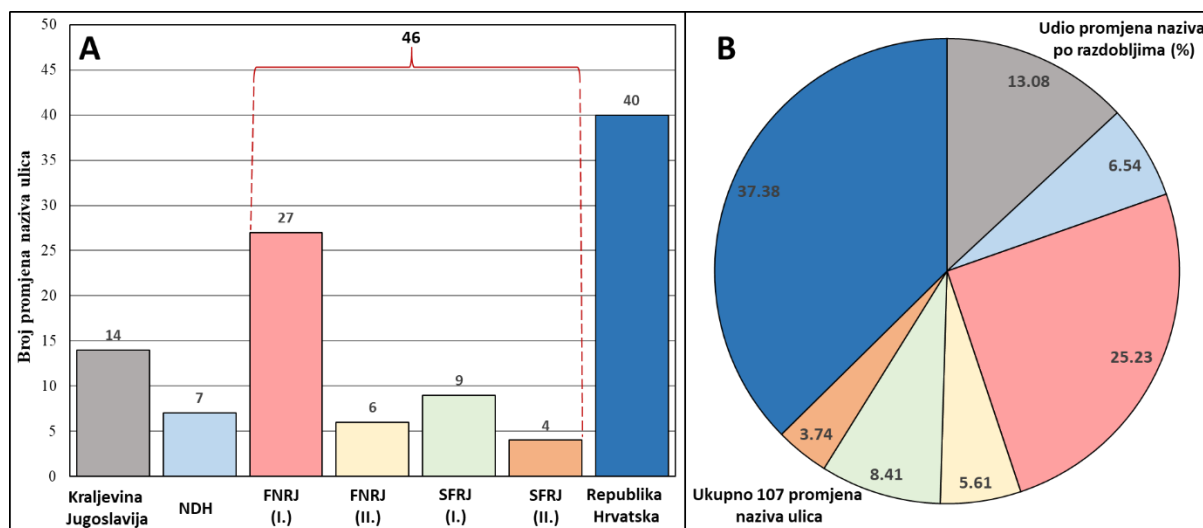

Slika 55. Prikaz broja različitih naziva pojedinih ulica unutar gradske četvrti Gornji grad

4.3.2. Zastupljenost promjena uličnoga nazivlja gradske četvrti Gornji grad

Zastupljenost promjena uličnog nazivlja unutar gradske četvrti Gornji grad također je heterogenog karaktera, gdje je, kao i kod ranije prezentiranih rezultata vezanih za gradsku četvrt Tvrđa, najviše promjena zabilježeno u komunističkom periodu (FNRJ i SFRJ), te za vrijeme Kraljevine Jugoslavije, ali i nakon demokratskih promjena i osnutka Republike Hrvatske (Sl. 56.).

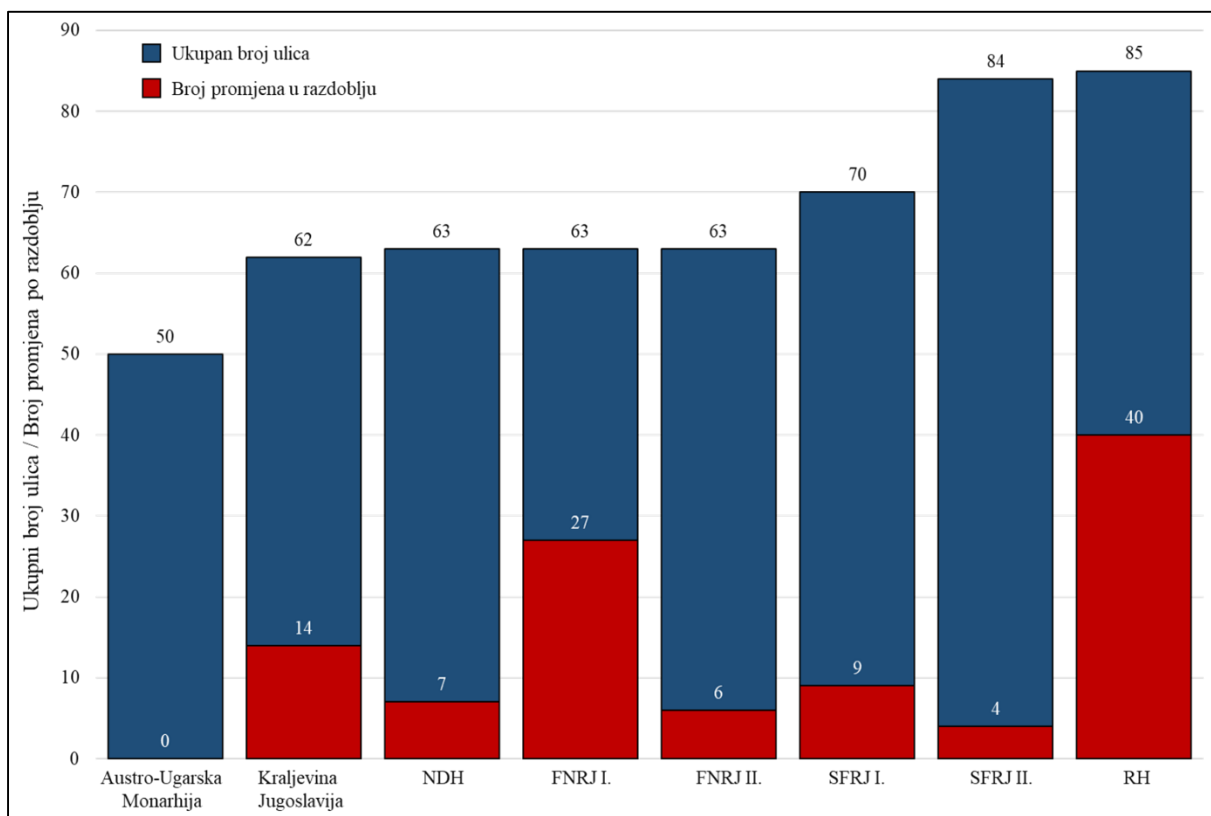
Od ukupno 107 promjena utvrđenih unutar gradske četvrti Gornji grad tijekom šest analiziranih povijesnih razdoblja, 14 promjena, odnosno 13.08 % zabilježeno je za vrijeme Kraljevine Jugoslavije, sedam promjena (6.54 %) za vrijeme NDH, 27 promjena (25.23 %) za vrijeme FNRJ I., šest promjena (5.61 %) za vrijeme FNRJ II., devet promjena (8.41 %) za vrijeme SFRJ I., četiri promjene (3.74 %) za vrijeme SFRJ II. te četrdeset promjena (37.38 %) je zabilježeno za vrijeme RH (Sl. 56.). Iako na prvi pogled izgleda da je najviše promjena zabilježeno nakon osamostaljenja RH, ako se razdoblje komunističke vlasti (FNRJ I., FNRJ II., SFRJ I. i SFRJ II.) gleda kao jedinstveno razdoblje, tada ovo razdoblje bilježi čak četrdesetišest promjena uličnoga nazivlja, odnosno 42.99 % svih promjena zabilježenih unutar gradske četvrti Gornji grad.

Slika 56. Broj promjena naziva ulica gradske četvrti Gornji grad po promatranim razdobljima (A); Udio promjena naziva ulica gradske četvrti Gornji grad unutar pojedinih razdoblja u ukupnome broju promjena naziva ulica (B)

Tijekom analiziranih razdoblja, od početka 20. stoljeća pa do danas, gradska četvrt Gornji grad postupno se razvijala i širila, što je podrazumijevalo i izgradnju brojnih novih ulica. Ukupan broj ulica unutar Gornjeg grada tako je postupno narastao od samo 50 ulica za vrijeme

Austro-Ugarske Monarhije, sve do današnjega broja od ukupno 85 ulica i trgova. Zbog toga pri analizi zastupljenosti promjena po povijesnim razdobljima uz ukupan broj detektiranih promjena treba uzeti u obzir i ukupan broj postojećih ulica unutar pojedinoga razdoblja (Sl. 57). Ukoliko se za gradsku četvrt Gornji grad pogleda odnos između ulica kojima je mijenjan naziv i ukupnoga broja postojećih ulica, tada je vidljivo da je dolaskom komunističke uprave na vlast promijenjeno 52.38 % svih dotadašnjih naziva ulica, a da je nakon osamostaljenja RH ulično nazivlje promijenjeno za 47.05 postojećih ulica.

Slika 57. Odnos između ulica za koje su utvrđene promjene i ukupnoga broja ulica gradske četvrti Gornji grad unutar pojedinoga proučavanog povijesnog razdoblja

U nastavku je dan detaljniji pregled zastupljenosti utvrđenih povijesno-ideoloških promjena uličnoga nazivlja gradske četvrti Gornji grad u analiziranim povijesnim razdobljima.

Zastupljenost promjena za vrijeme Kraljevine Jugoslavije

Provedenom dijakronijskom analizom utvrđeno je da je unutar gradske četvrti Gornji grad za vrijeme Kraljevine Jugoslavije ulično nazivlje promijenjeno u 14 ulica, dok je u odnosu na ranije razdoblje izgrađeno 12 novih ulica (Sl. 57.). Iz prostorne distribucije utvrđenih promjena vidljivo je da su utvrđene promjene pretežito vezane za ulice i trgove većega značaja, primjerice *Kolodvorska ulica* preimenovana je u *Radićevu ulicu*, *Chavrakova ulica* preimenovana je u ulicu *Kralja Aleksandra I.*, a *Trg pred gornjodravskim kolodvorom* u *Trg Ujedinjenja*⁴³. Kao i ranije u slučaju gradske četvrti Tvrđa i unutar Gornjega grada za vrijeme Kraljevine Jugoslavije dolazi do ciljanoga uklanjanja naziva povezanih s Austro-Ugarskom Monarhijom, tako je dotadašnji *Khuen-Hedervaryev*⁴⁴ trg preimenovan u *Trg Kralja Petra*⁴⁵.

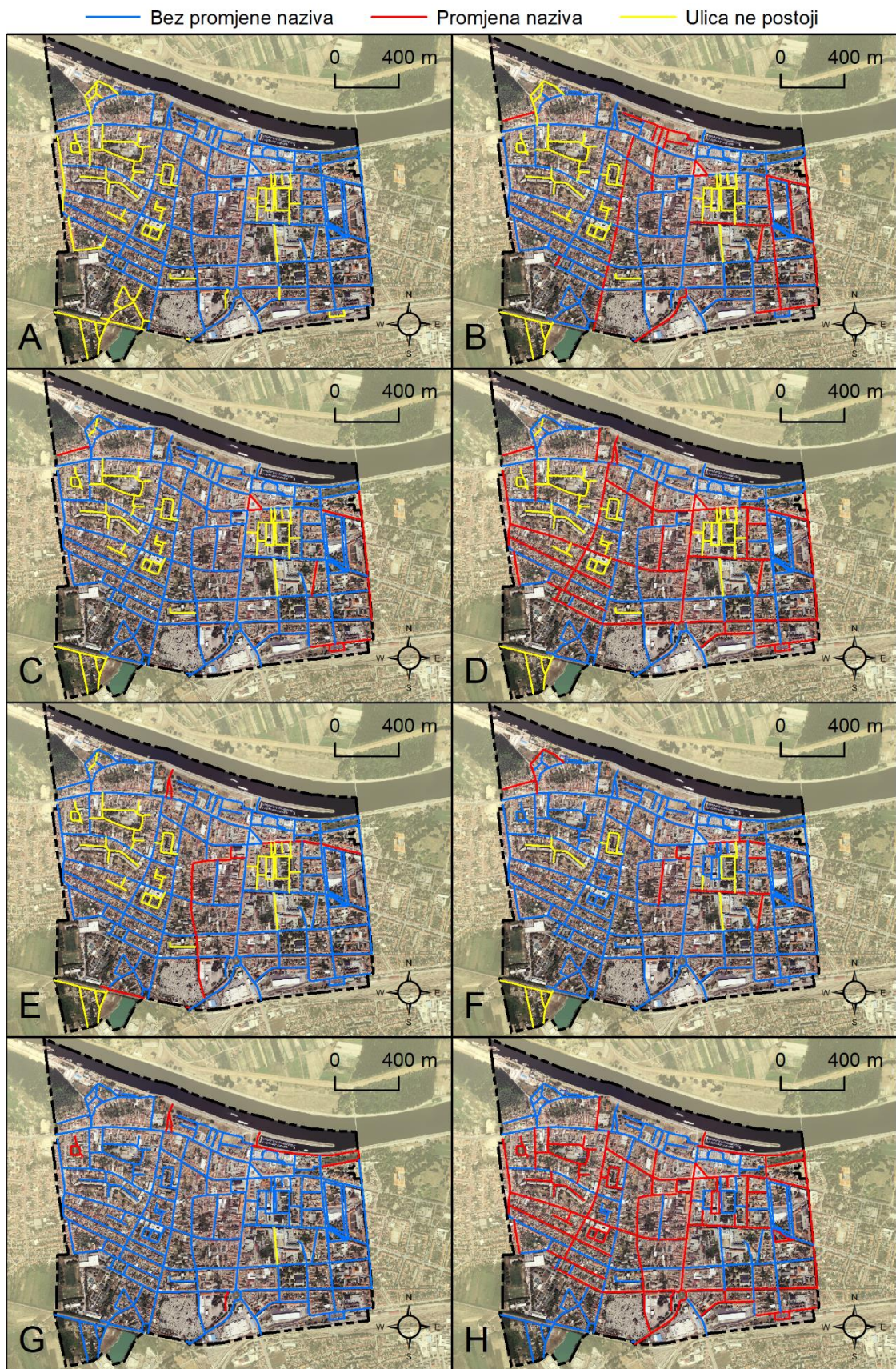

Slika 58. Primjeri različitih političko-ideoloških naziva najstarijega *Gornjodravskog trga* (A – A-U Monarhija; B – Kraljevina Jugoslavija; C – NDH; D – FNRJ)

⁴³ Današnji *Trg Lavoslava Ružičke* za vrijeme Kraljevine Jugoslavije preimenovan je 1925. godine u *Trg Ujedinjenja* u čast ujedinjenja Srba, Hrvata i Slovenaca u jedinstvenu državu.

⁴⁴ Današnji *Trg Ante Starčevića* nazivao se za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije *Khuen-Hedervaryev trg* po hrvatskome banu Károlyu Khuen-Héderváryu (1849.-1918.).

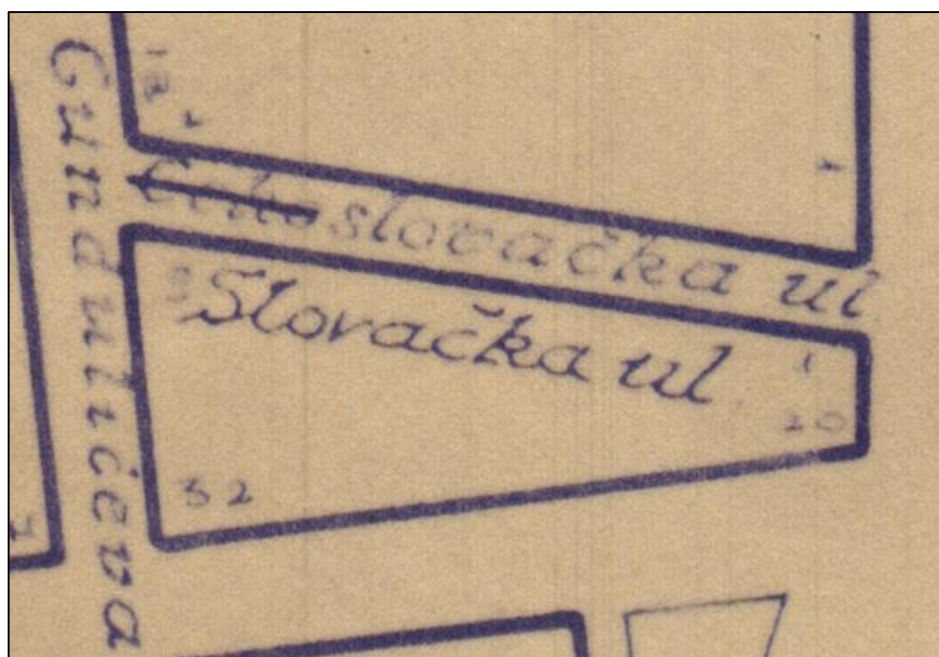
⁴⁵ Današnji *Trg Ante Starčevića* nazivao se za vrijeme Kraljevine Jugoslavije *Trg Kralja Petra* po prvome kralju Kraljevine SHS, Petru I. Karađorđeviću (1844.-1921.).

Slika 59. Prostorna zastupljenost promjena naziva ulica i trgova gradske četvrti Gornji grad unutar proučavanih povijesnih razdoblja (A – H)

Zastupljenost promjena za vrijeme NDH

Na temelju provedene analize utvrđeno je da je u relativno kratkome periodu ustaške vlasti za vrijeme NDH na prostoru gradske četvrti Gornji grad ulično nazivlje promijenjeno u ukupno sedam ulica, odnosno 6.54 % svih tadašnjih ulica, dok je u ovome razdoblju izgrađena jedna nova ulica (*Ignacijeva ulica*⁴⁶) (Sl. 57.). Iako je ustaška vlast u Osijeku bila kratka, ipak dolazi do ciljanoga uklanjanja naziva s nepodobnom političko-ideološkom konotacijom iz prostora Gornjega grada, što se osobito odrazilo na uklanjanje svih naziva povezanih s razdobljem Kraljevine Jugoslavije. Tako je *Ulica Kralja Aleksandra I.* preimenovana u ulicu *Dr. Ante Starčevića*, *Trg Kralja Petra* preimenovan u *Trg dr. Pavelića*⁴⁷ (Sl. 58.C), a *Trg Ujedinjenja* u *Vojskovođe Kvaternika*⁴⁸ trg (Sl. 58. B). Vrlo zanimljiv primjer političko-ideološki motiviranoga preimenovanja je vidljiv u slučaju *Čehoslovačke ulice*⁴⁹, današnje *Sunčane ulice*, koja je za vrijeme NDH preimenovana u *Slovačku ulicu*⁵⁰, dok je stari naziv u žurnosti na karti samo djelomično precrtan (Sl. 60.).

Slika 60. Primjer političko-ideološki motiviranoga preimenovanja *Čehoslovačke ulice* u *Slovačku ulicu* za vrijeme NDH

⁴⁶ Današnja *Strma ulica* za vrijeme NDH nazivala se *Ignacijeva ulica*.

⁴⁷ Današnji *Trg dr. Ante Starčevića* nazivao se za vrijeme NDH *Trg dr. Pavelića*, u čast osnivaču i vođi ustaškoga pokreta i poglavniku NDH, Anti Paveliću (1889.-1959.).

⁴⁸ Današnji *Trg Lavoslava Ružičke* nazivao se za vrijeme NDH *Trg vojskovođe Kvaternika*, po hrvatskome političaru i ustaškome državniku Slavku Kvaterniku (1878.-1947.).

⁴⁹ Današnja *Sunčana ulica* nazivala se za vrijeme Kraljevine Jugoslavije *Čehoslovačka ulica*.

⁵⁰ 1939. godine Njemačka je okupirala Čehoslovačku, nakon čega je uspostavljen protektorat na prostoru Češke i Moravske, dok je Slovačka postala nezavisna država podređena Njemačkoj (Stunković, 2018.).

Uspostava komunističke vlasti u Osijeku nakon Drugoga svjetskog rata značajno se odrazila i na prostor gradske četvrti Gornji grad, gdje dolazi do sustavnoga uklanjanja velikoga dijela postojećih naziva ulica i trgova. Komunistička vlast tako unutar prostora Gornjega grada prvotno mijenja nazive 27 ulica, odnosno oko 25.23 % svih postojećih tadašnjih ulica (FNRJ I.), da bi zatim u narednim godinama (FNRJ II.) došlo do promjene naziva unutar još šest ulica, odnosno dodatnih 5.61 % svih tadašnjih ulica. Ukupno je za vrijeme Federativne Narodne Republike Jugoslavije ulično nazivlje promijenjeno u 33 ulica, odnosno u više od polovice svih tadašnjih ulica unutar gradske četvrti Gornji grad (52.38%). U prvih nekolikog godina nakon dolaska na vlast, komunistička uprava prvenstveno iz prostora Gornjega grada uklanja nazive uvedene od strane ustaške i nacističke vlasti, pri čemu se rjeđe nazivi pojedinih ulica vraćaju na prvotni, prijeratni naziv (npr. *Beogradska ulica*⁵¹), odnosno češće se ulicama dodjeljuju novi, komunističkoj vlasti podobniji nazivi. Kao i ranije u slučaju gradske četvrti Tvrđa, većina preimenovanja uličnoga nazivlja unutar Gornjega grada bila je vezana za uvođenje naziva povezanih s osobama i događajima vezanim za antifašističku borbu, komunističku partiju i ideologiju te za osnivanje FNRJ, pri čemu je preimenovanje zahvatilo gotovo sve veće i važnije ulice i trgove unutar ove četvrti (Sl. 59.D). Točnije, *Trg vojskovođe Kvaternika* preimenovan je u *Trg Petrova Srđana*⁵², a obližnjoj *Zvonimirovoj ulici* je vraćen prethodni naziv iz vremena Kraljevine Jugoslavije - *Karadžićeva ulica* (Sl.61. B i C). Treba istaknuti i sljedeće primjere političko-ideoloških promjena: današnja *Reisnerova ulica* za vrijeme FNRJ postaje *Ulica Končara Rade*⁵³, *Ružina ulica* postaje *Ulica Maksima Gorkog*⁵⁴, *Rokova ulica* postaje *Ulica Anke Butorac*⁵⁵, a *Trg dr. Pavelića* postaje *Trg Slobode*⁵⁶.

⁵¹ Današnja *Ulica kardinala Alojzija Stepinca* nazivala se *Beogradska ulica* za vrijeme Kraljevine Jugoslavije, zatim ulica *Dr. Franje Papratovića* za vrijeme NDH, da bi zatim s dolaskom komunističke vlasti naziv vraćen na *Beogradska ulica*.

⁵² Današnji *Trg Lavoslava Ružičke* nazivao se za vrijeme komunističke vlasti *Trg Srđana Petrova*, po revolucionaru Srđanu Petrovu.

⁵³ Današnja *Reisnerova ulica* nazivala se *Ulica Rade Končara* za vrijeme FNRJ, po revolucionaru i sekretaru Komunističke partije Hrvatske Radi Končaru (1911.-1942.).

⁵⁴ Današnja *Ružina ulica* nazivala se za vrijeme komunističke vlasti *Ulica Maksima Gorkog* po ruskom književniku Maksimu Gorkom (1868.-1936.).

⁵⁵ Današnja *Ulica sv. Roka* nazivala se za vrijeme komunističke vlasti *Ulica Anke Butorac*, u čast sudionice Narodnooslobodilačke borbe i narodnoj heroini Jugoslavije Anki Butorac (1903.-1942.).

⁵⁶ Današnji *Trg Ante Starčevića* za vrijeme komunističke vlasti nazivao se *Trg Slobode*.

Slika 61. Primjer političko-ideološki motiviranoga preimenovanja današnjega Trga Lavoslava Ružičke i ulice Bartula Kašića (A – Kraljevina Jugoslavija; B – NDH; C – FNRJ)

Zastupljenost promjena za vrijeme Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije

Zastupljenost promjena za vrijeme SFRJ u odnosu na ranije razdoblje FNRJ je unutar gradske četvrti Gornji grad nešto veća, nego što je ranije bio slučaj unutar gradske četvrti Tvrđa (Sl. 56.; Sl. 58.F & G).. Tako su unutar prostora Gornjega grada promjene između FNRJ II. i SFRJ I. utvrđene u ukupno devet ulica (8.41 % svih promjena), tijekom SFRJ zabilježene su u još dodatne četiri ulice (3.74 % svih zabilježenih promjena). Ipak, većina ovih promjena nije bila političko-ideološki motivirana, što je i očekivano jer je, naposljetku, cijelo ovo razdoblje obilježeno komunističkom upravom. Kao i ranije u slučaju gradske četvrti Tvrđa i ovdje zabilježene promjene uličnoga nazivlja nisu bile u tolikoj mjeri političko-ideološki motivirane, jer je komunistički režim već izvršio uklanjanje svih nepoželjnih naziva iz prostora gradske četvrti Gornji grad. U većini slučajeva radilo se o zamjeni dotadašnjih neutralnih naziva s

drugim neutralnim nazivima (npr. *Dravska ulica* postaje *Lučki prilaz*, *Šodolovci ulica* postaje *Podravska*, *Ignacijeva ulica* postaje *Strma*, *Čehoslovačka ulica* postaje *Sunčana*, itd.). Ukoliko se zbroje sve promjene uličnoga nazivlja zabilježene tijekom cijeloga razdoblja komunističke vlasti (FNRJ i SFRJ) tada je vidljivo da ovo razdoblje bilježi ukupno 46 promjena uličnoga nazivlja (42.99 % svih zabilježenih promjena), što je više nego u bilo kojemu drugom analiziranome razdoblju.

Zastupljenost promjena za vrijeme Republike Hrvatske

Promjene nakon raspada SFRJ i osamostaljenja Republike Hrvatske odrazile su se i na ulično nazivlje gradske četvrti Gornji grad (Sl. 58.H), pri čemu je ulično nazivlje promijenjeno u čak 40 ulica (37.38 % ukupnoga broja zabilježenih promjena) od ukupno 85 postojećih ulica, što predstavlja 47.05 % svih postojećih ulica. U većini slučajeva preimenovanje uličnoga nazivlja u sklopu Republike Hrvatske bilo je vezano za uklanjanje komunističkih i socijalističkih naziva iz vremena FNRJ i SFRJ, pri čemu je došlo do rekanonizacije, odnosno vraćanja ranije korištenih naziva, većinom iz razdoblja Austro-Ugarske Monarhije (npr. *Ilirska ulica*, *Kapucinska ulica*, *Ulica Lorenza Jägera*, *Ulica Pavla Pejačevića*, itd.). Međutim, nekoliko ulica dobilo je u potpunosti nove nazive (npr. *Vijenac Ljube Babića*, *Vijenac Josipa Kozarca*, *Vijenac Augusta Cesarca*, itd.).

4.3.3. Kategorije uličnoga nazivlja gradske četvrti Gornji grad

U nastavku su dani rezultati analize kategorija korištenoga nazivlja unutar gradske četvrti Gornji grad po proučavanim povijesnim razdobljima. U sklopu prve razine kategorizacije ulično nazivlje gradske četvrti Gornji grad podijeljeno je za svako proučavano razdoblje u *neutralno nazivlje* i *političko-ideološko nazivlje*.

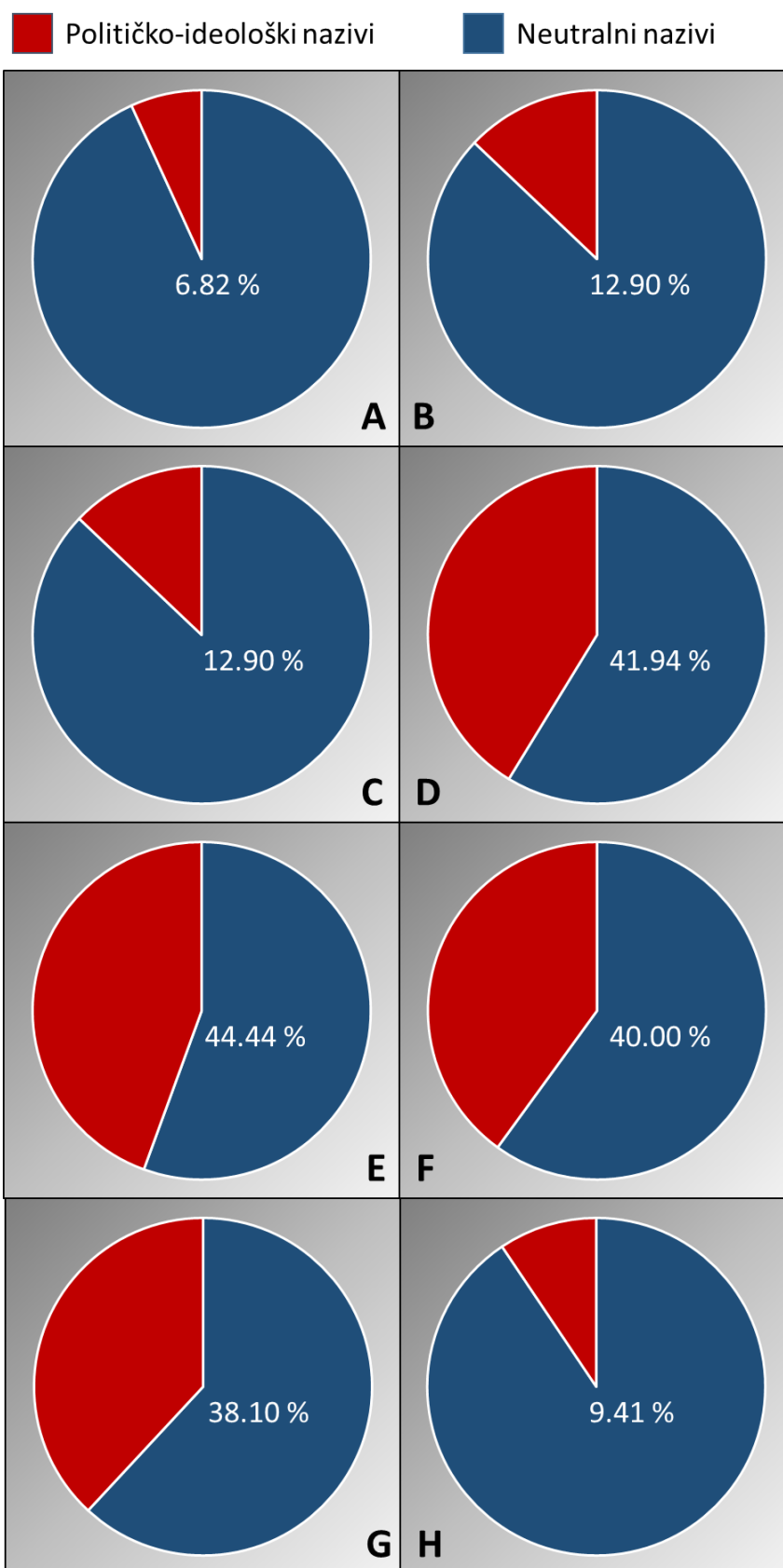
U prosjeku su političko-ideološki nazivi tijekom 20. stoljeća unutar gradske četvrti Gornji grad bili zastupljeni u otprilike 25 % svih ulica⁵⁷, pri čemu je jasno vidljiva velika heterogenost u njihovoj zastupljenosti među pojedinim analiziranim razdobljima. Daleko najveća zastupljenost naziva s političko-ideološkom konotacijom zabilježena je za vrijeme komunističke vlasti u poslijeratnome razdoblju, nakon završetka Drugoga svjetskog rata.

Kao i ranije, u slučaju gradske četvrti Tvrđa, najmanja zastupljenost političko-ideoloških naziva unutar Gornjega grada zabilježena je tijekom Austro-Ugarske Monarhije, gdje je tek 6.82 % svih naziva imalo političko-ideološku konotaciju (Sl. 62.A). Najbolji primjer političko-ideoloških naziva iz razdoblja Austro-Ugarske Monarhije s prostora Gornjega grada je već ranije spomenuti *Khuen-Hedervaryev Trg*.

Znatno veća zastupljenost političko-ideološkoga nazivlja prisutna je za vrijeme Kraljevine Jugoslavije, kada ukupno osam ulica, odnosno 12.90 % svih ulica gradske četvrti Gornji grad nosi naziv s političko-ideološkom konotacijom. Nazivi s političko-ideološkom konotacijom iz razdoblja Kraljevine Jugoslavije bili su unutar prostora Gornjega grada vezani za članove kraljevske obitelji *Karađorđević* ili za druge osobe koje su doprinijele uspostavi tadašnje kraljevine SHS. Političko-ideološko nazivlje dodijeljeno je prije svega važnijim ulicama i trgovima gradske četvrti Gornji grad, ali i većemu dijelu novih ulica, koje su sagrađene za vrijeme Kraljevine Jugoslavije (Sl. 62.B).

Zastupljenost političko-ideoloških naziva unutar prostora Gornjega grada za vrijeme kratke ustaške vlasti u razdoblju NDH identična je onoj za vrijeme Kraljevine Jugoslavije, pri čemu su u osam ulica raniji nazivi (npr. *Ulica Kralja Aleksandra I.*, *Trg Ujedinjenja*, *Trg Kralja Petra*) zamijenjeni s nazivima podobnim ustaškoj i nacističkoj vlasti (Sl. 62.C).

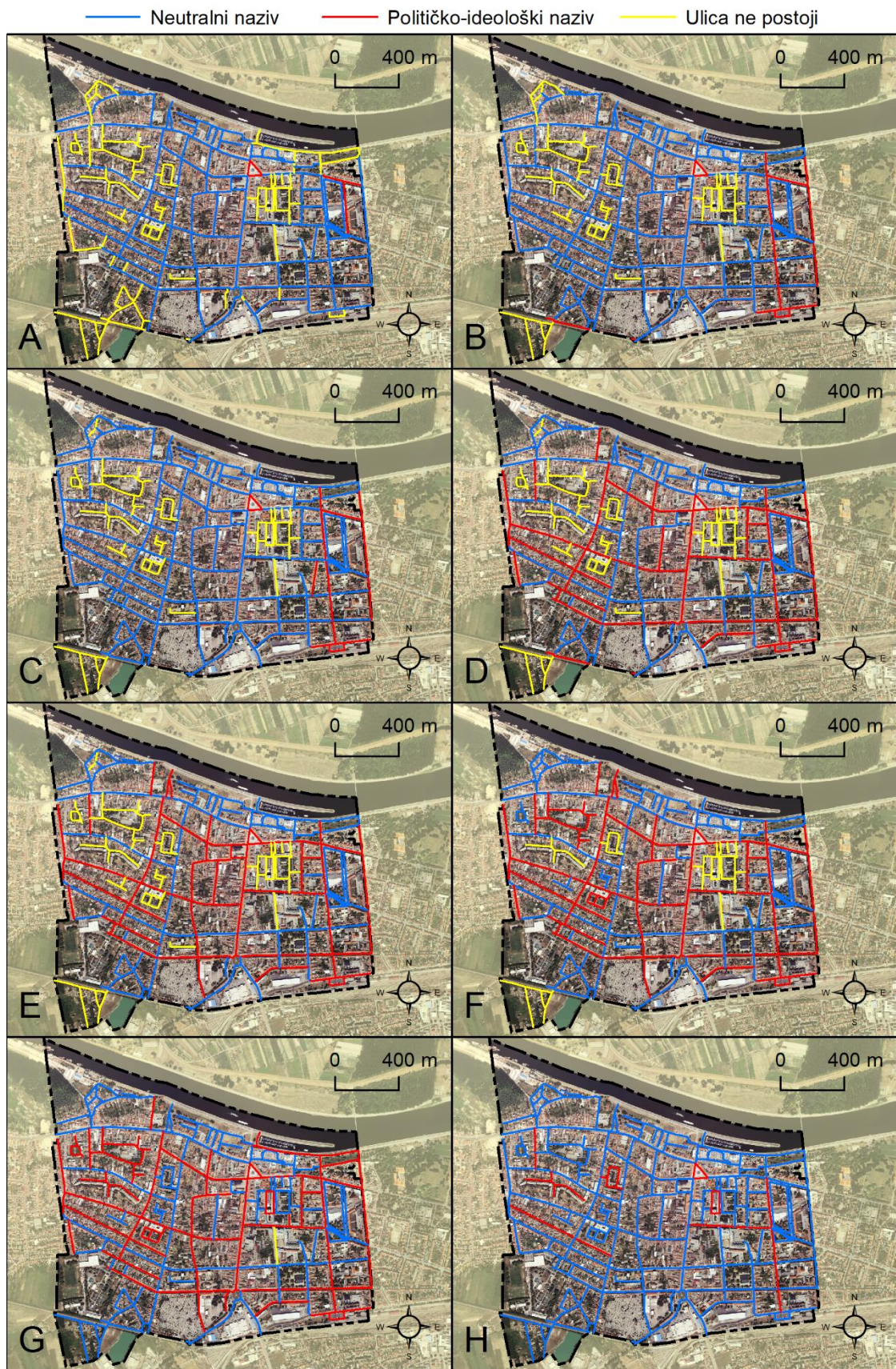
⁵⁷ Prema prosječnim vrijednostima za sva analizirana razdoblja u prosjeku 25.71 % ulica unutar gradske četvrti Gornji grad imalo je političko-ideološki naziv, dok je 74.29 % ulica imalo neutralan naziv.

Slika 62. Udio političko-ideoloških naziva ulica i trgova gradske četvrti Gornji grad po proučavanim povijesnim razdobljima (A – H)

Najveća zastupljenost naziva s političko-ideološkom konotacijom unutar prostora gradske četvrti Gornji grad prisutna je tijekom cijeloga razdoblja komunističke vlasti od kraja Drugoga svjetskog rata pa do osamostaljenja Republike Hrvatske, gdje čak oko 40 % svih tadašnjih ulica ima naziv s političko-ideološkom konotacijom (Sl. 62. D, E, F, G). Iz prostora Gornjega grada, komunistička vlast vrlo brzo nakon osnutka FNRJ uklanja sve tragove NDH i ustaškoga režima, ali i gotovo sve nazive povezane s hrvatskim identitetom i nacionalnom poviješću. Iz prostorne distribucije ulica s političko-ideološkim nazivima vidljivo je da za vrijeme komunističke vlasti unutar gradske četvrti Gornji grad gotovo da nema veće i važnije ulice ili trga, koji nema naziv s političko-ideološkom konotacijom (Sl. 63. D, E, F, G). Kao i u slučaju gradske četvrti Tvrđa, brojne ulice dobivaju nazive povezane sa socijalističkim i komunističkim idejama, a osobito je značajna zastupljenost naziva povezanih s antifašističkom borbom, odnosno sa sudionicima Narodnooslobodilačke borbe i narodnim herojima Jugoslavije. Zastupljenost političko-ideoloških naziva postupno raste s ukupno 26 ulica, odnosno 41.94 % svih ulica za vrijeme FNRJ I., zatim 28 ulica, odnosno 44.44 % svih ulica za vrijeme FNRJ II., 28 ulica, odnosno 40 % svih ulica za vrijeme SFRJ I. te 32 ulice, odnosno 38.10 % svih ulica za vrijeme SFRJ II. (Sl. 62.). Većina uličnoga nazivlja s političko-ideološkom konotacijom za vrijeme komunističke vlasti vezuje se za osobe povezane s komunističkom ideologijom, što je dodatno detaljnije analizirano u sklopu sekundarne i tercijarne kategorizacije (*u nastavku*).

Nakon raspada Jugoslavije i osamostaljenjem Republike Hrvatske dolazi do promjene velikoga dijela uličnoga nazivlja gradske četvrti Gornji grad, tijekom koje se uklanjaju svi nazivi izravno povezani s komunističkim režimom i idejama. Nazivi s političko-ideološkom konotacijom danas čine samo oko 9.41 % svih naziva gradske četvrti Gornji grad i pretežito su povezani sa značajnim osobama iz ranije i novije hrvatske povijesti.

Slika 63. Prostorna distribucija političko-ideoloških naziva ulica i trgova gradske četvrti Gornji grad po proučavanim povijesnim razdobljima (A – H)

U sklopu sekundarne kategorizacije ulično nazivlje gradske četvrti Gornji grad raščlanjeno je prema značenju na sljedećih šest glavnih kategorija: A) *Geografsko nazivlje*, B) *Osobe*, C) *Događaji i institucije*, D) *Obrti i djelatnosti*, E) *Religijsko nazivlje* i F) *Ostalo* (Tabl. 5).

Tablica 5. Klasifikacija korištenoga uličnog nazivlja po povijesnim razdobljima – Gornji grad

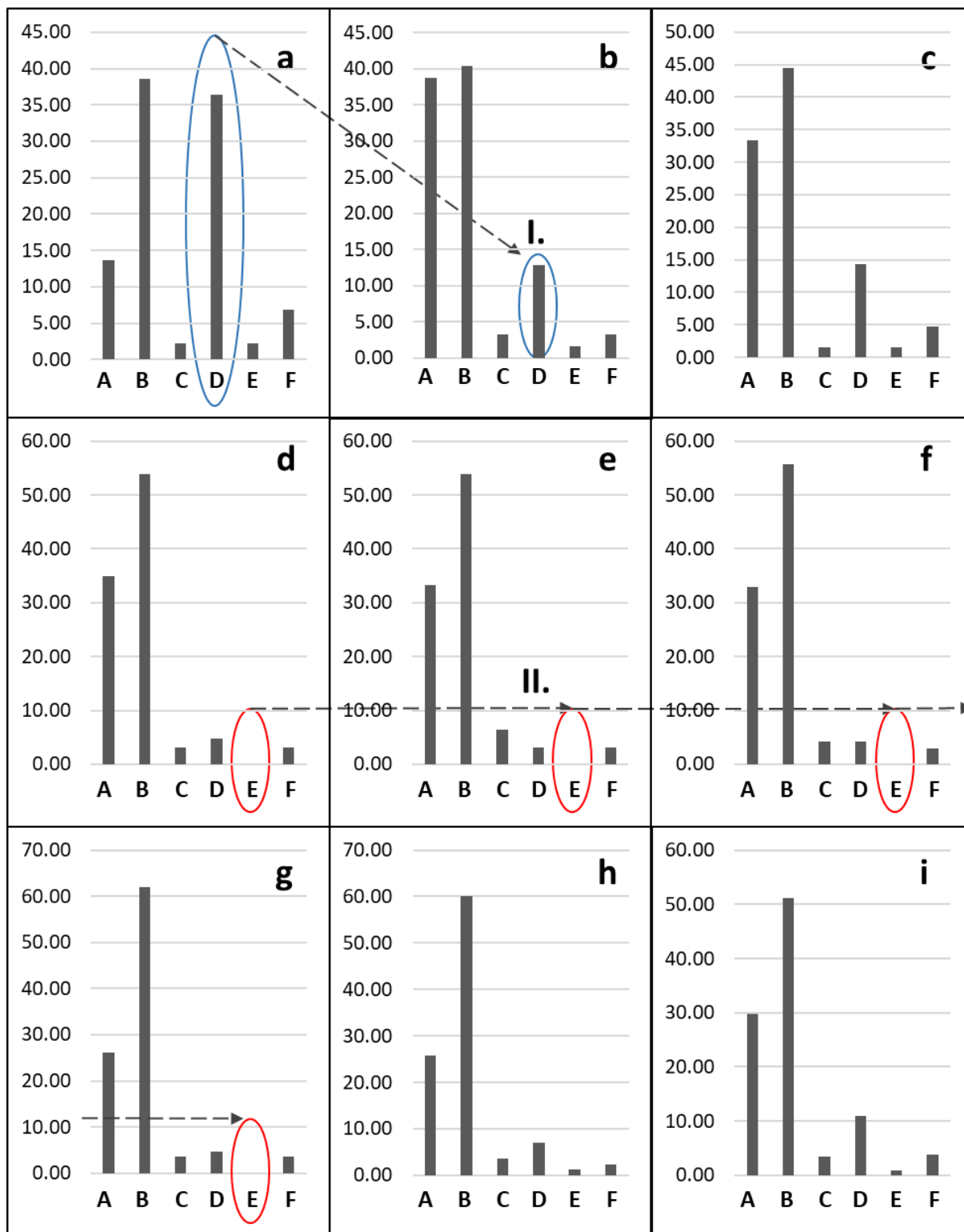
Povijesno razdoblje (ukupno ulica) /kategorija		Broj naziva	%
1. Austro-Ugarska Monarhija (44)			
1.1.	Geografsko nazivlje	6	13.64
1.2.	Osobe	17	38.64
1.3.	Događaji i institucije	1	2.27
1.4.	Obrti i djelatnosti	16	36.36
1.5.	Religijsko nazivlje	1	2.27
1.6.	Ostalo	3	6.82
2. Kraljevina SHS / Kraljevina Jugoslavija (62)			
2.1.	Geografsko nazivlje	24	66.67
2.2.	Osobe	25	69.44
2.3.	Događaji i institucije	2	5.56
2.4.	Obrti i djelatnosti	8	22.22
2.5.	Religijsko nazivlje	1	2.78
2.6.	Ostalo	2	5.56
3. Nezavisna Država Hrvatska (63)			
3.1.	Geografsko nazivlje	21	58.33
3.2.	Osobe	28	77.78

3.3.	Događaji i institucije	1	2.78
3.4.	Obrti i djelatnosti	9	25.00
3.5.	Religijsko nazivlje	1	2.78
3.6.	Ostalo	3	8.33
4. FNRJ I. (63)			
4.1.	Geografsko nazivlje	22	61.11
4.2.	Osobe	34	94.44
4.3.	Događaji i institucije	2	5.56
4.4.	Obrti i djelatnosti	3	8.33
4.5.	Religijsko nazivlje	0	0.00
4.6.	Ostalo	2	5.56
5. FNRJ II. (63)			
5.1.	Geografsko nazivlje	21	56.76
5.2.	Osobe	34	91.89
5.3.	Događaji i institucije	4	10.81
5.4.	Obrti i djelatnosti	2	5.41
5.5.	Religijsko nazivlje	0	0.00
5.6.	Ostalo	2	5.41
6. SFRJ I. (70)			
6.1.	Geografsko nazivlje	23	60.53
6.2.	Osobe	39	102.63
6.3.	Događaji i institucije	3	7.89
6.4.	Obrti i djelatnosti	3	7.89
6.5.	Religijsko nazivlje	0	0.00

6.6.	Ostalo	2	5.26
7. SFRJ II. (84)			
7.1.	Geografsko nazivlje	22	57.89
7.2.	Osobe	52	136.84
7.3.	Događaji i institucije	3	7.89
7.4.	Obrti i djelatnosti	4	10.53
7.5.	Religijsko nazivlje	0	0.00
7.6.	Ostalo	3	7.89
8. Republika Hrvatska (85)			
8.1.	Geografsko nazivlje	22	56.41
8.2.	Osobe	51	130.77
8.3.	Događaji i institucije	3	7.69
8.4.	Obrti i djelatnosti	6	15.38
8.5.	Religijsko nazivlje	1	2.56
8.6.	Ostalo	2	5.13

Ako se pogledaju prosječne vrijednosti za sva analizirana razdoblja u prosjeku su unutar gradske četvrti Gornji grad daleko najzastupljeniji nazivi iz kategorije naziva *Osobe*, koji su prosječno bili zastupljeni u preko 50 % svih ulica, (Sl. 64.I.), zbog čega je ova kategorija dodatno detaljnije analizirana u tercijarnoj kategorizaciji (*u nastavku*). Sljedeće kategorije po zastupljenosti su kategorija *Geografsko nazivlje*, koje je u prosjeku bilo zastupljeno u oko 30 % svih ulica te kategorija *Obrti i djelatnosti*, koja je u prosjeku bila zastupljena u oko 11 % svih ulica. Ostale kategorije naziva (*Događaji i institucije*, *Religijsko nazivlje* i *Ostalo*) bile su u prosjeku znatno manje zastupljene. Ovakve utvrđene prosječne vrijednosti zastupljenosti kategorija provedene sekundarne kategorizacije, u skladu su s ranijim rezultatima za gradsku četvrt Tvrđa. Navedena prosječna zastupljenost pojedinih kategorija naziva odražava se i kroz gotovo sva analizirana razdoblja, osim Austro-Ugarske Monarhije, u slučaju koje su nazivi iz kategorije *Obrti i djelatnosti* zastupljeniji od *Geografskoga nazivlja*.

A – geografsko nazivlje B – osobe C – događaji i institucije D – obrti i djelatnosti E – religijsko nazivlje F – ostalo

Slika 64. Zastupljenost različitih kategorija uličnoga nazivlja (A – F) u nazivima ulica i trgova gradske četvrti Gornji grad po proučavanim povijesnim razdobljima (a – Austro-Ugarska Monarhija; b – Kraljevina Jugoslavija; c – NDH; d – FNRJ (I.); e – FNRJ (II.); f – SFRJ (I.); g – SFRJ (II.); i – prosječna vrijednost svih analiziranih razdoblja)

Naime, za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije unutar gradske četvrti Gornji grad najdominantnija kategorija naziva je kategorija *Osobe*, koja je zastupljena u 17 ulica, odnosno 38.64 % svih tadašnjih ulica. Sljedeća kategorija po zastupljenosti je kategorija *Obrti i djelatnosti*, koja je bila zastupljena u 16 ulica, odnosno 36.36 % svih tadašnjih naziva gradske četvrti Gornji grad (Sl. 63.A; Sl. 64.A). Naime, kao i ranije u slučaju gradske četvrti Tvrđa, i u slučaju gradske četvrti Gornji grad su broje ulice za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije nosile naziv po specifičnim obrtima i djelatnostima koji su se obavljali u njima. Na prostoru Gornjega grada nazive iz ove kategorije naziva su imale sljedeće ulice: *Lončarska ulica*, *Ribljí trg*, *Splavarska ulica*, *Školska ulica*, itd. Zatim slijede ulice s nazivima iz kategorije *Geografsko nazivlje*, među koje spadaju *Vinkovačka cesta*, *Vukovarska ulica*, *Šamačka ulica* itd. U pravilu ulicama koje su za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije imale naziv iz kategorije *Geografsko nazivlje* nisu mijenjani nazivi niti u jednomu kasnijem analiziranome razdoblju, prvenstveno jer niti jedan od ovih naziva nije imao političko-ideološku konotaciju⁵⁸.

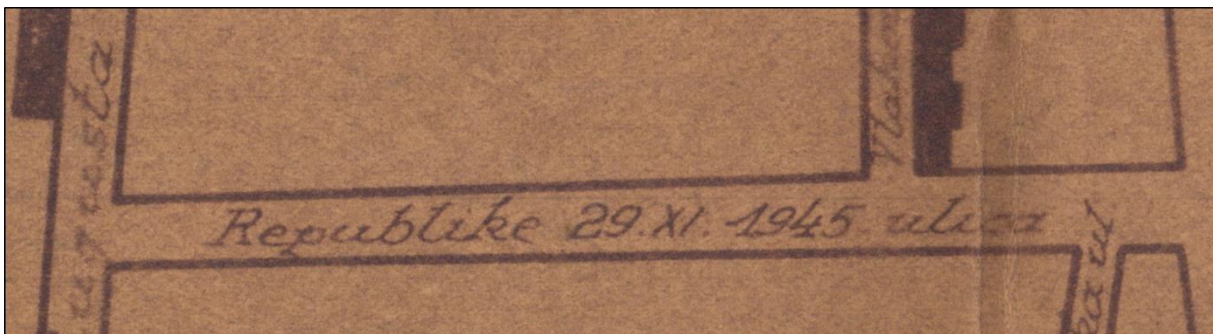
Raspadom Austro-Ugarske Monarhije i uspostavom Kraljevine SHS, odnosno kasnije Kraljevine Jugoslavije na prostoru gradske četvrti Gornji grad dolazi do izgradnje brojnih novih ulica, ali i do preimenovanja velikoga dijela postojećih (Sl. 63.B; Sl. 64.B). Najzastupljenija kategorija unutar Gornjega grada tijekom Kraljevine Jugoslavije bila je kategorija *Osobe*, koje obuhvaća nazive ukupno 25 ulica, odnosno oko 40 % svih tadašnjih ulica. Tijekom Kraljevine Jugoslavije dolazi do znatnoga opadanja zastupljenosti naziva iz kategorije *Obrti i djelatnosti* (12.90 %), koji su pretežito bili zamijenjeni ili nazivima iz kategorije *Osobe* ili nazivima kategorije *geografsko nazivlje*. Nazivi kategorije *geografsko nazivlje* prisutni su u ukupno 24 ulice, odnosno 38.71 % svih tadašnjih ulica, među koje spadaju već postojeće ulice (npr. *Vinkovačka cesta*, *Vukovarska ulica*, *Šamačka ulica*, itd.) ili pak novoizgrađene ulice (npr. *Dubrovačka ulica*, *Djakovština*, *Lička ulica*, *Podgoračka*, *Našička ulica*, *Čehoslovačka ulica*, itd.). Ostale kategorija naziva vrlo su slabo zastupljene.

Tijekom ustaške vlasti u Osijeku, unutar prostora Gornjega grada ne dolazi do značajnijih promjena u zastupljenosti pojedinih kategorija naziva, pri čemu je i dalje najdominantnija kategorija naziva kategorija *Osobe* (28 ulica, odnosno 44.44 %), zatim slijedi *Geografsko nazivlje* (21 ulica – 33.33 %), a zatim *Obrti i djelatnosti* (9 ulica, odnosno 14.29

⁵⁸ Osim kasnije *Beogradske ulice*, današnja *Ulica kardinala Alojzija Stepinca*

%), dok su ostale kategorije znatno manje zastupljene. Brojni nepodobni nazivi iz kategorija *Osobe* i *Geografsko nazivlje* zamijenjeni su podobnijim nazivima.

Za vrijeme komunističke vlasti (FNRJ i SFRJ) dolazi do daljnjega porasta zastupljenosti naziva iz kategorije *Osobe*, koji su zastupljeni u preko 50 % svih ulica, što je pretežito uvjetovano brojnim političko-ideološkim promjenama uličnoga nazivlja, u sklopu kojih su ulicama dodijeljeni nazivi po osobama bliskim komunističkome režimu. Sljedeća kategorija po zastupljenosti je opet kategorija *Geografsko nazivlje*, pri čemu su zadržani svi raniji nazivi, uz vraćanje *Beogradske ulice*. Zastupljenost naziva kategorije *Obrti i djelatnosti* dodatno opada, na samo tri ulice, odnosno manje od 5 % svih tadašnjih ulica. Zabilježena je i prisutnost naziva iz kategorije *Događaji i institucije*, prvenstveno kroz tadašnju *Ulicu Republike*⁵⁹ (Sl. 65.). Treba istaknuti i da za vrijeme komunističke vlasti, kao i ranije u slučaju gradske četvrti Tvrdča, dolazi do ciljanoga uklanjanja svih naziva s religijskom konotacijom. Tako je dotadašnja *Kapucinska ulica* preimenovana prvo u *Generalissimusa Staljina bulevar* (FNRJ I.), a zatim nakon raskola između Jugoslavije i SSSR-a (FNRJ II., SFRJ I., SFRJ II.) u *Bulevar Jugoslavenske Armije*.

Slika 65. Prikaz naziva tadašnje *Ulice Republike 29.XI. 1945.* na kartografskome prikazu iz vremena FNRJ

Nakon osamostaljenja Republike Hrvatske ne dolazi do značajnih promjena u zastupljenosti pojedinih kategorija naziva unutar gradske četvrti Gornji grad, ali se zato brojni političko-ideološki nazivi iz vremena komunističke vlasti zamjenjuju ili ranijim neutralnim nazivima (npr. nazivi kategorije *Obrti i djelatnosti* iz razdoblja Austro-Ugarske Monarhije), ili novim nazivima. Kategorija *Osobe* zastupljena je u čak 51 od ukupno 85 ulica gradske četvrti Gornji grad (60 % svih postojećih ulica), dok su među zastupljenim kategorijama još i

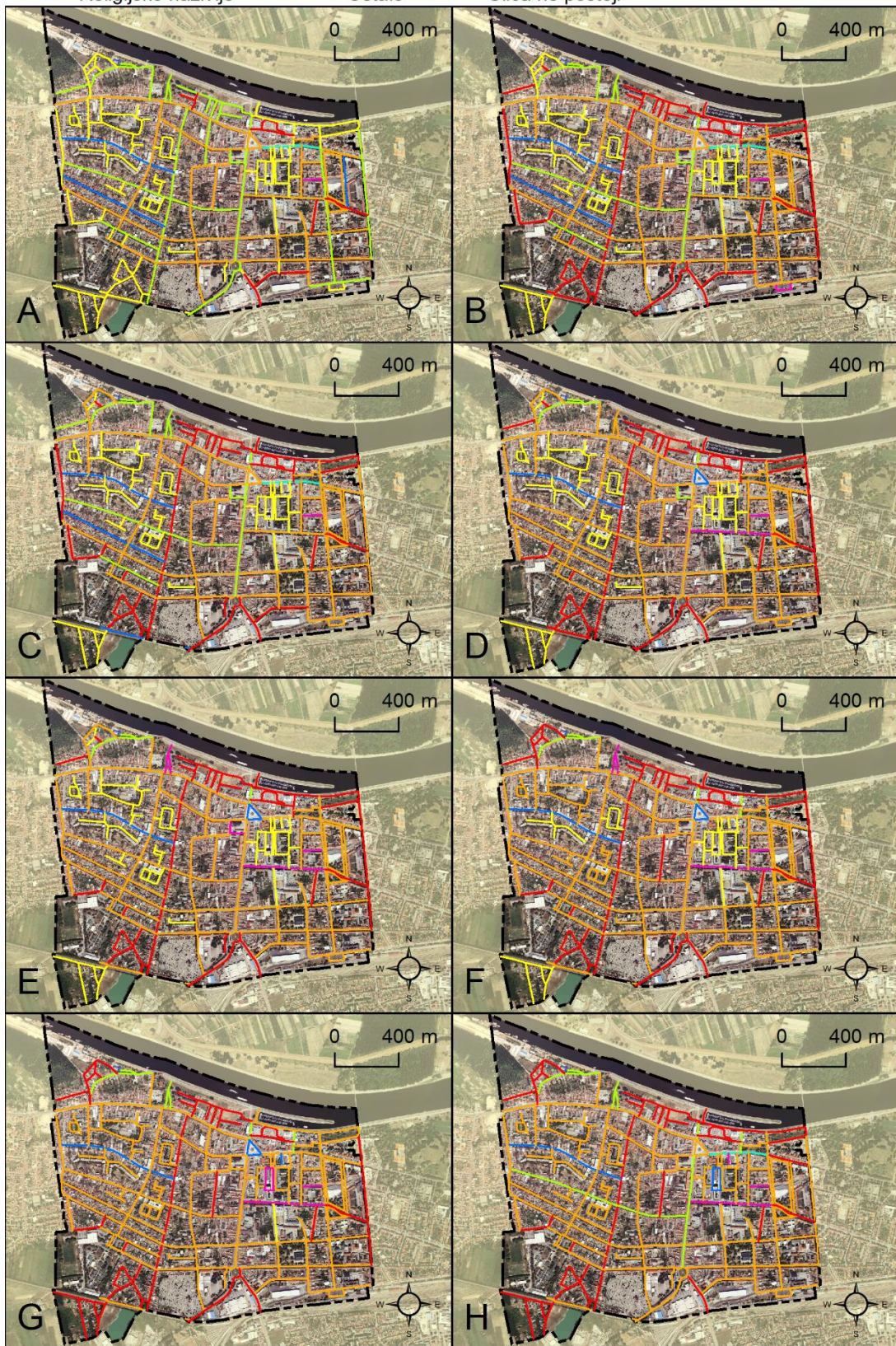
⁵⁹ Današnja ulica *Hrvatske Republike* za vrijeme komunističke vlasti nazivala se *Republike 29.XI.1945. ulica*, po datumu kada je održana ustavotvorna skupština FNRJ.

Geografsko nazivlje s ukupno 22 ulice (25.88 % svih ulica)⁶⁰ i *Obrti i djelatnosti* sa šest ulica (7.06 %). Posebno je zanimljivo ponovno vraćanje naziva iz kategorije *Religijsko nazivlje*, koje je za vrijeme RH unutar gradske četvrti Gornji grad prisutno u nazivu *Kapucinske ulice*.

Prostorna distribucija pojedinih kategorija naziva unutar gradske četvrti Gornji grad dana je za sva analizirana razdoblja na kartografskim prikazima na slici 66.

⁶⁰ Nakon osamostaljenja RH ponovno je uklonjen naziv *Beogradska ulica* te je ulica preimenovana u *Ulicu kardinala Alojzija Stepinca*.

— Geografsko nazivlje
 — Osobe
 — Događaji i institucije
 — Obrti i djelatnosti
— Religijsko nazivlje
 — Ostalo
 — Ulica ne postoji

Slika 66. Prostorna distribucija različitih kategorija naziva ulica i trgova gradske četvrti
 Gornji grad po proučavanim povijesnim razdobljima (A – H)

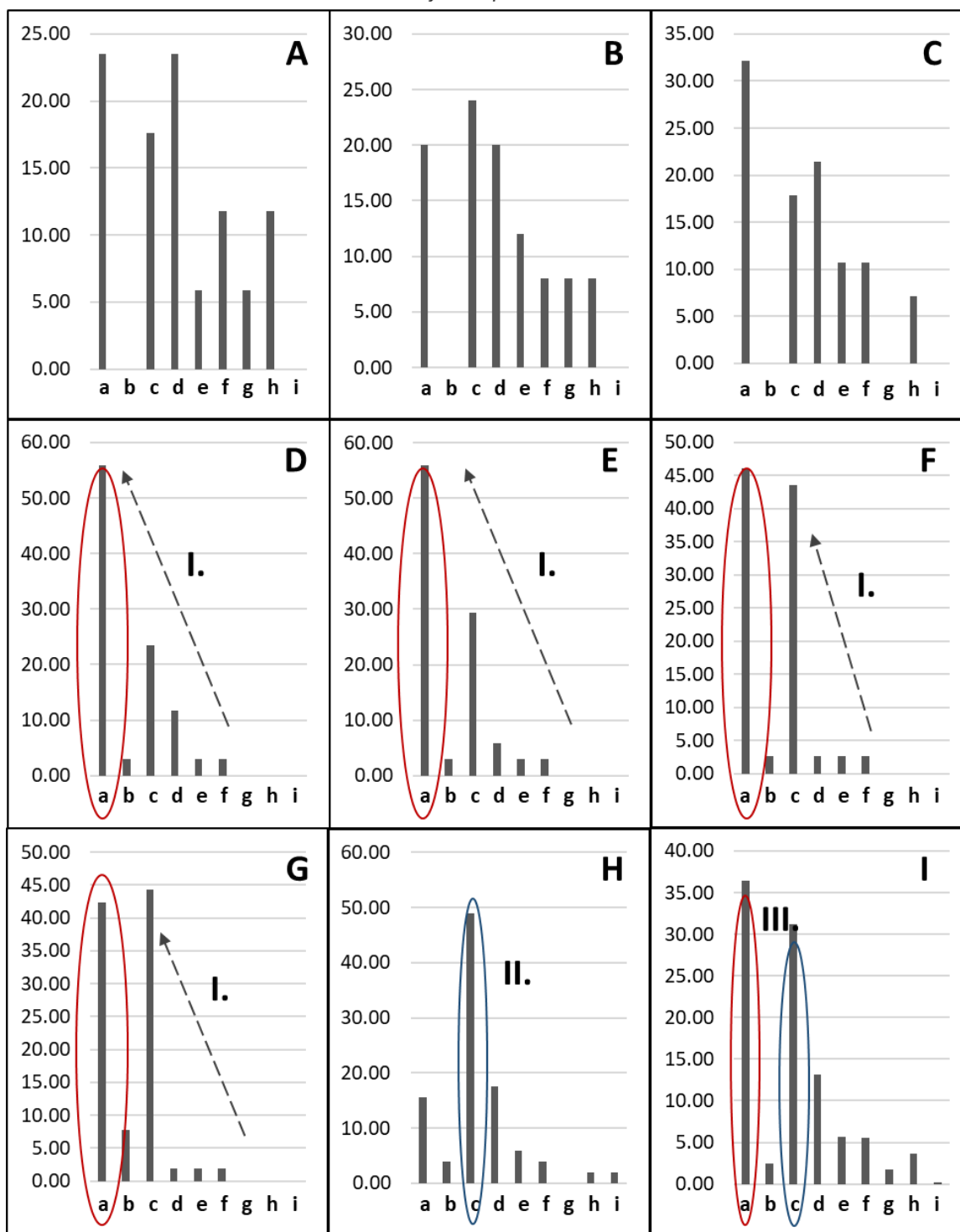
S obzirom da je kategorija *Osobe* najzastupljenija u svim proučavanim razdobljima, u nastavku je ova kategorija detaljnije raščlanjena na sljedećih devet potkategorija: a) *Vojna lica i političari*, b) *Izumitelji, znanstvenici i prosvjetni radnici*, c) *Umjetnici i književnici*, d) *Svetci i svećenstvo*, e) *Ekonomisti i pravnici*, f) *Hrvatski vladari i plemstvo*, g) *Strani vladari i plemstvo*, h) *Filantropi* i i) *Ostalo* (Sl. 67.).

Prema prosječnoj zastupljenosti devet analiziranih potkategorija unutar prostora gradske četvrti Gornji grad (Sl. 67.I), ističe se da najveću zastupljenosti imaju potkategorije *Vojna lica i političari* (36.45 %), *Umjetnici i književnici* (31.16 %) te *Svetci i svećenstvo* (13.09 %), dok su prosječne vrijednosti zastupljenosti svih ostalih potkategorija ispod 10 %. Najveća zastupljenost političko-ideoloških naziva, kao i u slučaju ranije analizirane gradske četvrti Tvrđa, je upravo unutar potkategorije *Vojna lica i političari*, dok je prisutnost političko-ideoloških naziva unutar ostalih potkategorija daleko manja. Svakako je zanimljiv primjer Strossmayerove ulice iz potkategorije *Svetci i svećenstvo*, koja unatoč turbulentnim smjenama vlasti i različitim političko-ideološkim okruženjima nikada, unutar proučavanih razdoblja, nije mijenjala naziv.

Tijekom razdoblja Austro-Ugarske vlasti u Osijeku ukupno 17 ulica i trgova nosi nazive iz kategorije *Osobe* (38.64 % svih tadašnjih ulica), pri čemu su najzastupljenije potkategorije naziva bile *Vojna lica i političari* te *Svetci i svećenstvo*, koje su bile zastupljene u po četiri ulice, odnosno po 23.53 % svih ulica s nazivima iz kategorije naziva *Osobe* (Sl. 67.A). Sljedeća potkategorija po zastupljenosti je potkategorija *Umjetnici i književnici*, čiji nazivi su bili prisutni u ukupno tri ulice, odnosno 17.65 % svih ulica s nazivima iz kategorije naziva *Osobe*. Od ostalih potkategorija, kategorije *Osobe* u gradskoj četvrti Gornji grad za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije prisutna su i po dva naziva iz potkategorija *Hrvatski vladari i plemstvo* te *Filantropi* te po jedan naziv iz potkategorija *Ekonomisti i pravnici* i *Strani vladari i plemstvo*.

Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije nazivi iz kategorije *Osobe* prisutni su u ukupno 25 naziva ulica i trgova gradske četvrti Gornji grad, odnosno 40.32 % svih tadašnjih naziva, pri čemu dolazi do manjih promjena u zastupljenosti pojedinih potkategorija u odnosu na ranije razdoblje Austro-Ugarske Monarhije (Sl. 67.B). Najdominantnija potkategorija u ovome razdoblju je potkategorija *Umjetnici i književnici*, čiji nazivi su bili zastupljeni u 6 ulica, odnosno 24 % svih ulica s nazivima iz kategorije naziva *Osobe*. Zatim slijede potkategorije *Vojna lica i političari* i *Svetci i svećenstvo*, koje su bile zastupljene u po pet ulica,

a – vojna lica i političari b – izumitelji, znanstvenici i prosvjetni djelatnici c – umjetnici i književnici
d – sveci i svećenstvo e – ekonomisti i pravnici f – Hrvatski vladari i plemstvo g – Strani vladari i plemstvo
h – filantropii i -ostalo

Slika 67. Zastupljenost različitih potkategorija (a – i) kategorije osobe u nazivima ulica i trgova gradske četvrti Gornji grad po proučavanim povijesnim razdobljima (A – Austro-Ugarska Monarhija; B – Kraljevina Jugoslavija; C – NDH; D – FNRJ (I.); E – FNRJ (II.); F – SFRJ (I.); G – SFRJ (II.); H – Republika Hrvatska; I – prosječna vrijednost svih analiziranih razdoblja)

odnosno po 20 % svih ulica s nazivima iz kategorije naziva *Osobe*. Najmanja je zastupljenost naziva iz potkategorija *Ekonomisti i pravnici* (3 ulice – 12 %) te *Hrvatski vladari i plemstvo* (2 ulice – 8 %), *Strani vladari i plemstvo* (2 ulice – 8 %) i *Filantropi* (2 ulice – 8 %), dok nazivi potkategorije *Izumitelji, znanstvenici i prosvjetni radnici* nisu uopće zastupljeni. Ukupno pet ulica nosi nazive iz kategorije *Osobe* s političko-ideološkom konotacijom, što se najviše odnosilo na potkategorije *Vojna lica i političari* (*Radićeva ulica*⁶¹), *Umjetnici i književnici* (*Karadžićeva ulica*) te *Strani vladari i plemstvo* (*Ulica Kralja Aleksandra I.* i *Trg Kralja Petra*). Posebno je zanimljiv naziv tadašnje ulice *Karadžićeva ulica*⁶², jer su političko-ideološki nazivi iz potkategorije *Umjetnici i književnici* bili znatno rjeđe zastupljeni unutar svih proučavanih razdoblja, nego što je to bilo unutar potkategorija *Vojna lica i političari* ili pak *Strani vladari i plemstvo*.

Uspostavom ustaške uprave ne dolazi do značajnije promjene u zastupljenosti naziva kategorije *Osobe*, koji su prisutni u nazivima ukupno 28 ulica i trgova, odnosno 44.44 % svih tadašnjih postojećih ulica, ali zato dolazi do bitnih, najčešće političko-ideološki motiviranih promjena u pojedinim potkategorijama ove kategorije. Po prvi puta unutar prostora gradske četvrti Gornji grad najzastupljenija potkategorija naziva je potkategorija *Vojna lica i političari*, koja je zastupljena u ukupno devet ulica (32.14 % svih ulica s nazivima iz kategorije naziva *Osobe*) od čega čak sedam naziva ima političko-ideološku konotaciju (npr. *Ulica dr. Franje Papratovića*, *Trg dr. Pavelića*, *Vojskovođe Kvaternika Trg*, itd.). Od zastupljenijih potkategorija treba istaknuti još i potkategorije *Sveci i svećenstvo* (šest ulica – 21.43 %) te *Umjetnici i književnici* (pet ulica – 17.86 %), dok su preostale potkategorije bile znatno manje zastupljene.

Kao i ranije u slučaju gradske četvrti Tvrđa i unutar prostora gradske četvrti Gornji grad dolaskom komunističke vlasti u Osijek, dolazi i do vrlo velikih promjena unutar zastupljenosti pojedinih potkategorija, kategorije naziva *Osobe* (Sl. 67.D, E, F, G), paralelno s uvođenjem brojnih političko-ideoloških naziva. Nazivi iz kategorije *Osobe* zastupljeni su tijekom komunističke vlasti u preko 50 % svih ulica gradske četvrti Gornji grad. Tako su neposredno nakon kraja rata i uspostave komunističke vlasti (FNRJ I. i FNRJ II.) nazivi iz kategorije *Osobe*

⁶¹ Današnja *Ulica Stjepana Radića* za vrijeme Kraljevine Jugoslavije po prvi puta dobiva naziv *Radićeva ulica* u čast hrvatskoga političara Stjepana Radića

⁶² Današnja *Ulica Bartula Kašića* za vrijeme Kraljevine Jugoslavije, a kasnije i za vrijeme komunističke vlasti nazivala se *Karadžićeva ulica* po istaknutome srpskom jezikoslovcu i reformatoru srpskoga jezika Vuku Stefanoviću Karadžiću (1787.- 1864.).

zastupljeni u ukupno 34 ulice (53.97 % svih tadašnjih ulica) od čega čak 23 ulica (67.65 %) ima nazive s političko-ideološkom konotacijom. U sljedećim godinama (SFRJ I. i SFRJ II.) zastupljenost naziva kategorije *Osobe* postupno raste (> 60 %) uz usporedno blago opadanje zastupljenosti političko-ideoloških naziva, koji padaju na 53.85 % svih naziva iz kategorije *Osobe*. Također, ako se pogledaju zasebne pod kategorije naziva, tada je jasno vidljivo da tijekom cijeloga razdoblja komunističke vlasti unutar Gornjega grada dominiraju nazivi iz pod kategorije *Vojna lica i političari* (FNRJ I. – 55.88 %; FNRJ II. – 55.88 %; SFRJ I. 46.15 %; SFRJ II. – 42.31 %), među kojima je većina političko-ideoloških naziva vezana za sudionike Narodnooslobodilačke borbe, narodne heroje i komunističke političare. Među istaknutim političko-ideološkim nazivima iz pod kategorije *Vojna lica i političari* za vrijeme komunističke vlasti su: *Ulica Franje Nola*⁶³, *Ulica Ivana Bakelića*⁶⁴, *Ulica Ivana Marinkovića*⁶⁵, *Ulica Milana Radivojevića*⁶⁶, *Ulica Franje Šremfa*⁶⁷, *Ulica Stjepana Librenjaka*⁶⁸, *Ulica Jože Vlahovića*⁶⁹, *Ulica Rade Končara*⁷⁰, itd. Također, nazivi s političko-ideološkom konotacijom prisutni su također i u pod kategoriji *Umjetnici i književnici*, po čemu se vidi da je komunistička vlast pokušavala nametnuti svoju ideologiju i kroz umjetnike i književnike, podobne komunističkome režimu. Nazivi iz pod kategoriji *Umjetnici i književnici* s političko-ideološkom konotacijom su: *Ulica Maksima Gorkog*, *Ulica Božidara Adžije*⁷¹, *Ulica Vuka Stefanovića Karadžića*, itd.

Nakon uspostave Republike Hrvatske nazivi iz kategorije *Osobe* su i dalje dominantni unutar prostora gradske četvrti Gornji grad, ali dolazi do znatne promjene u zastupljenosti pojedinih potkategorija (Sl. 67.H). Većina komunističkih naziva iz potkategorije *Vojna lica i*

⁶³ Današnja *Ulica Adolfa Waldingera* za vrijeme komunističke vlasti nazivala se *Ulica Franje Nola*, po jugoslavenske narodnom heroju *Franji Noli*.

⁶⁴ Današnja *Ulica Andrije Hebranga* za vrijeme komunističke vlasti nazivala se *Ulica Ivana Bakelića*, po jugoslavenske narodnom heroju Ivanu Bakeliću.

⁶⁵ Današnja *Ulica Ante Paradžika* za vrijeme komunističke vlasti nazivala se *Ulica Ivana Marinkovića*, sudioniku Narodnooslobodilačke borbe i narodnom heroju Jugoslavije Ivanu Marinkoviću (1905.-1943.).

⁶⁶ Današnja *Ulica Franje Antuna Blažića* za vrijeme komunističke vlasti nazivala se ulica *Milana Radivojevića*, po jugoslavenske narodnom heroju Milanu Radivojeviću.

⁶⁷ Današnja *Ulica Ivana Adamovića* za vrijeme komunističke vlasti nazivala se *Ulica Franje Šremfa*, po jugoslavenske narodnom heroju *Franji Šremfu*.

⁶⁸ Današnja *Ulica Izidora Kršnjavoga* za vrijeme komunističke vlasti nazivala se *Ulica Stjepana Librenjaka*, po jugoslavenske narodnom heroju *Stjepanu Librenjaku*.

⁶⁹ Današnja *Ulica Lorenza Jägera* za vrijeme komunističke vlasti nazivala se *Ulica Jože Vlahovića*, po jugoslavenske narodnom heroju *Joži Vlahoviću*.

⁷⁰ Današnja *Reisnerova ulica* za vrijeme komunističke vlasti nazivala se *Ulica Rade Končara*, po revolucionaru i sekretaru Komunističke partije Hrvatske Radi Končaru (1911.-1942.).

⁷¹ Današnja *Ulica Pavla Pejačevića* za vrijeme komunističke vlasti nazivala se *Ulica Božidara Adžije*, po hrvatskome političaru, publicistu i narodnom heroju Jugoslavije Božidaru Adžiji (1890.-1941.).

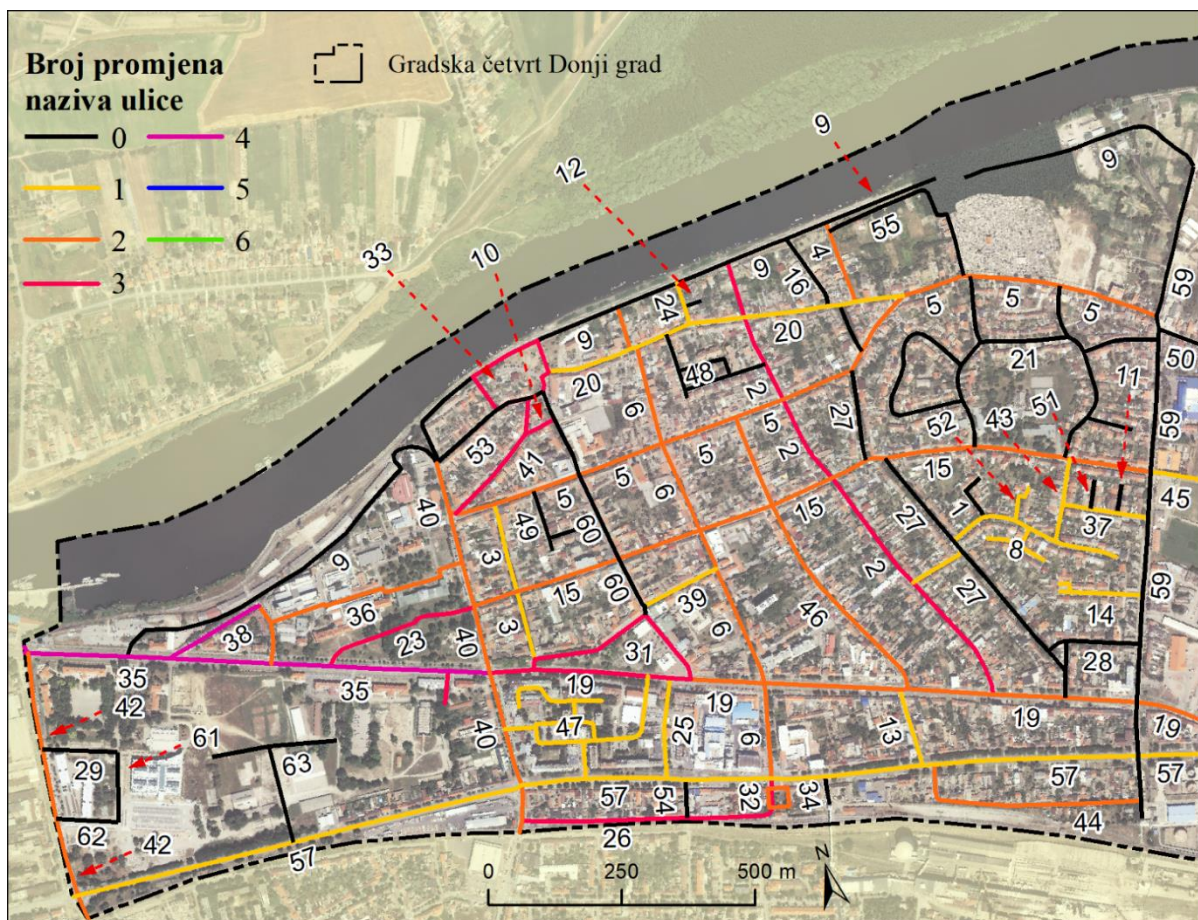
političari zamijenjeno je vraćenim nazivima, odnosno rekanonizirano je, iz potkategorija *Umjetnici i književnici* (25 ulica – 49.02 % svih naziva kategorije *Osobe*) i *Svetci i svećenstvo* (devet ulica – 17.65 % svih naziva kategorije *Osobe*). Nazivi iz potkategorije *Vojna lica i političari* prisutni su u osam ulica (15.69 % svih naziva kategorije *Osobe*).

4.4. Rezultati istraživanja provedenih za gradsku četvrt Donji grad

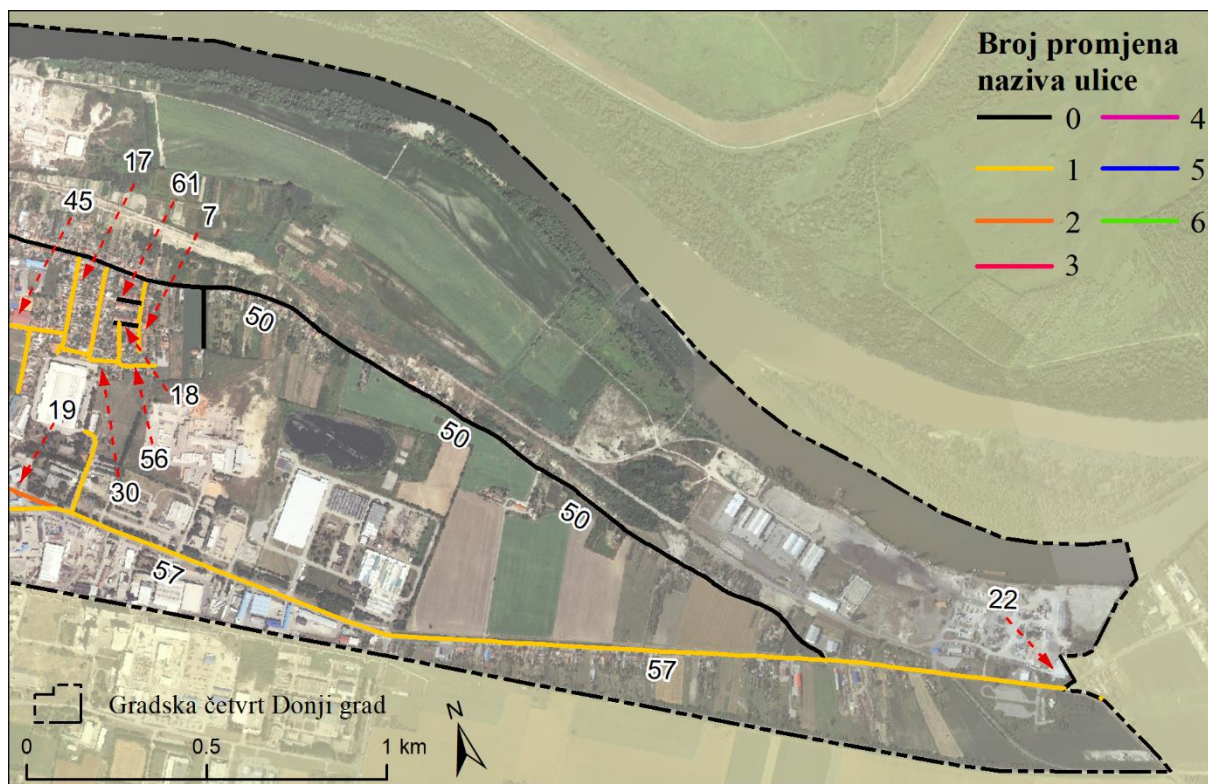
U nastavku su dani rezultati istraživanja za gradsku četvrt Donji Grad, koji uključuju pregled utvrđenih povijesno-ideoloških promjena uličnoga nazivlja, zatim rezultate analize zastupljenosti promjena po pojedinim povijesnim razdobljima te rezultate kategorizacije korištenoga nazivlja.

4.4.1. Utvrđene promjene uličnoga nazivlja unutar gradske četvrti Donji grad

Na temelju provedene analize zabilježene su promjene uličnoga nazivlja u istraživanom razdoblju unutar mnogobrojnih ulica gradske četvrti Donji grad (Tabl. 6; Sl. 68.; Sl. 69.). Od ukupno 63 ulice unutar gradske četvrti Donji grad promjene uličnoga nazivlja nisu zapažene u čak 25 ulica, odnosno u 39.68 % svih ulica ove četvrti. Također, isto kao i u slučaju gradskih četvrti Tvrđa i Gornji grad, većina ulica i trgova gradske četvrti Donji grad mijenjala je naziv više puta tijekom 20. stoljeća, pri čemu su pojedine ulice mijenjale naziv i po četiri puta (Sl. 68. i Sl. 69.).

Slika 68. Prikaz broja promjena naziva pojedinih ulica unutar gradske četvrti Donji grad – urbana jezgra četvrti (A)

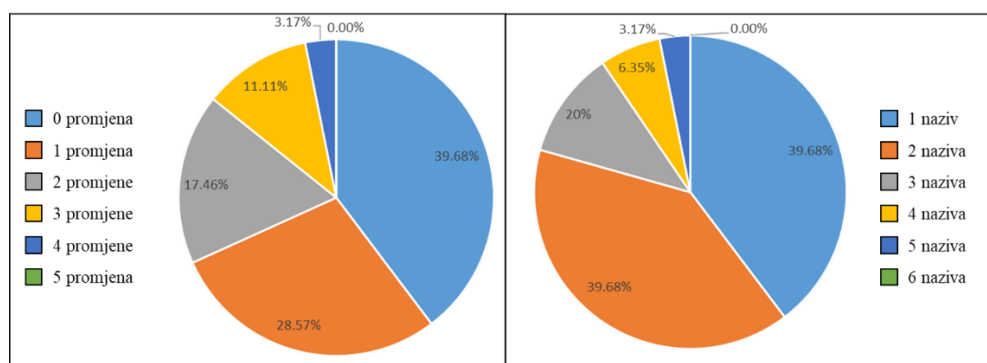
Slika 69. Prikaz broja promjena naziva pojedinih ulica unutar gradske četvrti Donji grad – industrijski dio četvrti (B)

Ukupno je tijekom analiziranoga razdoblja unutar prostora gradske četvrti Donji grad zabilježeno 69 promjena naziva ulica, uz ukupno 122 različita naziva (Tabl. 6.). Zastupljenost ulica bez promjena naziva od 39.68 % svih ulica znatno je veća od ranije iznesenih rezultata za gradsku četvrt Gornji grad (33.82 % svih ulica bez promjena naziva), a osobito od rezultata iznesenih za gradsku četvrt Tvrđa (20.51 % svih ulica bez promjena naziva). Većina ulica za koje nisu zabilježene promjene uličnoga nazivlja su ili smještene u rubnim dijelovima četvrti (npr. *Nemetin*, *Vinogradska*) ili su formirane relativno kasno, u drugoj polovici 20. stoljeća (npr. *Antuna Branka Šimića*, *Eugena Kumičića*, *Vjenceslava Novaka*, *itd.*) ili su pak inicijalno dobile naziv bez političko-ideoloških konotacija (npr. politički-ideološko neutralno geografsko nazivlje – *Zeleno polje*, *Vrbik*, *Slavonska*, *Sarajevska ulica*, *Mostarska*, *Gluha*, *itd.*; ulice nazvane po osobama prihvatljivim svim režimima – *Zmaj Jovina ulica*, *Antuna Branka Šimića*, *Eugena Kumičića*, *Vjenceslava Novaka*, *itd.*; ulice nazvane po obrtima ili djelatnostima – *Tvornička*, *Vodenička*, *Lađarska*, *itd.*).

Kao i ranije u slučaju gradskih četvrti Tvrđa i Gornji grad, u ulicama Donjega grada za koje su zabilježene promjene uličnoga nazivlja, primijećen je vrlo visok varijabilitet u broju i učestalosti promjena naziva pojedinih ulica, ali isto tako i u broju različitih naziva koje je

određena ulica imala tijekom 20. stoljeća (Sl. 70.). Također, treba istaknuti i da je ukupan broj zabilježenih promjena uličnoga nazivlja unutar gradske četvrti Donji grad (63 promjene) znatno manji od ukupnoga broja zabilježenoga za preostale druge dvije gradske četvrti (Gornji grad – 107 promjena; Tvrđa – 76 promjena). To je osobito značajno ako se u obzir uzme da Donji grad ima više ulica i trgova od gradske četvrti Tvrđe pa bi očekivano bilo da će i zastupljenost promjena uličnoga nazivlja biti veća. Međutim, treba uzeti u obzir da se Donji grad razvija znatno kasnije od Tvrđe i Gornjega grada, pogotovo u pogledu industrijskoga dijela četvrti, koji je pretežito izgrađen za vrijeme komunističke vlasti, u drugoj polovici 20. stoljeća. Od ukupno 63 ulica i trgova unutar gradske četvrti Donji grad samo jedna promjena uličnoga nazivlja tijekom 20. stoljeća zabilježena je u njih 18 (28.57 % svih ulica). Dvije promjene uličnoga nazivlja zabilježene su ukupno 11 ulica, odnosno 17.46 % svih ulica gradske četvrti Donji grad. Tri promjene uličnoga nazivlja zabilježene su u ukupno sedam ulica (11.11 % svih ulica), a četiri promjene u samo dvije ulice, odnosno ukupno 3.17 % svih ulica Donjega grada. Zanimljivo je da za razliku od gradskih četvrti Tvrđa i Gornji grad, unutar Donjeg grada nije zabilježena niti jedna ulica s pet promjena uličnoga nazivlja⁷².

Također, kao i ranije u slučaju Tvrđe i Gornjega grada, i unutar Donjega grada je utvrđen vrlo visok varijabilitet u ukupnome broju naziva koje su pojedine ulice imale (Sl. 70.). Od ukupno 63 ulice i trga njih 25 nije mijenjalo naziv, zbog čega je čak 39.68 % svih ulica ove gradske četvrti imalo samo jedan naziv tijekom cijeloga 20. stoljeća. Dva naziva imalo je također 25 ulica, odnosno 39.68 % svih ulica ove gradske četvrti. Tri naziva je imalo ukupno 7 ulica (11.11 % svih ulica), četiri naziva ukupno četiri ulice (6.35 % svih ulica), a pet naziva imale su dvije ulice (3.17 % svih ulica). Za razliku od Tvrđe i Gornjega grada, unutar Donjega grada niti jedna ulica nije imala šest naziva.

⁷² Najveći broj promjena zabilježen je u *Ulici Cara Hadrijana*, koja se nastavlja na *Europsku aveniju*, ulicu koja unutar Gornjega grada i Tvrđe ima najveći broj promjena uličnoga nazivlja, ali i najveći broj različitih naziva.

Slika 70. Udio ulica gradske četvrti Donji grad s različitim brojem promjena naziva (lijevo); udio ulica s različitim ukupnim brojem korištenih različitih naziva (desno)

U nastavku je dan tablični pregled utvrđenih promjena uličnoga nazivlja za sve ulice gradske četvrti Donji grad u analiziranim razdobljima 20. stoljeća (Tabl. 6.).

Tablica 6. Nazivi ulica gradske četvrti Donji grad u analiziranim razdobljima

ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.
1	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Antuna Branka Šimčića
2	Banova ulica	Banova ulica	Bana Jelačića ulica	Miškina Pavleka Mihovila	Miškina Pavleka Mihovila	Miškine	Mihovila Pavleka Miškine
3	Gvoždjena ulica	Radičevićeva ulica	Radičevićeva ulica	Radičevića Branka	Radičevićeva	Radičevićeva	Branka Radičevića
4	Ciglanska ulica	Kumanovska	Kumanovska	Kumanovska	Kumanovska	Kumanovska	Kumanovska
5	Crkvena ulica	Crkvena ulica	Crkvena ulica	Crkvena ulica	Bratstva i jedinstva ulica	Bratstva i jedinstva	Bratstva i jedinstva
6	Ulica sv. Cvjetka	Cvjetkova ulica	Cvjetkova ulica	Cvjetkova ulica	Tugovića Dimitrija	Tugovićeve	Dimitrija Tugovića
7	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Vinogradsko naselje III.	Vinogradsko naselje III.

Današnji naziv ulice	ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.
Antuna Branka Šimića	8	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Dinka Šimunovića
	9	Dravska obala	Donjo Dravska obala	Donjo Dravska obala	Donjo Dravska obala	Donjo Dravska obala	Donjo Dravska obala	Donjodravsk a obala
Branka Radičevića	10	Biskupska ul.	Vladičina ulica	Vladičina ulica	Stankovičeva	Stankovičeva	Stankovića	J. Stankovića
	11	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Kumičića
Crkvena ulica	12	Gluha	Gluha	Gluha	Gluha	Gluha	Gluha	Gluha
	13	Ratarska ulica	Gorička	Gorička	Gorička	Gorička	Gorička	Gorička
Cvjetkova ulica	14	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Uršičeva	Đ. Uršića

Današnji naziv ulice
Dinka Šimunovića
Donjodravška Obala
Esperantska ulica
Eugena Kumičića
Gluha
Gorička
Imotska ulica

ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
15	Krstna ulica	Krstova ulica	Krstova ulica	Bertić Sare ulica	Bertić Sare ulica	Sare Bertić	Sare Bertić	Krstova ulica
16	Lađarska ulica	Lađarska ulica	Lađarska	Lađarska	Lađarska	Lađarska	Lađarska	Lađarska
17	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Vinogradsko naselje I.	Vinogradsko naselje I.	Livadska
18	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Lugovi
19	Široka ulica	Vojvode Mišića ulica	Matije Gubca ulica	Gubca Matije	Gubca Matije	Gupca Matije	Gupca Matije	Matije Gupca
20	Podravina	Kišpatičeva ulica	Kišpatičeva ulica	Kišpatičeva ulica	Kišpatičeva ulica	Kišpatičeva ulica	Kišpatičeva ulica	Mije Kišpatića
21	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Mostarska	Mostarska	Mostarska

ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
22	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Nemetin
23	Nema naziva	Park kraljice Marije	Trg Hermana Goringa	Lenjinov park	Park Lenjina	Park Lenjina	Park Lenjina	Park kraljice Katarine Kosaća
24	Ribarska ulica	Primorska	Primorska	Primorska	Primorska	Primorska	Primorska	Primorska
25	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Savićev prolaz	Savićev prolaz	Prolaz kod Snježne Gaspe
26	željeznička ulica	Brodaska ulica	Brodaska ulica	Sekulića Stjepana ulica	Sekulića Stjepana ulica	Sekulićeva	Stjepana Sekulića Jucka	Riječka ulica
27	Ulica ne postoji	Sarajevska ulica	Sarajevska ulica	Sarajevska ulica	Sarajevska ulica	Sarajevska ulica	Sarajevska ulica	Sarajevska
28	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Slavonska	Slavonska	Slavonska

ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
29	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Lavoslava Ružičke
30	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Vinogradsko naselje II	Vinogradsko naselje II	Travna
31	Jelačićev trg	Jelačićev trg	Trg Ustaških žrtava	Trg Nazora Vladimira	Trg Vladimira Nazora	Trg Vladimira Nazora	Trg Vladimira Nazora	Trg bana Josipa Jelačića
32	Ulica ne postoji	Trg oslobođenja	Zapis ne postoji	Zapis ne postoji	Zapis ne postoji	Trg Pavla Borbaša	Trg Pavla Borbaša	Trg Josifa Runjanina
33	Ulica ne postoji	Bogojavljanjski trg	Eugena Savojskoga trg	Bogojavljanjski trg	Tesle Nikole trg	Trg N. Tesle	Trg N. Tesle	Trg Nikole Tesle
34	Twornička	Twornička	Twornička	Twornička	Twornička	Twornička	Twornička	Twornička
35	Donjo-dravska cesta	Prijestolonasljednika Petra ulica	Krešimira	Oreškovića Marka ulica	Oreškovića Marka	Oreškovićeve	Marka Oreškovića	Ulica Cara Hadrijana

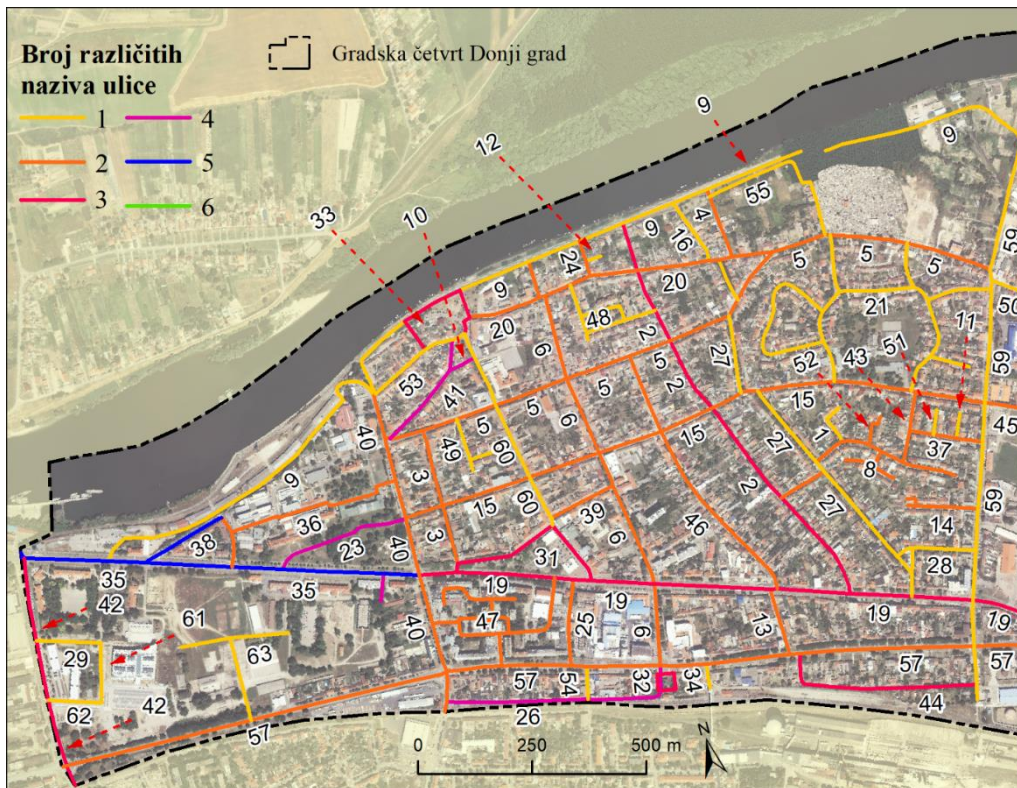
ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
36	Monopergov ulica	Monspergov a ulica	Monspergov a ulica	Josipa Hauka ulica	Josipa Hauka ulica	Haukova	J. Hauka	Ulica Christiana Monsperger ^a
37	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	V. Masleše	Ulica Dragutina Domjanića
38	Ulica ne postoji	Kalvarija	Kalvarija	Crkvena ulica	Bratstva i jedinstva ulica	Bratstva i jedinstva ulica	I. Radusina	Ulica Franje Mückea
39	Ulica ne postoji	Njeguševa ulica	Njeguševa ulica	Njeguševa ulica	Njeguševa ulica	Njegoševa	P. Njegoša	Ulica Ive Tijardovića
40	Hutlerova ulica	Hutlerova ulica	Hutlerova ulica	Miljenovića Nikole Karaula ulica	Miljenovića Nikole Karaula ulica	Miljanovića	Miljanovića Karaule	Ulica Josipa Huttlera
41	Biskupska ulica	Vladićina ulica	Vladićina ulica	Stankovića	Stankovića	Stankovića	J. Stankovića	Ulica Jovana Gojkovića
42	Obkopićka cesta	Putnikova ulica	Petra Svačića	Svačićeva ulica	Petra Svačića	Svačićeva	Petra Svačića	Ulica Kralja Petra Svačića

ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
43	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	H. Kikića	Ulica Ksavera Šandora Gjaškog
44	željeznička ulica	Kničarinova ulica	Kničarinova ulica	Kničarinova ulica	Kničarinova ulica	Kničarinova ulica	Kničarinova	Ulica Marijana Lanosovića
45	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Naselje Sare Bertić	Ulica Olimpije
46	Ulica Sv. Petka	Petkova ulica	Petkova ulica	Braće Salaj ulica	Braće Salaj ulica	Braće Salaj	Braće Salaj	Ulica Sv. Petka
47	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Vijenac Narodnih heroja Slavonije	Vijenac Murse
48	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Vijenac Slavka Kolara
49	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Vijenac Vlahu Bukovca

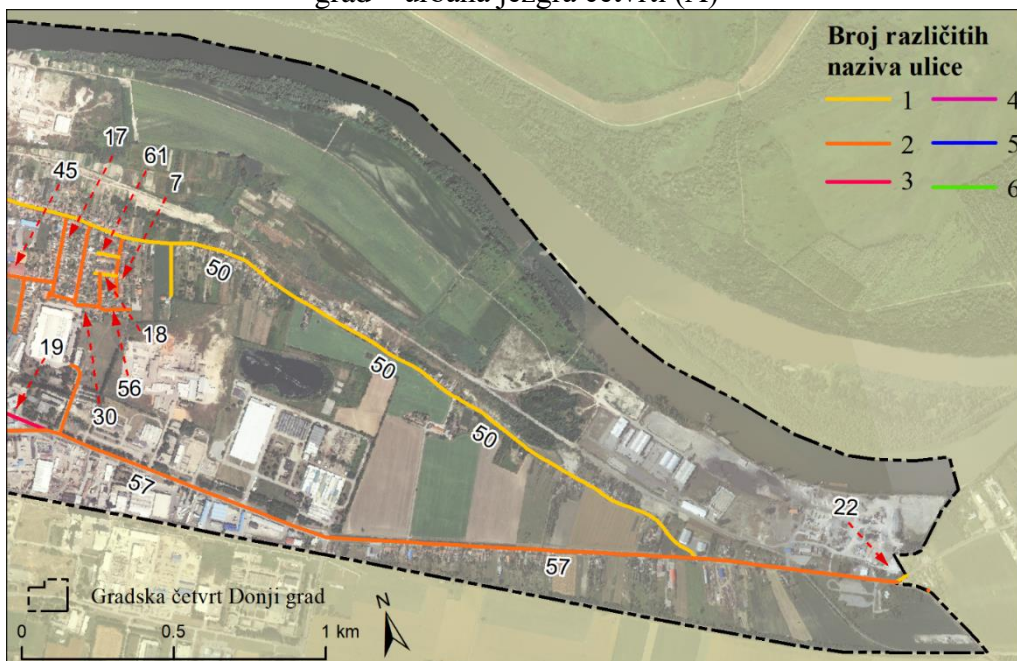
ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
50	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Vinogradska	Vinogradska	Vinogradska
51	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	V. Novaka	Vjenceslava Novaka
52	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Oračka	Oračka	Vladimira Vidrića
53	Vodeničarska ulica	Vodenička ulica	Vodenička ulica	Vodenička ulica	Vodenička ulica	Vodenička	Vodenička	Vodenička
54	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Voćarska
55	Ulica ne postoji	Vrbik	Vrbik	Vrbik	Vrbik ulica	Vrbik	Vrbik	Vrbik
56	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Vinogradsko naselje III.	Vinogradsko naselje III.	Vrtna

ID	Razdoblje I.	Razdoblje II.	Razdoblje III.	Razdoblje IV.	Razdoblje V.	Razdoblje VI.	Razdoblje VII.	Današnji naziv ulice
57	Državni drum	Vukovarska ulica	Vukovarska	Vukovarska	Vukovarska cesta	Vukovarska	Vukovarska cesta	Vukovarska cesta
58	Zeleno polje	Zeleno polje	Zeleno polje	Zeleno polje	Zeleno polje	Zeleno polje	Zeleno polje	Zeleno Polje
59	Zmaj Jovina ulica	Zmaj Jovina ulica	Zmaj-Jovina ulica	Zmaj Jovina ulica	Zmaj Jovina ulica	Zmaj Jovina	Zmaj Jove Jovanovića	Zmaj Jove Jovanovića
60	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Šumska
61	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Milutina Milankovića
62	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Vladimira Preloga
63	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Ulica ne postoji	Andrije Mohorovičića

Brojne ulice gradske četvrti Donji grad imale su nekoliko različitih naziva tijekom 20. stoljeća. Prikaz ukupnoga broja različitih naziva pojedinih ulica unutar gradske četvrti Donji grad vidljiv je na slikama 71. i 72..

Slika 71. Prikaz ukupnoga broja različitih naziva pojedinih ulica unutar gradske četvrti Donji grad – urbana jezgra četvrti (A)

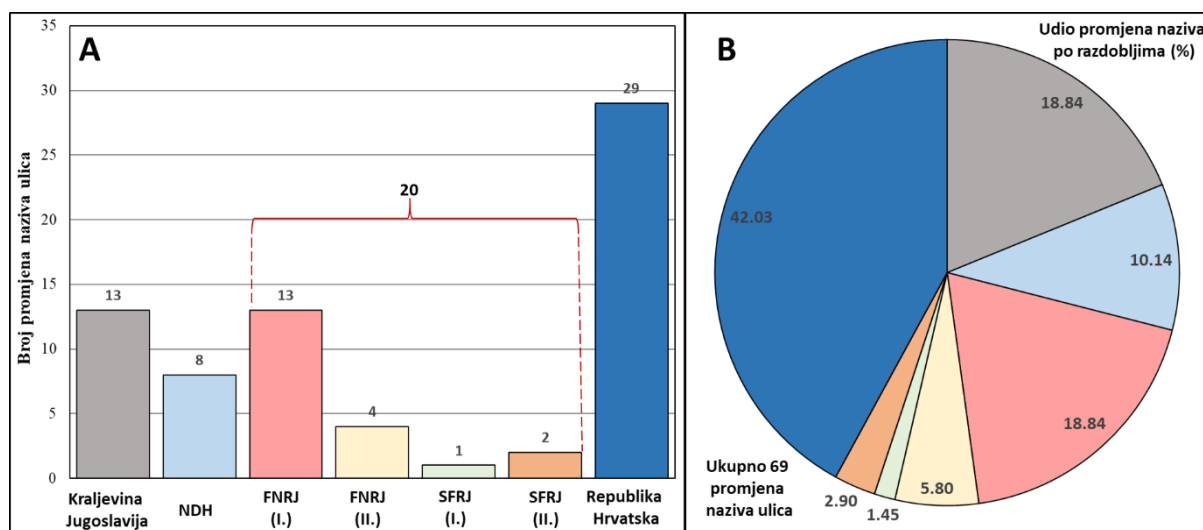

Slika 72. Prikaz ukupnoga broja različitih naziva pojedinih ulica unutar gradske četvrti Donji grad – industrijski dio četvrti (B)

4.4.2. Zastupljenost promjena uličnoga nazivlja gradske četvrti Donji grad

Zastupljenost promjena uličnoga nazivlja gradske četvrti Donji grad unutar analiziranih šest povijesnih razdoblja je heterogenoga karaktera. Ipak, za razliku od ranije prezentiranih rezultata vezanih za gradske četvrti Tvrđa i Gornji grad, najviše promjena unutar Donjega grada nije zabilježeno u komunističkome razdoblju (FNRJ i SFRJ) ili za vrijeme Kraljevine Jugoslavije, već nakon demokratskih promjena i osnutka Republike Hrvatske (Sl. 73.).

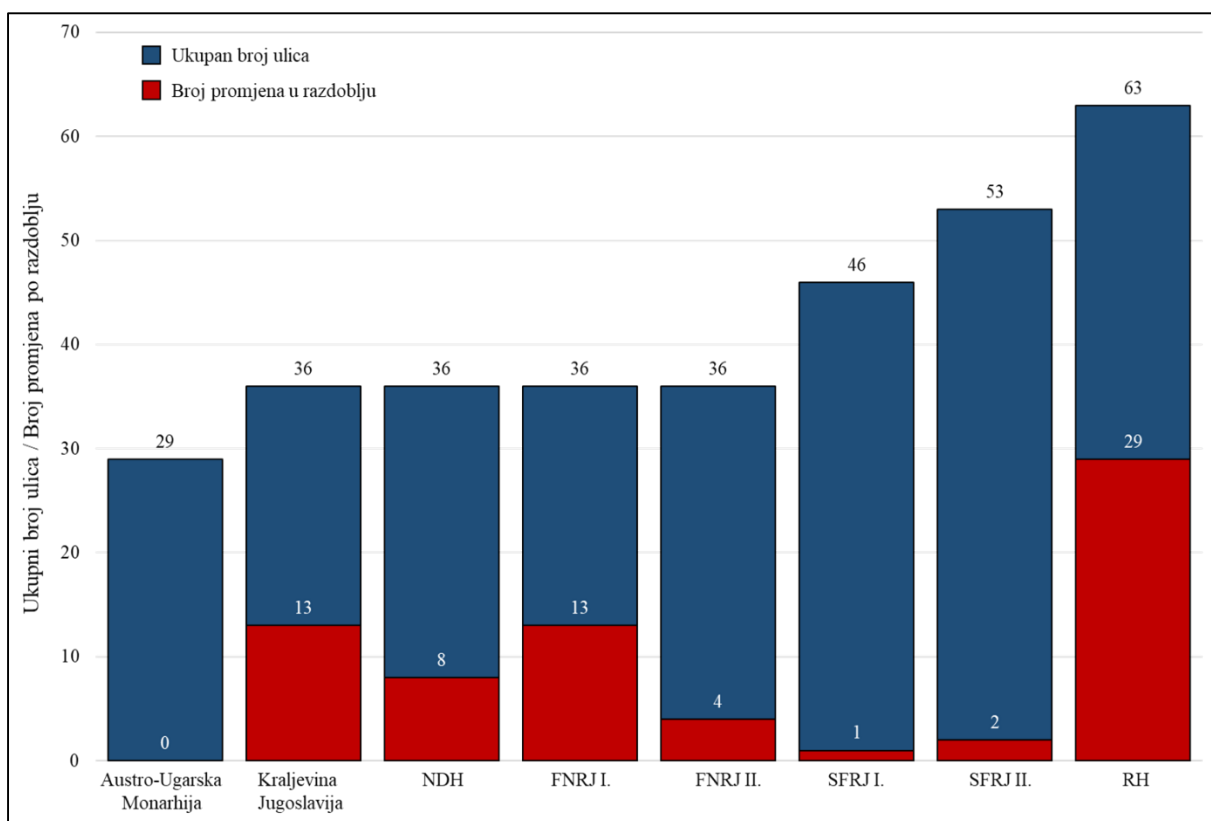
Od ukupno 69 promjena utvrđenih unutar gradske četvrti Donji grad tijekom šest analiziranih povijesnih razdoblja, 13 promjena, odnosno 18.84 % zabilježeno je za vrijeme Kraljevine Jugoslavije, osam promjena (10.14 %) za vrijeme NDH, 13 promjena (18.84 %) za vrijeme FNRJ I., četiri promjene (5.80 %) za vrijeme FNRJ II., jedna promjena (1.45 %) za vrijeme SFRJ I., dvije promjene (2.90 %) za vrijeme SFRJ II. te 29 promjena (42.03 %) zabilježeno je za vrijeme RH (Sl. 73.). Iz navedenoga je vidljivo da je unutar Donjega grada najviše promjena zabilježeno za vrijeme Republike Hrvatske, nakon čega slijedi razdoblje komunističke vlasti s ukupno 20 promjena uličnoga nazivlja, odnosno 28.98 % svih zabilježenih promjena. Broj promjena uličnoga nazivlja zabilježen tijekom komunističke vlasti unutar prostora Donjega grada manji je i od ranije prezentiranoga broja za Tvrđu (27 promjena - 35.53 % svih promjena), ali i od onoga za Gornji grad (46 promjena - 42.99 % svih promjena).

Slika 73. Broj promjena naziva ulica gradske četvrti Donji grad po promatranim razdobljima (A); Udio promjena naziva ulica gradske četvrti Donji grad unutar pojedinih razdoblja u ukupnome broju promjena naziva ulica (B)

Manja zastupljenost promjena za vrijeme komunističke vlasti unutar Donjega grada uvjetovana je činjenicom da je velik broj ulica izgrađen upravo za vrijeme komunističke vlasti

(Sl. 74.), kada dolazi do industrijalizacije i širenja ovoga dijela grada. Na primjer, dok je broj ulica u gradskoj četvrti Donji grad stagnirao (36 ulica), od razdoblja Kraljevine Jugoslavije, pa do kraja FNRJ II., za vrijeme SFRJ dolazi do postupnoga značajnog širenja grada i izgradnje prvo dodatnih 10 novih ulica (SFRJ I.), a zatim tijekom narednih godina (SFRJ II.) još dodatnih sedam ulica. Većini novoizgrađenih ulica komunistička vlast dodijelila je ili neutralan naziv (npr. *Mostarska, Slavonska, itd.*), ili pak naziv s političko-ideološkom konotacijom (npr. *Uršićeva ulica, Savićev prolaz, Naselje Sare Bertić, itd.*), dok su promjene uličnoga nazivlja uglavnom već bile završene ranije, za vrijeme FNRJ (Sl. 74.). Zbog toga je tijekom cijeloga razdoblja SFRJ zastupljenost promjena uličnoga nazivlja vrlo niska. Sljedeći porast broja ulica vidljiv je za vrijeme RH, kada je izgrađeno novih 13 ulica.

Slika 74. Odnos između ulica za koje su utvrđene promjene i ukupnoga broja ulica gradske četvrti Donji grad unutar pojedinoga proučavanog povijesnog razdoblja

U nastavku je dan detaljniji pregled zastupljenosti utvrđenih povijesno-ideoloških promjena uličnoga nazivlja gradske četvrti Donji grad u analiziranim povijesnim razdobljima.

Zastupljenost promjena za vrijeme Kraljevine Jugoslavije

Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije unutar gradske četvrti Donji grad ulično nazivlje promijenjeno je u 13 od tadašnjih 36 ulica, odnosno u 18.84 % svih postojećih ulica. U odnosu na razdoblje Austro-Ugarske Monarhije vlasti unutar Donjeg grada, za vrijeme Kraljevine Jugoslavije izgrađeno je sedam novih ulica (Sl. 74.), iz čega proizlazi da je ulično nazivlje promijenjeno u 13 od mogućih 29 ulica, odnosno 44.82 % ulica. Iz prostorne distribucije ulica za koje su zabilježene promjene uličnoga nazivlja tijekom Kraljevine Jugoslavije (Sl. 75.B), vidljivo je da su promjene zahvatile većinu značajnijih ulica ove gradske četvrti. Pri tomu su u ulično nazivlje Donjega grada uvedeni brojni nazivi s političko-ideološkim konotacijama, koji su kao i ranije u slučaju Gornjega grada i Tvrđe, pretežito bili povezani s članovima kraljevske obitelji Karađorđević (npr. *Park kraljice Marije*⁷³, *Prestolonasljednika Petra ulica*⁷⁴), ili drugim događajima ili osobama podobnim jugoslavenskome režimu (npr. *ulica Vojvode Mišića*⁷⁵, *Trg Oslobođenja*⁷⁶, *Knićaninova ulica*⁷⁷).

Zastupljenost promjena za vrijeme NDH

Za vrijeme ustaške vlasti na prostoru gradske četvrti Donji grad ulično nazivlje promijenjeno je u ukupno osam ulica, odnosno 10.14 % svih tadašnjih ulica, pri čemu nije izgrađena niti jedna nova ulica (Sl. 74.). Pretežito su zabilježene promjene uličnoga nazivlja vezane za uklanjanje političko-ideoloških naziva povezanih s ranijim razdobljem jugoslavenske monarhije, pri čemu se prethodni nazivi zamjenjuju nazivima podobnijim ustaškome režimu. Tako se iz prostora Donjega grada uklanjaju svi nazivi povezani s kraljevskom obitelji Karađorđević ili s drugim osobama podobnim jugoslavenskome režimu pa tako *Park kraljice Marije* postaje *Trg Hermana Göringa*⁷⁸, *Ulica Vojvode Mišića* postaje *Ulica Matije Gubca*⁷⁹, a

⁷³ Današnji *Park kraljice Katarine Kosača* za vrijeme Kraljevine Jugoslavije nazivao se *Park kraljice Marije*, prema Mariji Karađorđević (1900.-1961.), kraljici Kraljevine SHS i Jugoslavije od 1922. do 1934. godine.

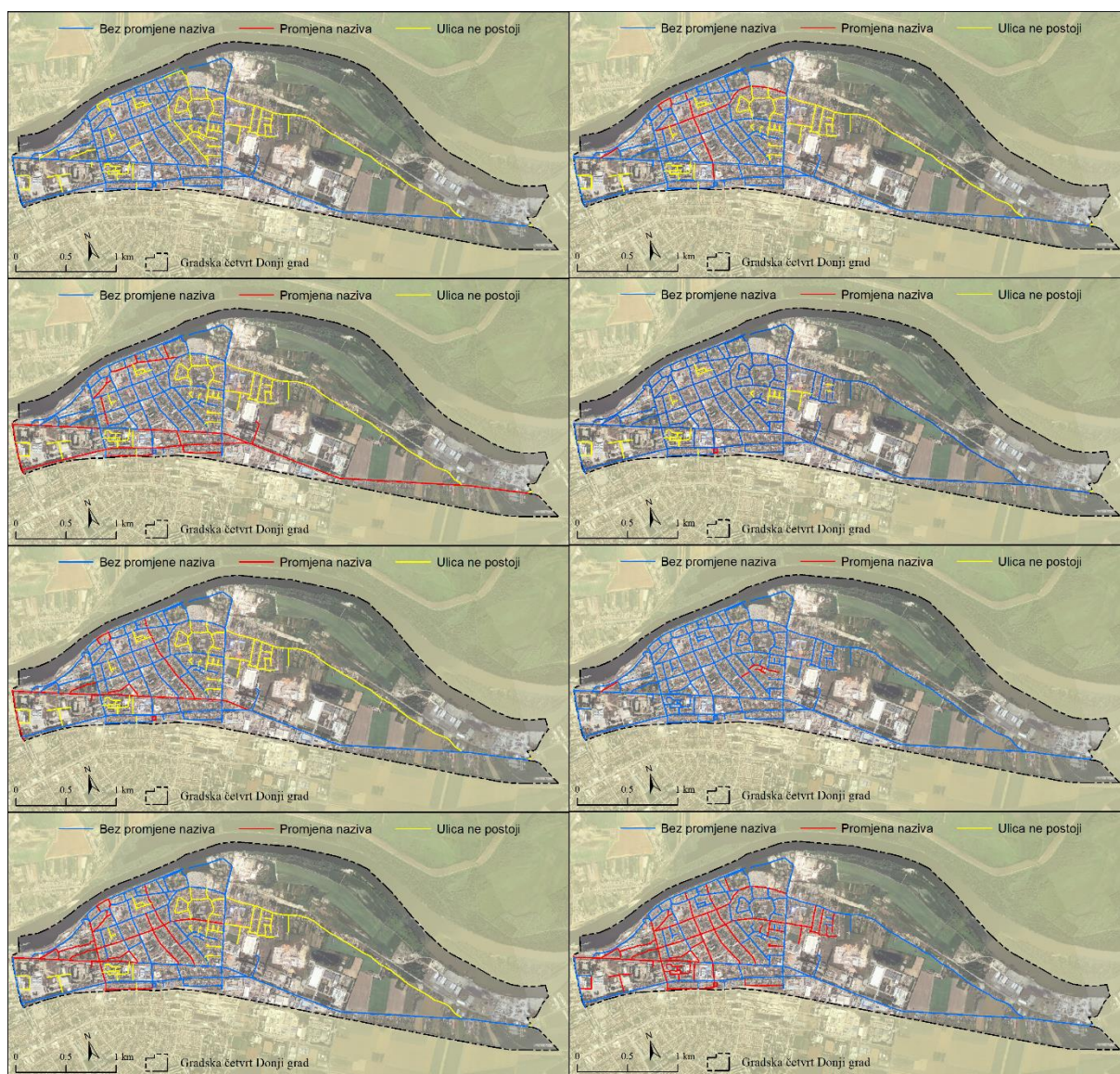
⁷⁴ Današnja ulica *Cara Hadrijana* za vrijeme Kraljevine Jugoslavije nazivala se *Prestolonasljednika Petra ulica*, u čast Petru II. Karađorđeviću (1923.-1970.), posljednjemu jugoslavenskom kralju.

⁷⁵ Današnja *Ulica Matije Gubca* za vrijeme Kraljevine Jugoslavije nazivala se *Ulica Vojvode Mišića*, prema Živojinu Mišiću (1855.-1921.), srpskom vojvodi iz Prvoga svjetskog rata.

⁷⁶ Današnji *Trg Josipa Runjanina* za vrijeme Kraljevine Jugoslavije nazivao se *Trg Oslobođenja*, u čast oslobođenja od Austro-Ugarske vlasti.

⁷⁷ Današnja ulica *Marijana Lanosovića* za vrijeme Kraljevine Jugoslavije nazivala se *Knićaninova ulica*, po Stevanu Petroviću, poznatijem kao Stevan Knićanin (1807.-1855.), srpskome vojvodi koji je predvodio srpske dobrovoljne odrede tijekom revolucije 1848. godine.

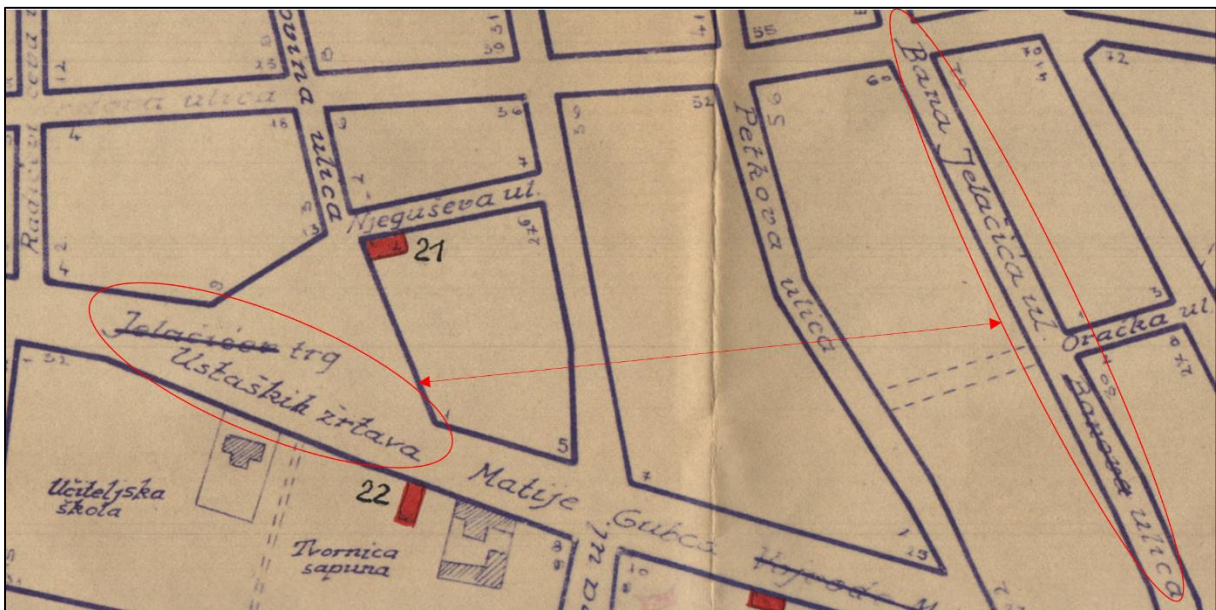
Prestolonasljednika Petra ulica postaje *Ulica Krešimira*⁸⁰. Zanimljivo je da *Knićaninovoj ulici* nije promijenjen naziv za vrijeme NDH, iako se radilo o ulici nazvanoj po srpskome vojvodi koji je predvodio srpske dobrovoljne odrede tijekom revolucije 1848. godine. Ovaj naziv je zadržan ili jer ustaška vlast nije za vrijeme svoga, relativno kratkoga, upravljanja Osijekom imala vremena promijeniti sve ulično nazivlje koje je željela ili jer Stevan Petrović nije smatran nepodobnim od strane ustaškoga režima.

Slika 75. Prostorna zastupljenost promjena naziva ulica i trgova gradske četvrti Donji grad unutar proučavanih povijesnih razdoblja (A – H)

⁸⁰ Današnja *Ulica cara Hadrijana* nazivala se za vrijeme NDH *Krešimirova ulica*, po Petru Krešimiru IV., hrvatskome kralju koji je vladao od 1058. do 1074. godine.

Još jedan zanimljiv primjer promjene, odnosno relokacije uličnoga nazivlja vezan je za dotadašnji *Trg bana Josipa Jelačića*. Naime, ustaška vlast u želji da istakne vlastito političko-ideološko nazivlje na najvažnijim lokacijama unutar gradske četvrti Donji grad, 1941. godine mijenja naziv dotadašnjega *Jelačićevog trga*, koji postaje trg *Ustaških žrtava*. Ipak, u ovome slučaju se ne radi o ciljanome uklanjanju nepodobnog nazivlja, već se radi o relokaciji nazivlja povezanog s banom Josipom Jelačićem na ulicu manjega značaja. Tako je dotadašnja *Banova ulica*⁸¹ 1941. godine preimenovana u *Ulicu Bana Josipa Jelačića* (Sl. 76.).

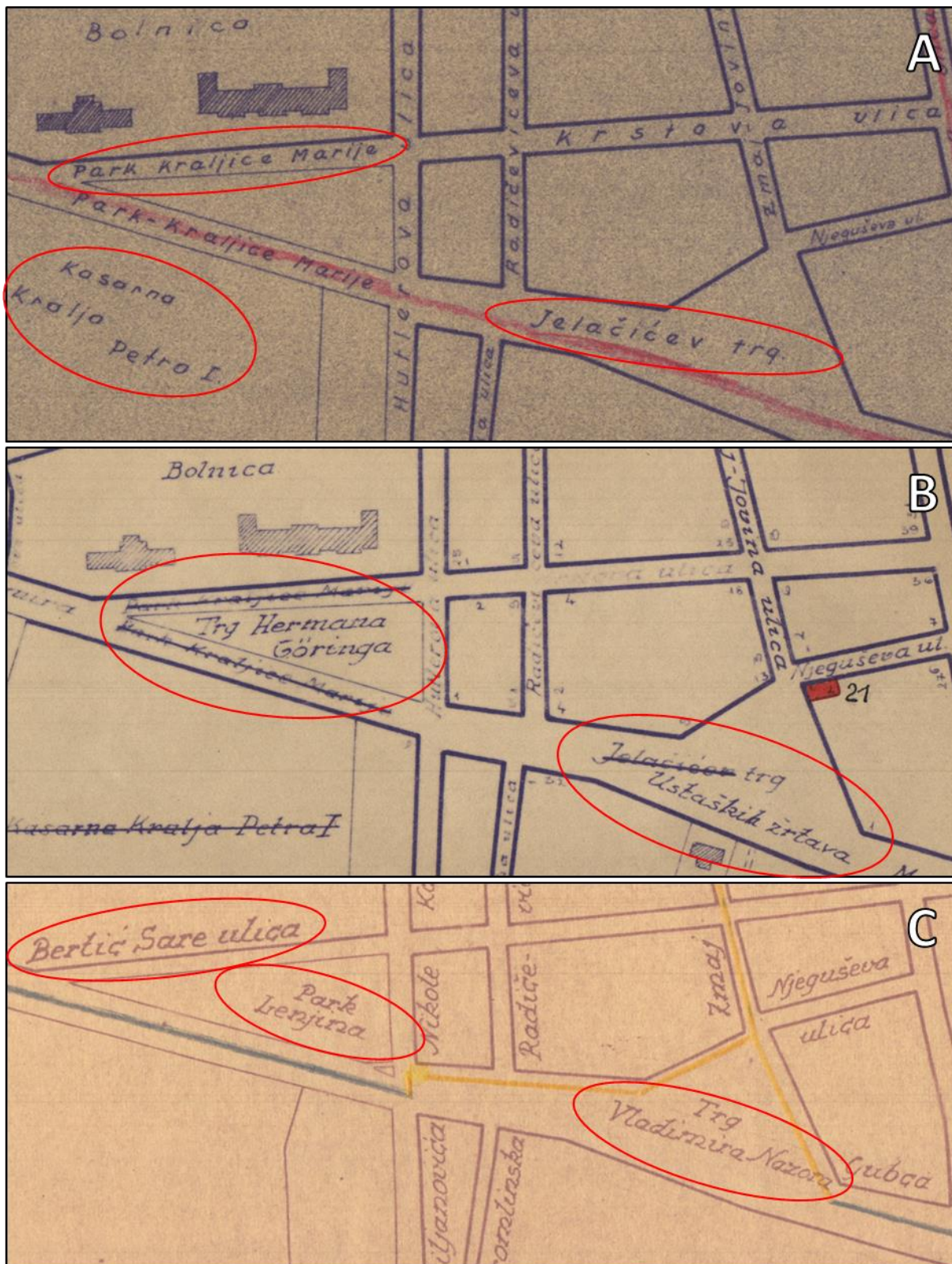

Slika 76. Primjer relokacije uličnoga nazivlja vezanoga za bana Josipa Jelačića za vrijeme NDH, zbog isticanja političko-ideološki podobnijega naziva

Zastupljenost promjena za vrijeme Federativne Narodne Republike Jugoslavije

Kao i ranije u slučaju gradskih četvrti Tvrđa i Gornji grad, unutar gradske četvrti Donji grad nakon kraja Drugoga svjetskog rata i uspostave komunističke vlasti dolazi do sustavnoga mijenjanja nepodobnoga uličnog nazivlja (Sl. 75.D & E). Za vrijeme komunističke vlasti na prostoru gradske četvrti Donji grad ulično nazivlje prvotno je promijenjeno u ukupno 13 ulica (FNRJ I.), da bi u sljedećim godinama bilo promijenjeno u još četiri ulice (FNRJ II.). S obzirom da u ovome razdoblju nije došlo do značajnijega širenja četvrti, odnosno do izgradnje niti jedne ulice, može se reći da je tijekom FNRJ ukupno promijenjeno nazivlje u gotovo polovini

⁸¹ Današnja *Banova ulica* tako se naziva od kraja 18. stoljeća, pri čemu se od sredine 19. stoljeća pod *Banova ulica* mislilo na bana Josipa Jelačića (Sršan, 2001.).

Slika 77. Primjeri različitih političko-ideoloških naziva centralnoga dijela gradske četvrti Donji grad (A – Kraljevina Jugoslavija; B – NDH; D – FNRJ)

(47.22 %) svih postojećih ulica (Sl. 74.). Sukladno ranijim rezultatima za gradske četvrti Tvrđa i Gornji grad, unutar većina preimenovanja uličnoga nazivlja unutar Donjega grada bila je vezana za uklanjanje dotadašnjih naziva povezanih s ustaškim režimom (npr. *Trg Hermana Göringa*, *Trg Ustaških žrtava*) ili pak s hrvatskom poviješću ili identitetom (npr. *Krešimirova ulica*, *Bana Jelačića ulica*, *Eugena Savojskoga trg*). Uklanjanje navedenoga nazivlja praćeno je uvođenjem naziva povezanih s osobama i događajima vezanim za antifašističku borbu te komunističku ideologiju i za osnivanje FNRJ (npr. *Bertić Sare ulica*⁸², *Lenjinov park*⁸³, *Sekulića Stjepana ulica*⁸⁴, itd.), pri čemu je preimenovanje zahvatilo gotovo sve veće i važnije ulice i trgove unutar ove četvrti (Sl. 74; 75.D).

Zastupljenost promjena za vrijeme Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije

Zastupljenost promjena za vrijeme SFRJ u odnosu na ranije razdoblje FNRJ, unutar gradske četvrti Donji grad relativno je niska te je po tomu sličnija zastupljenosti zabilježenoj unutar gradske četvrti Tvrđa, nego što je slučaj za ranije obrađenu gradsku četvrt Gornji grad (Sl. 41.; Sl. 56.). Tako su primjerice promjene uličnoga nazivlja između FNRJ II. i SFRJ I. zabilježene u samo jednoj ulici, dok su u kasnijim godinama (SFRJ II.) zabilježene u još dvije ulice (Sl. 73.). Mala zastupljenost promjena uličnoga nazivlja tijekom SFRJ može se objasniti time da je komunistički režim već ranije izvršio uklanjanje svih nepoželjnih naziva iz prostora gradske četvrti Donji grad. Također, treba napomenuti da je u ovome razdoblju došlo i do snažnoga razvoja gradske četvrti Donji grad, vođenoga industrijalizacijom ovoga prostora, pri čemu dolazi do izgradnje ukupno 17 novih ulica, od čega ih je znatan dio dobio političko-ideološke nazive (Sl. 74.).

Zastupljenost promjena za vrijeme Republike Hrvatske

Osamostaljenjem RH dolazi do najizraženije promjene uličnoga nazivlja unutar gradske četvrti Donji grad, pri čemu je ulično nazivlje promijenjeno u čak 29 ulica (42.03 % ukupnoga broja zabilježenih promjena) od ukupno 63 postojeće ulice, što predstavlja gotovo polovinu (46.03 %) svih postojećih ulica. U većini slučajeva promjene su vezane za uklanjanje naziva iz

⁸² Današnja *Krstova ulica* za vrijeme komunističke vlasti nazivala se *Ulicom Sare Bertić*, po komunističkoj aktivistkinji i partizanki, Sari Bertić (1919. - 1941.).

⁸³ Današnji *Park kraljice Katarine Kosača* za vrijeme komunističke vlasti nazivao se *Lenjinov park*, u čast Vladimiru Iljiču Lenjinu (1870. – 1924.), sovjetskome revolucionaru i državniku.

⁸⁴ Današnja *Riječka ulica* za vrijeme komunističke vlasti nazivala se *Ulicom Sekulića Stjepana* (1922. – 1944.), sudionikom Narodnooslobodilačke borbe i narodnome heroju Jugoslavije.

razdoblja komunističke uprave, vezanih za sudionike Narodnooslobodilačke borbe i narodne heroje Jugoslavije ili pak komunističku ideologiju. Zanimljivo je da je najviše promjena unutar Donjega grada, za razliku od ranije obrađenih gradskih četvrti Gornji grad i Tvrđa, zabilježeno nakon osamostaljenja RH, a ne za vrijeme komunističke vlasti, što je u druge dvije četvrti bio slučaj.

Međutim, treba napomenuti da je takva zastupljenost promjena uličnoga nazivlja uzrokovana prije svega činjenicom da je za vrijeme komunističke vlasti došlo do značajnoga širenja gradske četvrti Donji grad, pri čemu mnogobrojne nove ulice dobivaju nazive s političko-ideološkom konotacijom. Od ukupno sedamnaest ulica koje su nastale unutar gradske četvrti Donji grad, tijekom razdoblja komunističke vlasti, njih sedam ima nazive s političko-ideološkom konotacijom.

Zbog toga nakon osamostaljenja RH dolazi do mijenjanja uličnoga nazivlja ne samo u onim ulicama kojima su nazivi promijenjeni za vrijeme komunističke vlasti (ukupno 20 ulica (Sl. 73.)), nego i u nekim od ukupno sedamnaest ulica koje su nastale za vrijeme komunističke vlasti (Sl. 74.).

4.4.3. Kategorije uličnoga nazivlja gradske četvrti Donji grad

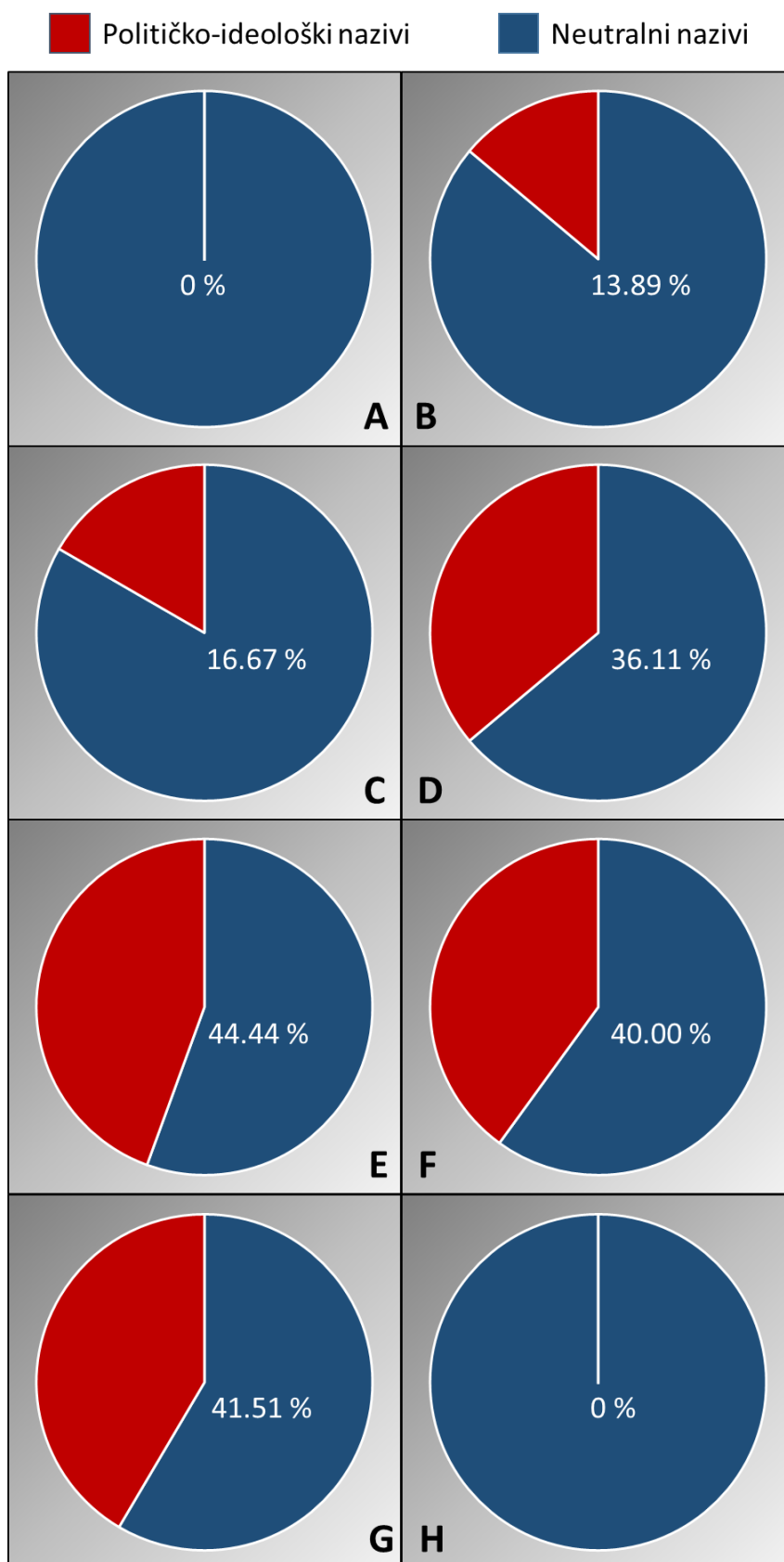
U nastavku su dani rezultati analize kategorija korištenoga nazivlja unutar gradske četvrti Donji grad po proučavanim povijesnim razdobljima. U sklopu prve razine kategorizacije ulično nazivlje gradske četvrti Donji grad podijeljeno je za svako proučavano razdoblje u *neutralno nazivlje* i *političko-ideološko nazivlje*.

Prosječno gledano političko-ideološki nazivi unutar Donjega grada tijekom proučavanoga razdoblja bili su zastupljeni u gotovo četvrtini⁸⁵ svih ulica ove gradske četvrti, što je u skladu s ranijim rezultatima za gradsku četvrt Gornji grad (25.71 %), ali je znatno manje od zastupljenosti za gradsku četvrt Tvrđa (40.27 %). Najveća zastupljenost naziva s političko-ideološkom konotacijom zabilježena je za vrijeme komunističke vlasti u poslijeratnome razdoblju, nakon završetka Drugoga svjetskog rata, što je također u skladu s ranijim rezultatima za gradske četvrti Tvrđa i Gornji grad.

Na temelju provedene analize zastupljenosti političko-ideoloških naziva unutar gradske četvrti Donji grad, utvrđeno je da unutar dva proučavana razdoblja nije zabilježen niti jedan naziv s političko-ideološkim konotacijama. Ta dva proučavana razdoblja su Austro-Ugarska Monarhija i Republika Hrvatska (Sl. 78.A & H). Za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije, Donji grad je imao znatno manje ulica, njih samo 29, koje su pretežito nosile nazive po različitim obrtima i djelatnostima ili osobama bez političko-ideološke konotacije. S druge strane u slučaju RH, većina naziva vezana je za umjetnike i književnike ili za geografsko nazivlje, bez političko-ideoloških konotacija.

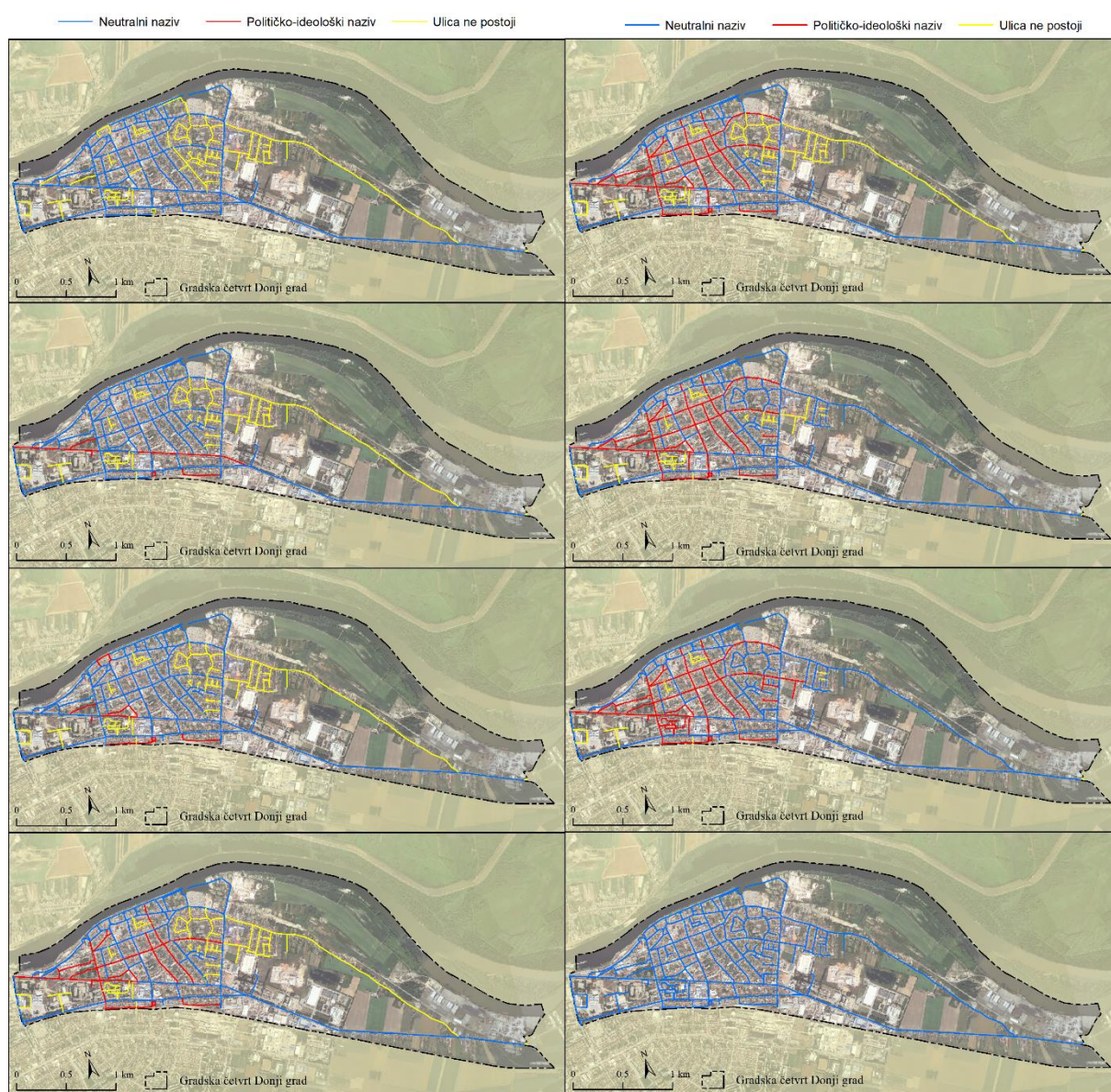
Tijekom Kraljevine Jugoslavije političko-ideološko nazivlje prisutno je u ukupno pet ulica, što predstavlja 13.89 % svih tadašnjih ulica (Sl. 78.B), pri čemu se pretežito radilo o većim i značajnijim ulicama Donjega grada (Sl. 79.B). Nazivi ulica s političko-ideološkom konotacijom iz razdoblja Kraljevine Jugoslavije uglavnom su bili povezani s članovima kraljevske obitelji *Karađorđević* ili s drugim osobama koje su doprinijele uspostavi tadašnje kraljevine SHS, odnosno Jugoslavije. Sljedeće ulice imaju nazive s političko-ideološkom konotacijom: *Park kraljice Marije*, *Prestolonasljednika Petra ulica*, *Ulica Vojvode Mišića*, *Trg Oslobođenja* te *Knićaninova ulica*.

⁸⁵ Prema prosječnim vrijednostima za sva analizirana razdoblja u prosjeku 24.08 % ulica imalo je unutar gradske četvrti Donji grad političko-ideološki naziv, dok je 75.92 % ulica imalo neutralni naziv.

Slika 78. Udio političko-ideoloških naziva ulica i trgova gradske četvrti Donji grad po proučavanim povijesnim razdobljima (A – H)

Nakon uspostave ustaške vlasti za vrijeme NDH dolazi do promjene naziva brojnih ulica, pri čemu ukupno šest ulica, odnosno 16.67 % svih tadašnjih ulica ima nazive s političko-ideološkom konotacijom. Svi raniji političko-ideološki nazivi povezani s Kraljevinom Jugoslavijom su uklonjeni iz prostora Donjega grada te su zamijenjeni nazivljem podobnijem ustaškome režimu, što je osobito bilo aktualno u važnijim ulicama ove gradske četvrti (Sl. 79.C). O brzini promjena ponovno svjedoče precrtani stari nacrti, koji su vidljivi na dijelu karte iz vremena NDH koji prikazuje prostor gradske četvrti Donji grad. Političko-ideološko nazivlje iz razdoblja NDH pretežito je vezano za vojna lica i političare povezane s ustaškim ili nacističkim režimom i ideologijom (npr. *Trg Hermana Göringa*, *Trg Ustaških žrtava*, itd.).

Slika 79. Prostorna distribucija političko-ideoloških naziva ulica i trgova gradske četvrti Donji grad po proučavanim povijesnim razdobljima (A – H)

Daleko najveća zastupljenost uličnoga nazivlja s političko-ideološkom konotacijom zabilježena je unutar gradske četvrti Donji grad za vrijeme komunističke vlasti, tijekom FNRJ i SFRJ, pri čemu oko 40 % svih tadašnjih ulica ima naziv s političko-ideološkom konotacijom (Sl. 78. D, E, F, G). Kao i ranije u slučaju gradskih četvrti Tvrđa i Gornji grad, komunistička vlast iz prostora Donjega grada vrlo brzo nakon dolaska na vlast uklanja sve tragove prijašnjih vlasti, ali i sve nazive povezane s hrvatskim identitetom i nacionalnom poviješću. Pri tomu, zastupljenost političko-ideoloških naziva postupno raste s ukupno 13 ulica, odnosno 36.11 % svih ulica za vrijeme FNRJ I., zatim 16 ulica, odnosno 44.44 % svih ulica za vrijeme FNRJ II., 18 ulica, odnosno 40 % svih ulica za vrijeme SFRJ I. te 22 ulice, odnosno 41.51 % svih ulica za vrijeme SFRJ II. (Sl. 78.).

Brojne ulice dobivaju nazive povezane sa socijalističkim i komunističkim idejama i antifašističkom borbom, odnosno sa sudionicima Narodnooslobodilačke borbe i herojima Jugoslavije. Pri tomu je većina uličnoga nazivlja s političko-ideološkom konotacijom za vrijeme komunističke vlasti vezana za osobe bliske komunističkoj vlasti, što je dodatno detaljnije analizirano u sklopu sekundarne i tercijarne kategorizacije (*u nastavku*). Iz prostorne distribucije ulica s političko-ideološkim nazivima unutar gradske četvrti Donji grad (Sl. 79. D, E, F, G) vidljivo je da za vrijeme komunističke vlasti gotovo da nije bilo veće i važnije ulice ili trga, koji nisu nosili naziv s političko-ideološkom konotacijom. Takav prostorni raspored naziva s političko-ideološkom konotacijom sukladan je ranije iznesenim rezultatima za gradske četvrti Tvrđa i Gornji grad.

Nakon raspada SFR Jugoslavije i osamostaljenjem Republike Hrvatske, dolazi do promjene velikoga dijela uličnoga nazivlja gradske četvrti Donji grad, tijekom koje se uklanjaju svi nazivi izravno povezani s komunističkim režimom i idejama. Nazivi s političko-ideološkom konotacijom danas nisu zabilježeni unutar gradske četvrti Donji grad.

U sklopu sekundarne kategorizacije ulično nazivlje gradske četvrti Donji grad raščlanjeno je prema značenju na sljedećih šest glavnih kategorija: A) *Geografsko nazivlje*, B) *Osobe*, C) *Događaji i institucije*, D) *Obrti i djelatnosti*, E) *Religijsko nazivlje* i F) *Ostalo* (Tabl. 7.).

Tablica 7. Klasifikacija korištenoga uličnog nazivlja po razdobljima – Donji grad

Povijesno razdoblje (ukupno ulica) /kategorija		Broj naziva	%
1. Austro-Ugarska Monarhija (28)			
1.1.	Geografsko nazivlje	3	10.71
1.2.	Osobe	7	25.00
1.3.	Događaji i institucije	0	0.00
1.4.	Obrti i djelatnosti	10	35.71
1.5.	Religijsko nazivlje	3	10.71
1.6.	Ostalo	5	17.86
2. Kraljevina SHS / Kraljevina Jugoslavija (36)			
2.1.	Geografsko nazivlje	7	19.44
2.2.	Osobe	14	38.89
2.3.	Događaji i institucije	1	2.78
2.4.	Obrti i djelatnosti	5	13.89
2.5.	Religijsko nazivlje	5	13.89
2.6.	Ostalo	4	11.11
3. Nezavisna Država Hrvatska (36)			
3.1.	Geografsko nazivlje	6	16.67
3.2.	Osobe	18	50.00

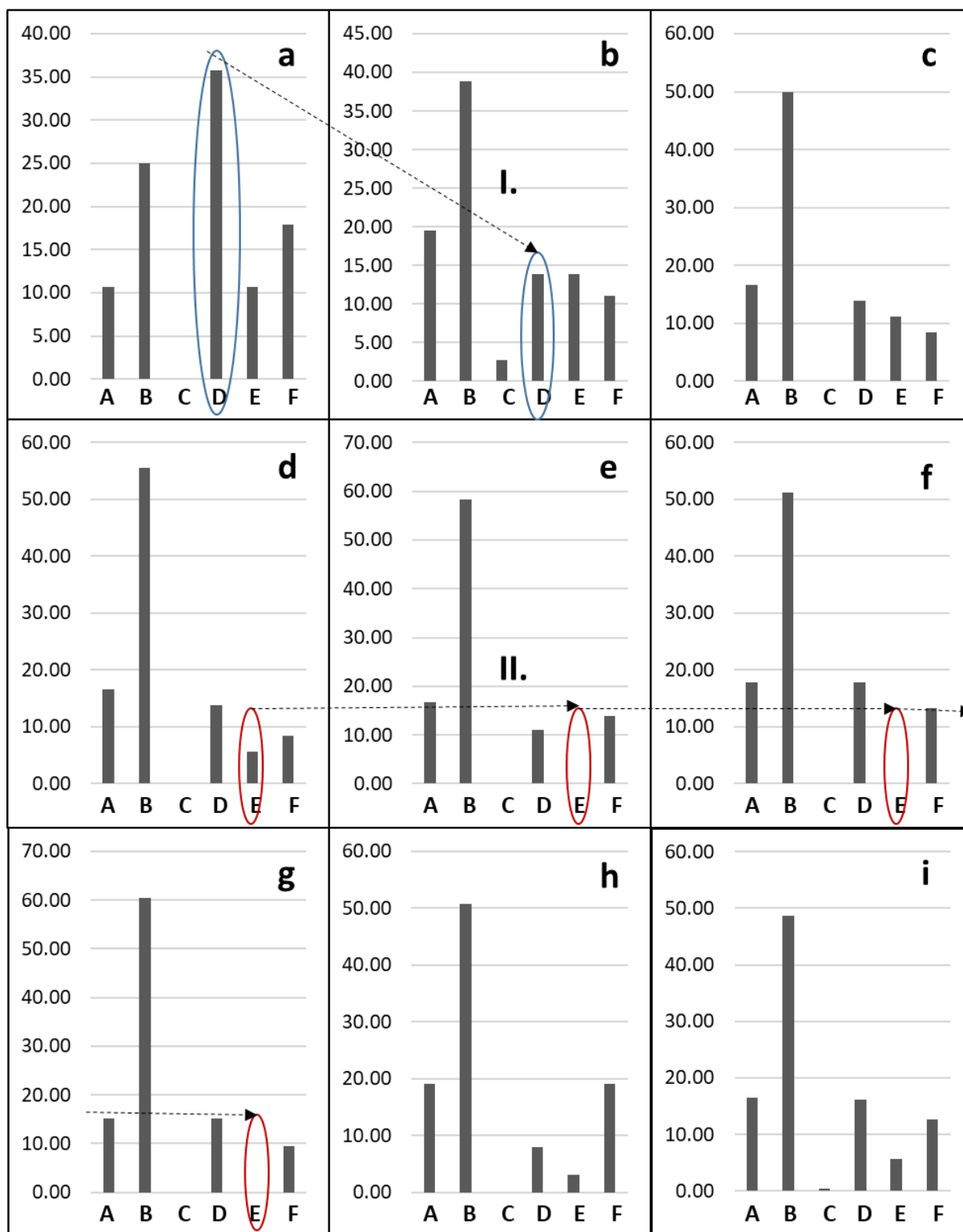
3.3.	Događaji i institucije	0	0.00
3.4.	Obrti i djelatnosti	5	13.89
3.5.	Religijsko nazivlje	4	11.11
3.6.	Ostalo	3	8.33
4. FNRJ I. (36)			
4.1.	Geografsko nazivlje	6	9.52
4.2.	Osobe	20	31.75
4.3.	Događaji i institucije	0	0.00
4.4.	Obrti i djelatnosti	5	7.94
4.5.	Religijsko nazivlje	2	3.17
4.6.	Ostalo	3	4.76
5. FNRJ II. (36)			
5.1.	Geografsko nazivlje	6	9.52
5.2.	Osobe	21	33.33
5.3.	Događaji i institucije	0	0.00
5.4.	Obrti i djelatnosti	4	6.35
5.5.	Religijsko nazivlje	0	0.00
5.6.	Ostalo	5	7.94
6. SFRJ I. (45)			
6.1.	Geografsko nazivlje	8	11.43
6.2.	Osobe	23	32.86
6.3.	Događaji i institucije	0	0.00
6.4.	Obrti i djelatnosti	8	11.43
6.5.	Religijsko nazivlje	0	0.00

6.6.	Ostalo	6	8.57
7. SFRJ II. (53)			
7.1.	Geografsko nazivlje	8	9.52
7.2.	Osobe	32	38.10
7.3.	Događaji i institucije	0	0.00
7.4.	Obrti i djelatnosti	8	9.52
7.5.	Religijsko nazivlje	0	0.00
7.6.	Ostalo	5	5.95
8. Republika Hrvatska (63)			
8.1.	Geografsko nazivlje	12	19.05
8.2.	Osobe	32	50.79
8.3.	Događaji i institucije	0	0.00
8.4.	Obrti i djelatnosti	5	7.94
8.5.	Religijsko nazivlje	2	3.17
8.6.	Ostalo	12	19.05

Kao i ranije u slučaju gradskih četvrti Gornji grad i Tvrđa, prosječno gledano i unutar gradske četvrti Donji grad, prevladavaju nazivi iz kategorije *Osobe*, koje su prosječno zastupljene u 48.76 % svih ulica ove četvrti (Sl. 80.i). Zbog toga je ova kategorija dodatno detaljnije analizirana u tercijarnoj kategorizaciji (*u nastavku*).

Prema prosječnoj zastupljenosti sljedeća kategorija naziva unutar gradske četvrti Donji grad je kategorija *Geografsko nazivlje*, koja je zastupljena u 16.51 % svih ulica ove četvrti. Pri tomu, ipak treba napomenuti da je prosječna zastupljenost naziva ove kategorije ipak manja, nego što je ranije bilo u slučaju gradskih četvrti Gornji grad i Tvrđa. Vrlo visoku prosječnu zastupljenost bilježe i nazivi iz kategorije *Obrti i djelatnosti*, što se može povezati s pretežito industrijskim karakteristikama ove gradske četvrti. Naime, iako su nazivi iz kategorije *Obrti i djelatnosti* treći po zastupljenosti i kod gradske četvrti Tvrđa i kod gradske četvrti Gornji grad,

A – geografsko nazivlje B – osobe C – događaji i institucije D – obrti i djelatnosti E – religijsko nazivlje F – ostalo

Slika 80. Zastupljenost različitih kategorija uličnoga nazivlja (A – F) u nazivima ulica i trgova gradske četvrti Donji grad po proučavanim povijesnim razdobljima (a – Austro-Ugarska Monarhija; b – Kraljevina Jugoslavija; c – NDH; d – FNRJ (I.); e – FNRJ (II.); f – SFRJ (I.); g – SFRJ (II.); i – prosječna vrijednost svih analiziranih razdoblja)

prosječna zastupljenost naziva ove kategorije unutar te dvije četvrti je ipak znatno manja. Prema prosječnoj zastupljenosti treba istaknuti još i kategoriju *Religijskog nazivlja*, koje je unutar Donjega grada zastupljeno u 5.56 % svih ulica, dok je kategorija *Događaji i institucije* zabilježena u samo 0.35 % svih ulica.

Za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije najdominantnija kategorija naziva unutar gradske četvrti Donji grad je kategorija *Obrti i djelatnosti*, čiji nazivi su zabilježeni u ukupno 10 ulica, odnosno 35.71 % svih tadašnjih ulica (Sl. 80.A; Sl. 81.A). Neki od naziva iz prostora gradske četvrti Donji grad, vezanih za kategoriju naziva *Obrti i djelatnosti* su *Ciglanska ulica*, *Ratarska ulica*, *Ladjarska ulica*, *Ribarska ulica*, *Željeznička ulica*, *Tvornička*, *Obkopnička cesta*, *Željeznička ulica*, *Vodeničarska ulica*, itd. Zatim po zastupljenosti slijede ulice s nazivima iz kategorije *Osobe*, koji su zabilježeni u ukupno 7 ulica, odnosno 25 % svih tadašnjih ulica. Među nazive iz kategorije *Osobe* spadaju nazivi vezani za hrvatsko plemstvo, umjetnike i pjesnike, te svetce i svećenstvo. Od kategorija s većom zastupljenošću još treba istaknuti *Geografsko nazivlje*, koje je prisutno u ukupno tri ulice, odnosno 10.71 % svih postojećih ulica.

Već tijekom razdoblja Kraljevine Jugoslavije dolazi do značajnoga opadanja zastupljenosti naziva iz kategorije *Obrti i djelatnosti* (pet ulica, odnosno 13.89 % svih tadašnjih ulica), što je praćeno porastom zastupljenosti *Geografskog nazivlja* (sedam ulica, odnosno 19.44 % svih tadašnjih ulica) te nazivalja iz kategorije *Osobe* (14 ulica, odnosno 38.89 % svih tadašnjih ulica) (Sl. 80.B; Sl. 81.B). Treba istaknuti i da većina od ukupno osam novoizgrađenih ulica dobiva nazive vezane za kategorije *Osobe* i *Geografsko nazivlje*. Dok značajan dio naziva iz kategorije *Osobe* za vrijeme Kraljevine Jugoslavije ima određenu političko-ideološku konotaciju (npr. *Vojvode Mišića ulica*, *Park kraljice Marije*, *Prestolonasljednika Petra ulica*, itd.), korišteno *Geografsko nazivlje* nema nikakve političko-ideološke konotacije (npr. *Primorska*, *Sarajevska*, *Zeleno polje*, *Vukovarska*, itd.) i u pravilu nije ni mijenjano niti u ovome niti u kasnijim proučavanim razdobljima. Među zastupljenijim nazivima još su i nazivi iz kategorije *Religijskog nazivlja*, poput *Bogojavlanskog trga*, *Crkvene ulice*, *Krstove ulice*, itd. Također, jedan trg nosi naziv iz kategorije *Događaji i institucije*⁸⁶.

Drugi svjetski rat i ustaška vlast ne donose značajnije promjene u zastupljenosti pojedinih kategorija naziva unutar gradske četvrti Donji grad, osim što se već ranije započeti procesi nastavljaju i ovome razdoblju (Sl. 80.C; Sl. 81.C). Tako primjerice zastupljenost naziva

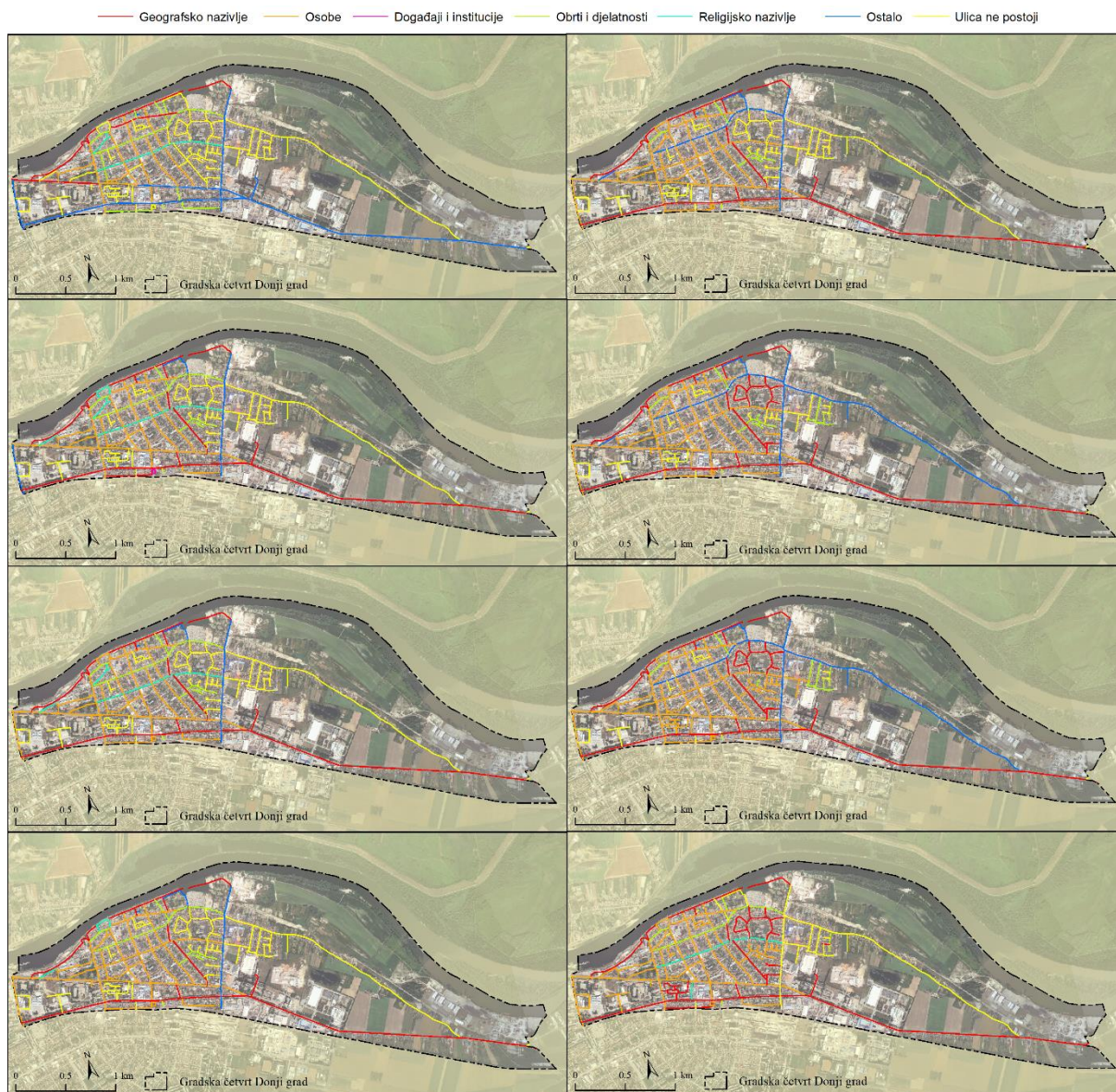
⁸⁶ Današnji *Trg Josipa Runjanina* za vrijeme Kraljevine Jugoslavije nazivao se *Trg oslobođenja*.

kategorije *Osobe* postupno raste sve do 50 % svih tadašnjih ulica, odnosno ukupno 18 ulica. Također, među zastupljenijim nazivima su i nazivi iz kategorija *Geografskog nazivlja* (sedam ulica, odnosno 19.44 % svih tadašnjih ulica), *Obrti i djelatnosti* (pet ulica, odnosno 13.89 % svih tadašnjih ulica) te *Religijskog nazivlja* (četiri ulice, odnosno 11.11 % svih tadašnjih ulica).

Razdoblje komunističke vlasti unutar prostora gradske četvrti Donji grad donosi daljnji rast zastupljenosti nazivlja iz kategorije *Osobe*, koje je u ovome razdoblju zastupljeno u preko 50 % svih postojećih ulica (Sl. 80.D, E, F, G; Sl. 81. D, E, F, G). Daljnji porast zastupljenosti naziva kategorije *Osobe* opet se može povezati s brojnim političko-ideološkim promjenama uličnoga nazivlja, u sklopu kojih su ulicama dodijeljeni nazivi podobni komunističkome režimu (npr. *Ulica Miškina Pavleka Mihovila*, *Ulica Sare Bertić*, *Lenjinov park*, *Trg Pavla Borbaša*, itd.). Također, vidljiva je i pojava nazivlja vezanoga za kategoriju *Događaji i institucije*, u slučaju *Ulice Bratstva i jedinstva*⁸⁷. Sljedeća kategorija po zastupljenosti je *Geografsko nazivlje*, koje unutar Donjega grada za vrijeme komunističke vlasti obuhvaća oko 15 % tadašnjih ulica, pri čemu gotovo da i nema promjena naziva vezanih uz ovu kategoriju. Međutim, treba napomenuti da je, kao i u slučaju ranije obrađenih gradskih četvrti Tvrđa i Gornji grad, unutar Donjega grada primjetno ciljano uklanjanje većine *Religijskoga nazivlja* za vrijeme komunističke vlasti. Tako je primjerice *Krstova ulica* preimenovana u *Ulicu Sare Bertić*, a *Crkvena ulica* u *Ulicu Bratstva i jedinstva*.

Nakon osamostaljenja RH dolazi do promjene u zastupljenosti pojedinih kategorija uličnoga nazivlja, koje su se osobito odrazile na blago smanjenje zastupljenosti kategorije *Osobe* te na porast kategorija *Obrti i djelatnosti* te *Religijsko nazivlje*. Navedene promjene u zastupljenosti uzrokovane su prvenstveno uklanjanjem komunističkih naziva s političko-ideološkom konotacijom te rekanonizacije naziva iz ranijih razdoblja. Među rekanoniziranim nazivima su uglavnom različiti nazivi koji su inicijalno korišteni za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije, poput *Banove ulice*, *Ciglarske ulice*, *Crkvene ulice*, *Cvjetkove ulice*, itd.

⁸⁷ Današnja *Ulica Franje Mückea* za vrijeme komunističke vlasti nazivala se *Ulicom Bratstva i jedinstva*.

Slika 81. Prostorna distribucija različitih kategorija naziva ulica i trgova gradske četvrti Donji grad po proučavanim povijesnim razdobljima (A – H)

S obzirom da je kategorija *Osobe* najzastupljenija u većini proučavanih razdoblja, u nastavku je ova kategorija detaljnije raščlanjena na sljedećih devet potkategorija: a) *Vojna lica i političari*, b) *Izumitelji, znanstvenici i prosvjetni radnici*, c) *Umjetnici i književnici*, d) *Svetci i svećenstvo*, e) *Ekonomisti i pravnici*, f) *Hrvatski vladari i plemstvo*, g) *Strani vladari i plemstvo*, h) *Filantropi* i i) *Ostalo* (Sl. 82.).

Ako se pogleda prosječna zastupljenost devet analiziranih potkategorija kategorije naziva *Osobe* unutar Donjega grada (Sl. 82.I), ističe se da najveću zastupljenosti imaju potkategorije *Vojna lica i političari* (35.16 %) i *Umjetnici i književnici* (25.91 %). Prosječne

vrijednosti ostalih potkategorija su ispod 10 %, pri čemu veću zastupljenost imaju potkategorije *Izumitelji, znanstvenici i prosvjetni radnici* (7.61 %), *Filantropi* (7.53 %) i nazivi potkategorije *Ostalo* (9.33 %), dok su ostale potkategorije zastupljene u manje od 5 % svih ulica. Ovakva prosječna zastupljenost potkategorija kategorije naziva *Osobe* istovjetna je ranije iznesenim rezultatima za gradske četvrti Tvrđa i Gornji grad.

Tijekom Austro-Ugarske Monarhije (Sl. 82.A) ukupno sedam ulica ima nazive iz kategorije *Osobe*, od čega je najveća zastupljenost potkategorije *Vojna lica i političari* (*Banova ulica, Jelačićev trg*) i potkategorije *Filantropi* (*Monopergova ulica, Hutlerova ulica*). Zanimljivo je da tijekom Austro-Ugarske Monarhije unutar gradske četvrti Donji grad nisu zabilježeni nazivi s političko-ideološkim konotacijama.

U razdoblju Kraljevine Jugoslavije (Sl. 82.B) ukupno 14 ulica ima nazive iz kategorije *Osobe*, od čega četiri ulice imaju nazive s političko-ideološkom konotacijom. Najdominantnija potkategorija naziva je potkategorija *Vojna lica i političari* koja je zastupljena u ukupno pet ulica (35.71 %), od čega čak tri imaju političko-ideološke nazive (npr. *Vojvode Mišića ulica*). Također, značajnu zastupljenost ima i potkategorija *Umjetnici i književnici* koja je prisutna u tri ulice (21.43 %), dok je primjetno smanjenje zastupljenosti potkategorije *Filantropi*.

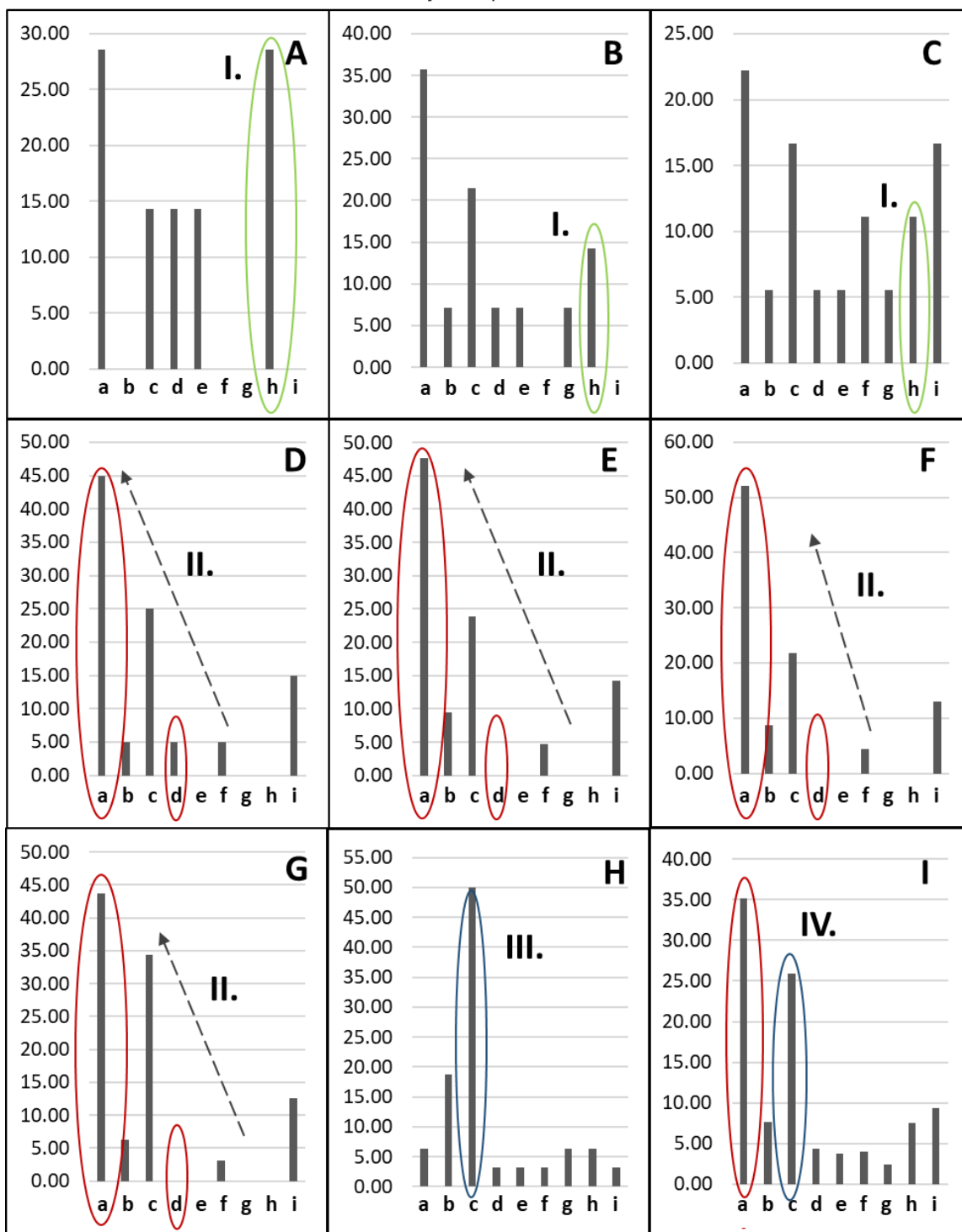
Tijekom kratkotrajne ustaške vlasti za vrijeme NDH (Sl. 82.C), unutar gradske četvrti Donji grad dolazi do porasta zastupljenosti naziva iz kategorije *Osobe*, koji su zastupljeni u ukupno 18 ulica, odnosno 50 % svih tadašnjih ulica, uz ukupno šest ulica s političko-ideološkim nazivima. Dok su i u ovome razdoblju najzastupljeniji nazivi iz potkategorija *Vojna lica i političari* (22.22 %) te *Umjetnici i književnici* (16.67 %), zastupljenost ovih potkategorija je manja nego u prijašnjim razdobljima. S druge strane, zabilježen je porast zastupljenosti potkategorije *Hrvatski vladari i plemstvo*, koja je zastupljena s dva naziva (*Ulica Petra Svačića* i *Ulica bana Jelačića*).

Kao i ranije u slučaju gradskih četvrti Tvrđa i Gornji grad, tijekom komunističke vlasti (Sl. 82.D, E, F, G) dolazi do značajnoga porasta zastupljenosti kategorije *Osobe*, koja je tijekom cijeloga ovog razdoblja zastupljena u preko 50% svih ulica. Od toga najzastupljenija potkategorija, u sklopu koje ujedno ima i najviše naziva s političko-ideološkom konotacijom, je potkategorija *Vojna lica i političari*. U prvim godinama nakon uspostave komunističke vlasti (FNRJ I.) potkategorija *Vojna lica i političari* zastupljena je u devet ulica, pri čemu svih devet ulica ima nazive s političko-ideološkom konotacijom. Zatim u nastavku (FNRJ II.)

zastupljenost potkategorije *Vojna lica i političari* raste na ukupno 10 ulica, pri čemu svih 10 ulica ima političko-ideološke nazive. Tijekom SFRJ I. unutar Donjega grada zastupljenost potkategorije *Vojna lica i političari* raste na 12 ulica, uz ukupno 12 političko-ideoloških naziva, a tijekom SFRJ II. na 14 ulica, uz 14 političko-ideoloških naziva. Također, kao i ranije u slučaju Tvrđe i Gornjega grada, primjetno je ciljano postupno uklanjanje naziva potkategorije *Svetci i svećenstvo*.

Nakon osamostaljenja i uspostave RH dolazi do značajne promjene u zastupljenosti pojedinih potkategorija naziva (Sl. 82.H). U prvom redu dolazi do smanjenja zastupljenosti naziva iz potkategorije *Vojna lica i političari* (6.25 %), te značajnoga porasta zastupljenosti naziva iz potkategorije *Umjetnici i književnici* (50 %) i potkategorije *Izumitelji, znanstvenici i prosvjetni radnici* (18.75 %).

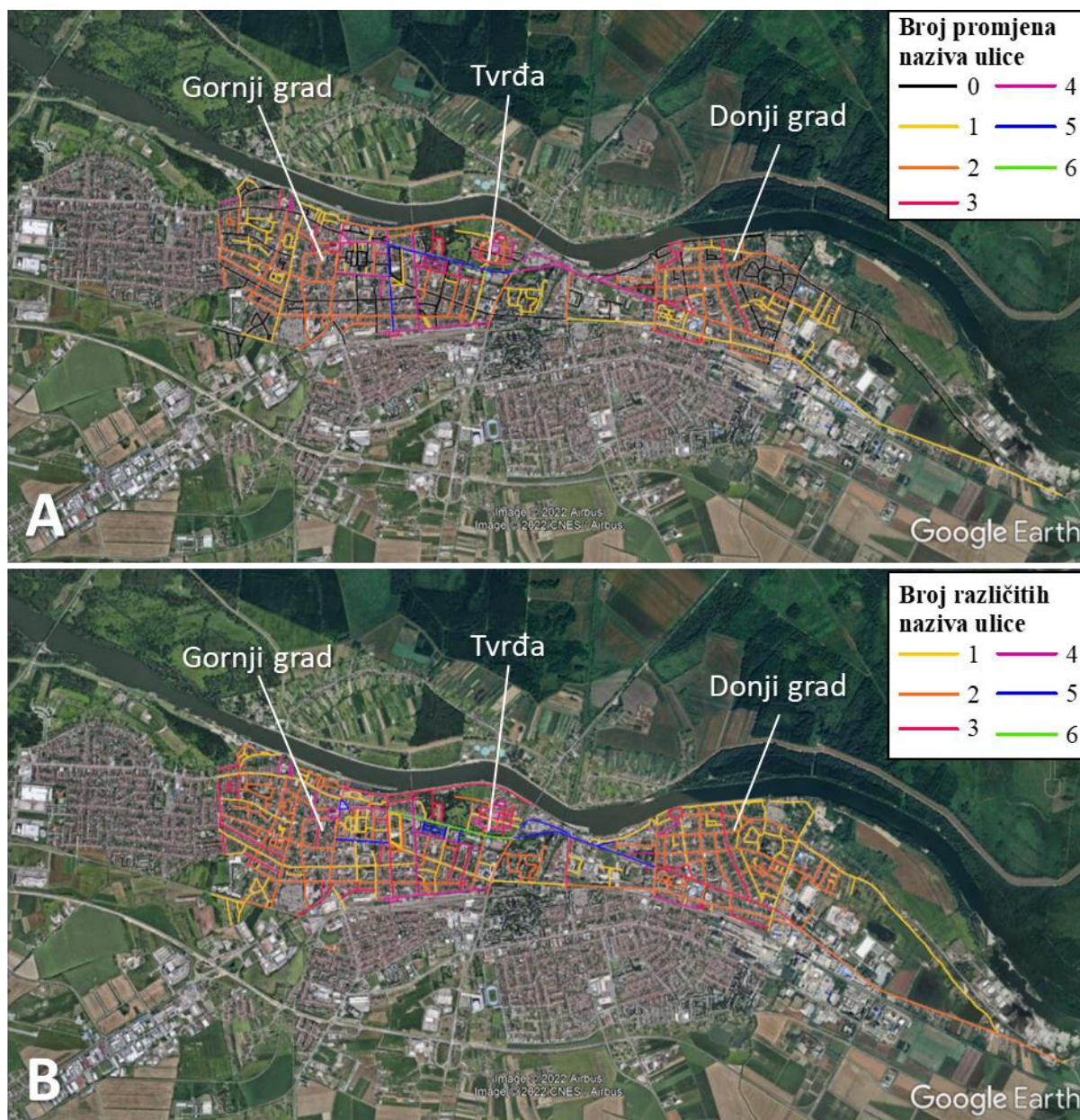
a – vojna lica i političari b – izumitelji, znanstvenici i prosvjetni djelatnici c – umjetnici i književnici
d – sveci i svećenstvo e – ekonomisti i pravnici f – Hrvatski vladari i plemstvo g – Strani vladari i plemstvo
h – filantropii i -ostalo

Slika 82. Zastupljenost različitih potkategorija (a – i) kategorije osobe u nazivima ulica i trgova gradske četvrti Donji grad po proučavanim povijesnim razdobljima (A – Austro-Ugarska Monarhija; B – Kraljevina Jugoslavija; C – NDH; D – FNRJ (I.); E – FNRJ (II.); F – SFRJ (I.); G – SFRJ (II.); H – Republika Hrvatska; I – prosječna vrijednost svih analiziranih razdoblja)

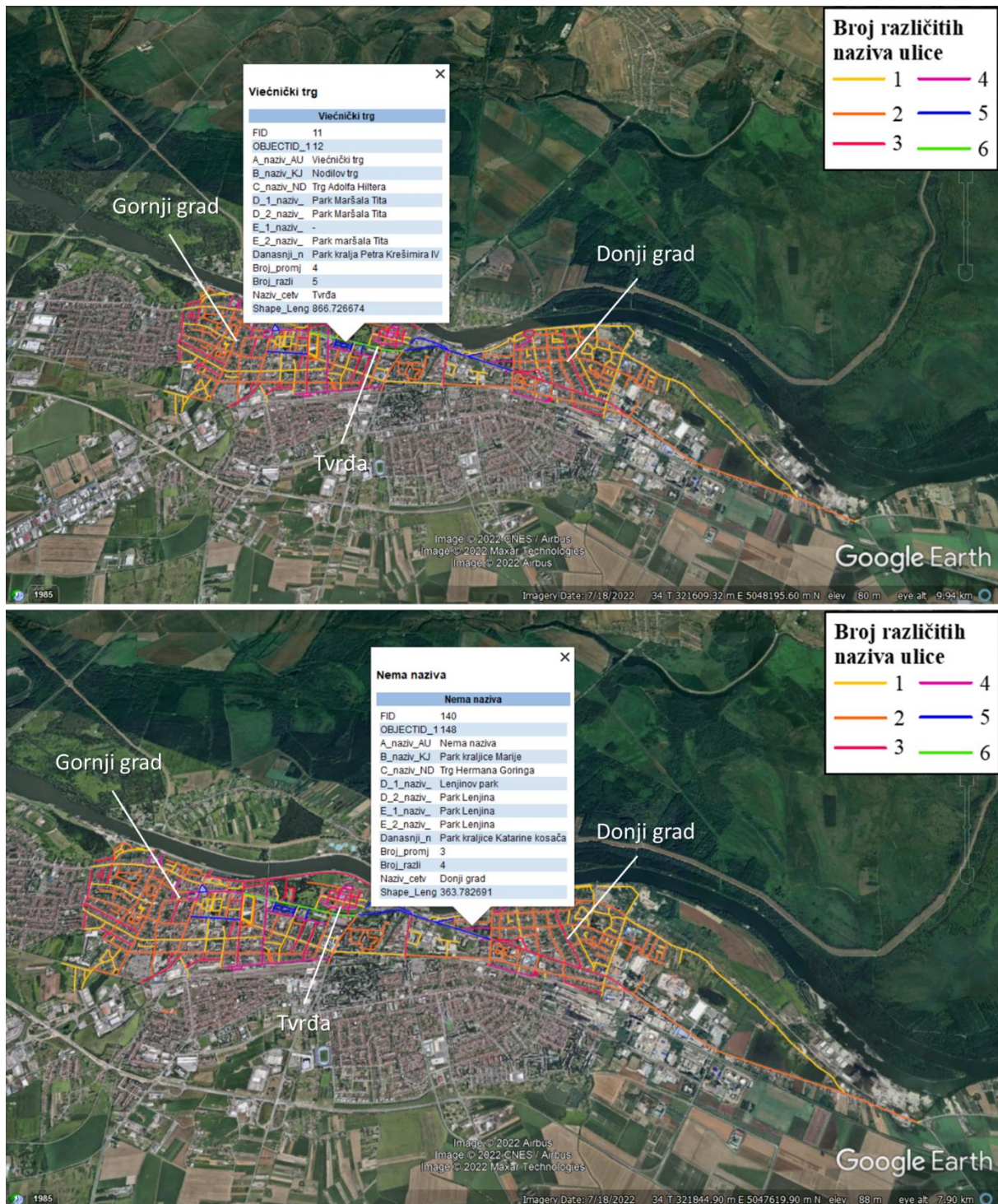
4.5. Izrađena interaktivna karta s prikazom rezultata istraživanja

Na temelju provedenih GIS analiza u konačnici je uz pomoć *Google Earth* platforme izrađena jedinstvena interaktivna karta koja za sve ulice i trgove obrađenih gradskih četvrti prikazuje detektirane promjene uličnoga nazivlja, odnosno ukupan broj promjena naziva ulica (Sl. 83.A) te ukupan broj različitih naziva koje je pojedina ulica imala u proučavanome razdoblju (Sl. 83.B). Trenutno je interaktivna karta dostupna na zahtjev, a u budućnosti je planirano da bude dostupna putem web servisa.

Slika 83. Izrađene interaktivne karte s prikazom ukupnoga broja različitih naziva (A) i ukupnoga broja promjena naziva (B) svih ulica gradskih četvrti Gornji grad, Tvrđa i Donji grad

Zahvaljujući izradi interaktivne karte omogućeno je lakše pregledavanje izrađene GIS baze podataka, gdje korisnici jednim klikom na pojedinu ulicu mogu dobiti informacije o svim nazivima koje je ta ulica imala tijekom proučavanoga razdoblja (Sl. 84. i Sl. 85.).

Slika 84. Primjer prikaza svih dosadašnjih naziva za odabrane ulice unutar izrađene interaktivne karte

Slika 85. Krupniji prikaz svih dosadašnjih naziva za odabrane ulice unutar izrađene interaktivne karte

5. RASPRAVA

U nastavku je dan pregled svih postavljenih hipoteza ove doktorske disertacije s pojašnjenjem njihove povezanosti s teorijskim okvirom i rezultatima provedenoga istraživanja.

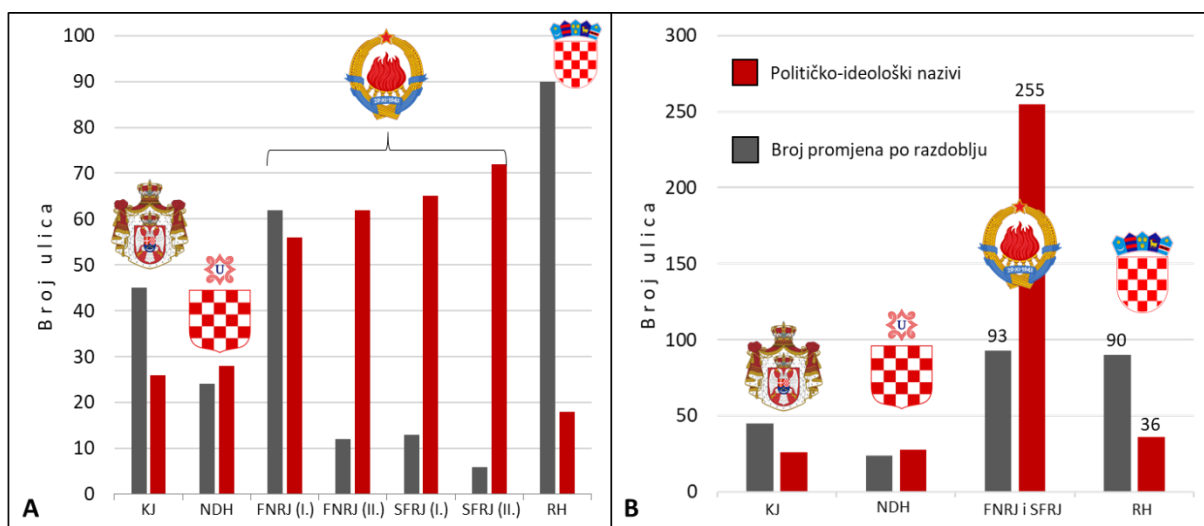
H1: *Tijekom 20. stoljeća postojala je znatna varijabilnost u učestalosti promjena uličnoga nazivlja (POTVRĐENO)*

Postavljena hipoteza je potvrđena na temelju provedene kvantitativne analize promjena uličnoga nazivlja po odabranih šest povijesnih razdoblja. Na temelju analize provedene u tri gradske četvrti grada Osijeka vidljivo je da unutar sve tri četvrti postoji vrlo velika varijabilnost u učestalosti promjena uličnoga nazivlja tijekom 20. stoljeća (Sl. 41; Sl. 56; Sl. 73.). Zapažena varijabilnost u promjenama uličnoga nazivlja vidljiva je i na slici 86., na kojoj su prikazani skupni rezultati za sve tri obrađene gradske četvrti. Iz navedenoga prikaza jasno je vidljivo da su promjene uličnoga nazivlja prisutne u svim analiziranim povijesnim razdobljima 20. stoljeća, ali i da se dva razdoblja ističu po znatno većoj zastupljenosti promjena. Prvo od dva razdoblja je razdoblje komunističke vlasti, osobito njezin početak (FNRJ I.), kada dolazi do najveće zastupljenosti promjena uličnoga nazivlja, vođenih uklanjanjem naziva povezanih s ustaškom ideologijom, ali i općenito hrvatskom nacionalnom ideologijom. Drugo povijesno razdoblje koje se ističe po zastupljenosti promjena je Republika Hrvatska, kada dolazi do dekomunizacije uličnoga nazivlja, odnosno do planskog uklanjanja naziva s komunističkom političko-ideološkom konotacijom. Najmanja zastupljenost promjena uličnoga nazivlja tijekom 20. stoljeća u tri analizirane gradske četvrti zabilježena je za vrijeme ustaške vlasti, što je i očekivano s obzirom da se radi i o najkraćemu povijesnom razdoblju. Naime, kao što su pokazali primjeri iz sve tri analizirane gradske četvrti, ustaška vlast je imala dovoljno vremena tek da iz urbanoga prostora Osijeka ukloni najistaknutije tragove jugoslavenske monarhističke ideologije, o čemu svjedoči i činjenica da su stariji ulični nazivi na korištenom kartografskom prikazu samo precrtani olovkom.

Zabilježena izražena varijabilnost u zastupljenosti promjena uličnoga nazivlja u skladu je s rezultatima istraživanja vezanih za druge gradove u Republici Hrvatskoj (Zagreb (Šakaja, Slavuj, 2009; Šakaja, Crljenko, 2017), Split (Mirošević, Borzić, 2014.)), ali i dijelove bivše Jugoslavije (Beograd (Rajić, 2012; Božilović, Petković, 2022.)), kao i post-socijalističke države, poglavito istočne Europe (Rumunjska (Rusu, 2019a; 2019b; 2020; 2021; 2022.)), Mađarska (Palonen, 2008.), Češka (David, 2011.).

H2: Najveća zastupljenost promjena uličnoga nazivlja unutar analiziranih povijesnih razdoblja bit će zabilježena za vrijeme komunističke vlasti u Osijeku (POTVRĐENO)

Postavljena hipoteza potvrđena je na temelju provedene kvantitativne analize, prema kojoj je unutar tri analizirane gradske četvrti najviše promjena uličnoga nazivlja zabilježeno upravo za vrijeme komunističke vlasti u Osijeku. Ukoliko se sva proučavana razdoblja pogledaju zasebno, tada ispada da je najviše promjena u tri analizirane gradske četvrti (ukupno 90 promjena) zabilježeno nakon osamostaljenja RH (Sl. 86.A). Međutim, ukoliko se povijesna razdoblja pogledaju kao cjeline obilježene istim političko-ideološkim uređenjem (Sl. 86.B), tada je jasno vidljivo da je najviše promjena uličnoga nazivlja u Osijeku zapravo vezano za razdoblje komunističke vlasti (FNRJ i SFRJ). Ukupno su unutar tri obrađene gradske četvrti za vrijeme komunističke vlasti zabilježene 93 promjene uličnoga nazivlja, što je više nego u bilo kojemu drugom analiziranom povijesnom razdoblju. Iz ove perspektive jasno je zašto nakon raspada SFRJ i osamostaljenja RH dolazi do dekomunizacije, odnosno uklanjanja naziva iz razdoblja komunističke vlasti, što se odrazilo posljedično i na visok broj promjena naziva unutar RH (Šakaja, Crljenko, 2017.), ali i drugdje u istočnoj Europi (David, 2011., Gnatiuk, 2018., Rahatsou, 2019., Basik, 2020.) . S obzirom da je za vrijeme komunističke vlasti zabilježeno najviše promjena uličnoga nazivlja potvrđena je i druga hipoteza ove doktorske disertacije.

Slika 86. Usporedba između ukupnoga broja zabilježenih promjena uličnoga nazivlja sa zastupljenošću političko-ideoloških naziva unutar pojedinoga proučavanog razdoblja (A); usporedba kod koje su promjene za vrijeme komunističke vlasti (FNRJ i SFRJ) u Osijeku okupljene u jedinstvenu kategoriju (B)

H3: *Najveća zastupljenost političko-ideološkoga uličnog nazivlja unutar analiziranih povijesnih razdoblja bit će zabilježena za vrijeme komunističke vlasti u Osijeku (POTVRĐENO)*

Postavljena hipoteza je potvrđena na temelju provedene semiotičke analize korištenoga uličnog nazivlja, koja je provedena unutar tri analizirane gradske četvrti za sva odabrana povijesna razdoblja. Iako su nazivi s političko-ideološkom konotacijom zabilježeni unutar svih šest analiziranih povijesnih razdoblja, zastupljenost nazivlja s ovakvom konotacijom je višestruko veća unutar razdoblja komunističke vlasti nego u bilo kojemu drugom analiziranom razdoblju (Sl. 86.A i B). Na slici 87. dan je detaljan pregled za sve tri analizirane gradske četvrti po proučavanim povijesnim razdobljima odnosa između broja postojećih ulica, zabilježenoga broja promjena uličnoga nazivlja te broja političko-ideoloških naziva. Iz navedenoga prikaza vidljivo je da je u sve tri analizirane gradske četvrti najviše promjena uličnoga nazivlja, kao i političko-ideoloških naziva, zabilježeno za vrijeme komunističke vlasti.

Provedenom semiotičkom analizom promjena uličnoga nazivlja za tri odabrane gradske četvrti utvrđeno je da je tijekom 20. stoljeća moguće izdvojiti pet razdoblja političko-ideološki motiviranoga preimenovanja uličnoga nazivlja: (1) razdoblje austrougarske vladavine, (2) razdoblje Kraljevine Jugoslavije, (3) razdoblje NDH, (4) razdoblje komunističke vlasti te (5) razdoblje nakon osamostaljenja RH.

Razdoblje austrougarske vladavine karakterizira vrlo slaba prisutnost političko-ideološkoga nazivlja (Sl. 86, Sl. 87.), koje se ogleda u svega nekoliko komemorativnih naziva povezanih s članovima austrougarskog plemstva ili istaknutim političarima (npr. *Khuen-Hedervaryev trg*, *Trg Franje Josipa I.*, itd.). Izostanak značajnije zastupljenosti političko-ideološkoga nazivlja za vrijeme austrougarske vlasti zabilježen je i u sklopu ranijih istraživanja provedenih na prostoru Zagreba (Stanić i dr., 2009.). Ukupno je u ovome razdoblju zabilježeno samo pet naziva s političko-ideološkom konotacijom.

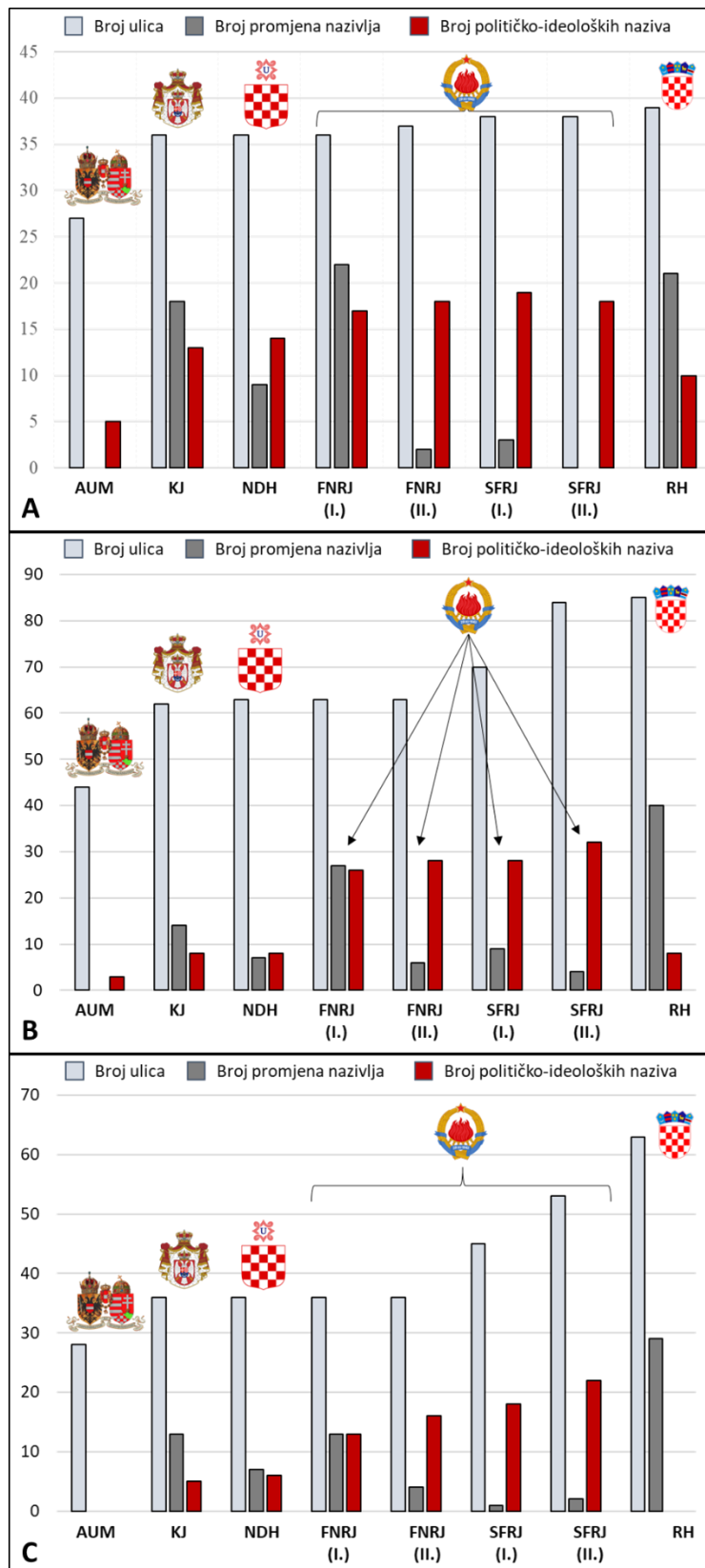
Razdoblje Kraljevine Jugoslavije karakterizira pojava značajnijega mijenjanja uličnoga nazivlja (Sl. 86, Sl. 87.), predvođenoga uklanjanjem naziva povezanih s austrougarskom vladavinom te njihovom zamjenom komemorativnim nazivljem koje promiče jugoslavensku monarhiju, odnosno njezinu kraljevsku obitelj (npr. *Karagjordjev trg*, *Ulica Kralja Aleksandra I.*, *Trg Kralja Petra*, *Park kraljice Marije*, *Prestolonasljednika Petra ulica*), ili pak ideologiju

ujedinjenja i zajedništva južnih Slavena (npr. *Trg Oslobođenja*). Ukupno je u ovome razdoblju zabilježeno 26 naziva s političko-ideološkom konotacijom.

Slijedi razdoblje NDH, koje je, iako predstavlja najkraće razdoblje od svih analiziranih povijesnih razdoblja, ipak obilježeno vrlo zanimljivim primjerima političko-ideološki motiviranih promjena uličnoga nazivlja (Sl. 86, Sl. 87.). U prvome redu uklonjeni su svi komemorativni nazivi ulica povezani s kraljevskom obitelji Karađorđević te nazivi povezani s drugim osobama i događajima bitnim za Kraljevinu Jugoslaviju. Navedeni nazivi su zamijenjeni nazivima povezanim s istaknutim političarima i vojskovođama NDH (*Trg Dr. Pavelića, Trg Vojskovođe Kvaternika*, itd.) te ustaškom (*Trg Ustaških žrtava*), ali i nacističkom ideologijom (*Trg Hermana Göringa, Trg Adolfa Hitlera*, itd.). Ukupno je u ovome razdoblju zabilježeno 28 naziva s političko-ideološkom konotacijom.

Daleko najveća zastupljenost naziva s političko-ideološkom konotacijom zabilježena je unutar obrađenih gradskih četvrti za vrijeme komunističke vlasti u Osijeku (Sl. 86. i 87.). Ukupno je za vrijeme komunističke vlasti u Osijeku unutar tri analizirane gradske četvrti zabilježeno 255 političko-ideoloških naziva, koji su kao što je ranije prezentirano, uglavnom vezani za socijalističku i komunističku ideologiju, odnosno sudionike Narodnooslobodilačke borbe i narodne heroje Jugoslavije. Također, vidljivo je i da je unutar razdoblja komunističke vlasti najviše promjena zabilježeno u prvome analiziranom razdoblju (FNRJ I.), što dodatno ukazuje na činjenicu da je komunistička vlast vrlo brzo krenula s mijenjanjem uličnoga nazivlja (Chloupek, 2019., Basik, Rahatsou, 2019.).

Razdoblje nakon osamostaljenja RH karakterizira slabija zastupljenost političko-ideološkoga nazivlja, koje su uglavnom povezane s hrvatskom nacionalnom ideologijom, poput komemorativnoga nazivlja povezanoga sa starohrvatskim plemstvom i drugim nositeljima hrvatske kulture, umjetnosti i nacionalnoga identiteta. Nadalje, prilikom promjena uličnoga nazivlja prisutni su procesi rekanonizacije, odnosno vraćanja starih uličnih naziva.

Slika 87. Odnos između broja ulica, promjena uličnoga nazivlja i broja političko-ideoloških naziva po proučavanim razdobljima za sve tri analizirane gradske četvrti (A – Tvrđa; B – Gornji grad; C – Donji grad)

H4: *Najdominantnija kategorija uličnoga nazivlja u svim analiziranim povijesnim razdobljima bit će kategorija Osobe (POTVRĐENO)*

Postavljena hipoteza je potvrđena na temelju provedene kategorizacije uličnoga nazivlja korištenoga unutar odabranih šest povijesnih razdoblja. Na temelju provedene analize zastupljenosti pojedinih kategorija uličnoga nazivlja unutar tri analizirane četvrti moguće je uočiti da postoji velik varijabilitet u zastupljenosti pojedinih kategorija, ali i da su prosječno gledano u sve tri četvrti najzastupljeniji bili nazivi iz kategorije *Osobe*. Dok su unutar gradske četvrt Donji grad nazivi iz kategorije *Osobe* u prosjeku bili zastupljeni u 48.76 % svih ulica, unutar gradske četvrti Gornji grad su prosječno bili zastupljeni u 51.12 % svih ulica, a unutar gradske četvrti Tvrđa u prosječno čak 74.86 % svih ulica. Ovakvi rezultati su u skladu s rezultatima znanstvenih istraživanja provedenih za druge gradove u Hrvatskoj (Šakaja, Slavuj, 2009; Mirošević, Borzić, 2014; Šakaja, Crljenko, 2017), kao i za gradove u Europi (Azaryahu, 1999., Rusu, 2019.).

H5: *Nazivi iz kategorije Geografsko nazivlje, mijenjani su samo ako su imali političko-ideološku konotaciju (ODBAČENO)*

Postavljena hipoteza je odbačena na temelju provedene kvantitativne analize zastupljenosti promjena uličnoga nazivlja po obrađenim povijesnim razdobljima te provedene semiotičke analize značenja promjena uličnoga nazivlja. Naime, na temelju navedenih analiza utvrđeno je da su uz dva političko-ideološki motivirana preimenovanja geografskoga uličnog nazivlja, zabilježena i dva preimenovanja neutralnoga geografskog nazivlja.

Geografsko nazivlje je druga kategorija po prosječnoj zastupljenosti unutar sve tri analizirane gradske četvrti (Tvrđa – 10.85 % svih ulica; Gornji grad – 29.86 % svih naziva; Donji grad – 16.51 % svih naziva). Međutim, unatoč visokoj zastupljenosti unutar sve tri obrađene gradske četvrti, nazivi ove kategorije su vrlo rijetko mijenjani. Najbolji primjer političko-ideološki motivirane promjene naziva ulice s geografskim nazivom je današnja *Ulica kardinala Alojzija Stepinca*, koja je u nekoliko proučavanih razdoblja nosila naziv *Beogradska ulica*. Drugi primjer je preimenovanje *Čehoslovačke ulice* u *Slovačku ulicu* za vrijeme NDH.

Dok većini ulica s neutralnim nazivima iz kategorije *Geografskoga nazivlja* nikada nije mijenjan naziv (npr. *Vukovarska, Dubrovačka, Zagrebačka, Lička, Đakovština, Našička, Podgoračka, Vinkovačka, Zadarska, Mostarska, Slavonska*, itd.), ipak postoje ulice s

neutralnim geografskim nazivima, čiji naziv je mijenjan jednom ili više puta. Jedna od tih ulica je današnja *Podravska ulica* u gradskoj četvrti Gornji grad, koja je u prošlosti nosila naziv *Šodolovci ulica*. Također, današnje *Šetalište kardinala Franje Šepera* se ranije nazivalo *Srednjodravska obala*.

H6: *Pojedini nazivi iz kategorije Osobe nisu nikada mijenjani neovisno o političko-ideološkim okolnostima (POTVRĐENO)*

Postavljena hipoteza je potvrđena na temelju provedene kategorizacije korištenoga uličnog nazivlja i kvantitativne analize zastupljenosti promjena uličnoga nazivlja. Unutar sve tri analizirane gradske četvrti grada Osijeka primijećeni su pojedini nazivi iz kategorije *Osobe*, koji nisu nikada mijenjani neovisno o političko-ideološkim okolnostima. Ovi nazivi vezani su za osobe koje ili nisu bile povezane niti s jednom ideologijom i režimom ili je njihov značaj bio toliki da se niti jedna vlast nije odlučila za uklanjanje nazivlja povezanih s njima (Azaryahu, 1999.).

Ukupno je na temelju provedene analize utvrđena prisutnost komemorativnoga nazivlja povezanog s devet ovakvih osoba, čije nazivlje nije mijenjano niti u jednome od analiziranih šest razdoblja. Pregled svih naziva iz kategorije *Osobe* koji nisu mijenjani niti u jednome od analiziranih razdoblja dan je u tablici 8.

Tablica 8. Pregled naziva kategorije *Osobe* koji nisu mijenjani u analiziranim razdobljima

Rd. Br.	Naziv ulica	Osoba	Citat (Datum imenovanja)
1	Strossmayerova	Josip Juraj Strossmayer	(04. veljače 1905.)
2	Ivana Gundulića	Ivan Gundulić	-
3	Andrije Kačića Miošića	Andrija Kačić Miošić	„Ulica koja će se protezati na današnjem istočnom dijelu Vašarišta od Reisnerove ulice do željezničkog reda imade se nazvati „Ulica Andrije Kačića-Miošića“ ili skraćeno „Kačićeva ulica““ (25. kolovoza 1913.)

4	Trg Augusta Šenoe	August Šenoa	<i>„Trg kraj tračnica Union mlina gdje se nalaze kuće Schuh, Kaludjer i Steiner ima se nazvati „Trg Augusta Šenoe“ ili skraćeno „Šenoin trg““ (25. kolovoza 1913.)</i>
5	Franje Kuhača	Franjo Kuhač	<i>„Glavna ulica u Tvrđji ima se nazvati „Ulica Franje Kuhača“ ili skraćeno „Kuhačeva ulica“ (25. kolovoza 1913.)</i>
6	Zmaj Jovina	Zmaj Jovo Jovanović	<i>„Tržna ulica ima se nazvati „Ulica Dr. Jovana Jovanovića-Zmaja“ ili skraćeno „Zmaj Jovina ulica““ (25. kolovoza 1913.)</i>
7	Matije Antuna Reljkovića	Matija Antun Reljković	<i>„Ulica s novogradnjama Puhl, Vuics, Kokanović i Lemmel ima se nazvati „Ulica Matije Antuna Relkovića“ ili skraćeno „Relkovićeva ulica““ (25. kolovoza 1913.)</i>
8	Trg Ljudevita Gaja	Ljudevit Gaj	-
9	Vatroslava Jagića	Vatroslav Jagić	-

6. ZAKLJUČAK

Istraživanja provedena u okviru ove doktorske disertacije pružila su uvid u problematiku promjena uličnoga nazivlja tijekom 20. stoljeća u tri odabrane centralne i najstarije gradske četvrti grada Osijeka (*Tvrđa, Gornji grad i Donji grad*). Disertacija je promatrala ulično nazivlje kao semiotički *simbol određene političko-ideološke orijentacije: monarhističke, nacionalističke, fašističke, socijalističke i pluralističke* (Azaryahu, 1999.). Osnovni izvor podataka korištenih u sklopu provedenoga istraživanja, bili su dostupni arhivski kartografski prikazi iz šest različitih povijesnih razdoblja 20. stoljeća, na temelju kojih je provedena detaljna kvantitativna analiza promjena uličnoga nazivlja. Dostupni kartografski prikazi iz arhivske građe Državnoga arhiva u Osijeku digitalizirani su u Državnome arhivu, kako bi se mogli obraditi uz pomoć naprednih metoda iz područja geografskoga informacijskog sustava (GIS-a). Pri tomu je za svako analizirano povijesno razdoblje odabran po jedan reprezentativni kartografski prikaz, na temelju kojega se mogao dobiti uvid u ulično nazivlje korišteno u tome povijesnom razdoblju. Digitalizirani kartografski prikazi su georeferencirani, nakon čega je uslijedilo njihovo preklapanje s linijskim vektorskim slojem suvremenih ulica grada Osijeka te izrada jedinstvene GIS baze ulica i uličnoga nazivlja grada Osijeka. U navedenoj bazi svakoj suvremenoj ulici iz tri obrađene gradske četvrti, pridruženi su s georeferenciranih kartografskih prikaza, svi nekadašnji nazivi, čime je omogućena usporedba naziva po analiziranim razdobljima i određivanje ukupnoga broja promjena uličnoga nazivlja za svaku analiziranu ulicu.

Iako su promjene uličnoga nazivlja zabilježene u svim analiziranim povijesnim razdobljima 20. stoljeća, primijećena je značajna varijabilnost u zastupljenosti promjena po pojedinim razdobljima. Najviše promjena uličnoga nazivlja u sve tri analizirane četvrti zabilježeno je za vrijeme komunističke vlasti u Osijeku, u čijim počecima dolazi do sustavnoga mijenjanja dotadašnjih naziva ulica. Visoka zastupljenost promjena uličnoga nazivlja primijećena je unutar tri analizirane gradske četvrti i za razdoblje nakon osamostaljenja RH, kada dolazi do sustavnoga uklanjanja naziva s komunističkom političko-ideološkom konotacijom iz prostora grada Osijeka. Utvrđena varijabilnost zastupljenosti promjena uličnoga nazivlja i kulminacija promjena za vrijeme komunističke vlasti zabilježene su u sve tri analizirane gradske četvrti grada Osijeka, a sukladne su i rezultatima ranije provedenim istraživanjima vezanim za dijakronijske promjene uličnoga nazivlja u drugim gradovima u Republici Hrvatskoj, ali i u gradovima drugih post-socijalističkih država (Šakaja, 2007., Rusu

2020.). Treba napomenuti da je provedena kvantitativna analiza pokazala da su pojedine ulice tijekom 20. stoljeća mijenjale nazive i više puta, pri čemu je učestalost promjena uličnoga nazivlja bila posebno aktualna na većim i značajnijim, centralno orijentiranim, ulicama i trgovima obrađenih gradskih četvrti. Rezultati provedenih analiza pokazali su kako *ulično nazivlje služi konzerviranju povijesti koju društvo drži valjanom*. Nadalje, budući da ulično nazivlje ima svakodnevnu uporabnu funkciju, *postaje efikasno sredstvo uz čiju pomoć vladajuća ideologija prodire u područje privatnosti* (Azaryahu, 1999.).

Uz provedenu kvantitativnu analizu i utvrđivanje samoga broja dijakronijskih promjena uličnoga nazivlja, vrlo bitan segment ove doktorske disertacije bila je semiotička analiza korištenoga nazivlja, kroz koju se nastojalo dokazati postojanje političko-ideološki motiviranoga preimenovanja uličnoga nazivlja tijekom 20. stoljeća u gradu Osijeku. Provedenom semiotičkom analizom promjena uličnoga nazivlja unutar tri odabrane gradske četvrti utvrđeno je da su političko-ideološki motivirane promjene uličnoga nazivlja prisutne u svim analiziranim razdobljima. Time je potvrđeno da je i unutar grada Osijeka tijekom 20. stoljeća ulično nazivlje često korišteno za prenošenje prikrivenih političko-ideoloških poruka i oblikovanje kolektivnoga identiteta urbanoga prostora. Ipak, najveća kulminacija političko-ideološki motiviranoga preimenovanja zabilježena je za vrijeme komunističke vlasti. Naime, upravo za vrijeme komunističke vlasti zabilježeno je najviše naziva povezanih sa socijalističkom i komunističkom ideologijom uz istodobno uklanjanje svih naziva povezanih s hrvatskom nacionalnom idejom, katoličkom crkvom i svim drugim, komunističkoj vlasti nepodobnim, konotacijama. Iako u znatno manjoj mjeri, političko-ideološko nazivlje i preimenovanja dotadašnjega nazivlja prisutni su i u ostalim analiziranim povijesnim razdobljima. Vrlo su zanimljivi primjeri ustaškoga političko-ideološki motiviranoga preimenovanja ulica i trgova obrađenih gradskih četvrti, gdje je u vrlo kratkome vremenskom razdoblju došlo do sustavne integracije ustaške, nacističke i fašističke ideologije u urbani prostor grada Osijeka.

Zanimljivi zaključci proizlaze i iz dijela disertacije vezanoga uz kategorizaciju korištenoga nazivlja. Prosječno gledano u tri analizirane gradske četvrti, najdominantnija kategorija korištenoga nazivlja je kategorija *Osobe*, odnosno komemorativno nazivlje povezano sa značajnim osobama. Navedena kategorija nazivlja je ujedno i najčešće mijenjana kategorija uličnoga nazivlja, pogotovo u pogledu potkategorije naziva, uz izraženu kulminaciju za vrijeme komunističke vlasti potkategorije *Vojna lica i političari*. S druge strane, nazivi iz potkategorija

Umjetnici i književnici te Izumitelji, znanstvenici i prosvjetni radnici su bili znatno manje podložni promjenama, jer su ujedno ovakvi nazivi i rjeđe imali političko-ideološku konotaciju koja je smatrana nepodobnom za novi režim. Treba napomenuti da je uočeno postojanje nekoliko naziva povezanih sa značajnim osobama, koji nisu mijenjani niti u jednome povijesnom razdoblju, neovisno o političko-ideološkim okolnostima. Ovakvi nazivi ulica povezani su pretežito s osobama, poput Josipa Jurja Strossmayera, Ivana Gundulića, Jovana Jovanovića Zmaja, Matije Antuna Relkovića i drugih, čiji je značaj bio toliki, da se niti jedna vlast nije odlučila za uklanjanje naziva dodijeljenih njima u čast.

Provedeno istraživanje pruža osnovu za daljnje proučavanje uličnoga nazivlja grada Osijeka, pri čemu bi u sklopu daljnjih istraživanja trebalo nastojati proširiti istraživanja na preostale gradske četvrti, koje zbog nedostatka vremena, ali i manjega broja promjena, nisu obrađene u okviru ove doktorske disertacije (*Retfala, Industrijska četvrt, Novi Grad, Jug II*). Iako su navedene gradske četvrti izostavljene iz ove disertacije, zasigurno je i unutar njih tijekom 20. stoljeća došlo do zanimljivih promjena uličnoga nazivlja. Također, u sklopu daljnjih istraživanja trebalo bi proširiti istraživanje na ranija povijesna razdoblja, prije obrađenoga završnog dijela austrougarske vladavine s početka 20. stoljeća. No, za takvo istraživanje potrebno je pronaći starije kartografske prikaze i drugu arhivsku građu, koja bi omogućila proučavanje starijega uličnog nazivlja.

U konačnici, treba istaknuti da će izrađena jedinstvena GIS baza ulica i uličnoga nazivlja grada Osijeka, kao i izrađena interaktivna karta uličnoga nazivlja grada Osijeka pružiti osnovu za daljnja interdisciplinarna znanstvena istraživanja, uz pomoć kojih će drugi znanstvenici iz različitih znanstvenih područja (npr. povijest, sociologija, kroatistika, geografija, itd.) moći jednostavno i brzo pristupiti prikupljenim podacima.

Literatura

1. Affek, A., 2013. Georeferencing of historical maps using GIS, as exemplified by the Austrian Military Surveys of Galicia. *Geographia Polonica*, 86(4), pp.375-390.
2. Alderman, D.H., 2002. Street names as memorial arenas: The reputational politics of commemorating Martin Luther King Jr. in a Georgia county. *Historical Geography*, 30(1), pp.99-120.
3. Alderman, D.H., 2004. Memory and place: geographies of a critical relationship. *Social & Cultural Geography*, 5(3), pp.347-355.
4. Antonov-Ovsejenko, A., 1986. *Staljin: portret tiranina*. Zagreb, Naprijed.
5. Augustins, G., 2004. Naming, dedicating: street names and tradition. *History and Anthropology*, 15(3), pp.289-299.
6. Azaryahu, M., 1986. Street names and political identity: The case of East Berlin. *Journal of Contemporary history*, 21(4), pp.581-604.
7. Azaryahu, M., 1990. Renaming the Past: Changes in "City Text" in Germany and Austria, 1945-1947. *History and Memory*, 2(2), pp.32-53.
8. Azaryahu, M., 1996. The power of commemorative street names. *Environment and planning D: Society and Space*, 14(3), pp.311-330.
9. Azaryahu, M., 1997. German reunification and the politics of street names: the case of East Berlin. *Political geography*, 16(6), pp.479-493.
10. Azaryahu, M., 1999. Politički sistemi u svakidašnjici – polisistemski pristup istraživanju, *Etnol. trib.* 22, vol 29, str 255-267., prevela: Dunja Rihtman-Auguštin.
11. Azaryahu, M., 2011. The critical turn and beyond: The case of commemorative street naming. *ACME: An international journal for Critical Geographies*, 10(1), pp.28-33.
12. Azaryahu, M., 2012. Renaming the past in post-Nazi Germany: Insights into the politics of street naming in Mannheim and Potsdam. *cultural geographies*, 19(3), pp.385-400.
13. Baiocchi, V., Lelo, K., Milone, M.V., Mormile, M., 2013. Accuracy of different georeferencing strategies on historical maps of Rome. *Geographia Technica*, 1(1), pp.10-16.
14. Baković, M., 2017. *Župa svetog Leopolda Bogdana Mandića u Osijeku. Osnivanje katoličke župe u SFR Jugoslaviji 1969. godine* (Doctoral dissertation, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek. Catholic Faculty of Theology. Department of Philosophy and History. Chair of Church History).

15. Barnett, C., 1998. The cultural turn: fashion or progress in human geography?. *Antipode*, 30(4), pp.379-394.
16. Barthes, R. 1988. *Semiotic challenge*. Oxford: Blackwell.
17. Barthes, R., 2009. Mitologije, Zagreb, Naklada Pelago. (str. 97-152.)
18. Basik, S., Rahautsou, D., 2019. Toponymic politics and the symbolic landscapes of Minsk, Belarus. *Geographia Cassoviensis*, 13(2), pp.107-120.
19. Bendra, I., 2021. Odnos tiska prema Katoličkoj Crkvi u Jugoslaviji u razdoblju od 1952. do 1970. godine—na primjeru analize vinkovačkoga lista *Novosti*. *Diacovensia: teološki prilozi*, 29(2), pp.249-275.
20. Berg, L.D., Vuolteenaho, J. eds., 2009. *Critical toponymies: The contested politics of place naming*. Ashgate Publishing, Ltd.
21. Bertoša, M., 2021. O imenovanju, semiozi i toponimiji. *Croatica et Slavica Iadertina*, 17(1), pp.53-67.
22. Boban, L., 1992. Kada je i kako nastala Država Slovenaca, Hrvata i Srba. *Časopis za suvremenu povijest*, 24(3), pp.45-60.
23. Boeckh, K., 2006. Vjerski progoni u Jugoslaviji 1944.-1953.: staljinizam u titoizmu. *Časopis za suvremenu povijest*, 38(2), pp.403-431.
24. Bourdieu, P., 1993. *The field of cultural production: Essays on art and literature*. Columbia University Press.
25. Božilović, J., Petković, J., 2022. An ideological perspective on street names: Socialist political symbols in the post-socialist City of NIŠ. *Cities*, 124, p.103586.
26. Brekalo, M., Lukić, A., 2016. Osnivanje prvih katoličkih župa u Osijeku za vrijeme komunističkoga režima u Jugoslaviji. *Diacovensia: teološki prilozi*, 24(1), pp.195-213.
27. Brisuda, M., 2017. *Osječka svakodnevica krajem 1960-ih i početkom 1970-ih* (Doctoral dissertation, University of Pula. Faculty of Philosophy).
28. Cascón Katchadourian, J., Alberich Pascual, J., 2021. The georeferencing of old cartography in geographic information systems (GIS): review, analysis and comparative study of georeferencing software.
29. Cascón Katchadourian, J., Ruiz Rodríguez, A.Á., Alberich Pascual, J., 2018. Uses and applications of georeferencing and geolocation in old cartographic and photographic document management.

30. Casti, E., 2005. Towards a theory of interpretation: cartographic semiosis. *Cartographica: The International Journal for Geographic Information and Geovisualization*, 40(3), pp.1-16.
31. Celestin, V.,1933. Ime „Osijek“ historičko-filološka studija, Osijek, Arheološki klub „Mursa“.
32. Certeau, M. de. 2002. *Invencije svakodnevice*, Zagreb, Naklada MD.
33. Chloupek, B. R., 2019. Post-communist city text in Košice, Slovakia as a liminal landscape. *Miscellanea Geographica*, 23(2), pp.71-75.
34. David, J., 2011. Commemorative place names—their specificity and problems. *Names*, 59(4), pp.214-228.
35. David, J., 2018. Toponymy in a relocated city: The city of Most, Czech Republic. *Вопросы ономастики*, 15(2), pp.70-86.
36. De Saussure, F., 2011. *Course in general linguistics*. Columbia University Press.
37. Dehaene, M., De Caeter, L., 2008. Heterotopia in a postcivil society. In *Heterotopia and the City* (pp. 15-22). Routledge.
38. Dizdar, Z., 2006. Osnivanje i djelatnost četničkih udruženja na području grada i kotara Osijek u monarhističkoj Jugoslaviji (1918.-1941.)(Drugi dio). *Scrinia slavonica*, (6), pp.342-401.
39. Duncan, J., Duncan, N., 1988. (Re) reading the landscape. *Environment and Planning D: Society and space*, 6(2), pp.117-126.
40. Eco, U., 1973.. *Kultura, informacija, komunikacija*, Beograd, Nolit.
41. Eco, U.,1984. *Semiotics and the Philosophy of Language*, London, The Macmillan Press Ltd.
42. Eco, U.,2003. Četiri semiotička stavka, Zagreb, u: *Republika*, 59, 1.
43. Faraco, J.C.G., Murphy, M.D., 1997. Street names and political regimes in an Andalusian town. *Ethnology*, pp.123-148.
44. Foote, K.E., Azaryahu, M., 2007. Toward a geography of memory: Geographical dimensions of public memory and commemoration. *Journal of Political & Military Sociology*, pp.125-144.
45. Foucault, M., 2008. O drugim prostorima, u *Priručnik za život u neoliberalnoj stvarnosti: Operacija grad*, Zagreb, Reprint.
46. Foucault, M., 2007. *Security, territory, population: lectures at the Collège de France, 1977-78*. Springer.

47. Frančula, N., Lapaine, M., 2008. Geodetsko-geoinformatički rječnik. Državna geodetska uprava, Zagreb.
48. Gaćina, S., Ivanković, G. M, Muzej Slavonije, O.M., 1996. Planovi i vedute Osijeka:[5. srpnja do 15. listopada 1996.]. Muzej Slavonije.
49. Gill, G., 2005. Changing symbols: The renovation of Moscow place names. *The Russian Review*, 64(3), pp.480-503.
50. Geiger, V., Jurković, I., 1993. Što se dogodilo s Folksdojčerima? Sudbina Nijemaca u bivšoj Jugoslaviji, Zagreb, Njemačka narodnosna zajednica.
51. Geiger, V., 1997. Nestanak Folksdojčera, Zagreb, Nova Stvarnost.
52. Geiger, V., 2002. Folksdojčeri pod teretom kolektivne krivnje, Osijek, Njemačka narodnosna zajednica.
53. Gonçalves, K., Milani, T. M.,2022. Street art/art in the street–semiotics, politics, economy. *Social Semiotics*, 32(4), 425-443.
54. Gregory, I.N., Healey, R.G., 2007. Historical GIS: structuring, mapping and analysing geographies of the past. *Progress in human geography*, 31(5), pp.638-653.
55. Gregory, I.N., Kemp, K.K. and Mostern, R., 2001. Geographical Information and historical research: Current progress and future directions. *History and Computing*, 13(1), pp.7-23.
56. Grgin, B., 2007. Primjer selektivnog pamćenja: hrvatski srednjovjekovni vladari u nazivlju ulica i trgova najvažnijih hrvatskih gradova. *Povijesni prilozi*, (32), pp.283-295.
57. Gucunski, D., Topić, M., 2002. Osječki perivoji i drvoredi. Državni arhiv., Osijek.
58. Harvey, D., 1973. *Social Justice and the City*, Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
59. Harvey, D., 1982. *The Limits to Capital*, Chicago, IL: University of Chicago Press.
60. Harvey, D., 1984. 'On the history and present condition of geogarchy: an historical materialist manifesto', *The Professional Geographer* 36: 1–11.
61. Harvey, D., 1985. *The Urbanization of Capital*, Oxford: Blackwell.
62. Harvey, D., 1989. *The Condition of Postmodernity*, Oxford: Blackwell.
63. Harvey, D., 1990. 'Between space and time: reflections on the geographical imagination', *Annals of the Association of American Geographers* 80: 418–34.
64. Harvey, D., 1995. 'Geographical knowledge in the eye of power: reflections on Derek
65. Harvey, D., 2006a. 'Neoliberalism as creative destruction', *Geografiska Annaler* 88B:145–58.
66. Horvat, J., 1984. *Živjeti u Hrvatskoj. Zapisci iz nepovrata 1900-1941.*

67. Hrvatska enciklopedija, 2022a. Austro-Ugarska. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., Pristupljeno 4. 2. 2022. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4697>).
68. Hrvatska enciklopedija, 2022b. Jugoslavija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., Pristupljeno 4. 2. 2022. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29463>).
69. Hrvatska enciklopedija, 2022c. Nezavisna Država Hrvatska. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., Pristupljeno 4.2.2022. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=43670>).
70. Hrvatska enciklopedija, 2022d. Republika Hrvatska. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., Pristupljeno 4.2.2022.
71. Ileš, T., 2019. Kulturnom geografijom kroz književnu baštinu, Zagreb, Ljevak.
72. Jameson, F. (1983). Postmodernism and consumer society. The anti-aesthetic: Essays on postmodern culture, 111-125.
73. Janjatović, B., 1996. Stjepan Radić: progoni, suđenja i ubojstvo 1919.-1928. godine. Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu: Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 29(1), pp.217-236.
74. Janjatović, B., 1997. Prilog za biografiju odvjetnika dr. Franje Papratovića. Zbornik Muzeja Đakovštine, 4(1), pp.165-176.
75. Jaworski, A., Thurlow, C., 2011. Semiotic landscapes: Language, image, space. London: Continuum.
76. Jovanović, D., Oreni, D., 2021. The methodology to systematise, present and use historical cartography: potentials and limits to analyse and enhance widespread historical centres in Northern Italy. INTERNATIONAL ARCHIVES OF THE PHOTOGRAMMETRY, REMOTE SENSING AND SPATIAL INFORMATION SCIENCES, 46, pp.339-346.
77. Jelaska, M. Z., 2014. Službena imenovanja i preimenovanja ulica u Splitu 1912.–1928. godine. Studia ethnologica Croatica, 26(1), 229-252.
78. Judah, T., 1997. The Serbs: History, myth, and the destruction of Yugoslavia. Yale University Press.
79. Judson, P.M. (2016). The Habsburg Empire. Harvard University Press.
80. Key, L.E., Noble, B.P., 2017. An Analysis of Ferdinand de Saussure's Course in General Linguistics. Macat Library.
81. Klaić, B., 1987. Rječnik stranih riječi A-Ž, Zagreb, Nakladni zavod Matice Hrvatske.

82. Kovačić, D., 2020. Nogomet kao sredstvo nacionalne identifikacije Hrvata u Kraljevini SHS-u/Jugoslaviji i socijalističkoj Jugoslaviji. *Diacovensia: teološki prilozi*, 28(4), pp.549-565.
83. Križan, S., 2015. *Osječka secesija* (Doctoral dissertation, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek. Faculty of Education).
84. Lefebvre, H., 1991. *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.
85. *Leksikon JLZ A-Ž*, (1974.). Zagreb, Jugoslavenski leksikografski zavod.
86. Light, D., 2004. Street names in Bucharest, 1990–1997: exploring the modern historical geographies of post-socialist change. *Journal of Historical Geography*, 30(1), pp.154-172.
87. Light, D., Nicolae, I., Suditu, B., 2002. Toponymy and the Communist city: Street names in Bucharest, 1948-1965. *GeoJournal*, pp.135-144.
88. Lowenthal, D., 1985. *The past is a foreign country*: Cambridge Univ Pr.
89. Luft, J., Schiewe, J., 2021. Automatic content-based georeferencing of historical topographic maps. *Transactions in GIS*, 25(6), pp.2888-2906.
90. Lukić, A., 2016. *Vjekoslav Hengl – urbana politika i gradska vlast u Osijeku, 1920-1934.*, Doktorska disertacija, Zagreb, Filozofski fakultet u Zagrebu.
91. MacEachren, A.M., Kraak, M.J., 1997. Exploratory cartographic visualization: advancing the agenda. *Computers & geosciences*, 23(4), pp.335-343.
92. Magaš, D., 2013. *Geografija Hrvatske*. Sveučilište, Odjel za geografiju.
93. Marijan, Z.J., 2014. Službena imenovanja i preimenovanja ulica u Splitu 1912.–1928. godine. *Studia ethnologica Croatica*, (26), pp.229-252.
94. Marjanović, B., 2007. Promjena vlasti, promjena ulica. *Diskrepancija: studentski časopis za društveno-humanističke teme*, 8(12), pp.105-127.
95. Martinčić, J. ed., 2001. *Secesija slobodnog i kraljevskog grada Osijeka: [urbanizam, arhitektura, slikarstvo i kiparstvo, primijenjena umjetnost]*. Hrvatska Akademija Znanosti i Umjetnosti, Zavod za Znanstveni i Umjetnički Rad.
96. Mažuran, I. 2007. *Grad i tvrđava Osijek*. Osijek, Grafika, Sveučilište J.J.Strossmayera-Agencija za obnovu osječke Tvrđe.
97. Mažuran, I., 1974. *Urbanistički razvoj i spomenički značaj osječke Tvrđe*. Osijek, Centar za kulturu i umjetnost Radničkog sveučilišta "Božidar Maslarić".
98. Meining, D.W., Jackson, J.B., Lewis, P.F., Lowenthal, D., Samuels, M.S., Sopher, D.E., Tuan, Y.F., 1979. *The interpretation of ordinary landscapes: Geographical essays* (Vol. 272). New York: Oxford University Press.

99. Mesić, H., 2019.. Baštinska kultra u pamćenju grada, Zagreb, Hrvoje Mesić i Naklada Ljevak.
- 100.Mirčev, A., 2009. Iskušavanja prostora. UAOS/Leykam International, Osijek/Zagreb.
- 101.Mirošević, L., Borzić, M., 2014. Ulična nomenklatura grada Splita kao odraz političkih i kulturnih promjena. Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva, 44(37), pp.187-201.
- 102.Mirošević, L., 2011. Imena ulica i trgova kao odraz zajedničkoga kulturno-povijesnog naslijeđa. Kartografija i geoinformacije, 10(16), pp.57-71.
- 103.Monticelli, D., 2016. Critique of ideology or/and analysis of culture? Barthes and Lotman on secondary semiotic systems. Σημειωτική-Sign Systems Studies, 44(3), pp.432-451.
- 104.Moro, S., 2021. Mapping Paradigms in Modern and Contemporary Art: Poetic Cartography. Routledge.
- 105.Neethling, B., 2016. Street Name: A changing urban landscape. Oxford Handbooks Online. Oxford University Press. doi:10.1093/oxfordhb/9780199656431.013.50.
- 106.Njegač, D., Gašparović, S. and Stipešević, Z., 2010. Promjene u funkcionalno-prostornoj strukturi Osijeka nakon 1991. godine. Hrvatski geografski glasnik, 72(2), pp.101-121.
- 107.Olivier, B., 2018. The photograph, the sign (ification), and the myth: The psychopolitics of liberation. Psychotherapy and Politics International, 16(2), p.e1451.
- 108.Oto-Peralías, D., 2018. What do street names tell us? The ‘city-text’as socio-cultural data. Journal of Economic Geography, 18(1), pp.187-211.
- 109.Palonen, E., 2008. The city-text in post-communist Budapest: street names, memorials, and the politics of commemoration. GeoJournal, 73(3), pp.219-230.
- 110.Palonen, K., 1993. Reading street names politically (pp. 103-121). na.
- 111.Pavić, Ž, Šundalić, A. (2021.). Uvod u metodologiju društvenih znanosti, Osijek, Sveučilište J.J.Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet u Osijeku.
- 112.Peirce, C.S., Hoopes, J., 1991. Peirce on signs: Writings on Semiotic. Chapel Hill, NC: Univ. of North Carolina Press.
- 113.Perović, J., 2007. The Tito-Stalin Split: a reassessment in light of new evidence. Journal of Cold War Studies, 9(2), pp.32-63.
- 114.Piovan, S., 2019. Historical maps in GIS. The geographic information science & technology body of knowledge.

115. Puk Sili, I., 2018. Vojna pekara i skladište brašna u sklopu Opskrbničke vojarnje u osječkoj Tvrđi–gradnja, oblikovanje, funkcija. Portal: godišnjak Hrvatskoga restauratorskog zavoda, (9.), pp.77-92.
116. Rajić, L., 2012. Toponyms and the political and ethnic identity in Serbia. *Oslo Studies in Language*, 4(2).
117. Richman, J., 1983. *Traffic wardens: An ethnography of street administration*. Manchester University Press.
118. Romolić, T., Sršić, P., 2020. Osječko društvo od 1868. do 1914. *Pleter: časopis udruge studenata povijesti*, 4(4.), pp.71-96.
119. Rose-Redwood, R., Alderman, D., Azaryahu, M., 2010. Geographies of toponymic inscription: new directions in critical place-name studies. *Progress in Human Geography*, 34(4), pp.453-470.
120. Rose-Redwood, R., Vuolteenaho, J., Young, C., Light, D., 2019. Naming rights, place branding, and the tumultuous cultural landscapes of neoliberal urbanism. *Urban Geography*, 40(6), pp.747-761.
121. Rusu, M.S., 2019a. Shifting urban namescapes: Street name politics and toponymic change in a Romanian (ised) city. *Journal of Historical Geography*, 65, pp.48-58.
122. Rusu, M.S., 2019b. Winds of Toponymic Change: Mapping Street Name Changes in Postsocialist Romania. *History of Communism in Europe*, 10, pp.41-66.
123. Rusu, M.S., 2020. Political patterning of urban namescapes and post-socialist toponymic change: A quantitative analysis of three Romanian cities. *Cities*, 103, p.102773.
124. Rusu, M.S., 2021. Sequencing toponymic change: A quantitative longitudinal analysis of street renaming in Sibiu, Romania. *Plos one*, 16(5), p.e0251558.
125. Rusu, M.S., 2022. Gendering Urban Namescapes: The Gender Politics of Street Names in an Eastern European City. *Names*, 70(2), pp.11-25.
126. Sablić-Tomić, H., 2017. U osječkom nutarnjem gradu: In der innern Stadt von Essek. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera.
127. Sanchez, L.M., Bertolotto, M., 2017. Uncertainty in Historical GIS. In *Proceedings of the 1st International Conference on GeoComputation*, Leeds, UK (pp. 4-7).
128. Scott, A.J., Soja, E.W. eds., 1996. *The city: Los Angeles and urban theory at the end of the twentieth century*. Univ of California Press.
129. Singer, S. and Turkalj, Ž., 1998. *Gospodarstvo Osijeka 1196.–1996*. Industrija grada Osijeka.

130. Skračić, V., 2011. Toponomastička početnica: osnovni pojmovi i metoda terenskih istraživanja. Sveučilište u Zadru.
131. Soja, E.W., 1989. Postmodern geographies: The reassertion of space in critical social theory. Verso.
132. Soja, E.W., 2000. Postmetropolis: critical studies of cities and regions.
133. Sršan, S. 1993. Plan i popis ulica grada Osijeka, Poglavarstvo grada Osijeka i Povijesni arhiv u Osijeku, Gradska tiskara „Osijek“.
134. Sršan, S. 1996. Povijest Osijeka, Povijesni arhiv u Osijeku.
135. Sršan, S. 2001. Ulice i trgovi grada Osijeka: povijesni pregled, Državni arhiv, Osijek.
136. Sršan, S. 2008. Osijek- Kulturno povijesni vodič, Državni arhiv u Osijeku.
137. Stanić, J., Šakaja, L. and Slavuj, L., 2009. Preimenovanja zagrebačkih ulica i trgova. Migracijske i etničke teme, 25(1-2), pp.89-124.
138. Stanković, G.R., 2018. Inventarizacija Perivoja kralja Petra Krešimira IV u Osijeku (Doctoral dissertation, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek. Faculty of Agrobiotechnical Sciences Osijek).
139. Stroud, C., Jegels, D. 2014. Semiotic landscapes and mobile narrations of place: Performing the local. International Journal of the Sociology of Language, 2014(228), 179-199.
140. Stunković, M., 2018. Borba iz sjene: češki pokret otpora 1939.-1942 (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Department of Croatian Studies. Division of History).
141. Šakaja, L., Crljenko, I., 2017. Ulično nazivlje i spomenici zagrebačke Dubrave u semiotičkoj perspektivi.
142. Šefer, S., 2019. Protuvjerska propaganda u školstvu za vrijeme druge Jugoslavije (Doctoral dissertation, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek. Faculty of Humanities and Social Sciences).
143. Trabant, J., 1987. Louis Hjelmslev: Glossematics as general semiotics. In Classics of semiotics (pp. 89-108). Springer, Boston, MA.
144. Trifonas, P.P.: Barthes i carstvo znakova, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, 2002., str., 17.
145. Tucci, M. and Giordano, A., 2011. Positional accuracy, positional uncertainty, and feature change detection in historical maps: Results of an experiment. Computers, Environment and Urban Systems, 35(6), pp.452-463.

146. Tucci, M., Giordano, A. and Ronza, R.W., 2010. Using spatial analysis and geovisualization to reveal urban changes: Milan, Italy, 1737–2005. *Cartographica: The International Journal for Geographic Information and Geovisualization*, 45(1), pp.47-63.
147. Tucci, M., Ronza, R.W. and Giordano, A., 2011. Fragments from many pasts: Layering the toponymic tapestry of Milan. *Journal of Historical Geography*, 37(3), pp.370-384.
148. Tucker, E.L., 1998. Renaming Capital Street: Competing Visions of the Past in Post-Communist Warsaw. *City & Society*, 10(1), pp.223-244.
149. Vitek, D., 2005. U pozadini izgradnje osječke tvrđe. *Povijesni prilozi*, (28), pp.161-172.
150. Vuolteenaho, J., 2012. Numbering the streetscape: mapping the spatial history of numerical street names in Europe. *Urban History*, 39(4), pp.659-679.
151. Warf, B., Arias, S. (2009). *The spatial turn. Interdisciplinary Perspective*. New York: Routledge.
152. Wigen, K., Winterer, C. eds., 2020. *Time in maps: from the Age of Discovery to our digital era*. University of Chicago Press.
153. Wood, D., Fels, J. 1992. *The power of maps*. Guilford Press.
154. Yeoh, B.S., 1996. Street-naming and nation-building: Toponymic inscriptions of nationhood in Singapore. *Area*, pp.298-307.
155. Živaković-Kerže, Z., 2005. *Židovi u Osijeku (1918.-1941.)*, Osijek, Židovska općina Osijek.
156. Živaković-Kerže, Z., 2007. Podržavljenje imovine Židova u Osijeku u NDH, Zagreb, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 39, no. 1.
157. Žebec Šilj, I., 2018. Pregled općeg političkog stanja u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnije Kraljevini Jugoslaviji. *Studia lexicographica: časopis za leksikografiju i enciklopedistiku*, 12(22), pp.27-45.
158. Žunec, O. (1997.). *Rat u Hrvatskoj 1991-1995, I-dio: Uzroci rata i operacije do sarajevskog primirja*, Zagreb, *Polemos* 1(1998.), 1-224.

Izvori

1. Grad Osijek (2021a) Gradska četvrt Tvrđa. Preuzeto sa <https://www.osijek.hr/mjesna-samouprava/mjesni-odbori-i-gradske-cetvrti/gradska-cetvrt-tvrda/> (02.04.2021)
2. Grad Osijek (2021b) Gradska četvrt Gornji grad. Preuzeto sa <https://www.osijek.hr/mjesna-samouprava/mjesni-odbori-i-gradske-cetvrti/gradska-cetvrt-gornji-grad/> (02.04.2021.)
3. Grad Osijek (2021c) Gradska četvrt Donji grad. Preuzeto sa <https://www.osijek.hr/mjesna-samouprava/mjesni-odbori-i-gradske-cetvrti/gradska-cetvrt-donji-grad/> (02.04.2021.)
4. Razglednice Grada Osijeka (2022) Grafičke zbirke Zavičajne zbirke Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek. Preuzeto sa https://www.gskos.unios.hr/index.php/razglednice_grada_osijeka/ (19.03.2022.)
5. Geofabrik (2021.) Geofabrik downloads - Download OpenStreetMap data for Croatia. Preuzeto sa <https://download.geofabrik.de/europe/croatia.html> (19.03.2022.)
6. OpenStreetMap (2022) About the project. Preuzeto sa <https://www.openstreetmap.org/about> (19.03.2022.)
7. DGU (2022a) Novi projekcijski koordinatni referentni sustav Republike Hrvatske (HTRS96/TM). Preuzeto sa <https://dgu.gov.hr/novi-projekcijski-koordinatni-referentni-sustav-republike-hrvatske-htrs96-tm/5245> (19.03.2022.)
8. DGU (2022b) Digitalni ortofoto 2011 - mrežna usluga pregleda za anonimne korisnike (WMS). Preuzeto sa <https://dgu.gov.hr/vijesti/mrezne-usluge-prostornih-podataka-drzavne-geodetske-uprave/5015> (19.03.2022.)
9. <https://theconversation.com/ukrainian-heroes-street-the-ideology-behind-street-name-changes-179713>, (20.5.2022.)
10. <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/prag-mijenja-ime-ulice-u-kojoj-je-rusko-veleposlanstvo-u-ulicu-ukrajinskih-junaka-foto-20220325>, (25.03.2022.)
11. <https://news.camden.gov.uk/camden-becomes-first-place-in-uk-to-commemorate-russian-pro-democracy-campaigner-boris-nemtsov/>, (20.12.2022.)
12. <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/tirana-promijenila-ime-ulice-u-kojoj-je-ruska-ambasada-rusi-ce-morati-raditi-zivjeti-i-primati-postu-na-adresu-slobodna-ukrajina/> (9.03.2022.)

Životopis

Barbara Balen rođena je u Osijeku, 18. 02. 1973., gdje je završila Jezičnu gimnaziju i diplomski studij Kulturologije, smjer medijska kultura na Odjelu za kulturologiju Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku. Pohađala je poslijediplomski interdisciplinarni sveučilišni studij Kulturologije, smjer: Kultura, umjetnost i književnost u europskom kontekstu na Doktorskoj školi Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.

Zaposlena na Akademiji za umjetnost i kulturu u Osijeku u suradničkom zvanju asistentice. Tijekom rada bila je koordinatoricom festivala u organizaciji Umjetničke akademije u Osijeku: Međunarodnog festivala kazališnih akademija Dioniz od 2009. do 2015. godine, Međunarodne revije lutkarstva Lutkokaz od 2010. do 2016., Međunarodnog festivala Umjetnost i žena 2016. i 2019. te Dana Julija Knifera 2017. godine. Urednica zbornika studentskih radova *Koja si ti legenda?! iz 2012.* i *Bajsom kroz meandar iz 2014.* godine.

U srpnju 2015. godine sudjelovala na ljetnoj školi u organizaciji Leeds Beckett University u Leedsu i na međunarodnom festivalu radikalnoga teatra Flare u Manchesteru (Ujedinjeno Kraljevstvo) u okviru Erasmus +programa. U lipnju 2016. i 2017. godine na međunarodnom kazališnom festivalu ACT u Bilbaou, (Španjolska) uz potporu Accion Cultural Espanola. Usavršavala se tijekom rujna 2019. godine na ESMAE, Politecnico do Porto, (Portugal) u okviru Erasmus+ mobilnosti. Bila je menadžericom za komunikacije na međunarodnom projektu All Strings Attached (2015-2017.) u okviru programa Kreativna Europa. Suradnica je na međunarodnom projektu: EU Contemporary Puppetry Critical Platform (ECiPeCiPec, 2020-2023.), također u okviru programa Kreativna Europa.

Završila dvogodišnju edukaciju za menadžere u kulturi National Arts Management Intensive: Croatia u organizaciji Ministarstva kulture RH i DeVos Instituta, Washington D.C. (SAD) 2013-2015.

Tijekom 2018., 2019. i 2020. godine bila je članicom Povjerenstva za procjenu kvalitete prijave programa, Zaklade Kultura nova.

Aktivno govori engleski i njemački jezik, a pasivno se služi francuskim, talijanskim i ruskim jezikom.

Asistentica je na kolegijima Teorija prostora i oblikovanja I. i II., Povijest filma i videa I. i II., Baštinska kultura u pamćenju grada, Baštinske institucije i nacionalni identitet .

CROSBİ: <https://www.bib.irb.hr/pregled/znanstvenici/362550>

Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=bMtUG6gAAAAJ&hl=hr>